

KRAJINSKA ZASNOVA KRASA

Naloga	KRAJINSKA ZASNOVA KRASA
Faza	STROKOVNE PODLAGE
Naročnik	REPUBLIKA SLOVENIJA – MINISTRSTVO ZA NARAVNE VIRE IN PROSTOR, Dunajska c. 48, 1000 Ljubljana
Območje obravnave	Kras (občine Miren-Kostanjevica, Komen, Sežana in Divača)
Izdelovalec	PLAN – KA, Špela Recer s.p. Ribiška ul. 4 2000 Maribor
Odgovorni prostorski načrtovalec	Robert Gostinčar, univ. dipl. inž. kraj. arh. ZAPS PPN 0996
Sodelavci	Špela Recer, univ. dipl. inž. kraj. arh. Tim Gerdin, mag. inž. kraj. arh. Živa Gostinčar, dipl. inž. kraj. arh.
Št. projekta	KA1047
Kraj in datum:	Maribor, 30.09.2024

ROBERT GOSTINČAR
UNIV.DIPL.INŽ.KRAJ.ARH.
POOBLAŠČENI KRAJINSKI ARHITEKT, POOBLAŠČEN PROSTORSKI NAČRTOVALEC
PKA PPN ZAPS 0996

VSEBINA

1. UVOD 1
Predmet naloge 1
Razlogi za pripravo in namen naloge 1
Območje obravnave 2
Statistika območja obdelave 3
Statistični podatki 3
Metoda dela 5
2. IZHODIŠČA 6
Splošen opis območja obravnave 6
Opredelitev udeležencev in načini sodelovanja 7
Zakonodajni okvir 8
Pregled mednarodne zakonodaje 8
Slovenska zakonodaja 8
Požarna ogroženost Krasa 10
Načrt sanacije poškodovanih gozdov v požaru na goriškem Krasu 10
Nekateri odzivi na načrt sanacije poškodovanih gozdov v požaru na goriškem Krasu 12
Stališča DKAS 12
Stališča DOPPS 12
Stališča ICOMOS Slovenija 13
Ključne strokovne podlage 14
Priporočila za izdelavo krajinske zasnove (Urbanistični inštitut RS, maj 2020) 14
Kulturna krajina in okolje Krasa (Panjek, 2015) 14
Projekt KRAS-CARSO, Celovit strateški načrt za prostorski razvoj Krasa (2013) 14
Krajina in prostorski razvoj Slovenije (2002) 14
Ohranitev kraške krajine kot razvojna priložnost Krasa, Državni svet RS 15
Regionalni razvojni program regije Istra, Brkini, Kras 15
3. ZGODOVINSKI ORIS 16
Gradišča 16
Kras kot strateško pomembno območje 17
Značilnosti tradicionalnega agrarnega sistema 17
Pogozdovanje Krasa s črnim borom 18
Dediščina svetovnih vojn 18
4. ZNAČILNOSTI OBMOČJA 20
Območje v širšem prostoru 20
Relief 20
Suhi zidovi 26
Značilnosti in stanje krajine 31

5. MORFOLOŠKE, EKOLOŠKE IN VIZUALNE ZNAČILNOSTI KRAJINE 37
Zaznavna analiza in doživljajska vrednost krajine 37
Strukturna krajinska pestrost in ekološka mreža 38
6. PREGLED IN ANALIZA DEJAVNOSTI V KRAJINI Z USMERITVAMI 40
Poselitev 40
Kmetijstvo 41
Promet 45
7. IZPOSTAVITEV KLJUČNIH POTENCIALOV IN PROBLEMOV OBMOČJA 50
Prednosti 50
Slabosti 50
Razvojne pobude občin in države 50
Varstvene pobude 51
Izpostavljeni problemi v razpravah z lokalnim prebivalstvom in predstavniki interesnih in strokovnih skupin ter občinskih in državnih uprav na območju občin Sežana, Divača, Komen in Miren – Kostanjevica 51
....52
8. ŽELENO STANJE KRAJINE TER CILJI RAZVOJA IN VARSTVA 54
9. KONCEPT KRAJINSKE PODOBE S PRINCIPI UREJANJA 55
10. UKREPI ZA DOSEGO ŽELENEGA STANJA 56
11. RAZVOJNI IN VARSTVENI SCENARIJ OBMOČJA 60
12. USMERITVE ZA RAZPOREDITEV DEJAVNOSTI V PROSTORU 65
13. ZELENI SISTEM OBMOČJA 68
14. OBMOČJA PREPOZNAVNIH ZNAČILNOSTI V PROSTORU 70
15. USMERITVE ZA URBANISTIČNO, ARHITEKTURNO IN KRAJINSKO OBLIKOVANJE PREDVIDENIH UREDITEV 74
16. USMERITVE ZA VARSTVO KRAJINE, OKOLJA, OHRANJANJE NARAVE, VARSTVO KMETIJSKIH ZEMLJIŠČ, VARSTVO GOZDOV, VARSTVO KULTURNE DEDIŠČINE IN VZDRŽNO RABO NARAVNIH VIROV 79
17. USMERITVE ZA VARSTVO PRED NARAVNIMI NESREČAMI 82
18. PROGRAM UKREPOV ZA IZVAJANJE KRAJINSKE ZASNOVE KRASA 85
19. GRAFIČNE PRILOGE 90
20. VIRI 90

Slika 1: Pogled na osrednji del kraške planote z Volnika, v ospredju naselje Pliskovica

Slika 2: Pogled na Temnico s Trstelja, desno grič Tabor s prazgodovinskim gradiščem, v ozadju Tržiški zaliv

1. UVOD

Predmet naloge

Predmet naloge je krajinska zasnova za območje Krasa, ki je skladno s 67. členom ZUreP-3 (Uradni list RS, št. 199/21, 18/23 – ZDU-1O, 78/23 – ZUNPEOVE, 95/23 – ZIUOPZP in 23/24) namenjena usmerjanju in podrobnejši določitvi prostorskega razvoja in varstva v krajini.

Skladno s 65. členom se kot obvezna strokovna podlaga za pripravo regionalnega prostorskega plana se za posamezna krajinsko zaokrožena območja izdela krajinska zasnova, če:

- so v območju predvidene prostorske ureditve, ki bi lahko pomembno vplivale na krajino, zeleni sistem, kulturno dediščino, ohranjanje narave, varstvo kmetijskih zemljišč, varstvo gozdov in trajnostno rabo drugih naravnih virov ali prepoznavne značilnosti prostora, ali če gre za sanacijo razvrednotenega območja;
- se v območju pojavljajo nasprotujoči si interesi v zvezi z rabo prostora.

Krajinska zasnova temelji na metodah varstvenega načrtovanja in si prizadeva za ohranjanje kakovostne kulturne krajine in njene prepoznavnosti, biotske pestrosti in naravnih kakovosti ter varstva kulturne dediščine ob hkratnem upoštevanju razvojnih teženj v prostoru in zahtev varstva pred naravnimi nesrečami, predvsem požari.

Razlogi za pripravo in namen naloge

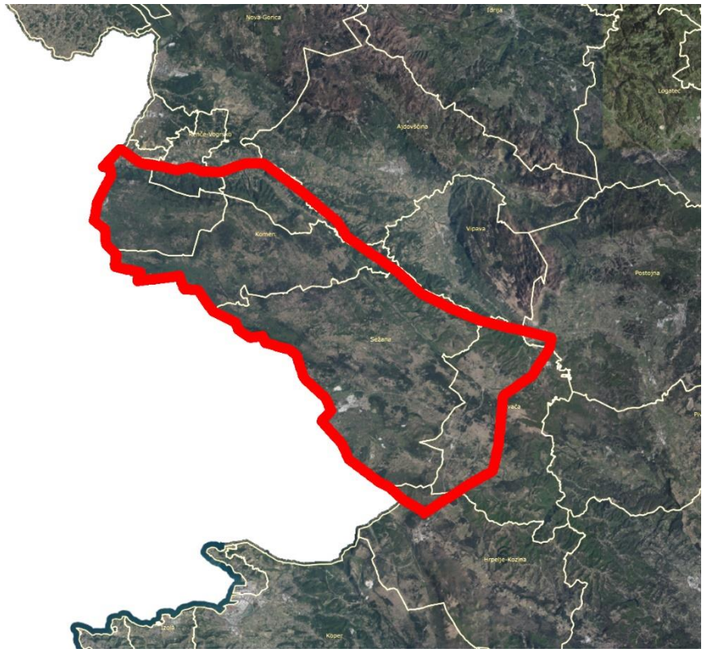
Izdelavo krajinske zasnove Krasa je spodbudil obsežen požar na Goriškem Krasu, ki je divjal med 15. in 29. julijem 2022 in je zajel 3.706 hektarjev površine, od tega 2.902 hektarjev gozdov. Pripravo Načrta sanacije poškodovanih gozdov Goriškega Krasa (Zavod za gozdove, 2023) so spremljali številni pozivi prostorsko načrtovalske, naravovarstvene in kulturnovarstvene stroke ter lokalnega prebivalstva, da gre za tako kompleksno nalogo in območje, da je treba problem obravnavati večplastno.

Namen krajinske zasnove je torej s celostno in interdisciplinarno obravnavo prostora zagotoviti podlago za dolgoročno kakovost bivalnega okolja, prepoznavnost kulturne krajine, naravnega okolja ter razvojnih potencialov Krasa, ob hkratnem izboljšanju varstva pred požari.

Strokovna podlaga se izdela kot osnova za:

- spremembe in dopolnitve občinskih prostorskih načrtov,
- izdelavo regionalnega plana,
- meddržavno povezovanje,
- umeščanje prostorskih ureditev za potrebe varovanja pred požari,
- umeščanje prostorskih ureditev za potrebe razvoja,
- usmeritve za varovanje krajine,
- usmeritve za ohranjanje naravnega okolja.

V proces priprave krajinske zasnove se od samega začetka aktivno vključijo lokalni prebivalci, lokalne organizacije in lokalne skupnosti, ki so hkrati tisti, ki prostor najbolje poznajo in bodo tudi v prihodnje varovali in razvijali kraško krajino.

Slika 3: Območje obdelave iz PN oz. eJN (vir Geopedija in eProstor).

Območje obravnave

Krajinska zasnova obravnava Kras, kamnito planoto med Tržaškim zalivom, Vipavsko dolino, Soško oz. Goriško ravnino ter ponorom Reke. ki je z značilnimi pojavi v propustnem apnencu postala izvor poimenovanja vseh pojavov na svetu, nastalih zaradi raztapljanja kamnine in odtekanja površinske vode v globino. Kot izvorno območje proučevanja in opisovanja teh pojavov imenujemo to območje tudi Matični Kras.

Geopolitično je Kras razdeljen med Slovenijo in Italijo; krajinska zasnova se omejuje na slovenski del, kot je bilo okvirno definirano v razpisni dokumentaciji: Severna meja poteka od Mirna, po levi strani reke Vipave in Branice do Čehovinov. Od Čehovinov se vzpne na Vrhe in poteka po slemenu mimo Štjaka do Vrbač. Od tu se meja spusti v Vipavsko dolino mimo Lozic do Razdrtega. Na jugozahodu se meja povzpne do Razdrtega mimo Senožeč po pobočju Vremščice in nadaljuje mimo Dolnjih Vrem vzhodno od Škocjanskih jam proti Rodiku. Pri Rodiku zavije proti zahodu in pride južno od Velikega Gradišča do državne meje z Republiko Italijo. Meja obravnavanega območja in državna meja se sekata zahodno od Velikega Gradišča. Od tu se spusti proti mejnemu prehodu Lipica in nadaljuje po Gropajskem do mejnega prehoda Fernetiči in se ponovno povzpne proti Volniku. Od Volnika se zopet začne spuščati proti mejnemu prehodu Gorjansko in severozahodno od Mavhinj obrne proti zahodu. Zahodno od Brestovice meja zopet ostro zavije proti severu in se v manjšem loku nadaljuje do Mirna. V analitičnem delu krajinske zasnove je obravnavano širše vplivno območje z okoliškimi centri Trstom, Novo Gorico in Gorico, Ajdovščino, Koprom.

Krajinska zasnova Krasa obsega območje več občin in sicer: Miren Kostanjevica, Komen, Sežana, Divača, (in robnih - Renče Vogrsko, Nova Gorica, Vipava ter Hrpelje Kozina).

Matični kras kot območje obravnave zajema geografsko zaokroženo celoto. Administrativno, statistično in upravljavsko je območje razdeljeno. Občina Miren Kostanjevica sega v okvir Goriške regije tako z vidika funkcionalnih (statističnih) regij, razvojnih agencij in upravljanja z gozdovi. Ostale tri jedrne občine segajo v Kraško obalno regijo. Obenem statistična obdelava Krasa skupaj z obalnim območjem ne omogoča natančnejših primerjav glede demografskih, gospodarskih in prostorskih dejstev in trendov.

Statistika območja obdelave

Regija	Obalno Kraška in Goriška regija
Velikost območja	50.200 ha
Površina gozda	46%
Površina kmetijskih površin	23%
Površina naselij	6%
Druge površine	25%
Število naselij	93
Število prebivalcev*	26.945
Dolžina območja (SZ-JV)	42 km
Širina območja (JZ-SV)	15 km
Število občin (širše območje)	8
Število občin (ožje območje)	4

Tabela 1: Osnovne statistični podatki območja (vir SURS in eProstor)

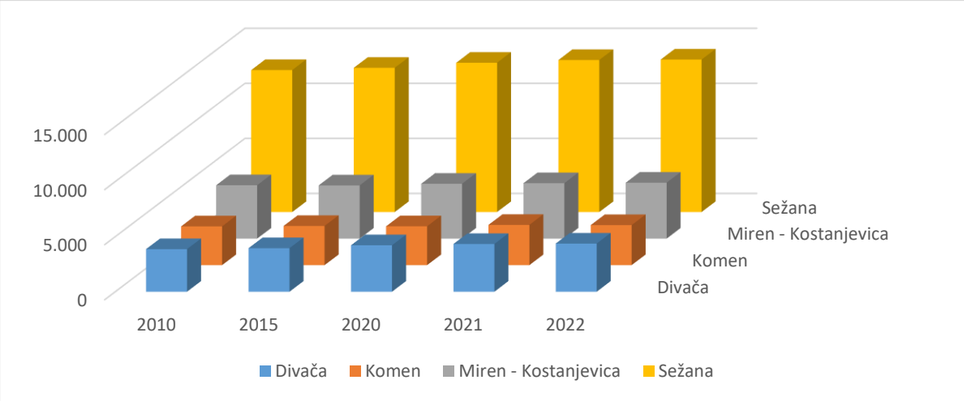

Tabela 2: Prikaz števila prebivalce po občinah v obdobju 2010-2022

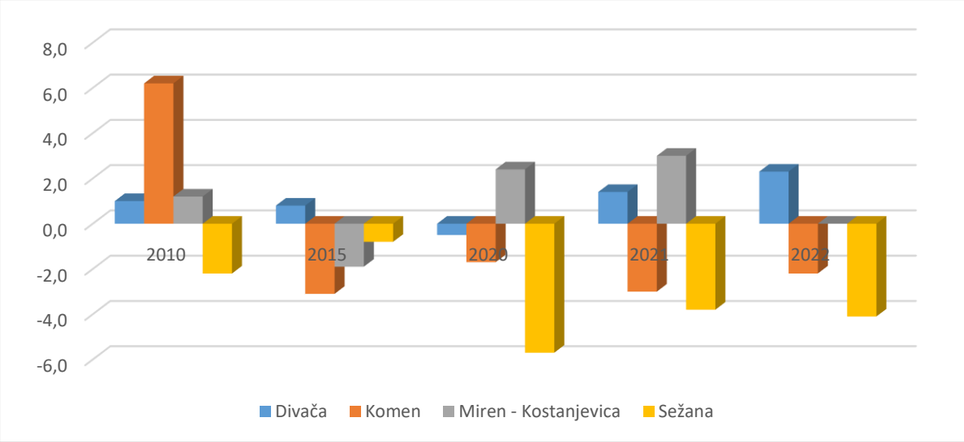

Tabela 3: Prikaz gibanja naravnega prirasta v obdobju 2010-2022

Statistični podatki

Statistični podatki so zajeti iz uradnih evidenc SURS in zajemajo osnovno statistiko iz demografije, delovne aktivnosti, turističnih dejavnosti in odpadkov.

Kazalci oz. trendi nakazujejo, da gre generalno (z izjemo Sežane in Divače) za izrazito robno območje podeželja z vidika staranja prebivalstva, strukture delovno aktivnih in samozaposlenih kmetov, tipologije turizma in posredno potrošnje (odpadki). Za območje je značilno, da se zmanjšuje naravni prirast skupaj s podpovprečnim deležem izobraženih ljudi oz. vključenih v visoko šolstvo, a je skupni prirast pozitiven zaradi trenda priseljevanja. Osnovni pregled teh podatkov torej nakazuje trende kot so opuščanje kmetijstva, zaraščanje in težave gospodarskega razvoja na eni strani ter privlačnosti za turistični obisk ter s sorazmerno dostopnimi cenami nepremičnin tudi za priseljevanje.

Tovrstni trendi ob neukrepanju pomenijo naslednje scenarije v krajini Krasa:

- zmanjšanje kvalitete bivanja,
- izguba lokalne identitete,
- povečevanje požarne ogroženosti ljudi in infrastrukture,
- zmanjšanje samooskrbe in avtentičnosti izdelkov,
- izginjanje kulturne krajine zaradi nekonkurenčnega in nesodobnega kmetijstva,
- zaraščanje območja z gozdom,
- povečevanje težav z divjadjo in izginjanje vrednih habitatov,
- ob izgubi kmetijske dejavnosti se bodo postopoma povečevali pritiski na druge gospodarske dejavnosti (obrtne cone) oz. potrebe po migracijah, kar bo spremenilo naselbinske kvalitete,
- nepripravljenost na klimatske in druge spremembe v prostoru (invazivne vrste, izguba biotske raznovrstnosti, škoda na infrastrukturi),
- zmanjševanje primerljive prednosti in prepoznavnosti na področju turizma,
- gradacija proti množični turistični ponudbi in infrastrukturi, ki ni prilagojena merilu, fleksibilnosti in vpetosti v lokalno okolje.

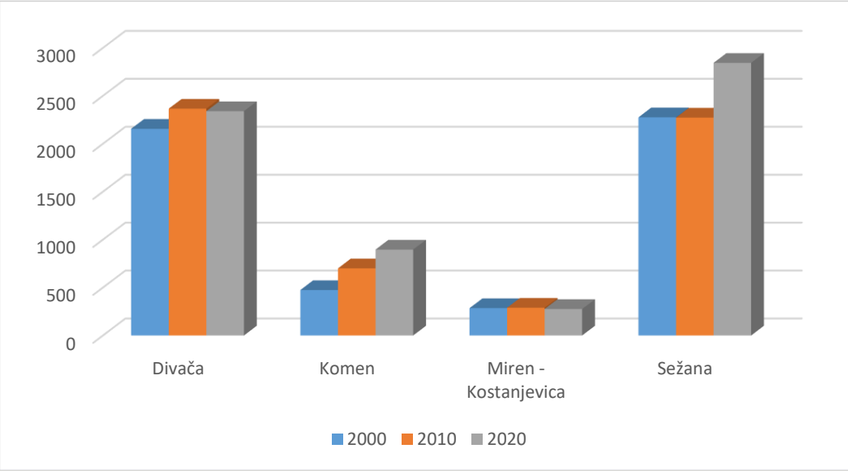

Tabela 4: Površine travnikov in pašnikov za obdobje 2000-2020.

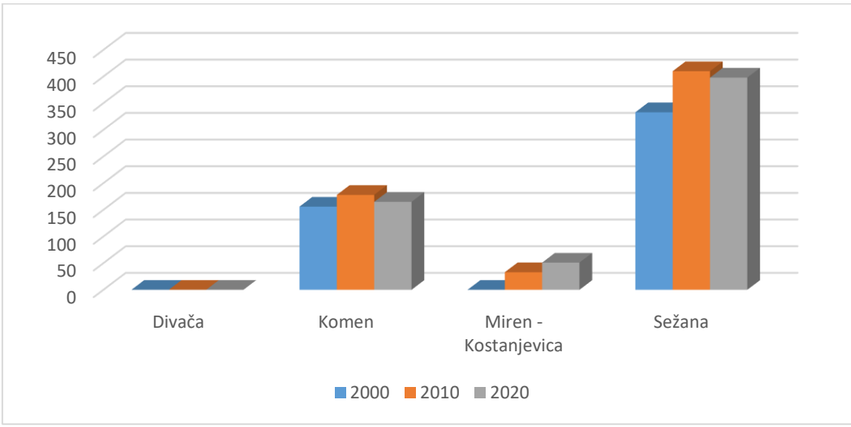

Tabela 5: Površine vinogradov za obdobje 2000-2020.

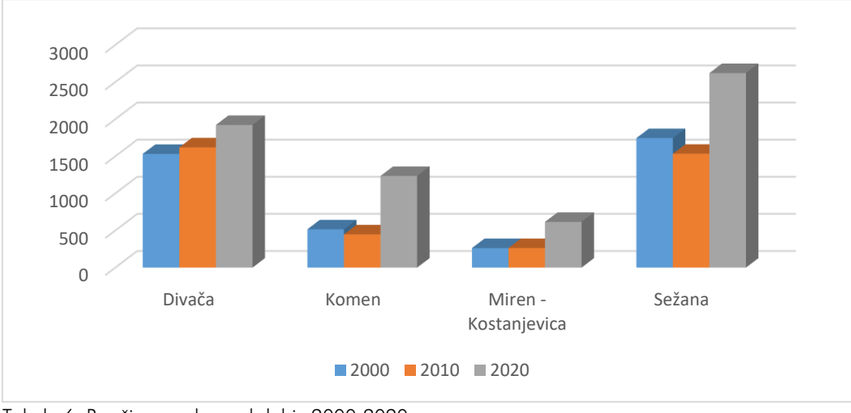

Tabela 6: Površina gozda za obdobje 2000-2020.

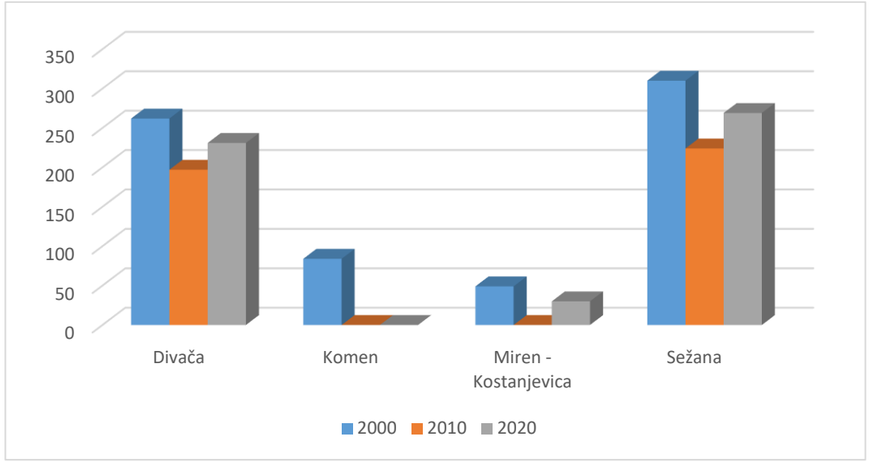

Tabela 7: Število krav za obdobje 2000-2020.

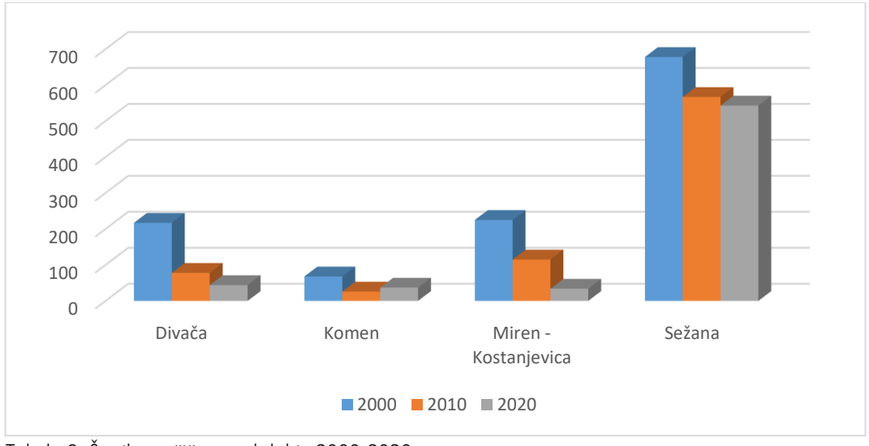

Tabela 8: Število prašičev za obdobje 2000-2020.

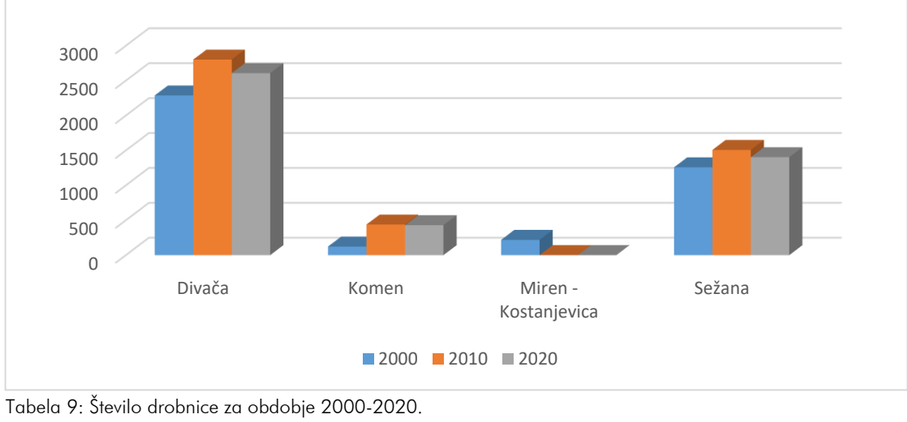
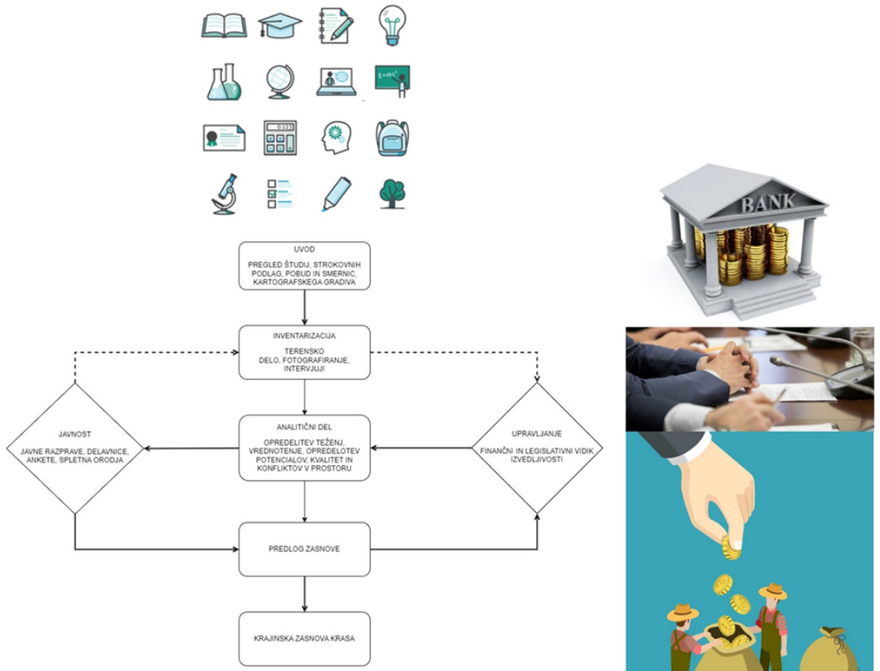

Tabela 9: Število drobnice za obdobje 2000-2020.

Shema 1: Diagram koncepta dela

Metoda dela

Generalna zasnova postopka izdelave temelji na naslednjih ključnih stebrih:

- seznanitev s problemom,
- vključevanje javnosti,
- analitični del,
- izdelava vzdržnih modelov razvoja in usmeritev,
- finančna in upravljavska izvedljivosti.

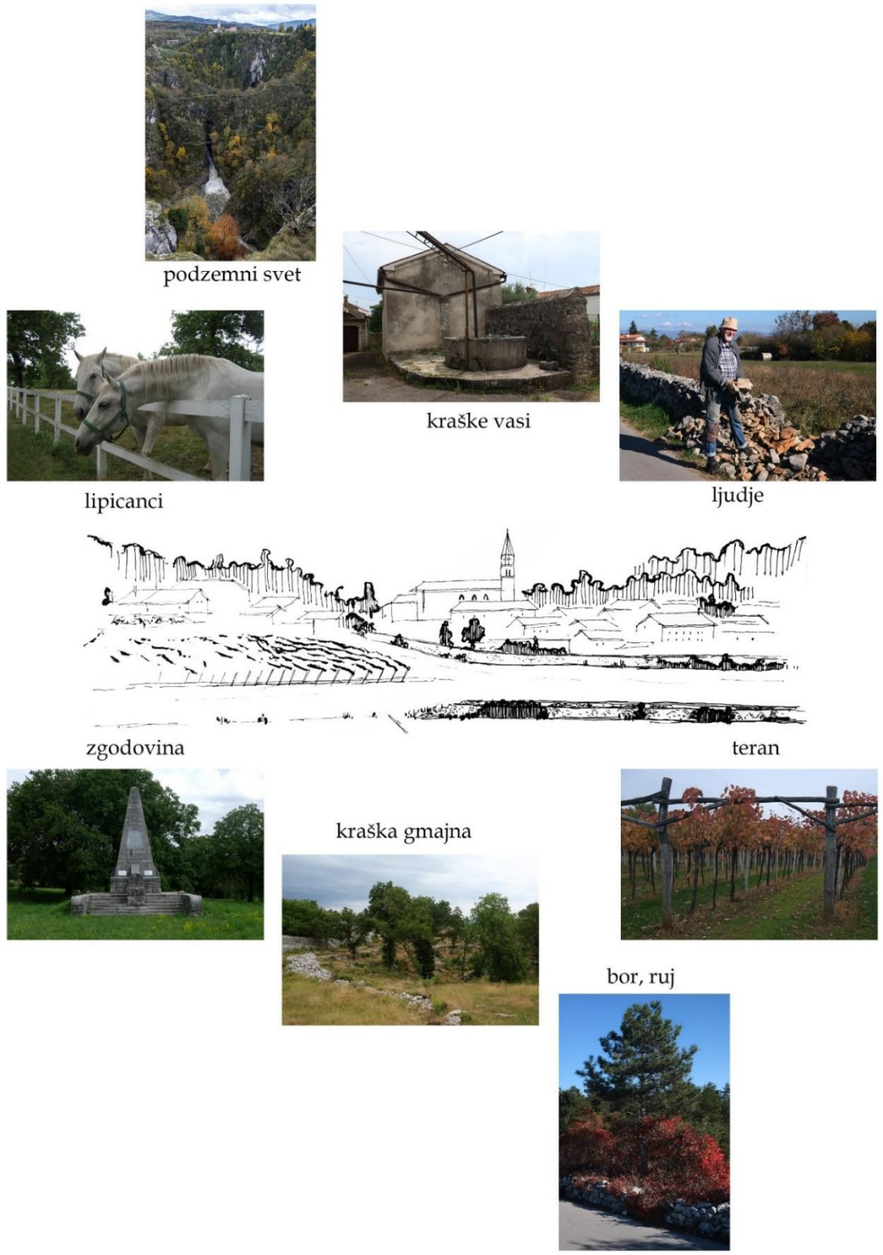
Seznanitev s problemom skozi osnovne inventarizacijske metode vključuje terenske oglede ter pregled dostopnih podatkov, obstoječe dokumentacije in že izdelanih strokovnih podlag.

Vključevanje javnosti temelji na širokem in dejanskem vključevanju javnosti, kot so lokalne skupnosti, strokovne službe, akterji kulturne krajine in nosilci razvoja. Metode temelijio na izvedbi javnih posvetov v zgodnjih fazah izvedbe naloge, da se pridobijo bistvene informacije o območju, povratnih zankah obveščanja ter dopolnjevanja zasnove in transparentnosti postopka. Poleg klasičnih orodij se naloga opira tudi na spletna orodja.

Analitični del obsega planerski postopek preverjanja prostorskih rešitev skozi principe ranljivosti prostora. Prostorski podatki in digitalna orodja omogočajo odkrivanje prostorskih konfliktov, izrabo potencialov in usmerjanje skozi modele primernosti/ranljivosti/ustreznosti v prostorsko utemeljene rešitve.

Izdelava vzdržnih modelov razvoja in usmeritev temelji na principu vzdržne izrabe virov in potencialov, uravnoteženem prostorskem razvoju z vključevanjem okoljevarstvenih načel v vse ravni načrtovanja posegov v prostor, ob upoštevanju projekcije klimatskih in drugih sprememb (socialnih, ekonomskih ter tehnoloških). Prostorski problemi zahtevajo odgovore, ki bodo z robustnostjo, izvedljivostjo in vključevanjem lokalnih udeležencev omogočil odpornost na strese in vsebovali varovalko negotovosti.

Finančni in upravljavski vidik je vmesno lepilo, ki skozi dialog, prevere in vzajemno vplivanje omogoča izvedljivost zasnove. Ukrepi za uresničitev zasnove so sodelovanje občin pri upravljanju območja, pridobivanju finančnih sredstev in usmerjanju ter informiranju lokalnega prebivalstva, pridobitev konsenza različnih resorjev na nivoju države, zagotavljanje razvojnih programov iz občinskih, državnih in mednarodnih virov – financirajo se tisti projekti, ki so skladni z definiranimi programskimi in razvojnimi cilji območja.

Slika 4: Mentalna podoba Krasa

2. IZHODIŠČA

Splošen opis območja obravnave

Prostor Krasa v prvi vrsti opredeljuje relief. Sorazmerna reliefna enotnost kraškega ravnika še poudarja njegovo geografsko zaključenost, razmejenost od drugih sosednjih območij. Planota se postopoma dviguje proti JV in se z nadmorsko višino odmika od sredozemskega podnebja. Proti vzhodu je prehod v druga območja, posebej subdinarsko primorsko območje, nekoliko manj izrazit.

Uravnano površje, pretežno iz apnenca in dolomita, je močno členjeno z vrtačami, kraškimi polji, udornicami, brezni in jamami in drobnejšimi kraškimi pojavi, žlebiči, škavnicami, škrapljami. Območje Krasa ima med geološkimi regijami v svetu prav posebno mesto, saj je ime območja postalo sinonim za znanstveno poimenovanje vseh sorodnih geoloških pojavov, kras (karst).

Številni habitati pod zemljo in na površju (gozd, grmišča, suhi travniki, melišča, kamnita travišča), so prostor mnogih vrst. Kras je zaradi vseh teh danosti in ohranjenosti kraških pojavov tudi izjemno pomembno naravovarstveno območje. Velik del spada v območje Natura 2000. Med kvalifikacijskimi vrstami območja prevladujejo ptice odprtih predelov, ki naseljujejo suhe kraške travnike, grmišča in skalnate stene. Dragulj v kroni predstavlja območje Škocjanskih jam, svetovna dediščina od leta 1986, regijski park od leta 1996, podzemno mokrišče (Ramsar) od leta 1999 in kraško biosferno območje (MAB) od leta 2004.

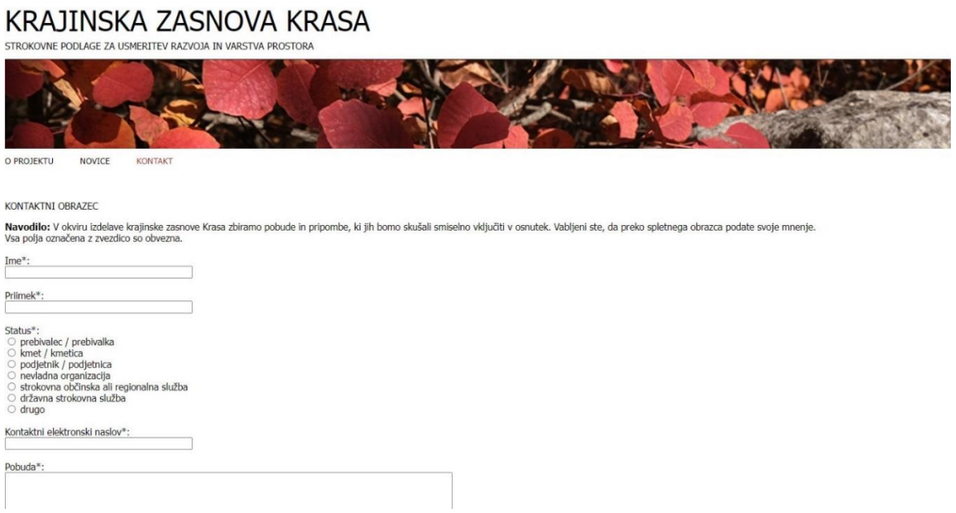
Kras je kontinuirano poseljen že vsaj od bronaste dobe dalje. Kraško kulturno krajino, ki je tudi uradno najbolj prepoznana značilnost Krasa, so skozi zgodovino oblikovale človekove dejavnosti, ki so se prilagajale trdim življenjskim razmeram, burji, poletni suši, skalovitosti, odsotnosti površinske vode, tanki plasti rodovitne prsti. Posledica tega so značilne gručaste vasi v zavetnih legah, suhi zidovi, kali, vinogradi, njive v vrtačah. Posebna organizacijska agrarna oblika, ki se odraža tudi kot zemljišče s specifičnimi značilnostmi v krajini, so kraške gmajne, skalovite, slabo rodovitne površine, ki so bile nekoč pretežno v lasti agrarnih skupnosti in so jih uporabljali za skupno pašo drobnice. V začetku 19. stoletja je pogozdovanje s črnim borom korenito spremenilo podobo kraške krajine, podobno velja tudi za nekatere nove nasade, ki se pojavljajo v zadnjem času.

Tradicionalne oblike kmetijskih dejavnosti uspešno sobivajo s turističnimi dejavnostmi. Pri tem velja izpostaviti osmice kot značilno turistično ponudbo izdelkov kmečkih gospodarstev.

Poseben pomen ima vsekakor kobilarna Lipica, ne le kot izvorna kobilarna lipicancev in najstarejša evropska kobilarno, ki kontinuirano vzreja isto pasmo konj. Pravo vrednost predstavlja kraška krajina s pašniki in travniki, zaščitnimi ograjami, hrastovimi gaji in drevoredi, ki se je izoblikovala izključno v funkciji izvorne dejavnosti, vzreje lipicancev. Lipica ima poseben pomen tudi zaradi turistične infrastrukture, največje na območju.

Bogato kulturno dediščino pomembno dopolnjujejo ostaline I. svetovne vojne, Štanjel je zaradi železnice in železniške postaje postal pomemben vojaški center v zaledju kraškega odseka soške fronte. Predvsem na goriškem Krasu, na pobočjih in grebenu Črnih hribov, lahko še vedno vidimo ostanke strelskih jarkov, barak, topniških položajev, cest in mulatjer, po katerih so vojaki iz zaledja na fronto prenašali material in opremo. Vojska je za zaklone uporabljala tudi jame, npr. jamo Pečinko, Krompirjevo jamo in Lojzovo jamo. Na obrobjih številnih vasi so urejena avstro-ogrska vojaška pokopališča. največje med njimi v Gorjanskem.

Z bogastvom rastlinskih in živalskih vrst ter pestro kulturno krajino je Kras ena izmed »vročih« točk biotske raznovrstnosti v Evropi in svetu. Območje Krasa je tudi nosilec identitete. v njegovi kulturni krajini se zrcalijo naravne značilnosti in izvirnost načinov in tehnik človekovega prilagajanja prostora.

Slika 5: Obrazec za pripombe na spletni strani

Sliki 6: Javna razprava

Opredelitev udeležencev in načini sodelovanja

V okviru naloge bodo izvedeni naslednji načini stikov z udeleženci:

- javne razprave,
- ankete in poizvedbe preko spletnih strani,
- intervjuji in poizvedbe s strokovnimi službami,
- pregled obstoječih pobud in pripomb.

Javne razprave se organizirajo v štirih prevladujočih občinah na območju obravnave (Miren Kostanjevica, Komen, Sežana in Divača). Obenem bodo povabljene tudi sosednje občine z manjšinskim deležem svojega območja na Krasu (Renče Vogrsko, Nova Gorica, Vipava in Hrpelje Kozina). Javne razprave bodo namenjene predstavitvi in poteku projekta, seznanjanju z že izdelanimi usmeritvami in posegi v prostor (požarna varnost, pogozdovanje...), prepoznavanju interesov lokalne skupnosti glede rabe prostora in glede možnih scenarijev prostorskega razvoja, pridobiti mnenja in dodatne predloge prebivalcev k načrtu sanacije območja, zbiranju pripomb in usmeritev ter nenazadnje identificiranju neposrednih in posrednih udeležencev pri kreiranju krajinske zasnove območja (kmetje, lokalni obrtniki, upravljalci…). Javne razprave se glede na potrebe in odzive lahko odvijejo v več krogih. Predviden čas organizacije le teh je od julija 2023 do septembra 2024.

Ankete so dodatno podporno orodje za vzpostavljanje stikov, zbiranje odzivov ter pripomb javnosti. Le te bodo skladno s ponudbo izvedene na novi spletni strani (www.krajinskazasnovakrasa.si).

Intervjuji in poizvedbe s strokovnimi službami so nujen sestavni del pridobivanja že izdelanih strokovnih podlag ali smernic pristojnih državnih, regionalnih ali občinskih služb (Zavod za gozdove, Ministrstvo za kmetijstvo, Ministrstvo za kulturo, Ministrstvo za obrambo, Regionalna Razvojna Agencija, Gasilska društva, Komunalne službe, obrt in industrija, društva). Namen je pridobiti in vzajemno informirati strokovna in interesna združenja za učinkovito, vzdržno in transparentno krajinsko zasnovo.

Pregled obstoječih pobud in pripomb, ki naslavljajo aktualne probleme. V ta namen je potrebna inventarizacija in analiza študij, usmeritev, predlogov, načrtov in strategij. Praviloma bo ta obseg del izdelan v II. fazi naloge: ključne strokovne podlage - pregled do sedaj izdelanih dokumentov in študij za območje Krasa (viri in literatura).

Seznam predvidenih udeležencev v postopku in javnih razpravah temelji na projektni nalogi, konceptu zastavljene naloge in usmeritvi po vključevanju javnosti in zainteresiranih skupin oz. institucij v okviru postopka zbiranja mnenj in pripomb. Predvideni udeleženci:

- Občina Miren Kostanjevica, Občina Komen, Občina Sežana, Občina Divača,
- Občine Renče Vogrsko, Vipava, Hrpelje Kozina in mestna občina Nova Gorica kot robne občine,
- Območna razvojna agencija Krasa in Brkinov, Park Škocjanske jame in Kobilarna Lipica
- Nevladne organizacije: DKAS, DOPPS, suhozidne Primorskih Arhitektov, Partnerstvo kraške suho zidne gradnje…,
- Zavod za gozdove, Zavod za kmetijstvo (Sklad kmetijskih zemljišč in gozdov), Zavod za varstvo narave (OE Nova Gorica), Zavod za varstvo kulturne dediščine (OE Nova Gorica),
- Kmetijsko gozdarski zavod, Kmetijsko svetovalna služba Sežana,
- Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano (Direktorat za gozdarstvo in lovstvo), Ministrstvo za kulturo (Direktorat za kulturno dediščino), Ministrstvo za obrambo (Uprava RS za zaščito in reševanje), Ministrstvo za okolje, podnebje in energijo (Direktorat za okolje),
- Ministrstvo za naravne vire in prostor (Direktorat za prostor in graditev) - naročnik.

Zakonodajni okvir

Pregled mednarodne zakonodaje

- Evropska konvencija o krajini (Firence, 2000) zagotavlja enotno varstvo, upravljanje in načrtovanje vseh evropskih krajin in je prvi dokument, ki obravnava izključno krajine. EKK definira krajino kot območje, kot ga zaznavajo ljudje in katerega značilnosti so plod delovanja in medsebojnega vplivanja naravnih in/ali človeških dejavnikov. V Sloveniji je EKK v veljavi od leta 2003 (Uradni list RS – Mednarodne pogodbe, št. 74/03). Države podpisnice so se zavezale, »da bodo krajine zakonsko priznale kot bistveno sestavino človekovega okolja, kot izraz raznovrstnosti skupne kulturne in naravne dediščine ljudi ter temelj njihove istovetnosti« (EKK, 5a člen) in da bodo na svojem celotnem ozemlju prepoznala svoje krajine, spremljala spremembe in krajine ovrednotile. Nadalje konvencija podpisnice zavezuje, da bodo krajino vključile v svojo politiko regionalnega in urbanističnega načrtovanja ter v svojo kulturno, okoljevarstveno, kmetijsko, socialno in gospodarsko politiko in tudi v vse druge politike, ki lahko neposredno ali posredno vplivajo na krajino (5c člen).
- Konvencija o biološki raznovrstnosti opozarja na močno siromašenje biotske raznovrstnosti na svetovni ravni, kar je posledica predvsem človekovih dejavnosti, posebno vedno intenzivnejšega ekonomskega razvoja zlasti manjšega dela svetovne populacije. Izhajajoč iz obveznosti 6. člena Konvencije o biološki raznovrstnosti (Rio de Janeiro, 1992), ratificirane leta 1996 (Uradni list RS – MP, št. 30/96)
- Konvencija o varstvu evropskega rastlinstva in živalstva ter njihovih habitatov Cilji te konvencije (Uradni list RS – MP, št. 17/99) so ohranitev prostoživečega rastlinstva in živalstva ter njunih naravnih habitatov, še posebej tistih, katerih varstvo zahteva sodelovanje med državami.
- Evropska Direktiva o habitatih Namen Direktive o ohranjanju naravnih habitatov ter prosto živečih živalskih in rastlinskih vrst (Habitatna direktiva, 1992) je prispevati k zagotavljanju biotske raznovrstnosti z ohranjanjem naravnih habitatov prostoživečega živalstva in rastlinstva v Evropi.
- Konvencija o varovanju nesnovne kulturne dediščine (Uradni list RS, št. 1/08) katere namen je med drugim zagotoviti spoštovanje nesnovne kulturne dediščine zadevnih skupnosti, skupin in posameznikov ter zagotoviti njeno vzajemno spoštovanje (Nominacijski dosje št. 01393 - Veščina suhozidne gradnje, znanja in tehnike, 2018; Nominacijski dosje št. 01687 - Tradicije reje lipicancev, 2022; Nominacijski dosje št. 01857 - Čebelarjenje v Sloveniji, način življenja, 2022)
- Konvencija o varstvu svetovne kulturne in naravne dediščine (Uradni list RS, št. 15/92; Odločitev 10 COM/VIII, Škocjanske jame).
- Konvencije o dostopu do informacij, udeležbi javnosti pri določanju in dostopu do pravnega varstva v okoljskih zadevah, Aarhuška konvencija (Uradni list RS, št. 62/2004)

Slovenska zakonodaja

- Zakon o urejanju prostora (Uradni list RS, št. 199/21, 18/23 – ZDU-1O, 78/23 – ZUNPEOVE, 95/23 – ZIUOPZP in 23/24)
- Zakon o varstvu okolja (Uradni list RS, št. 44/22, 18/23 – ZDU-1O, 78/23 – ZUNPEOVE in 23/24)
- Zakon o ohranjanju narave (Uradni list RS, št. 96/04 – uradno prečiščeno besedilo, 61/06 – ZDru-1, 8/10 – ZSKZ-B, 46/14, 21/18 – ZNOrg, 31/18, 82/20, 3/22 – ZDeb, 105/22 – ZZNŠPP in 18/23 – ZDU-1O)
- Zakon o varstvu kulturne dediščine (Uradni list RS, št. 16/08, 123/08, 8/11 – ORZVKD39, 90/12, 111/13, 32/16, 21/18 – ZNOrg in 78/23 – ZUNPEOVE)
- Zakon o varstvu podzemnih jam (Uradni list RS, št. 2/04, 61/06 – ZDru-1, 46/14 – ZON-C in 21/18 – ZNOrg)
- Zakon o kmetijskih zemljiščih (Uradni list RS, št. 71/11 – uradno prečiščeno besedilo, 58/12, 27/16, 27/17 – ZKme-1D, 79/17, 44/22 in 78/23 – ZUNPEOVE)
- Zakon o kmetijstvu (Uradni list RS, št. 45/08, 57/12, 90/12 – ZdZPVHVVR, 26/14, 32/15, 27/17, 22/18, 86/21 – odl. US, 123/21, 44/22, 130/22 – ZPOmK-2, 18/23 in 78/23)
- Zakon o agrarnih skupnostih(Uradni list RS, št. 74/15, 44/22 in 38/24)
- Zakon o varstvu pred naravnimi in drugimi nesrečami (Uradni list RS, št. 51/06 – uradno prečiščeno besedilo, 97/10, 21/18 – ZNOrg in 117/22)
- Zakon o Kobilarni Lipica (Uradni list RS, št. 6/18 in 53/24 – ZKL-2),
- Zakon o regijskem parku Škocjanske jame (Uradni list RS, št. 57/96, 46/14 – ZON-C in 18/23 – ZDU-1O)
- Uredba o dopolnilnih dejavnostih na kmetiji (Ur.l. RS, št.57/15, 36/18 in 151/22)
- Uredba o posebnih varstvenih območjih (območjih Natura 2000) (Uradni list RS, št. 49/04, 110/04, 59/07, 43/08, 8/12, 33/13, 35/13 – popr., 39/13 – odl. US, 3/14, 21/16 in 47/18)
- Uredba o izvajanju ukrepa odpravljanje zaraščanja na kmetijskih zemljiščih (Uradni list RS, št. 3/17, 18/18, 3/21 in 111/23)
- Pravilnik o varstvu gozdov. (Uradni list RS, št. 114/09, 31/16, 52/22 in 125/22 – popr.)

Nadrejeni prostorski akti

Strategija prostorskega razvoja Slovenije 2050

Strategija prostorskega razvoja Slovenije 2050 (v nadaljevanju SPRS) je temeljni strateški prostorski akt Republike Slovenije, ki določa dolgoročne strateške cilje države in usmeritve razvoja dejavnosti v prostoru.

V podpoglavju Izhodišč SPRS, 1.2 Značilnosti prostora in trendi v prostorskem razvoju Slovenije, navaja: »Slovenski prostor je prepoznaven po raznoliki kulturni krajini, naselbinski in stavbni in drugi dediščini… Značilnost slovenskega prostora so mozaično prepletanje gozdnih in kmetijskih površin ter poselitve. To se odraža v krajinski pestrosti, ki je tudi posledica reliefne pestrosti prostora in v preteklosti značilne zemljiškolastninske razdrobljenosti ter načinov kmetijske rabe zemljišč. Z opuščanjem ali intenzifikacijo kmetijske pridelave, zaraščanjem kmetijskih površin in povečevanjem poseljenih območij ter gradnjo infrastrukture se krajinska pestrost zmanjšuje.«

Vizija prostorskega razvoja Slovenije med drugim predvideva premišljeno upravljanje s prostorom, ohranjanje identitete in raznolikosti prostora, varno in zdravo okolje za prebivalce, kakovost bivanja, druženje in rekreacijo na prostem, varovanje in vzdržno gospodarjenje z naravo in naravnimi viri, modernizacijo podeželja, ki bo kljub temu obdržalo prepoznavno krajinsko podobo, pomembno vlogo kmetijstva in gozdarstva in proizvodnjo, oprto na lokalne vire, kratke preskrbne verige, ohranjanje tradicionalnega vzorca poselitve, povezavo naravnih območij in zelenih sistemov, razvoj turizma, ki bo temeljil na naravni in kulturni krajini ter naselbinski in kulturni dediščini.

Območje Krasa SPRS opredeljuje delno kot jedrno podeželje, ki je razvojno vitalno, čeprav ponekod zaznamovano z omejitvenimi dejavniki za razvoj primarnih dejavnosti, s krčenjem zaradi demografskih sprememb, predvsem staranjem, in odmaknjenostjo od središč, delno pa kot odmaknjeno podeželje, kjer so procesi krčenja še močneje prisotni. SPRS predvideva, da bo razvoj podeželskih območij usmerjen v odpravo oziroma preusmeritev negativnih trendov krčenja gospodarskih aktivnosti in storitev na odmaknjenem podeželju k ohranitvi vitalnosti jedrnega podeželja ter

prestrukturiranju podeželskega prostora v povezavi s potrebami urbanih območij, pri čemer se bo ohranjala vlogo primarnih dejavnosti.

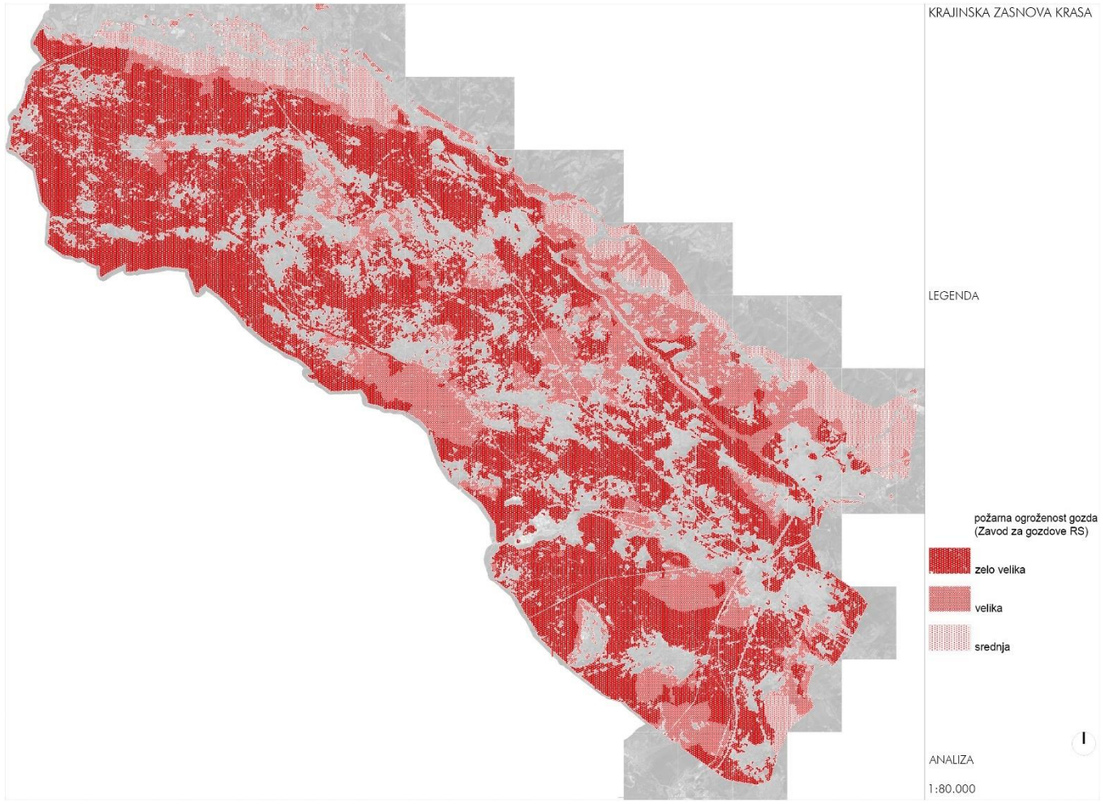
Območje Krasa je pomembno tudi z vidika sistema zelene infrastrukture (območje Nature 2000) in sicer za zagotavljanje ekološke funkcije (zlasti ohranjanje naravnega okolja, ekološko povezljivost in zmanjševanje fragmentacije krajine zaradi posegov v prostor), okoljske funkcije (zlasti ohranjanje in izboljšanje kakovosti voda, ohranjanje razpoložljivih vodnih virov za naravne procese in oskrbo prebivalstva ter regulacijo padavinske vode v mestih), podnebne funkcije (zlasti pri uravnavanju toplotnih valov in preprečevanju učinkov toplotnih otokov na urbanih območjih ter za zmanjševanje ranljivosti prostora zaradi naravnih nesreč), gospodarske funkcije (zlasti vzdržno gospodarjenje z naravnimi viri in biotsko raznovrstnostjo ter s tem povezanimi možnostmi za diverzifikacijo gospodarstva na regionalni in lokalni ravni), družbene in kulturne funkcije (zlasti pri zagotavljanju kakovosti življenja, zdravja in varnosti prebivalstva ter privlačne in prepoznavne krajine, ki krepi prostorsko identiteto ter razumevanje soodvisnosti razvoja družbe in prostora). V okviru postopkov prostorskega načrtovanja se bo razvoj zelene infrastrukture načrtovali z zelenimi sistemi regij, zelenimi sistemi območij in zelenimi sistemi naselij.

Med strateškimi usmeritvami SPRS so za območje Krasa zlasti pomembne usmeritve za razvoj podeželja. Prebivalcem na podeželju, še posebej na odmaknjenih območjih (kot so gorska ali obmejna), se omogočijo primerljive življenjske razmere. Razvoj kmetijske in gozdarske dejavnosti, zlasti na odmaknjenih podeželskih območjih, se povezuje z razvojnimi možnostmi na zavarovanih območjih narave ter kulturne dediščine. Na odmaknjenih podeželskih območjih se skrbi za družbeno sprejemljivo uravnoteženost med ohranjanjem prostoživečih vrst živali in poseljenostjo – zlasti v zvezi s kakovostjo bivanja in izvajanja primarnih dejavnosti, kmetijstva in gozdarstva. Posegi v prostor na podeželju se prilagajajo regionalni in lokalni identiteti, prepoznavnosti naselij in krajine ter ohranjanju ekološke povezljivosti. Urejanje naselij in cestne infrastrukture se prilagodi značilnostim naselij in vasi tako, da se ohranita naselbinska in krajinska prepoznavnost. Pri urejanju podeželskih naselij in vasi se upoštevajo razvojni trendi, naravne in ustvarjene danosti prostora, usmerjene v modernizacijo kmetijstva, gozdarstva, rabo naravnih virov in novih dejavnosti, ki gradijo na primerjalnih prednostih območij ter so povezane s primarno rabo prostora. Poleg kmetijstva in gozdarstva so na podeželju, zlasti v bližini središč, prisotne tudi sekundarne in terciarne dejavnosti, kot so turizem, tehnološko napredna industrija, storitve, logistični centri. Nove dejavnosti na podeželju morajo prispevati k večfunkcionalnost prostora, zmanjševanju ranljivost in ogroženosti prostorskih struktur ter prebivalstva, izboljševanju stanja okolja in kakovosti življenja prebivalcev, večjemu vključevanju kulturne dediščine v življenje podeželskih skupnosti ter k ohranjanju prepoznavnosti naselij in krajine.

Urejanje kmetijskega prostora se izvaja celovito ob upoštevanju danosti za različne vrste kmetijske pridelave in usmeritev za ohranjanje kakovosti voda, ekološke povezljivosti, varstva habitatov ter krajinske prepoznavnosti. Kmetijstvo pomembno vpliva na podobo kulturne krajine, njeno biotsko raznovrstnost in likovno vrednost ter ima v tem pogledu večfunkcionalno vlogo. Je vzdrževalec krajine, pa tudi nosilec novih krajinskih vzorcev in nove prostorske identitete, ki so posledica novih tehnologij pridelave hrane in novih kmetijskih kultur, ureditev zaradi prilagajanja na podnebne spremembe in rabo obnovljivih virov energije.

Na okoljsko občutljivih območjih in varovanih območjih naravne in kulturne dediščine ter v neposredni bližini naselij se spodbuja vzdržne načine kmetovanja in izvajanja kmetijsko-okoljskih ukrepov.

Preprečuje se zaraščanje in ohranja produktivnost kmetijskih zemljišč. Na ravninskih območjih se ohranjajo zaplate gozdnih zemljišč in drugi krajinski elementi, ki so pomembni za blaženje podnebnih sprememb, ekološko povezanost in prehode prostoživečih živalskih vrst, za biotsko raznovrstnost ali kot elementi s krajinsko strukturno vrednostjo.

Slika 7: Prikaz klasifikacije požarne ogroženosti gozda (Zavod za gozdove Slovenije)

Požarna ogroženost Krasa in požar na Krasu, 2022

Območje Krasa je poznano po obsežnih in pogostih požarih v naravnem okolju in spada med najbolj požarno ogrožena območja v Sloveniji. To velja zlasti za gozdnogospodarski enoti Kras I in Kras II, ki sta večinoma uvrščeni v prvo stopnjo požarne ogroženosti. Na oceno požarne ogroženosti območja vplivajo naravni dejavniki, kot so (Pravilnik o varstvu gozdov, Uradni list RS, št. 114/09, 31/16, 52/22 in 125/22 – popr.): prevladujoča drevesna vrsta, starost sestojev, srednja letna temperatura, srednja letna količina padavin, srednja letna relativna vlažnost zraka, moč in pogostost vetra, periodičnost sušnih obdobij, matični substrat in vrsta tal, ekspozicija, nadmorska višina, nagib, urejenost gozdov in gozdna higiena.

Na Krasu so sušna obdobja pogosta, matična kamnina, apnenec, je močno prepustna za vodo, vode ne zadrži niti tanka plast prsti, veter je pogost in nemalokrat močan, poraščenost površja je velika, preko 60%, v gozdnih sestojih je kot posledica pogozdovanja prisoten dobro vnetljiv črni bor, prevladujoči so mladi gozdni sestoji z obilno podrastjo. Primerjava pogostosti požarov in površine požarišč kaže, da se požari na Krasu enako pogosto pojavljajo spomladi in poleti, da pa je površina požarišč večja v poletnih mesecih (Veble, 2015).

Proces zaraščanja kmetijskih površin ob podnebnih trendih, ki nakazujejo višanje temperatur, še posebej spomladi in poleti, ter daljša sušna obdobja, pomenijo tudi večanje požarne ogroženosti na Krasu. Trend naraščanja nakazujejo tudi primerjave pogostosti in površine požarov na območju GGO Kras po letih

Načrt sanacije poškodovanih gozdov, poškodovanih v požaru na goriškem Krasu (ZGS, 2022)

Načrt sanacije je izdelan za celotno površino gozdov leta 2022 poškodovanih v požaru na goriškem Krasu. Končni obseg poškodovanosti gozdov se je določil na podlagi aeroposnetkov Slovenske vojske in terenskega ogleda. Požarišče zajema površino 3.706 hektarjev, od tega 2.902 hektarjev gozdov. Načrt pogozdovanja Krasa temelji na analizi stanja gozdov pred požarom in oceni nastale škode na gozdovih oziroma gozdnih ekosistemih. Določile so se štiri stopnje poškodovanosti gozdov. Tretjina gozdov je na požarišču popolnoma pogorelih (1.054 ha), saj je pogorel celoten organski del tal, polovica (1.448 ha) pa je prizadetih med 50–90 %

Obnova gozdov predvideva ukrepe, kot so posek poškodovanega drevja, izbira gozdnogojitvenih sistemov, drevesnih vrst in sestojnih zgradb, usmeritve za zagotavljanje gozdnega reprodukcijskega materiala, obnova poškodovanega gozda, nega pomlajenih površin, ukrepe zagotavljanja varstva gozdov in zagotavljanja življenjskega okolja prostoživečih rastlin in živali. Obenem predvideva tudi odpiranje poškodovanih gozdov z gozdnimi vlakami in cestami ter dela na protipožarni infrastrukturi, kot tudi ukrepe za zagotavljanje socialnih in ekoloških funkcij gozdov ter usmeritve za rabo gozdnega prostora.

Med rastiščnimi tipi na območju s 87 % prevladuje primorsko hrastovje in črnogabrovje na apnencu, ki se nahaja predvsem na planotastem delu Krasa. Glavni gradniki gozdnih sestojev so puhasti hrast, črni gaber in mali jesen. Na območju požarišča se pojavljata še dva podtipa primorskega hrastovja in črnogabrovja na apnencu, in sicer primorsko hrastovje in črnogabrovje z rumenim drenom na 9 %, ki se nahaja na severnih in vlažnejših legah, ter primorsko hrastovje in črnogabrovje s terebintom s 3 %, ki se nahaja na najbolj toplih in sušnih legah brestoviške doline. Preostali gozdni rastiščni tipi predstavljajo manj kot 1 % gozdne površine.

Večina gozdov na območju požarišča je nastala z zaraščanjem nekdanjih kmetijskih površin, manjši del, predvsem na severnih pobočjih, ki se spuščajo v Vipavsko dolino, pa je bil osnovan s sadnjo črnega bora. Med razvojnimi fazami so prevladovali panjevci z 42 %, drogovnjaki, katerih glavnino lesne mase predstavlja črni bor, so bili zastopani s 34 %.

Slika 8: Požar na Krasu, Piksi Č. (2022)

Slika 9: Požarišče med Lokvico in Kostanjevico na Krasu

Iglavci oziroma črni bor tudi sicer predstavlja glavnino (60 %) lesne mase na območju požarišča. V razvojni fazi mladovja je bilo kar 15 % celotne gozdne površine požarišča nekdanjih večjih požarišč (Šumka, Sela na Krasu, Renče in Cerje).

Količina poškodovanega lesa zajema drevje, ki je poškodovano do te mere, da je odmrlo ali da obstaja velika verjetnost, da se ne bo obraslo in bo v bližnji prihodnosti odmrlo. Povprečna lesna zaloga je na območju požarišča pred požarom znašala 72 m3/ha. Glede na lesno zalogo sestojev in stopnjo poškodovanosti ocenjujemo, da je bilo v požaru poškodovane 177.051 m3 lesne mase, kar je 61 m3/ha oziroma 85 % celotne lesne mase na območju požarišča pred požarom.

Kot prevladujoč sistem gospodarjenja z gozdom se določi skupinsko postopni gozdnogojitveni sistem z veliko površinsko zastopanostjo razvojnih faz gozda. Na rastiščih s slabšo vitalnostjo sestojev črnega gabra, robinije in črnega bora se predvideva postopno zmanjševanje njihovega deleža v lesni zalogi in na njihov račun povečevanje predvsem deleža toploljubnih hrastov in drugih, na sušo prilagojenih drevesnih vrst, kot so koprivovec, trokrpi javor in kraški gaber.

Obnova gozdov bo temeljila na pestri zmesi avtohtonih glavnih drevesnih vrst kot so : puhasti hrast (Qurercus pubescens), trokrpi javor (Acer monspessulanum), cer (Quercus cerris), graden (Quercus petraea), črnika (Quercus ilex), črni bor (Pinus nigra).

Glavnim drevesnim bodo primešane naslednje podporne drevesne vrste: koprivovec (Celtis australis), črni gaber (Ostrya carpinifolia), kraški gaber (Carpinus orientalis), topokrpi javor (Acer obtusatum), maklen (Acer campestre), gorski javor (Acer pseudoplatanus), mali jesen (Fraxinus omus), češnja (Prunus avium), rešeljika (Prunus mahaleb), lipa (Tilia platyphyllos), lipovec (Tilia cordata), brek (Sorbus torminalis), mokovec (Sorbus aria), skorš (Sorbus domestica), ostrolistni javor (Acer platanoides).

Na najtoplejših legah v Brestoviški dolini se v zmesi drevesnih vrst pojavljajo tudi naslednje redke toploljubne vrste, terebint (Pistacia terebinthus), širokolistna zelenika (Phillyrea latifolia), mandljevolistna hrušica (Pyrus amygdaliformis), jadikovec (Cercis siliquastrum), jagodičnica (Arbutus unedo), oplutnik (Quercus crenata).

Zaradi močne regeneracijske sposobnosti ter sposobnosti poganjanja iz panjev in korenin se ocenjuje, da se bo večina površine gozdov listavcev obnovila po naravni poti. Naravna obnova gozdov bo potekala na pretežnem območju 3. in 2A. stopnje poškodovanosti, oziroma na površinah, kjer je zaradi poškodb treba posekati več kot polovico lesne mase na površino. Po oceni bo z naravno obnovo obnovljenih okrog 2.000 ha površin. Obnovo pogorelih gozdov s sadnjo in setvijo se načrtuje na površinah, kjer so pogoreli sestoji črnega bora. Sadnja se bo izvajala na boljših rastiščih z ohranjenimi tlemi in na območjih, kjer je potrebno zaradi funkcij čim prej zagotoviti razvoj gozda, na primer na območju Pomnika miru na Cerju ali v bližini naselij v smislu zelenega oboda naselja. Na neposekanih površinah z nad 50 % mrtvimi drevesi se bosta izvajali tudi podsetev in podsadnja. Setev se bo izvedla na večini površin za umetno obnovo, na vseh slabih rastiščih, ki prevladujejo v 3. stopnji pogorelih iglavcev. Opredeljena so tudi območja sajenja želoda, setve lahkih semen in setve z letalniki v obliki setvenih bombic.

V okviru zagotavljanja protipožarne varnosti se predvideva:

- zgostitev mreže protipožarnih presek, da bodo skupaj z javnimi in gozdnimi cestami tvorile mrežo z medsebojno oddaljenostjo največ 400 metrov,
- redno vzdrževanje posek okvirno 2 metra od cestišča na vsako stran,
- vstopne ploščadi, izogibališča in obračališča na primernih mestih (razdalja med izogibališči: pribl. 200 m; razdalja med obračališči: pribl. 400 metrov; dimenzije izogibališč: min. 4,0 m širine in 10 m dolžine),
- zgostitev razpoložljivih vodnih virov v gozdu in gozdnem prostoru,
- ureditev pristajališč za helikopterje,
- ureditev signalizacije,
- vključitev linijskih infrastrukturnih objektov v mrežo protipožarnih presek,

Slika 10: Protipožarna preseka

Slika 11: Požar je razkril suhe zidove pri Brestovici pri Komnu

- sanacija suhih zidov in čiščenje drevja in grmovne vegetacije, ki jih zarašča,
- sprememba namenske rabe iz gozdne v kmetijska zemljišča, krčitev gozda in zagotavljanje kmetijske rabe v območjih naselij in posameznih objektov,
- vzpostavitev paše na območjih zaraščanja

ZGS je pripravil predlog površin na območju požarišča in v okoliških naseljih, ki bi jih bilo potrebno z namenom zagotovitve minimalnega požarnega varstva iz namenske rabe »gozd« prekategorizirati v kmetijsko namensko rabo in zagotoviti trajno vzdrževanje te rabe.

Ugotovljeno je, da je požar prizadel tudi biotsko raznovrstnost, prizadete so bile vse na tem območju varovane vrste, njihovi habitati in habitatni tipi. Z vidika pospeševanja kmetijstva in zagotavljanja ugodnega stanja vrst in habitatnih tipov na območju Natura 2000 Kras se predlaga tudi skrčitev gozda na območjih, ki so opredeljena kot kmetijska namenska raba. Dodaten vir kmetijskih površin predstavljajo površine v zaraščanju.

Požar na Goriškem Krasu je prizadel tudi memorialno in arheološko dediščino. Vpliv požara na obe vrsti dediščine je bil neposreden, ocenjuje pa se, da lahko pride do poškodb tudi posredno (npr. ob izvajanju sanacije požarišča). Poleg naštetega je požar vplival tudi na vse ostale prvine kraške kulturne krajine s poudarkom na suhozidni gradnji, ki je kot veščina izdelave posebnega elementa kulturne krajine Krasa, vpisana v Unescov Reprezentativni seznam nesnovne kulturne dediščine človeštva.

Nekateri odzivi na načrt sanacije poškodovanih gozdov v požaru na goriškem Krasu

Stališča DKAS

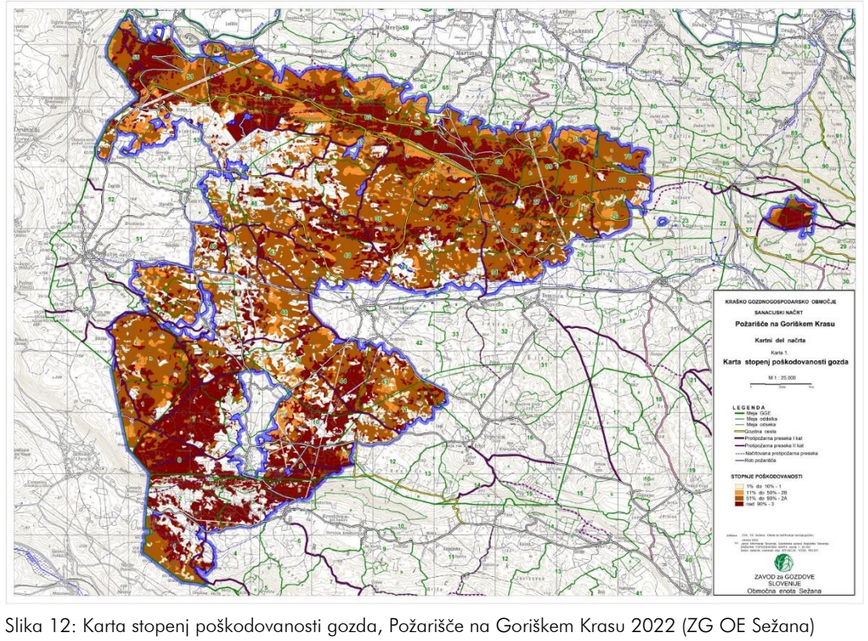
Načrtovanje protipožarnih ukrepov mora biti interdisciplinarno, znotraj širšega družbeno-prostorskega konteksta, z vključujočo in celovito obravnavo vseh dejavnikov oblikovanja kulturne krajine. Zaradi nujnosti čimprejšnje sanacije v požaru prizadetega območja se predlagani ukrepi razdelijo na faze. Prva faza obsega nujne sanacijske ukrepe, ki vključujejo čiščenje površin, gozdnih robov, pa tudi sanacijo v požaru uničenih poti in suhih zidov ter obnovo drugih prepoznavnih prvin kulturne krajine. V naslednjih fazah pa se predvidijo še drugi protipožarni ukrepi ob hkratnem celovitem oblikovanju kulturne krajine.

Stališča strokovnih nevladnih organizacij s področja varstva narave in posameznikov

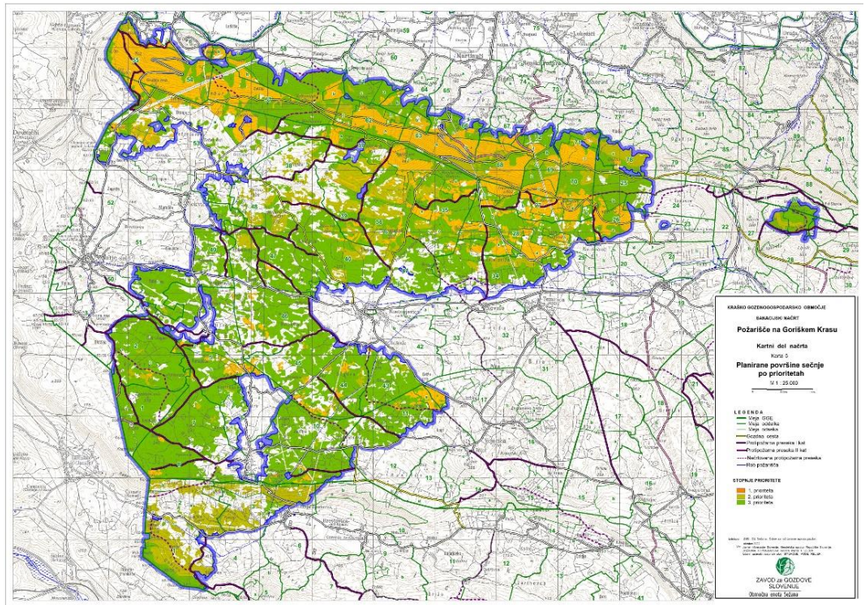
Požarišče, ki je predmet Načrta sanacije poškodovanih gozdov v požaru na goriškem Krasu, leži v celoti znotraj omrežja Natura 2000. Ohranjanje populacij ogroženih vrst in habitatov je predpisano z »Direktivo o habitatih« in »Direktivo o ptičah« Evropske unije. Predlagani Načrt v zdajšnji obliki ne naslavlja ustrezno ciljev ohranjanja narave, ki izhajajo iz varstvenega statusa območja, vprašljiv pa je tudi z vidika varstva pred požari in smiselnosti porabe javnih sredstev.

Med varovanimi habitatnimi tipi na Krasu najhitreje izginjajo suha travišča (med njimi zlasti submediteranska in mediteransko-montanska suha in polsuha travišča – koda 62A0) in vrste povezane z njimi. V duhu zakonsko predpisanih prizadevanj po preprečevanju zaraščanja površin in ohranjanja narave v ugodnem stanju je za območje aktualnega požarišča smiselno pripraviti načrt, ki bo ta prizadevanja vključeval. Poglavitna dejavnika ogrožanja teh vrst na tem območju sta prepoznana intenzivno zaraščanje kraške krajine zaradi opuščanja tradicionalne rabe (paša, košnja) .

Predlaga se, da se v sodelovanje strokovnjakov z različnih področij oblikuje načrt za uspešno obnovo tradicionalne kulturne krajine na Krasu. Ta je primernejša za varstvo varovane narave in preprečevanje širjenja požarov kakor gozdna

Slika 12: Karta stopenj poškodovanosti gozda, Požarišče na Goriškem Krasu 2022 (ZG OE Sežana)

Slika 13: Planirane površine sečnje po prioritetah, Požarišče na Goriškem Krasu 2022 (ZG OE Sežana)

krajina, ki bi se sčasoma vzpostavila po sanaciji, predvideni v predlaganem Načrtu.

Vnašanje več tujerodnih vrst v procesu pogozdovanja je naravovarstveno nesprejemljiv ukrep, ki je vprašljiv tudi z vidika prilagajanja na podnebne spremembe. Predlaga se, da obnova gozda v največji možni meri poteka po poti naravne sukcesije ob doslednem odstranjevanju invazivnih tujerodnih vrst in ustrezni negi samoniklih domorodnih rastlin, ali kvečjemu ob podpori sajenja in setve izključno tistih domorodnih rastlin, ki so bile na območju požarišča prisotne že pred požarom.

Stališča ICOMOS Slovenija

Predlogi ukrepov ne upoštevajo celostnega konteksta vseh prvin prostora in s tem tudi ne zagotavljajo kontinuitete raznolikih načinov rab prostora, ki so se oblikovale na obravnavanem območju skozi stoletja, tudi tisočletja. Območje Krasa je eno najbolj prepoznavnih kulturno krajinskih območij Slovenije in širše tudi Evrope. Suhozidna gradnja, ki je eden ključnih elementov kulturne krajine Krasa, je bila kot veščina gradnje leta 2018 vpisana na Unescov reprezentativni seznam nesnovne kulturne dediščine človeštva.

Izjemnega pomena tako za zagotavljanje požarne varnosti kot kulturne krajine, je omejevanje prekomernega zaraščanja podrasti in vzpodbujanje kmetijske rabe, česar se načrt sicer dotakne, vendar ne s konkretnimi ukrepi in predlogi. Zagotoviti je potrebno tudi revitalizacijo elementov kulturne krajine kot je suho zidna gradnja, ki je bila na nekaterih mestih porušena zaradi intervencij, sanacijski načrti pa predvidevajo njihovo nadaljnje odstranjevanje, kar je neprimerno. Suhi zidi, kot je navedeno tudi v načrtu, so lahko pomemben element protipožarne zaščite v prihodnje. Načrtovane širitve obstoječih poljskih in peš poti, da bi zagotovili dostopnost intervencijskim vozilom preko tradicionalne mreže komunikacij v prostoru, niso primerne, saj posegajo v način obstoječe rabe krajine in jo neustrezno preoblikujejo.

Le z interdisciplinarnim pristopom se lahko pripravijo ukrepi, ki bodo omogočali preudarno, strokovno in vzdržno prihodnost območja celotnega Goriškega Krasa in bodo temelj njegove odpornosti.

Stališča Partnerstva kraške suhozidne gradnje

Omenjeni ukrepi, navedeni v načrtu sanacije gozdov po požaru 2022, so povsem neusklajeni z stanjem in potrebami drugih, razvojno pomembnejših sektorjev na Krasu. Tako, z namenom izboljšanja stanja zgolj v enem ali dveh sektorjih (gozdarstvo, protipožarna preventiva), generirajo nepopravljivo škodo na drugih za Kras pomembnih področjih.

Načrt nikjer ne predvideva spodbujanja nezaraščenosti oziroma kot najbolj učinkovite protipožarne preventive in ukrepa, koristnega za več drugih sektorjev na Krasu. Omenjeni posegi so v predvideni obliki povsem nezdružljivi z ohranjanjem temeljnih primerjalnih prednosti Krasa in njegovih razvojnih potencialov. Zaradi neprimernosti pristopa so bile na načrt sanacije že dane številne pripombe, ki pa niso ovirale njegovega sprejetja.

Komentar:

V procesu izdelave Krajinske zasnove Krasa se je prostorsko opredeljene protipožarne ukrepe - zgostitev mreže protipožarnih presek, odmik sklenjenega gozda od naselij, zgostitev vodnih virov in prekvalifikacija območij v zaraščanju v kmetijske površine - obravnavalo skupaj s kmetijskim in rekreacijskim potencialom ter zahtevami varstva narave in kulturne krajine kot enakovredno izhodišče za vzpostavitev celovito oblikovane kulturne

krajine. Dodatni protipožarni ukrepi glede nege gozda, vzdrževanja protipožarnih ukrepov ipd. pa so obravnavani v podrobnejših usmeritvah krajinske zasnove.

Ključne strokovne podlage

Priporočila za izdelavo krajinske zasnove (Urbanistični inštitut RS, maj 2020)

Krajinska zasnova je v skladu s 64. členom ZUreP-2 namenjena usmerjanju in podrobnejši določitvi prostorskega razvoja in varstva na posameznih območjih v krajini.

KZ obsega analizo in vrednotenje stanja, presojo razvojnih potreb in možnosti ter varstvenih zahtev, koncept in zasnovo razvoja in varstva v prostoru, usmeritve za pripravo prostorskih aktov ter ukrepe za uresničevanje opredelitev in upravljanje krajine. Določa širok razpon vsebin (prvin, meril, pogojev) urejanja prostora – od strateških opredelitev vezanih na nove prostorske ureditve, prenovo ali obnovo, sanacijo in ohranjanje krajine do podrobnejših usmeritev za izvedbeno regulacijo prostora. Obsega celovite ukrepe za večjo kakovost bivanja, konkurenčen gospodarski razvoj in krepitev identitete.

Metodološka izhodišča in priporočila so oblikovana na osnovi dosedanje dobre prakse in referenčnih gradiv. Določen je enoten okvir priprave KZ – faze/sklopi, koraki/opravila, vsebine – ter nabor možnih prostorsko-načrtovalskih orodij in pristopov, kar omogoča prilagajanje načina izdelave na podlagi projektne naloge. Priporočila ne zavezujejo izdelovalca k pripravi določenega načrtovalskega orodja, ampak opozarjajo, kdaj je njegova uporaba smiselna.

Kulturna krajina in okolje Krasa (Panjek, 2015)

Pregled kulturne krajine v časovnem okviru od konca srednjega veka do začetkov industrijske dobe podaja opise krajinskih značilnosti in posameznih prvin v odnosu od družbenih in gospodarskih razmer. Skozi zgodovinska obdobja spoznamo sistem poljske razdelitve, rabe tal, razširjenost posameznih kultur, načine urejanja tal za zagotovitev in zavarovanje plodne zemlje, zadrževanja vode, značilnosti kraških naselij. Predstavljene so značilne krajinske prvine in vzorci, kot so suhi zidi, kali, delane doline, travniški gozd, gmajne, trte na klenu.

Drugi del publikacije obravnava odnos med človekom in okoljem. Na primeru Krasa obravnava vprašanja dostopnosti naravnih virov, okoljske vzdržnosti in vzdržnost rab. V tej luči se izpostavi vprašanje pogozdovanja na Krasu oziroma ogolelosti kraškega površja. Zaradi slabo rodovitnih tal se je na Krasu tradicionalno na vseh vrstah zemljišč uveljavila mešana raba. Med vrstami trte so Kraševci sadili žita in poljščine. Na travnikih in pašnikih so ohranjali posamezna drevesa za občasno obsekavanje in panjevske oblike drevja, kar jim je zadoščalo za dodatno krmo, kurjavo in kole v vinogradih. Na pokošenih travnikih so po spravilu sena pasli živino. Izpostavi se, da je kamnita in pusta krajina, ki jo prikliče izraz »kras«, v dobri meri rezultat človeškega dela, ki ni bilo brezumno in kratkovidno uničevalno, temveč načrtno in racionalno. Pri določanju rabe okolja in prostora ter rastlin so se Kraševci opirali na poznavanje značilnosti kraških zemljišč in podnebnih razmer, obenem pa na preizkušeno vegetacijsko uspešnost različnih vrst.

Projekt KRAS-CARSO, Celovit strateški načrt za prostorski razvoj Krasa (2013)

Gre za čezmejni projekt, ki se je izvajal na teritoriju Krasa in obravnaval homogeno območja Krasa kot enega izmed najpomembnejših čezmejnih območij med Slovenijo in Italijo. Rezultat projekta so izvedene aktivnosti, celovit strateški načrt Krasa in praktični dokumenti s smernicami za lokalne javne uprave (kraške občine in pokrajini Trst in Gorica) za sprejem enotnih meril za načrtovanje prostorskega razvoja na ravni prostorskih načrtov in izvedbenih aktov ter upravljanje naravnih in okoljskih virov.

Celovit strateški načrt za prostorski razvoj Krasa prepoznava krajino kot tisto dobrino, ki ima največji potencial za okrepitev prepoznavnosti Krasa. Kras pojmuje kot podeželski prostor, ki ga označujejo kraška krajina, za katero je značilna drobna strukturiranost kmetijskih in gozdnih površin, zgoščene gručaste vasi, v večini opredeljene kot naselbinska dediščina, in nekatera večja urbanizirana naselja.

Z namenom ohranjanja krajine in razvoja območja se predlagajo ukrepi za ohranjanje arhitekturne dediščine, izboljšanje mobilnosti, razvoj vzdržnih oblik turizma in rekreacije, razvoj kmetijstva, oskrbe z vodo, varstva pred požari, rabe obnovljivih virov energije in ohranjanje narave,

Zasnova prostorskega razvoja Krasa je usmerjana v ohranjanje identitete Krasa, ohranjanje vitalnosti podeželja ob omejevanju njegove urbanizacije in krepitev policentičnega urbanega sistema.

Krajina in prostorski razvoj Slovenije (2002)

Besedilo je razlaga samega sistema krajine in problemov, kot jih danes zaznavamo v krajinskem prostoru Slovenije. Je povzetek strokovnih premislekov, ki zadevajo krajino kot celoto, krajino kot sintezo posameznih interesov, dejavnosti in posameznih razvojnih in varovalnih vidikov. Izhodišča, ki so bila nakazana v predhodnih poglavjih, so strnjena v besedilo in kartografske prikaze poglavja SISTEM KRAJINE v prostorskem planu Slovenije. Sistem krajine opredeljuje želeno stanje slovenskega krajinskega prostora in usmeritve za doseganje želenega stanja. Te so prostorsko opredeljene in se nanašajo na dejavnosti, ki se uveljavljajo v krajinskem prostoru: kmetijstvo, gozdarstvo, izkoriščanje mineralnih surovin, vodno gospodarstvo, prostočasne aktivnosti ter varstvo naravnih in kulturnih vrednot.

Z usmerjanjem prostorskega razvoja dejavnosti, ki se uresničujejo v krajinskem prostoru, in z usmerjanjem razvoja poselitve ter infrastrukturnih sistemov je treba ustvarjati:

- krajino kot funkcionalno, ekološko in oblikovno uravnotežen prostorski sistem
- krajino kot zdravo, varno in prijetno ter doživljajsko bogato bivalno okolje
- krajino kot prostor gospodarskih dejavnosti in njihovega vzdržnega razvoja
- krajino kot naravno zgradbo in prostor, v katerem se v največji možni meri nemoteče odvijajo naravni procesi
- krajino kot nosilko nacionalne in lokalne identitete ter drugih pomenov.

Za to, da bodo ti cilji doseženi, je treba:

- obravnavati podeželski prostor kot kakovostni in posebni bivalni prostor, v katerem je treba zagotoviti njegovo ustrezno urejenost, infrastrukturno opremljenost in ustrezno raven sekundarnih bivalnih funkcij – šolstvo, zdravstvo in druge družbene servise;
- v čim večji meri zagotoviti varstvo kulturne krajine, njenega obsega in zgradbe, predvsem pa njene strukturne urejenosti. Ohranjajo naj se značilni ter redki krajinski vzorci, v katerih se izražajo tradicionalne oblike rabe prostora in prostorska pestrost; kulturna krajina naj se ohranja in ureja kot območje rabe naravnih virov, kot območje bivanja in preživljanja prostega časa ter hkrati kot pomembna nosilka identitete;
- ohranjati območja naravnih krajin, katerih največje vrednosti so visoka stopnja naravne ohranjenosti in velika biološka pestrost ter habitati ogroženih vrst;
- zagotoviti funkcionalnost in hkrati racionalno rabo krajinskega prostora ter ohranitev kakovosti in količin naravnih virov z usmerjanjem razvojnih dejavnosti na območja, kjer je ustreznost prostora zanje

največja; za uveljavljanjem načel vzdržnega razvoja naj se zagotavlja skladje med različnimi funkcijami;
- zagotoviti usklajenost in tak razvoj sektorjev, ki bo upošteval želen razvoj krajinskega prostora in se bo vsaj na vrednejših območjih, npr. območja naravnih in kulturnih vrednot in območja zadržanega razvoja, prilagajal omejitvenim zahtevam;
- normativno ohranjati in varovati najvrednejša krajinska območja, pa naj gre za območja z veliki naravnimi vrednostmi ali pa za območja kulturne krajine. Za najvrednejše med naravnimi območji naj bi predvideli normativno varstvo s prepovedjo dejavnosti oz. poseganja v prostor, za najvrednejše kulturne krajine pa naj bi se uveljavile predvsem omejitve v načinu rabe tal in uresničevanja dejavnosti. V skladu s tem naj bi zagotovili sistemske rešitve z organizacijo upravljanja ter z ukrepi v okviru davčne politike in podobno. Zaradi ostrih režimov varstva je z normativnim varstvom smotrno ščititi le majhno število območij in sicer krajine majhnega prostorskega obsega;
- zagotoviti sanacijo razvrednotenih krajinskih območij, ki bo izhajala iz predhodne analize in iz želenega stanja posameznih območij. Na območjih naravnih vrednot naj se zagotovi razvoj naravnih procesov ("vračanje naravi"), v kulturnih krajinah pa naj se predvidi doseganje želenega stanja z nadomestnimi rabami, ki bodo temeljile na ustreznejših prostorskih ureditvah in tehnologijah rabe tal. Treba je vzpostaviti sistem prioritet za izvajanje sanacij, s čimer naj se prednostno sanirajo razvrednotenja na območjih naravnih in kulturnih vrednot.

Izhodišča za oblikovanje osnov plana se oblikujejo iz analitičnega pregleda stanja in trendov v slovenskem krajinskem prostoru, iz naravovarstvenih in okoljevarstvenih zahtev, kot jih opredeljujejo zakonske zahteve in strokovne presoje, ter iz sektorskih ciljev dejavnosti kmetijstva, gozdarstva, vodnega gospodarstva, izkoriščanja rudnin in varstva naravnih in kulturnih vrednot ter prostočasnih dejavnosti v sektorskih planih in v prostorskem planu države. Razvojne interese primarnih rab medsebojno usklajujemo, obenem pa jih usklajujemo tudi z razvojnimi interesi poselitve in infrastrukturnih sistemov.

Sistem krajine obravnava prostor, v katerem ob človekovih dejavnosti prepoznavamo naravo kot njegovo bistveno sestavino. Delimo ga po stopnji njegove naravne ohranjenosti, po kakovosti naravnih virov, po kakovosti krajinske dediščine, po stopnji intenzitete nevarnih naravnih pojavov, po potencialih za sodobno tržno gospodarjenje in po obsegu prepletenosti z urbanim razvojem.

V sistemu krajina se obravnava na konceptualni ravni naslednja problemska območja: območja varstva naravne ohranjenosti, območja varstva naravnih virov, območja krajinske dediščine, območja nevarnih naravnih pojavov, območja konkurenčnega gospodarskega razvoja primarnih dejavnosti in primestno krajino.

Uveljavlja se ustrezno vrednotenje celotnega prostora, ki je izhodišče za načrtovanje vseh posegov v prostor.

Ohranitev kraške krajine kot razvojna priložnost Krasa, Državni svet RS

Na pobudo Ekološkega foruma LDS je Državni svet Republike Slovenije 16. junija 2008 organiziral posvet na temo Ohranitev kraške krajine kot razvojna priložnost Krasa. Namen posveta je bil seznanitev s stanjem na območju Krasa in v okviru pristojnosti Državnega sveta zavzeti stališča in priporočila za delo državnih organov in lokalnih skupnosti.

Poglavitni povod za posvet so prizadevanja nekaterih po gradnji "satelitskih naselij" v bližini kraških vasi oziroma poskusi nedomišljenih velikopoteznih posegov v prostor. Opozarja se, da se posegi v prostor načrtujejo brez uskladitve interesov in sodelovanja javnosti, poudarijo se negativni učinki teh posegov na lokalni razvoj območja

Referati izpostavijo Kras kot neponovljivo kulturno, naravno, gospodarsko, turistično in zgodo-vinsko krajino. Območje Krasa je že od leta 1994 vpisano na poskusni seznam Unescove svetovne dediščine pod imenom Klasični kras, kar predstavlja možno in obvezno stopnjo za vpis na Unescov seznam svetovne dediščine. Tudi zato se z vidika zavarovanja Krasa kot edinstvenega območja predlaga ponovna oživitev zamisli Kraškega regijskega parka in nadaljevanje s postopkom za vpis Klasičnega krasa na Unescov seznam svetovne dediščine. Obenem se predlaga izdelava skupne strategije kraških občin za posege v prostor.

Regionalni razvojni program regije Istra, Brkini, Kras

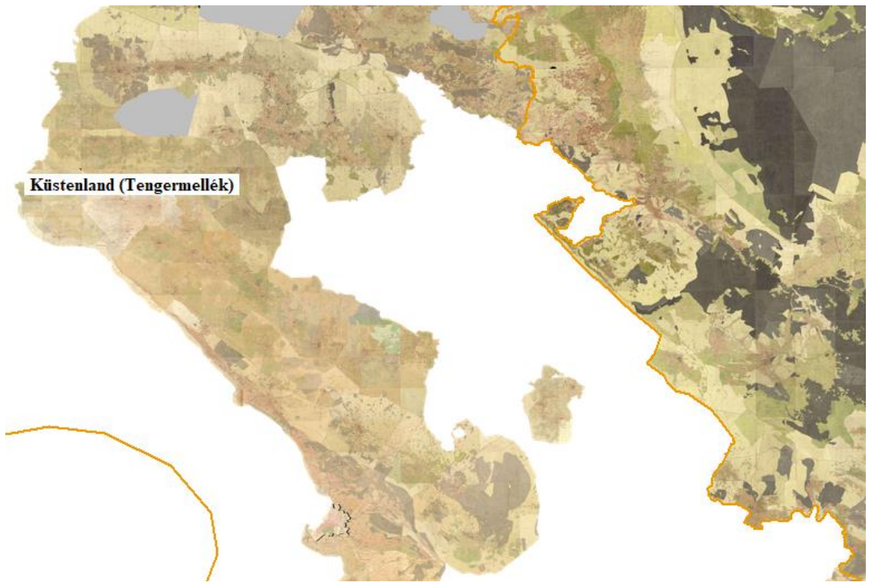
Območje priprave strategije/RRP je regija z osmimi občinami: Ankaran, Divača, Hrpelje-Kozina, Koper, Komen, Izola, Piran in Sežana. Zakon o spodbujanju skladnega regionalnega razvoja (ZSRR-2) v 13. členu določa vsebino RRP, ki zajema strateški in programski del. Strateški del obsega inventarizacijo in analizo regionalnih razvojnih potencialov, opredelitev ključnih razvojnih ovir in prednosti regije, njene razvojne cilje in prioritete v programskem obdobju ter določitev razvojne specializacije. Programski del vsebuje programe za spodbujanje razvoja v regiji s časovnim in finančnim ovrednotenjem ter določi sistem spremljanja, vrednotenja in organiziranosti izvajanja RRP.
Dokument predstavlja pregled stanja, določen analitičen del in programske usmeritve, ki so pomembne za območje matičnega Krasa. Upoštevati je treba, da v regijo ni vključena občina Miren-Kostanjevica, ki predstavlja pomemben zahodni del območja Krasa. Obenem inventarizacija in statistične analize zajemajo obalno kraško regijo kot celoto, a so med Krasom in obalnimi občinami velike strukturne razlike.

Odlok o urejenosti naselij in krajine, Priporočila, RS Ministrstvo za naravne vire in prostor

Čeprav so vsebine, ki se tičejo urejenosti naselij in krajine lahko zajete tudi v občinskem prostorskem načrtu (v nadaljnjem besedilu: OPN) in občinskem podrobnem prostorskem načrtu (v nadaljnjem besedilu: OPPN), pa sta ta dva akta pogosto namenjena predvsem pravni regulaciji prihodnje oziroma načrtovane gradnje. Ker pa so za doseganje ciljev urejenosti prostora, kot jih opredeljuje ZUreP-3, pomembni tudi t. i. negradbeni posegi v prostor in splošna podoba že izgrajenih in urejenih delov naselij in krajine, predvsem pa tudi funkcioniranje in vzdrževanje javnih površin in zelenega sistema, se občinam z uvedbo novega instrumenta – odloka o urejenosti naselij in krajine (v nadaljevanju OUNK) – daje možnost, da urejenost prostora regulirajo s posebno vrsto prostorskega akta, ki je namenjena tem vsebinam in se lažje prilagaja vsakokratnim izzivom urejanja prostora. OUNK je občinski PIA in je splošni pravni akt – predpis (drugi odstavek 50. člena ZUreP-3). Kot PIA ne sme biti v nasprotju s prostorskimi strateškimi akti, izrecno pa mora biti skladen z OPN, razen če ZUreP-3 določa drugače (peti odstavek istega člena). Tudi za OUNK velja možnost, da država s podrobnejšimi pravili urejanja prostora iz državnega prostorskega reda, sprejetimi z vladnimi uredbami, bodisi nadomesti oziroma nadvlada njegove določbe, ali pa da se mora s temi pravili v enem letu po njihovem sprejetju obvezno uskladiti. Okvirna področja, ki jih OUNK obravnava:
- Objekti – stavbe in pomožni objekti.
- Odprte grajene in zelene površine s pripadajočo urbano opremo.
- Objekti in premični elementi za obveščanje in oglaševanje (mobilno oglaševanje ob cesti, oglaševanje na drugih objektih ipd.)
- Kmetijski in gozdarski objekti ter oprema, ki niso stavbe.
- Premični elementi.
- Drugi (gradbeni) posegi v prostor.
- Drugi negradbeni posegi v prostor.
- Začasni posegi in podobno.

Slika 14: Debela griža (vir: Geopedija)

Slika 15: Delni prikaz Krasa na Franciscejskem katastru (vir: Informacijska soba ARS)

3. ZGODOVINSKI ORIS

Začetki poselitve

Paleovegetacijske raziskave so pokazale, da je pred trajno naselitvijo človeka Kras preraščal gozd s prevladujočima drevesnima vrstama bukvijo in jelko, prisoten je bil tudi že hrastovo – gabrov gozd, kakršen je na Krasu prisoten še danes. Podobno sestavo gozda dokazujejo tudi ostanki oglja iz človekovih bivališč, ki kot pogoste vrste evidentirajo jesen, dren in črni trn. Kmalu po začetku stalne naselitve na tem prostoru se je okrepila prisotnost leske, pionirske vrste gozdnih robov, kar že nakazuje prisotnost paše. (Bartol idr, 2022) Arheološke raziskave vrtač in jam na Krasu so pokazale, da segajo človeški vplivi intenzivnega spreminjanja rastja vsaj 6000 let v preteklost. Takrat se je ob pašništvu in požigalništvu, ki je že spremenilo naravno rastje, začelo poljedelstvo, kar so dokazali s prisotnostjo kulturnih rastlin. (Zorn idr. 2015)

Zgodovino prisotnosti človeka na Krasu razkrivajo nekatera arheološka najdišča, npr. v spodmolih pri Lokvi, Divači in Kastelcu. Jame in spodmoli so ljudem nudili naravno zatočišče. Spodmol Mala Triglavca pri Divači in spodmol pri Kastelcu sta najbolje raziskani najdišči iz srednje in mlajše kamene dobe. V plasteh iz mezolitika so bili najdeni kamniti predmeti, ki so služili predvsem takratnim lovcem. V plasteh iz neolitika pa so našli lončevino, obdelano kamnito in koščeno orodje pomešano s kostmi udomačenih in divjih živali. Tominičeva jama v sistemu Škocjanskih jam je pomembno najdišče iz bakrene dobe. V bronasti dobi, ko se je človek že naseljeval na odprtih legah, ostajajo jame pomemben zaklon, pribežališče ali obredni prostor. Iz tega obdobja so najdbe v Mušji jami na Prevali med Škocjanom in Danami pri Divači. (Renčelj, Lah, 2004)

Gradišča

Arheološke raziskave potrjujejo vse gostejšo poselitev Krasa od okrog 4000 let pred sedanjostjo. V prvem tisočletju pred našim štetjem je bilo na Krasu več kot sto utrjenih naselbin oziroma gradišč, kar kaže na dolgotrajno obsežno izkoriščanje in rabo prostora. (Zorn idr. 2015)

Gradišča ali kaštelirji bronaste in železne dobe so naselbine, ki so preoblikovale kraško krajino in katerih grajene prvine so še danes vidne. Bila so utrjena z monumentalnimi obzidji v tehniki suhozida iz kamnitih teras in nasipov. Nastajala so na strateških točkah v prostoru, ki so omogočale nadzor številnih prehodov in poti na Krasu. Najbolj prepoznavno so gradišča Debela griža pri Volčjem Gradu, Veliko gradišče na Kokoški, Stari tabor (Lokev), Sv.Pavel (Štorje), Nad Ulinca (Brestovica), Sv. Ambrož, Sv. Anastazija, Sv. Martin, Martinišče (Sveto), gradišče pri Kosoveljah, pri Kobdilju in drugi. Posebnega pomena je tudi veriga prazgodovinskih opazovalnih stolpov. Na območju Krasa so še Repentabor v Italiji, Vahto pri Kazljah, tabori pri Povirju, Sežani in Vrabčah. Mnoga so nadgradila kasnejša srednjeveška naselja in utrjene postojanke. Danes so večinoma zaraščena z gozdom in kot taka manj prezentna v krajini.

Slika 16: Burja, Valvazor (1689)

Slika 17: Kraševci, Valvazor (1689)

Kras kot strateško pomembno območje

Naselbinski razvoj na Krasu je potekal dokaj kontinuirano na ustaljenih lokacijah, ki so bila določena z naravnimi danostmi, predvsem rodovitno zemljo. Tako imajo skoraj vsa naselja na Krasu trdno lokacijsko kontinuiteto že skoraj tisoč let. (Renčelj, Lah, 2004)

Z varovanjem in nadzorom trgovskih poti je povezana gradnja gradov in utrdb na Krasu, ki so nemalokrat zasedla lokacije nekdanjih prazgodovinskih gradišč. Iz tega časa so npr. ostanki gradu Štanjel na najvišji točki naselja in grad Senožeče.

Gradovi na Krasu so bili v lasti nižjega plemstva, ki je obvladovalo kraško planoto in je imelo v lasti zemljišča skupaj s kmeti. Za zaščito življenj in premoženja kmečkega prebivalstva pred turškimi in drugimi vpadi so zrasli tabori, utrjena zidana pribežališča, kot so stolp v Štanjelu, Lokavski stolp, tabor nad Sežano,

V 16. stoletju se podoba Krasa spremeni. Do začetka 16. stoletja so bili gozdovi na občinskem območju Trsta namreč že tako izkrčeni, da dobijo Tržačani dovoljenje »… sekati hraste v gozdovih kraških gospostev Devin, Postojna, Rihemberk in Švarcenek. To pomeni, da so leta 1507, ko Maksimilijan I. izda to dovoljenje, notranjost Krasa še poraščali gozdovi. (Zorn idr. 2015)

Značilnosti tradicionalnega agrarnega sistema

V prvi polovici 18. stoletja komisija za vrednotenje gozdnega bogastva v avstrijskem Primorju opozarja, da je »… v tržaškem zaledju razmeroma malo visokih hrastov …«. Obnavljanje gozdov sta ovirali paša ovac in koz, košnja, steljarjenje in sečnja za kurjavo ter pridobivanje apna in oglja. (Zorn idr. 2015)

Panjek (2015) trdi, da goli in kamniti Kras, kakršen nam je poznan od Valvasorjevih opisov iz Slave vojvodine Kranjske do novega veka, še najbolje iz 19. stoletja, ni rezultat nevzdržnega izkoriščanja naravnih virov, na primer z izsekavanjem in prekomerno pašo, temveč je v oblikah rabe naravnih virov s strani kraškega kmečkega prebivalstva vendarle mogoče uvideti neko racionalnost. Na podlagi opisov iz 17. in 18. stoletja ter franciscejskega katastra z začetka 19. stoletja Panjek razlaga organizacijo prostora v tradicionalnem agrarnem sistemu na Krasu, ki je v prostoru berljiva še danes. »V neposredni bližini naselij so se nahajali vrtovi, njive in travniki, obdani pa so bili z neobdelano gmajno, sredi katere so bile v večji oddaljenosti od vasi raztresene še posamezne krpe obdelane zemlje, zlasti njive v dolinah, travniki in senožeti, ter bolj ali manj razredčene in osamele gozdne površine, ki so le v posameznih primerih preraščale v gozd. Travniki so bili goli ali redko porasli z drevesi. Znaten del prostora so prekrivala nerodovitna tla, ki so se uporabljala za pašo in ki so ponekod prehajala v skoraj povsem kamnit svet. Ta je bil izstopajoča značilnost kulturne krajine izven intenzivno obdelanega območja v bližini vasi. Orno zemljo so obdelovali v obliki gole njive in mešane kulture, v kateri so na isti površini gojili žito, drevje in vinsko trto, ki se je v posameznih obdobjih in območjih pojavljala tudi v obliki specializirane kulture oziroma čistega vinograda.

Dolgotrajna značilnost kraškega poljedelstva je nedvomno v tem, da je bilo polikulturno, saj so od srednjega veka do vključno 19. stoletja, čeprav z nekaterimi spremembami, na kraških njivah sejali pšenico, oves, rž, piro, ječmen, sirek, proso, ajdo, stročnice, zelje pa koruzo, repo, krompir in na vrtovih še razne vrste zelenjave ter sočivja.«

Panjek (2015) navaja tudi opise iz franciscejskega katastra, kjer predstavniki kraških skupnosti opisujejo preoblikovanje naravnih danosti v kmetijska zemljišča. Tako npr. citira predstavnika agrarne skupnosti Opatje selo: »Zemljišča te katastrske občine so na splošno v hribovitem svetu, a večina se jih nahaja na strmih

Slika 18: Pogozdovanje (vir: ZGS)

Slika 19: Vojaško pokopališče 1. svetovne vojne, Brje pri Komnu

pobočjih, tako da potrebujejo, zato da se jih ohrani v obdelovalnem stanju, izkopavanje kamenja, terasiranje in podporne zidove, obstajajo pa tudi umetno postavljena zemljišča z nanašanjem zemlje«.

Živinoreja je pomembno dopolnjevala poljedelstvo, slonela je na izkoriščanju pašnih površin nižje kakovosti, značilnih za kraški svet. Prevladovala je reja drobnice, tudi prašičereja. Prašiče so redili tudi s sistemom proste paše želoda. Kot posebnost tradicionalne organizacije kmetijskih zemljišč velja izpostaviti tudi kolektivno obliko posesti, skupnostna zemljišča, tako imenovani srenjski pašniki in gozdovi oziroma gmajne.

Ločitev med posameznimi kulturami znotraj kmetijskih zemljišč, po namembnosti, npr. med potjo in kmetijskim zemljiščem, kot tudi lastniška razmejitev, se je v krajini Krasa izvajala s suhimi zidi.

Že v tem času poznajo na Krasu tudi tradicijo osmic. Leta 1784 je bil izdan dekret, ki je vinogradnikom dovoljeval osem dnevni rok za točenje vina. Po tem dekretu je lahko kmet oz. vinogradnik prodajal vinske presežke iz preteklega leta v tako imenovanem vinotoču pod vejo. Vinotoč, v katerem je kmet prodajal svoje vino brez davka osem dni v letu, je dobil ime osmica. Da bi označili, da poteka osmica so uporabili šop bršljana, imenovan »fraska«, ki so ga pritrdili na vhodna vrata.

Pogozdovanje Krasa s črnim borom

Dostopnost Krasa se je povečala sredi 19. stoletja, ko je bila skozi Kras speljana železniška proga Dunaj-Trst, ki je pomenila prvi velik infrastrukturni poseg v kraški prostor in je vplivala tudi na razvoj naselij. Lokavška dolina, po kateri je potekal promet z vpregami proti Trstu, je bila zaradi večje strmine manj primerna za gradnjo železnice kot Sežanska, zato je železniška proga od Divače proti Trstu stekla čez Sežano. Divača je močno pridobila na pomenu kot pomembno prometno središče. Povečal se je turistični obisk Krasa, predvsem Škocjanskih jam, Divaške jame in Vilenice. Leta 1906 je bila zgrajena čez Kras proga, ki je povezovala Dunaj s Trstom preko Gorice in Jesenic.

Takrat se je pričelo tudi pogozdovanje Krasa, ki je popolnoma spremenilo podobo kraške krajine. Ustanovljeni sta bili prvi društvi za pogozdovanje Krasa v Trstu in Sežani. Jože Koller je nadaljeval prizadevanja Josefa Reslla in pri Bazovici leta 1895 izvedel prvo večjo pogozditev s črnim borom. Obsežen program pogozdovanja je spremljala tudi ustanovitev drevesnic v Komnu. Do prve svetovne vojne je bilo na Krasu pogozdenih 10840 ha goličav.

Panjek (2015) meni, da naj bi pogozdovanje nastalo pod vplivom mestnih italijanskih krogov, s tem posegom pa je bilo oškodovano pašništvo na kraški planoti, s katerim se je ukvarjal slovenski kmečki človek. Požiganje gozdnih nasadov se je dejansko dogajalo, med koncem 19. in začetkom 20. stoletja so si požari kar sledili. Bili so izraz odpora proti izgubi pašnih površin.

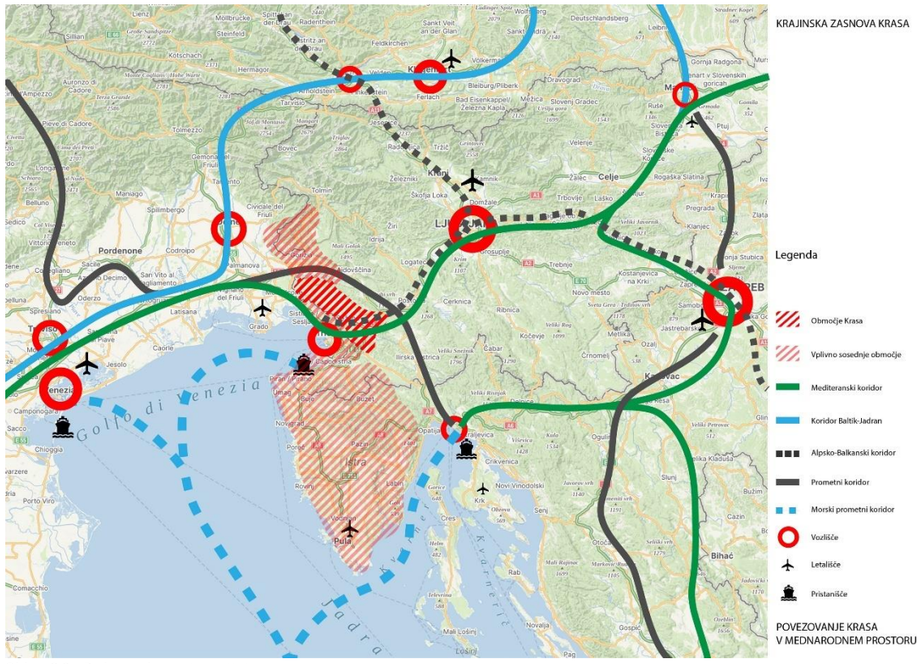
Dediščina svetovnih vojn

Med prvo svetovno vojno so boji na soški fronti hudo prizadeli Kras, veliko razdejanje so povzročili zlasti na območju Opatjega sela, Kostanjevice, Novela, Temnice. Vojskujoči se strani sta na Krasu zgradili obsežno infrastrukturo - ceste,

poljske železnice, vodovode in vodnjake. Izkopanih je bilo veliko strelskih jarkov in drugih vojaških objektov. Za vojaške namene so uporabljali in preurejali kraške jame. Vojaška pokopališča so segala v zaledje do Sežane in celo Divače.

Po prvi svetovni vojni je sledilo obdobje ekonomske krize ter političnega in kulturnega zatiranja. Domačini so se ob začetku druge svetovne vojne aktivno vključili v narodnoosvobodilno gibanje.

20. stoletje je močno spremenilo gospodarske razmere na območju Krasa. Med njimi v krajini morda najbolj opazno opuščanje kmetijske rabe, ki je delno seveda rezultat spremenjenih razmer skupnega prostora in globalnih trendov, delno pa lokalno posebnih pogojev kmetovanja in značilnosti okolja. Državna meja je Kras odrezala od tradicionalnih trgov, Trsta in Gorice. Zgodile so se agrarne melioracije, nacionalizacija in kasneje denacionalizacija, ki sta spremenili tudi status skupne lastnine agrarnih skupnosti, in nadaljevanje pogozdovanja. Izjemo v splošnem nazadovanju kmetijstva predstavlja zlasti vinogradništvo, ki se je v 20. stoletju krepilo v obliki specializirane kulture, vinograda in pogozdovanja.

Slika 20: Prikaz območja v širšem prostoru

Slika 21: Prikaz reliefa na območju obravnave

4. ZNAČILNOSTI OBMOČJA

Območje v širšem prostoru

Krajinsko območje Krasa, s prepoznavnimi značilnostmi na nacionalni ravni, je v konceptu prostorskega razvoja Slovenije (SPRS, 2050) opredeljeno kot jedrno podeželsko območje, ki je razvojno vitalno, čeprav ponekod zaznamovano z omejitvenimi dejavniki za razvoj primarnih dejavnosti, s krčenjem zaradi demografskih sprememb, predvsem staranjem, in odmaknjenostjo od središč. Hkrati je njegov JZ rob, sklenjeno gozdno območje vzdolž meje z Italijo, gradnik zasnove zelene infrastrukture na nacionalni ravni,

Sežana je urbano središče četrte ravni, ki zagotavlja zdravniško oskrbo na primarni ravni in teritorialno organizacijo državne uprave, pa tudi srednjo šolo in okrajno sodišče. Najbližje urbano središče druge ravni, ki pomembno prispeva k oskrbi prebivalcev v podeželskih gravitacijskih zaledjih. je Nova Gorica, za JV del območja ima to vlogo Koper,

Območje Krasa ima zaradi čezmejne lege in bližine pomembnih prometno – turističnih središč (Trst in Koper) dober geostrateški položaj.

Območje je z ostalim delom Slovenije, pa tudi z Italijo, prometno dobro povezano. Divača je pomembno prometno vozlišče, cestno križišče med avtocesto Ljubljana – Koper in odcepom za Trst in železniško povezavo Ljubljana – Koper in krakom za Trst oziroma Novo Gorico, ki se razcepi v Sežani.

Po območju poteka Slovenska turno kolesarska pot. Načrtovana je vzpostavitev kolesarske trase kot del državne povezave D7 (Nova Gorica – Sežana – Lipica).

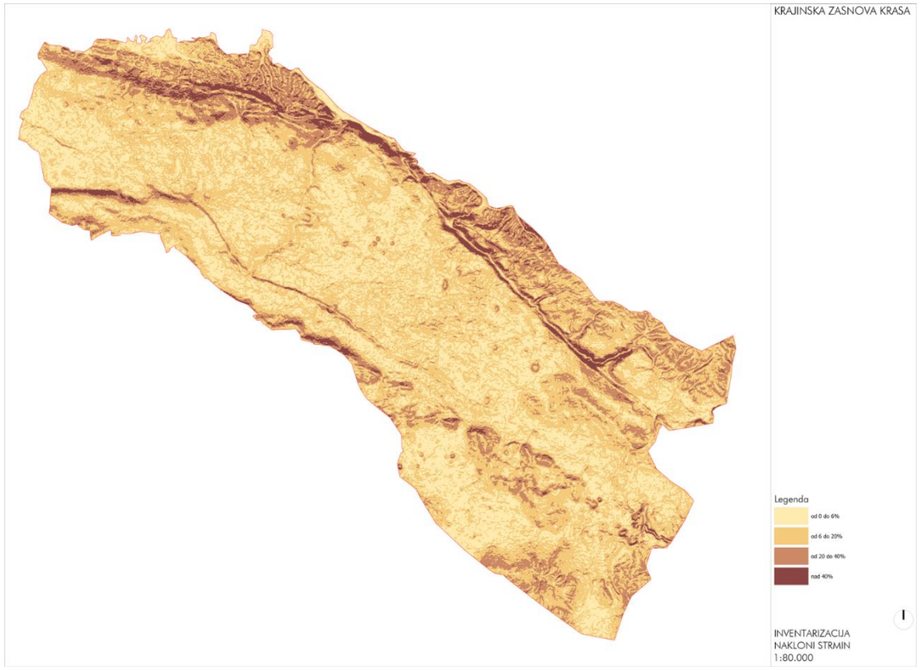
Relief

Kras je zakrasela planota, ki se nad ostala območja, predvsem na severu in severovzhodu. dokaj strmo dviga. Na zahodu in jugozahodu se nadaljuje čez mejo na Doberdobski in Tržaški kras in se strmo spusti v Padsko nižino oziroma do obale Jadranskega morja. Na jugovzhodni strani je prehod v druga območja manj izrazit.

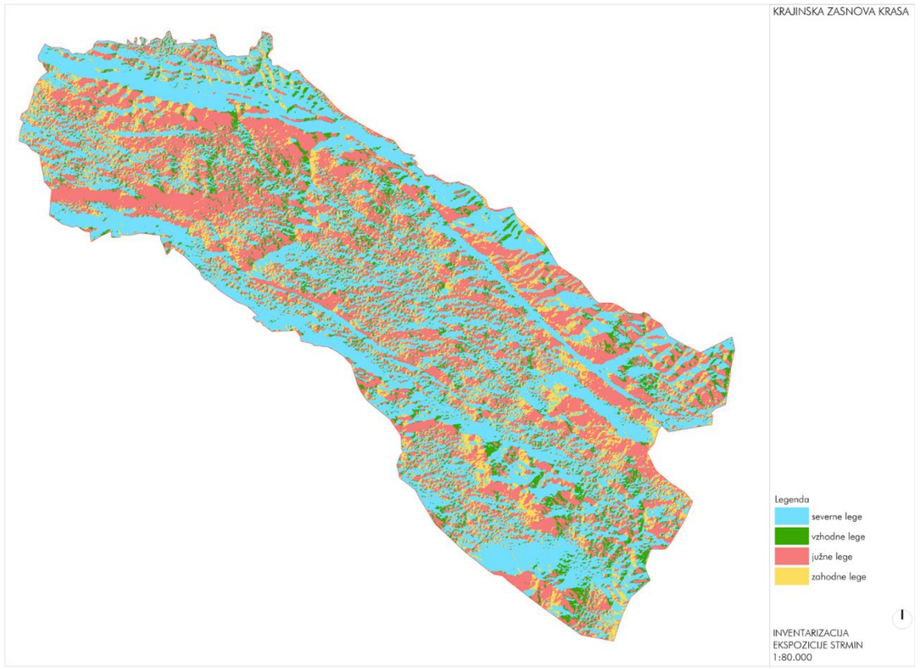
Gledano v širšem merilu je območje reliefno dokaj enotno. Povprečna nadmorska višina planote je 334 metrov. Planota se zložno niža od jugovzhoda proti severozahodu. Nekoliko izrazitejši dvig je zaznaven na severnem in južnem robu, z grebenoma, katerih najvišji vzpetini sta Veliko Gradišče (741 m) na južnem in Trstelj (643 m) na severnem obrobju.

Na jugozahodu območja je Brestoviški dol, ki se niža od zahoda proti Doberdobskemu jezeru na vzhodu.

Značilna je močna prevlada apnenca, ki je v manjšem merilu razlog za veliko razgibanost in pestrost reliefa s številnimi površinskimi in podzemeljskimi kraškimi oblikami. Vrtače, platoji, manjše doline, terase ustvarjajo tudi zelo različne tipe tal.

Slika 22: Prikaz strmin na območju obravnave

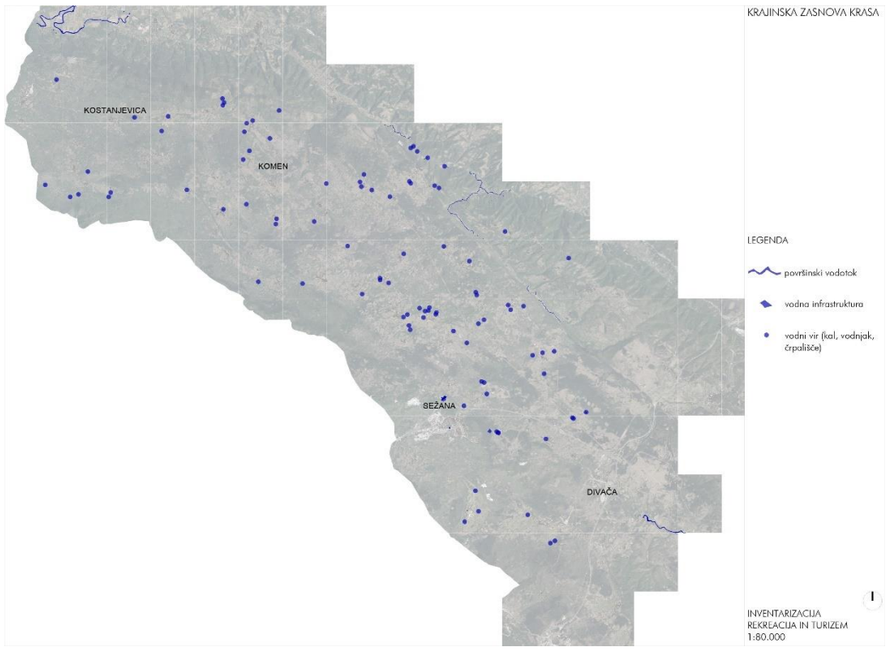

Slika 23: Prikaz ekspozicij na območju obravnave

Vrtača je ena izmed najbolj tipičnih površinskih oblik na območju. Termin je v strokovni literaturi opredeljen kot okroglasta kotanja zelo različnih velikosti, med korozijskimi vrtačami prevladujejo vrtače, ki so do 10 m globoke in do 50 m široke. Praviloma morajo biti vrtače bolj široke kot globoke. Običajno imajo kamnita pobočja, njihova dna pa pogosto zapolnjuje ilovnat sediment. Slovenski ljudski izraz za vrtače je dolina, ki pa se v slovenski strokovni literaturi ne uporablja, saj termin večinoma opisuje rečne doline, je pa na območju Krasa pomemben izraz nadelana dolina za značilno krajinsko prvino.

Predvsem na Divaškem krasu so poleg vrtač značilne površinske kraške oblike tudi udornice in sicer niz udornic Jablanac–Robidnik na severu, udornice, ki ležijo južno od Škocjanskih jam (Drživnik, Sokolak I in Sokolak II, Gospojček, Dol v Bleke idr.) ter udornici Sapendol in Lisična. Velika in Mala dolina nad Škocjanskimi jamami pripadata južnemu nizu.

Najbolj znane kraške jame so Vilenica (s prvimi obiski v letu 1633 verjetno najstarejša turistična jama na svetu), Lipiška jama, Divaška jama, Kačna jama, Briškovska jama (Grotta Gigante) v Italiji in v UNESCO seznam svetovne dediščine vpisane Škocjanske jame na jugovzhodnem robu pokrajine.

Prav zaradi proučevanja kraških reliefnih oblik je Kras v strokovnih krogih prepoznaven tudi v svetovnem merilu.

Slika 24: Prikaz površinskih voda

Vode

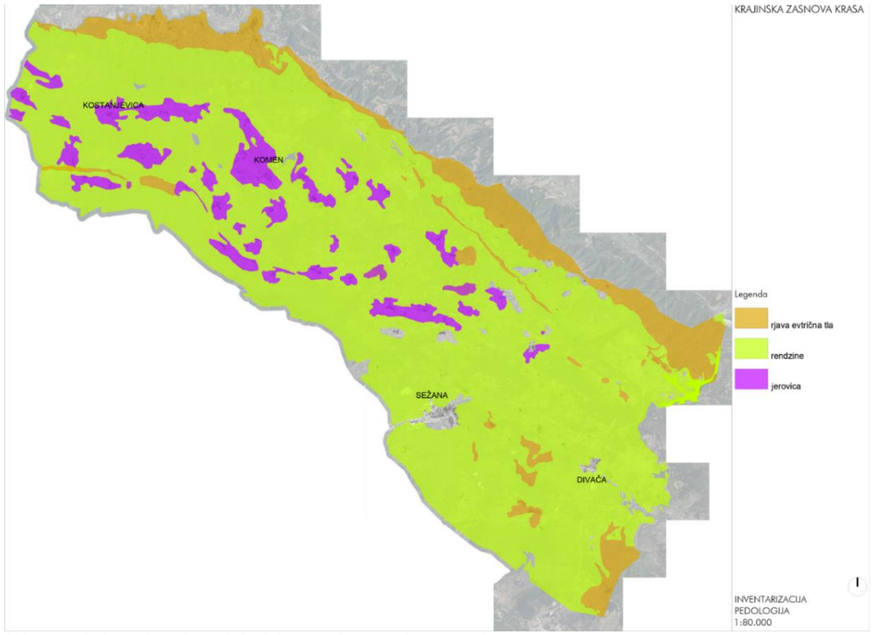
Zaradi zakraselosti kljub obilju padavin, z izjemo Doberdobskega jezera v Italiji, na območju Krasa ni stalnih površinskih voda. V preteklosti so imeli zelo pomembno funkcijo kali in lokve, ki so jih uporabljali za napajanje živine. Prav tako so bili pomembni vodnjaki, ki so jih imeli ob svojih domačijah in večji vodnjaki, štirne, v vaseh. Mnoge lokve in kali so obnovljeni, nimajo sicer več tradicionalne rabe, so pa v funkciji zelenih površin naselij oziroma vodnih habitatov v naravnem okolju.

Kraški vodonosnik dobiva vodo na dva načina: neposredno s padavinami, ki padajo na površje in ponikajo v kraško notranjost in s površinskimi tokovi iz neprepustne okolice, ki na stiku z apnencem ponikajo. Poleg Reke so to še nekateri stalni ali občasni potoki, kot sta Senožeški potok in Raša. Zato ima vodonosnik Krasa velike količine vode. Večja težava je kvaliteta te vode, saj so površinski tokovi, ki ponikajo v kras, bolj ali manj onesnaženi, podtalnica na Krasu pa izjemno občutljiva glede onesnaženja (industrija, kmetijstvo, …).

Oskrba z vodo se omogoča preko vodovodnega omrežja Kraškega vodovoda, katerega hrbtenico tvori magistralni vodovod Brestovica – Sežana – Kozina in se napaja iz vodnega vira Klariči. Za potrebe zagotavljanja stabilne in kakovostne oskrbe se vodovodni sistem preko črpališča v Fernetičih navezuje na tržaški vodovodni sistem v Italiji. Črpališče Klariči se nahaja ob zaselku Klariči, ki ležijo ob vasici Brestovica pri Komnu. Vrtine se nahajajo v vrtači tik ob državni meji z Italijo na nadmorski višini 16m to je tudi najnižja točka vodovodnega sistema Kraškega vodovoda Sežana kot tudi kraške planote. Vrtine so globoke okoli 70 m

Iz črpališča Klariči se voda črpa v Vodohran Sela na Krasu, ki leži na koti 275 m.n.v. Klariči so od leta 1984 tudi eden izmed glavnih virov vode za Kras in obalo. V črpališču Sela na Krasu, črpamo vodo v vodohrana Lipa 2 in Lipa 3. Lipa 3. V črpališču je instaliranih 6 črpalk, ki črpajo vodo na koto 500 m.n.v.

Voda v vodonosniku teče zelo počasi, saj gre v veliki meri za sistem špranj in razpok, proti njegovemu najnižjemu delu, zato je velika verjetnosti, da tam vode ne bo hitro zmanjkalo.

Slika 25: Prikaz glavnih pedoloških razredov na območju obravnave

Slika 26: Prikaz namenskih rab pomembnih za krajinsko strukturo

Geološka podlaga in prst

Za območje Krasa je značilna apnenčasto-dolomitna geološka podlaga. V glavnem gre za apnence, ki prevladujejo, in dolomite kredne starosti. Le na obrobju so ponekod zastopani apnenci spodnje eocenske starosti. Globina talne odeje je na apnencu in dolomitu zelo neenakomerna. Taka tla so strukturna in dobro propustna za vodo. Površinsko zakrasevanje je najmočneje izraženo na zgornje krednih rudistnih apnencih, kjer so povečini gmajne ali travniki. Na temnih ploščastih apnencih, imenovanih tudi "komenske plasti", v katerih zasledimo vložke temno sivih bituminoznih apnenih skrilavcev in rožencev, so se razvila globlja in tudi teksturno lažja tla, ki so primerna tudi za vinograde.

Med talnimi tipi so najbolj zastopane rendzine. Prisotne so po vseh vrhovih, ki jih poraščajo gozdovi puhavca in črnega gabra z jesensko vilovino. Rjave rendzine so prisotne na apneni podlagi na prisojnih pobočjih in suhih planotah. Tla so zaradi višjih temperatur in pomanjkanja organskih snovi osiromašena s humusom

Rjava pokarbonatna tla se pojavljajo v okolici Lokve, v vrtačah okoli Dolnjih Ležeč ter na posameznih manjših območjih v širši okolici Gabrka. Tvorijo se na trdih, zelo čistih apnencih in dolomitih, ki dajejo manj kot 1 % netopnega ostanka, tvorijo minimalen kambični horizont in so ponekod (vrtače, razpoke, vznožja pobočij) lahko zelo globoka. So večinoma dobre do visoke rodovitnosti.

Jerovica se pojavlja v dveh oblikah. Na sivih apnencih iz spodnje in zgornje krede je nastala ilovka, na apnencih, ki vsebujejo roženec, pa kremenica. Ilovka vsebuje veliko gline, manj pa je v njej peščenih delcev, nasprotno je pri kremenici. Dokaj značilna lastnost jerovice je njena rdeča do rdeče rjava barva. Jerovica je razširjena v večjih in manjših otokih po osrednjem Krasu, posebno okrog Kostanjevice, Komna, Avberja, Dutovelj in Tomaja.

Evtrična rjava tla so na pobočjih, ki se spuščajo v Vipavsko dolino. Prevladujejo hrastovi gozdovi.

Raba tal

Velika razgibanost terena ustvarja raznolike pogoje za rabo tal. Na območju Kraške planote prevladujejo trajni travniki, pašniki , površine v zaraščanju in gozd. Obdelovalnih površin (njiv, sadovnjakov in vinogradov) je bistveno manj, saj so omejene zaradi kamnitega površja in erozije tal. Nekdaj močno izkrčen gozd spet prevzema večji delež površinskega pokrova. Naravnim združbam hrasta puhovca in jesenske vilovine ter gabrovca in jesenske vilovine je v veliki meri primešan črni bor.

Primorsko gradnovje z jesensko vilovino se nahaja predvsem na globljih in nekoliko vlažnejših tleh z razvitim kambičnim horizontom, na ravnicah in položnejših pobočjih, pretežno na karbonatni podlagi. Ta rastišča so med najbolj produktivnimi v GGO. Gre za kmečke prebiralne gozdove, ki so bili v preteklosti pretirano izkoriščani in degradirani s steljarjenjem in pašo. Primorsko belogabrovje in gradnovje se na karbonatni podlagi pojavlja le v manjšem obsegu, fragmentirano ob robovih kraških polj, na globokih tleh. Zaradi ugodnih rastiščnih razmer je bil pretežni del teh gozdov izkrčen v kmetijske površine, zato pogosto najdemo različne degradacijske stadije z robinijo in večjim deležem mehkih listavcev (panjevci in stadiji z grmišči).

Ilirski bukov gozd ali primorsko bukovje poraša razgiban karbonatni svet, predvsem pa pobočja in grebene na hladnejših severnih in severovzhodnih legah na nadmorskih višinah med 600 in 450 m. V okolju z razmeroma malo gospodarsko vrednih gozdov so to gospodarsko pomembni gozdovi, a jih je po površini na Krasu zelo malo, npr. v grapi Petnik pod grebenom Trstelja, nad dolino Branice in v zgornjem delu doline Raše.

	GOZD	PRVA KMETIJSKA ZEMLJIŠČA	DRUGA KMETIJSKA ZEMLJIŠČA	ZELENE POVRŠINE	TURIZEM
DIVAČA	58,32%	13,94%	19,49%	0,05%	0,03%
KOMEN	57,35%	14,02%	25,51%	0,25%	0,01%
MIREN - KOSTANJEVICA	63,38%	18,79%	11,31%	0,71%	0,17%
SEŽANA	53,73%	14,35%	25,57%	0,38%	0,10%
SKUPAJ	56,85%	14,70%	22,18%	0,30%	0,07%

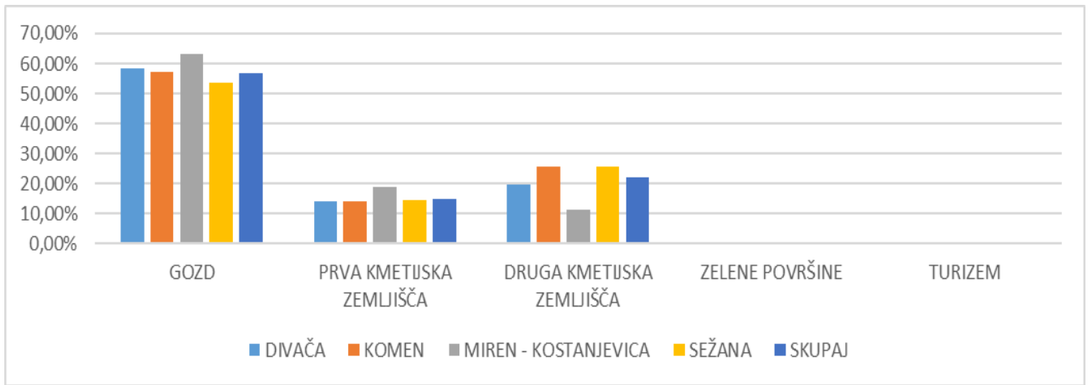

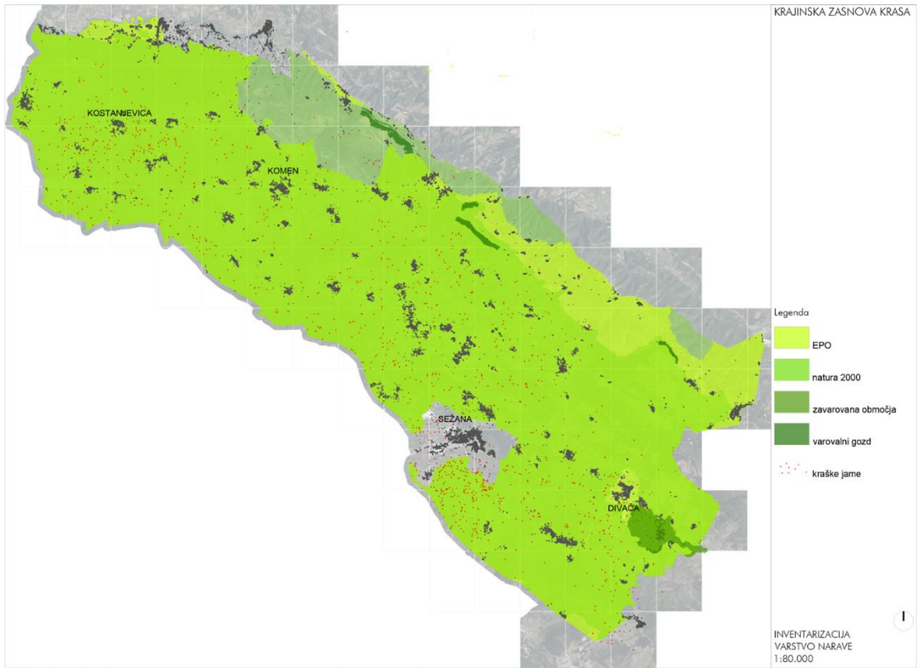

Tabela 10: Delež rab pomembnih za krajinsko strukturo

V drevesni plasti prevladujejo listavci, črni in beli gaber (Ostrya carpinifolia in Carpinus betulus), graden, cer in puhasti hrast (Quercus petraea, Q. cerris in Q. pubescens), bukev (Fagus sylvatica), brek (Sorbus torminalis), rešeljika (Prunus mahaleb), trikrpi, gorski in redko topokrpi javor (Acer monspessulanus, A. pseudoplatanus in a. obtusatum), pravi kostanj (Castanea sativa), redko lipa (Tilia platyphyllos) in gorski brest (Ulmus glabra).

Kraška travišča so večinoma nastala kot posledica krčenja gozdov za pašnike. Razvili so se suhi pašniki in ekstenzivni travniki z značilnimi in posebnimi življenjskimi združbami. Naravna travišča so po obsegu manjša in jih najdemo na skalnih ali vetru izpostavljenih grebenih in skalnih robovih. Zaradi različnih rastiščnih razmer in različne rabe poznamo več tipov suhih travišč, ki jih zaradi podobnosti v floristični sestavi združujemo v skupino vzhodno submediteranskih (submediteransko-ilirskih) suhih in polsuhih travišč. Sodijo med vrstno najpestrejše habitatne tipe pri nas, a so zaradi zaraščanja kmetijskih površin danes resno ogroženi.

Na pašnikih, reliefnih robovih in ob parcelnih mejah, ob suhozidih, se pogosto pojavljajo značilne vrste ruj, brin (Juniperus communis), mali jesen (Fraxinus ornus), skalna krhlika (Frangula rupestris), brestovolistna robida (Rubus ulmifolius), črni gaber (Ostrya carpinifolia)in druge grmovne vrste, ki so znanilec zaraščanja površin. Zaraščanje se ne dogaja hkrati po celotni površini, temveč se sprva pojavijo posamični grmi, postopno se okrog njih v obliki otokov naseljuje novo grmičevje.

Obdelovalne površine se nahajajo na kraških poljih in v dolinah oziroma vrtačah, kjer je nekoliko debelejši sloj prsti, in so običajno ustvarjene z delom večih generacij. Tu se pojavljajo vinogradi in mešane poljščine oziroma vrtnine. Na robovih naselij so prisotni manjši nasadi ali posamična drevesa sadnih vrst (orehi, murve, smokve....). Značilni vrsti na trgih večjih naselij in ob pomembnejših cestah sta lipa in divji kostanj, ki se pojavljata kot posamično drevo (npr. lipa ob cerkvi v Svetem) ali redkeje kot drevored. (npr. kostanjev in maklenov drevored na območju Lipice).

Slika 27: Prikaz prvin varstva narave na območju obravnave

Naravna dediščina

Državno zavarovano območje Regijski park Škocjanske jame se nahaja na Škocjanskem krasu, obsežni uravnavi na nadmorski višini med 420 in 450 m, ki pripada jugovzhodnemu robu matičnega Krasa. Park ima z zakonom določeno mejo zavarovanega in vplivnega območja, kar sovpada z zavarovanjem Škocjanskih jam kot svetovne dediščine UNESCO in mokriščem mednarodnega pomena po Ramsarski konvenciji. Zavarovano območje parka meri 401 ha, vplivno pa okoli 45.000 ha in zajema celotno porečje Reke. Biosferno območje Kras ima poleg osrednjega in vplivnega območja (sovpadata z zavarovanim in vplivnim območjem parka) določeno še prehodno območje, ki obsega ves preostali del občine Divača. Upravljavec parka je zavod, ki ga je s sklepom ustanovila Vlada Republike Slovenije.

Naravne vrednote državnega pomena:

- Brestoviški dol - suhi dol ob jugozahodnem robu Krasa, zavarovan kot geomorfološka naravna vrednota,
- Komen - Škrbina - nahajališče krednih fosilnih rib v komenskem skrilavem apnencu na Krasu,
- Raša, potok ob severovzhodnem robu Krasa,
- Orleška Draga – udorna vrtača z mrazíščem pri Sežani
- Sežana – botanični park,
- Radvanj - dvojna udornica južno od Divače,
- Risnik - udornica v zaledju Škocjanskih jam pri Divači,
- Lipica - nahajališče rudistnega apnenca »fiorito« in »unito« ter fosilov v kamnolomu Lipica,
- Raški prelom.

Naravne vrednote lokalnega pomena:

- Štanjel, krajinski park,
- Draga - ostanek primarnega gozda pri Komnu,
- nasad črnega bora v Cirju, Komen - najstarejši dobro ohranjen nasad črnega bora na Krasu,
- Obršljanski gozd - ostanek primarnega gozda jugozahodno od Tomačevice pri Komnu,
- Velike in Male Počke - lokvi pod vasjo Krajna vas
- Veliki dol – velika udorna vrtača pri Ponikvah na Krasu,
- Škarnik – soteska z občasnim potokom pri Ravnjah,
- Vilenica - soteska potoka Vilenica pri vasi Pristava,
- Globočak - soteska z občasnim potokom pod naseljem Hribi,
- Kranjšek - soteska potoka pod Stomažem,
- Medvedjak - nahajališče fosilnih krednih polžev v kamnolomu ob cesti Sežana – Repentabor,
- Sežana - stratigrafski profil od Povirske do Sežanske formacije ob cesti Sežana – Vrhovlje,
- Zabačni hrib s Šmarješkimi jamami,
- Huslov dol - dvojna udornica jugozahodno od Sežane,
- Sežanski dol,
- Leskovec – udornica velikih dimenzij pri Sežani,
- Lempurjevka, izviri in ponori pri Brestovici pri Povirju,
- Globočaj - kal pri Brestovici pri Povirju
- Lipica – pašniki in gozdovi v sklopu kobilarne,
- Dol pod Hrbcem- dol pri vasi Gorenje,
- Bukovnik - udornica zahodno od Divače,

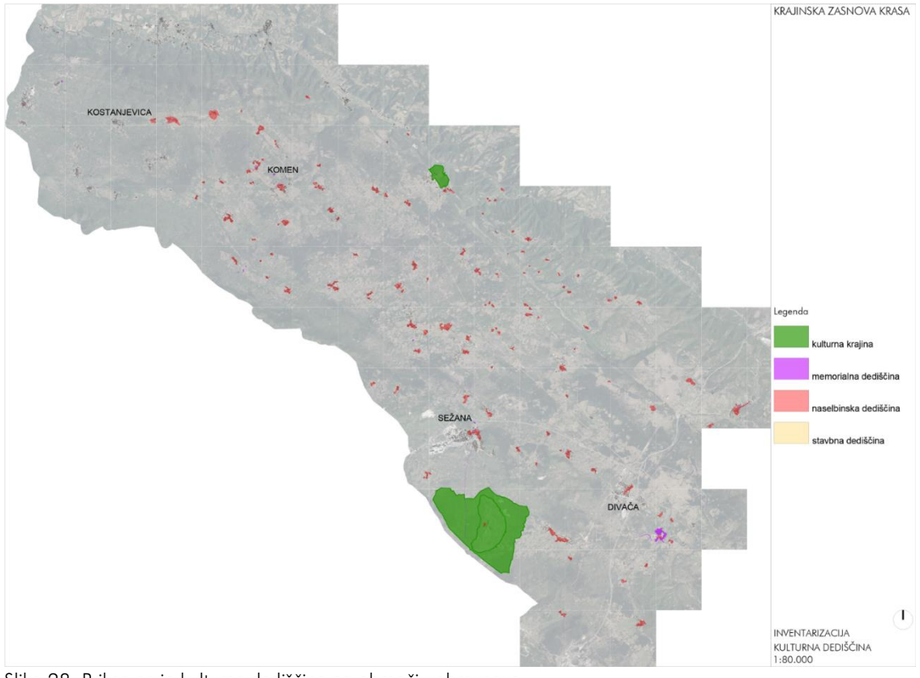
Razen tega so kot naravne vrednote zavarovane jame in druge geomorfološke oblike, kali, posamezna drevesa ipd.

Območja Natura 2000:

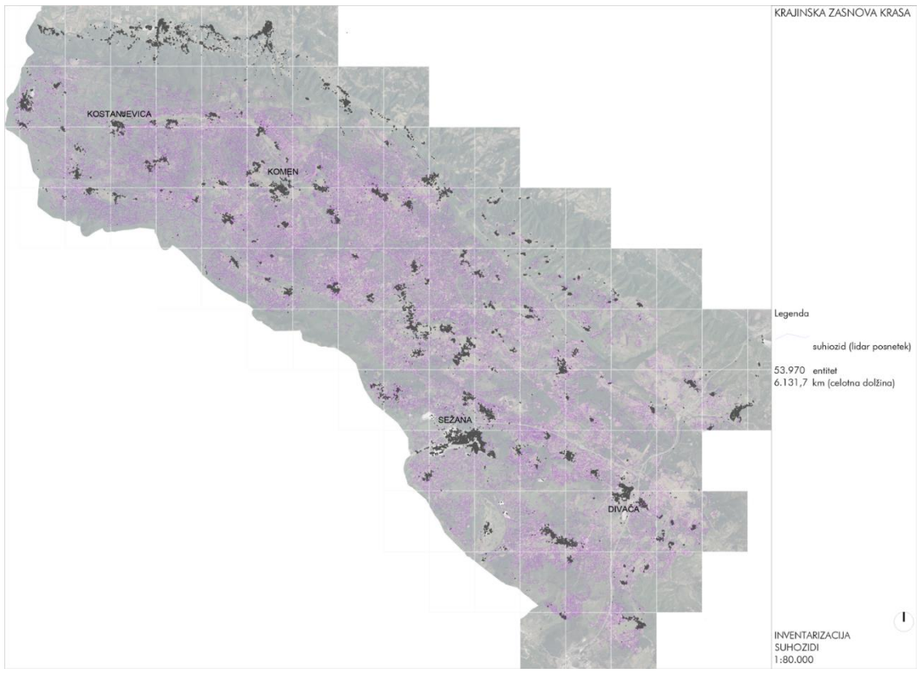
- območje Nature, določeno na podlagi Direktive o ptičah: Kras, ID območja: SI5000023,
- območje Nature, določeno na podlagi Direktive o habitatih: Kras, ID območja: SI3000276

Ekološko pomembna območja:

- Kras, ID območja: 51100

Slika 28: Prikaz prvin kulturne dediščine na območju obravnave

Slika 29: Prikaz suhih zidov na območju obravnave

Kulturna dediščina

Kras kot celota ni uradno registrirana enota kulturne dediščine, a predstavlja območje izjemne kulturne krajine, ki bazira na vseprisotnih različnih oblikah kulturne dediščine.

Na območju je največje in najbolj prepoznavno območje kulturne dediščine kobilarna Lipica z značilno kraško kulturno krajino, pašniki med hrasti in drevoredi ob dostopnih cestah. Zakon o Kobilarni Lipica (ZkL-1, Uradni list RS, št. 6/18) v 4. členu navaja: »Kobilarna Lipica ima s svojo kulturno krajino, preoblikovano za potrebe paše konj, vključno z grajenimi strukturami in dejavnostjo reje in vzreje lipicancev izjemen kulturni in družbeni pomen za Republiko Slovenijo. Ima posebno kulturno vrednost kot izrazit dosežek človekove ustvarjalnosti in sobivanja v naravnem okolju ter je pomemben del prostora in dediščine Republike Slovenije.« V 5. členu izpostavlja varovano kulturno krajino in posamezne prvine kulturne krajine: »Kobilarna Lipica je izjemno spomeniško območje s kulturno krajino, ki je bila oblikovana z visoko stopnjo sožitja med kulturno rabo in naravnimi značilnostmi prostora za vzrejo lipicancev: z ograjenimi pašniki, dostopnimi drevoredi (Tržaški, Marmontov in Povezovalni drevored), kali in drugimi vodnimi zajetji ter zidom, ki omejuje matično območje kobilarne;«

Zavarovana je tudi Bazoviška cesta med Sežano in Bazovico, v skoraj ravni črti speljana makadamska cesta z urejenimi kamnitimi robniki, mejnimi kamni, suhimi in podpornimi zidovi in mostovi, ki premoščajo vrzeli.

Kot nepremična kulturna dediščina so evidentirane številne gručaste kraške vasi, med njimi najbolj prepoznaven Štanjel z vrtom ob vili Ferrari, Škocjan in Betanja nad Škocjanskimi jamami, grad Rihemberk, mnoge domačije, ambienti domačij, vile, šolski objekti, kapele, cerkve, pokopališča I. svetovne vojne, spomeniki, kali, vodnjaki, drevored ob cesti Razdrto – Senožeče, cesta proti Matavunu. Na območju so številna arheološka najdišča – od gradišč (npr. Debela griža pri Volčjem Gradu) do rimskodobnih naselbin (npr. Merišče).

Na območju Krasa je kot UNESCO nesnovna kulturna dediščina zavarovana suhozidna gradnja. Prav tako so zavarovani vzreja lipicancev. Na nivoju države in EU pa se ohranjajo še drugi elementi različnih zvrsti nesnovne kulturne dediščine.

Suhi zidovi

Suhozidna gradnja je veščina zidanja brez uporabe veziva, pri kateri z odbiranjem razpoložljivega lokalnega kamna, pridobljenega s čiščenjem in urejanjem zemljišč, ter ob razumevanju skladnje nastajajo različni tipi trdnih kamnitih objektov. Veščina suhozidne gradnje je od 2018 vpisana na Unescov Reprezentativni seznam nesnovne kulturne dediščine človeštva. Gostota suhih zidov je v Sloveniji največja prav na območju Krasa. Mreža suhih zidov se razprostira čez celotno območje Krasa, ob naseljih v bolj strnjeni obliki.

Kraški suhi zidovi so nastali izključno s prelaganjem pobranega, odbitega ali izkopanega, trganega kamenja na kup s površin, ki so jih hoteli izkoristiti kot njive ali travnike. Uporabljenega kamenja, večinoma masivnih kamnin nepravilnih oblik in ponekod pravilnejših plastovitih kamnin, niso posebej obdelovali. Graditelj se je moral vedno znova privajati razpoložljivemu,

Slika 30: Različni tipi suhih zidov

vselej drugačnemu materialu in ga smiselno sestaviti v uporabno konstrukcijo brez uporabe kakršnegakoli veziva. Osnovna gradbena struktura je suhi zid, ki mu stabilnost zagotavlja skrben izbor kamenja in pravilna postavitev teh v konstrukcijo. Strukturno celovitost mu po eni strani zagotavlja pritiskanje kamnov eden na drugega, po drugi pa prepletanje teh v vzdolžni in prečni smeri. Suha gradnja se je uporabljala že v najstarejših poznanih grajenih strukturah na Krasu, suhih zidovih v jamah ter pozneje obzidjih prazgodovinskih naselij kulture gradišč, pa tudi pri kamnitih gomilah, najverjetneje opazovalnih stolpih. Predvsem odprt prostor okrog vasi, ki je bil ob prvi naselitvi primeren samo za pašo, saj so za travnik ali njivo morali iz zemlje odstraniti moteče kamne, je bil predmet vsakodnevnega udejstvovanja Kraševca od zgodnjih do poznih let in ga je moral za svoje preživetje utrgati naravi. Kamenje, ki so ga dobili s trebljenjem, so vgradili v najrazličnejše suhozidne gradnje, ki so značilno zaznamovale krajino kraške planote vse do novejšega časa. Kamnita suho zidna dediščina je eden od temeljev edinstvene kraške kulturne krajine, katere sledovi se v sodobnem času hitro brišejo.

Po načinu izgradnje poznamo enojni zid in dvojni zid. Pri gradnji enojnega zidu so kamni nanizani eden na drugega, večinoma brez vezivnega drobirja, vendar so kljub temu dobro zagozdeni, ukajlani, da se zid ne zvrne ali sesede. Ponavadi tak zid nima pravega lica, ima precej rež in se ponekod celo vidi skozenj. So pa kamni zbrani tako, da se med seboj vežejo z ostrimi robovi, čeprav so nepravilnih oblik.

Za dvojne zidove štejemo vse tiste, ki imajo na obeh straneh pozidano kamenje z licem in različno sestavo sredine. Dvojnih zidov je več vrst: vrtni, ogradni, pašniški, vinogradniški, zaščitni (zaščita pred burjo in požari), kolovozni, dovozni in robni.

Poleg zidov se v kraški krajini pojavlja še več suho zidnih gradenj, kot so kali, apnenice, ledenice, nasipi, hiške, škarpe ipd.

Suho gradnjo v krajini ogroža zaraščanje, uničenje zaradi kmetijske in druge mehanizacije in neobstoječa zakonodaja, Predvsem v naseljih se pojavlja neustrezna suho zidna gradnja – uporaba različnih kamnin (predvsem fliša, vgradnja gradbenih ostankov ipd.), neustrezna obdelava kamnov, nepravilna gradnja (npr. uporaba veziva), dodajanje okraskov in pretiravanje v detajlih.

Za ohranjanje identitete suhega kraškega zidu so primerni izključno:

- uporaba kamnin iz matičnega Krasa, brez dodatne površinske obdelave,
- gradnja na suho,
- upoštevanje prvotnih lokalnih različic zlaganja kamenja v zid in izvedbe kape zidu, zaključkov in drugih detajlov.

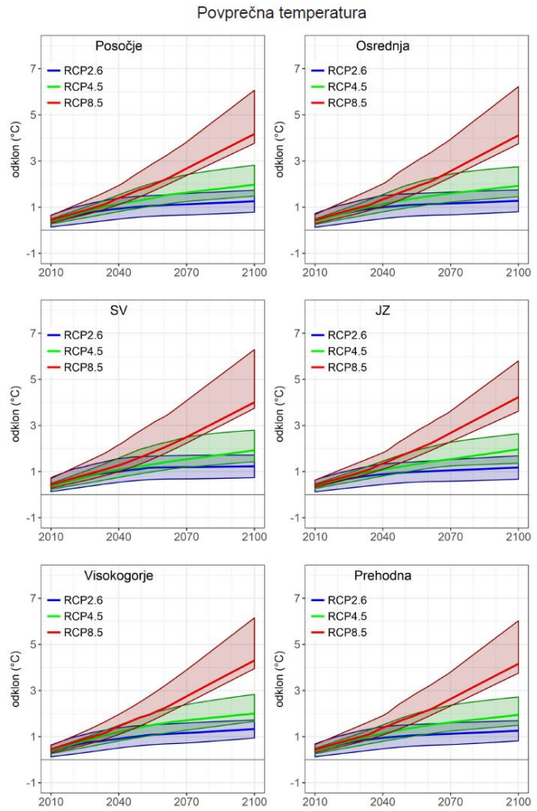
Značilnosti klime in klimatski scenariji območja

Kras ima zaradi geografske pozicije in morfologije podnebje, ki se razlikuje tako od obalnega območja in nižjih delov JZ dela Slovenije (npr.: Vipavska dolina). Zaledno zmerno sredozemsko podnebje (Ogrin, D., 1996; Ogrin, D., Plut, 2009), ki zavzema jugozahodni del Slovenije pod alpsko-dinarsko pregrado, razen obalnega pasu Slovenske Istre, nižje ležečih severozahodnih delov Krasa, Goriškega polja in nižjih delov Goriških brd, se od obalnega zmerno sredozemskega podnebja razlikuje predvsem po nekoliko nižjih temperaturah in več padavinah. Povprečna temperatura najhladnejšega meseca je med 0 in 4 °C (ob obali nad 4 °C), najtoplejšega pa med 20 in 22 °C (ob obali nad 22 °C). Letna vsota padavin je med 1300 in 1700 mm (ob obali do 1300 mm) in narašča v smeri dinarske pregrade. Višek padavin je v jeseni. Zaradi večje oblačnosti je v zaledju Tržaškega zaliva nekoliko manj Sončevega sevanja kot ob obali, jakost vetra pa je na račun burje večja.

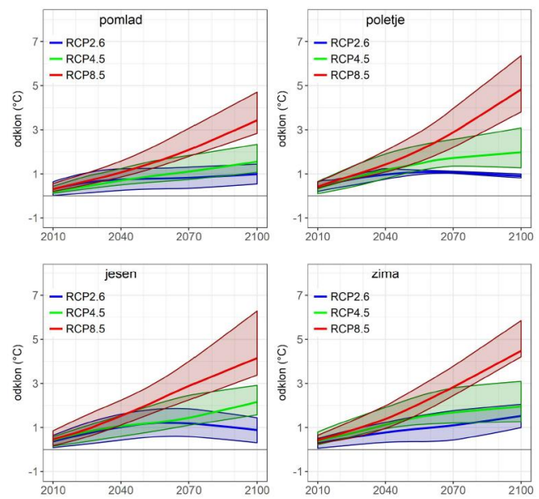
Pregled trendov in analiza podnebnih scenarijev nakazuje, da so nekatere poteze spreminjanja podnebja v višje ležečih in bolj v notranjost pomaknjenih predelih Obsredozemskih pokrajin z zalednim zmerno sredozemskim podnebjem drugačne kot v obalnih predelih. Zaledje izkazuje višjo stopnjo segrevanja ozračja kot kraji ob morju, še posebej v topli polovici leta. Trenda za spomladanske in poletne temperature sta tako bolj podobna trendom v nižjih predelih osrednje Slovenije kakor pa trendom ob obali Tržaškega zaliva. V zaledju se je količina padavin zmanjševala v vseh letnih časih, najbolj poleti. Pomembno raven zmanjšanja sta dosegli poletna in letna vsota padavin. Ob morju je bilo padavin po letu 1951 tudi vse manj, razen v jeseni, ko so se rahlo povečale, vendar so trendi neznačilni. Povečevanje jesenskih padavin (in zmanjševanje v ostalih letnih časih) je značilnost večine padavinskih postaj v Sloveniji, zaradi česar se krepijo zmerno sredozemske poteze padavinskega režima. Če primerjamo zadnji dve desetletji s standardnim klimatološkim obdobjem 1961–1990 lahko sklenemo, da tudi podnebje v višje ležečih pokrajinah obsredozemske Slovenije postaja vse toplejše, še posebej spomladi in poleti, ter bolj sušno. Le jeseni postajajo toplejše in bolj vlažne. V zaledju je segrevanje ozračja v topli polovici leta in zmanjševanje letne vsote padavin izrazitejše kot ob obali, povečanje jesenskih padavin pa manj izrazito.

Simulacije klimatskih modelov v projekcijah od 2024 do 2100 kažejo poleg obstoječih opažanj trendov na naslednje ključne spremembe:

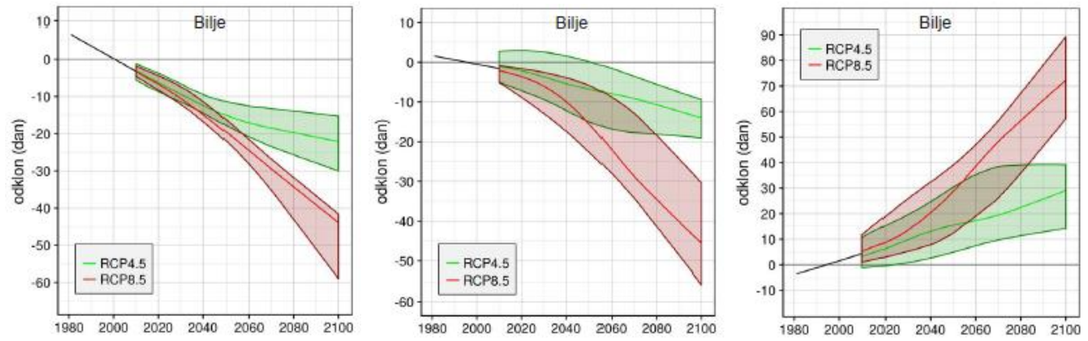
- Dvig povprečne letne temperature za 1,5 °C.
- Premik začetka olistanja dreves (-20dni), premik (-15dni) in podaljšanje rastne dobe (+30dni).
- Povečanje števila vročih dni (+20dni) in števila noči s tropskimi temperaturami (+50 dni).
- Okvirno ohranjanje količine letnih padavin z delno prerazporeditvijo po letnih časih (povečanje jesen/zima in zmanjšanje pomlad/poletje.

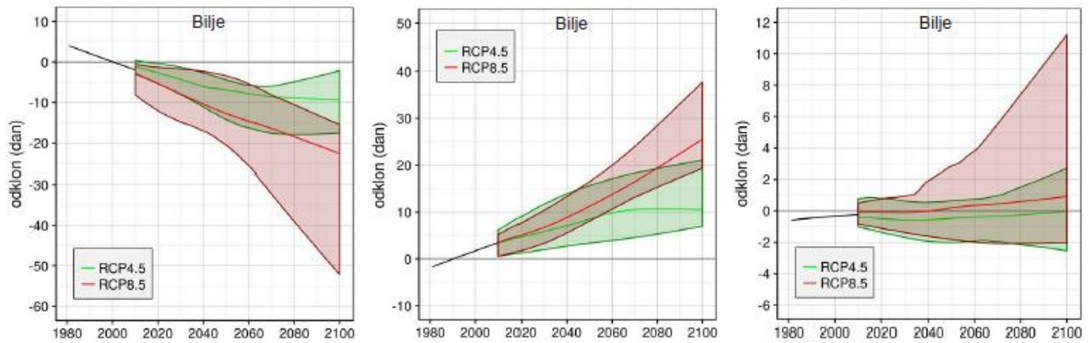

Slika 31: Prikaz predvidenih odklonov povprečne letne temperature za Slovenijo. Za območje Krasa velja JZ graf in RCP4.5 (Representative Concentration Pathway)

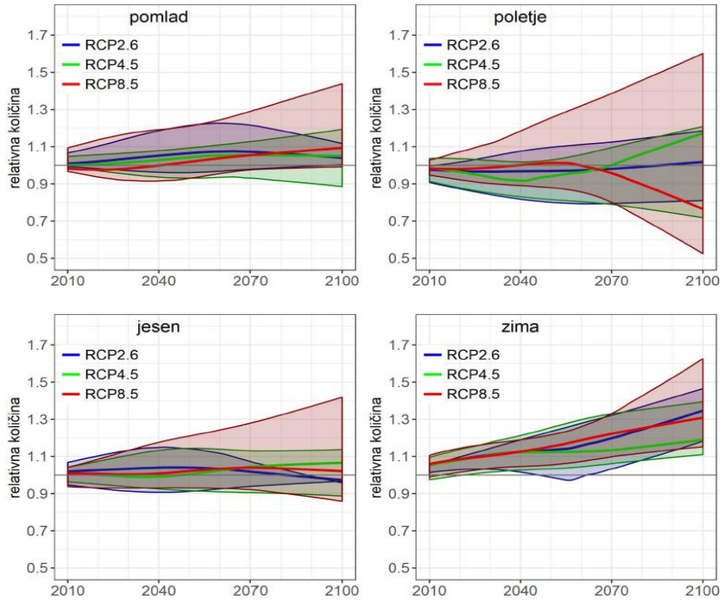

Slika 32: Prikaz predvidenih odklonov povprečne letne temperature za JZ Slovenijo glede na scenarij RCP4.5

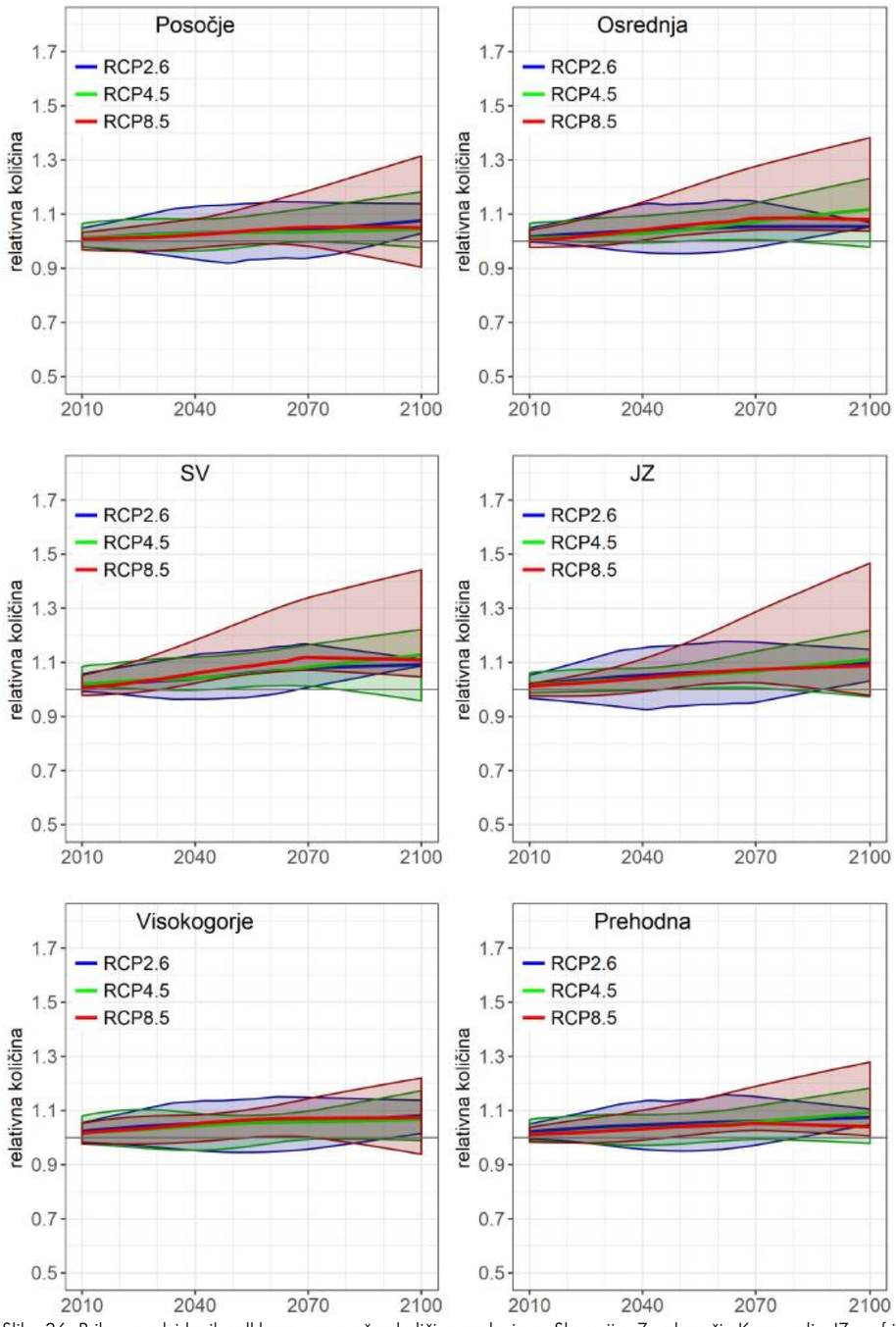

Slika 33: Prikaz predvidenih povprečnih odklonov za olistanje divjega kostanja, začetek in dolžino rastne dobe

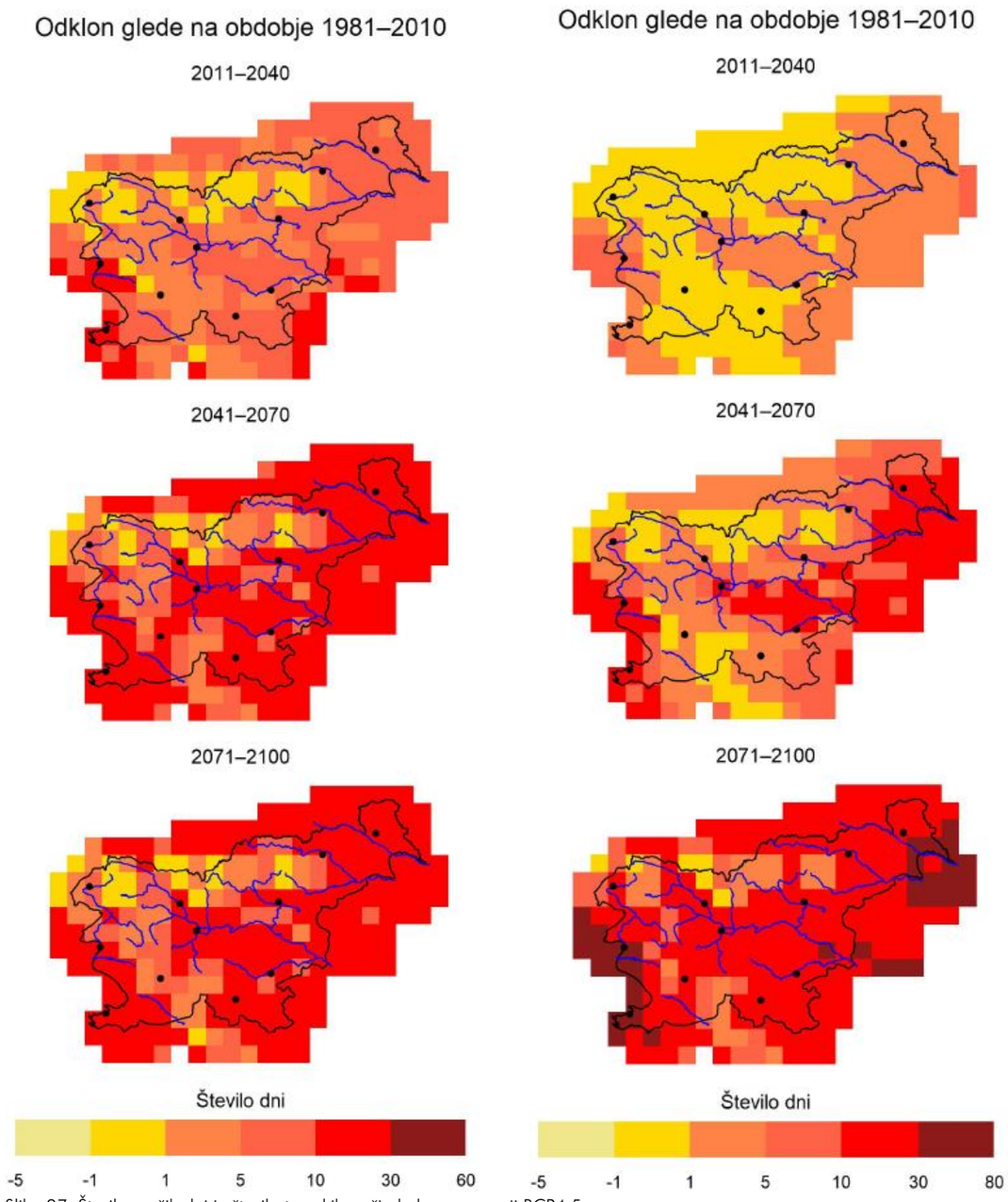

Slika 34: Prikaz predvidenih povprečnih odklonov za spomladansko ter jesensko pozebo in število dni v obdobju pozebe

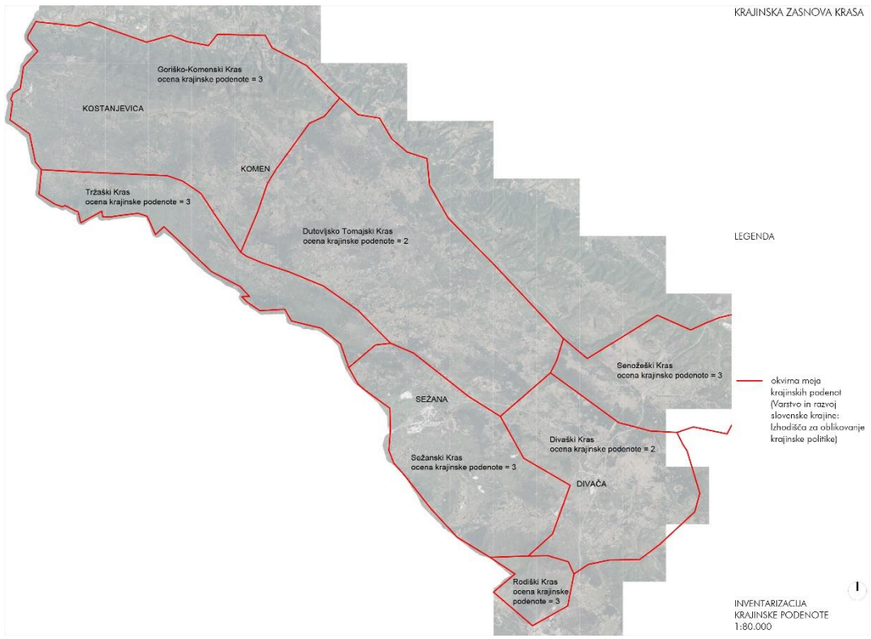

Slika 35: Prikaz predvidenih odklonov povprečne količine padavin po letnih časih za JZ Slovenijo glede na scenarij RCP4.5

Slika 36: Prikaz predvidenih odklonov povprečne količine padavin za Slovenijo. Za območje Krasa velja JZ graf in RCP4.5 (Representative Concentration Pathway)

Slika 37: Število vročih dni in število tropskih noči glede na scenarij RCP4,5

Slika 38: Delitev območja na krajinske podenote, Regionalna razdelitev krajinskih tipov v Sloveniji (1998)

Značilnosti in stanje krajine

Regionalna razdelitev krajinskih tipov v Sloveniji (1998) uvršča območje v krajinsko enoto Kras, ki je del širše krajinske enote, prave primorske regije, in najširše krajinske enote, krajine primorske regije.

Enoto opredeljuje relief. Gre za planotast, rahlo valovit, homogen svet z značilnimi kraškimi pojavi in zaznavno dinarsko smerjo v slemenitvi višjih vzpetin in v smeri Brestoviškega dola. Tudi krajina je homogena, z gručastimi naselji, njivami in vinogradi, travniki ter z rujem, brinom in rešeljiko zaraščajočo se kraško gmajno, gozdom in suhimi zidovi kot pomembno, drobno grajeno prvino, ki obrobl̆ja kmetijske površine, ter omejuje mrežo dostopov in kolovozov. Značilnost je tudi odsotnost naravne površinske vode, zato pa številčnost majhnih zadrževalnikov padavinske vode v obliki kalov in lokev.

Kraška krajina izkazuje bogastvo krajinskih vzorcev, ki je posledica raznolikih geografskih razmer in raznovrstne rabe prostora nekdaj in danes. Značilni krajinski vzorci so:

- kraška gmajna v zaraščanju,
- obdelan kraški svet,
- gozd s črnim borom,
- suhi travniki s suhimi zidovi,
- nadelane doline, pogosto obdane s suhimi zidovi,
- njive in mozaična poljska struktura na robovih vasi, obdana s suhimi zidovi
- trajni nasadi (vinogradi, oljčniki)
- redek gozd / pašniki z drevjem

Krajinske podenote na območju so:

- Divaški kras: pretežno odprta kraška krajina s prevladujočim travinjem; pomembna bližina Škocjanskih jam
- Goriško - Komenski kras:, krajina, prepredena z mnogimi ostalinami I. svetovne vojne; sklenjene gozdne površine na SZ, močno prisotno zaraščanje kraške gmajne, požarišče kot vidna degradacija, dominantno postavljen objekt na Cerju
- Brestoviški dol: krajina suhega dola, ki se izteče v Doberdobsko jezero, nekoliko odmaknjena in zaprta
- Dutoveljsko – Tomajski kras: krajino najbolj zaznamujejo vinogradi; nekoliko mehkejše reliefne oblike, kvalitetne vizure
- Sežanski kras: vključuje izjemno krajino Lipice, območje v okolici Sežane je krajina, degradirana z novejšo pozidavo.
- Senožeški kras: krajina na prehodu iz primorskega v celinski pas označujejo suhi doli in postopno zaraščajoči se pašniki in košenice

Vrednotenje: Po krajinski privlačnosti izstopa Dutoveljsko - Tomajski kras, vendar je na celotnem območju več manjših krajinskih območij, ki so izjemnega pomena zaradi naravnih in kulturnih vrednot – območja Škocjanskih jam, Lipice in Štanjela.

Procesi v krajini: Krajina na Krasu doživlja zelo zaznavne spremembe. Kmetijska raba se opušča, vse večjo vlogo v krajinski sliki prevzema gozd, ki prodira na območja nekdanjih kraških gmajn. To ima za posledico zmanjševanje preglednosti krajine, kot tudi zmanjševanje vtisa dramatičnosti, ki ga je v krajinski sliki ustvarjala prisotnost golega kamenja, Vinogradi so še zmeraj močno prisotna krajinska prvina, na novo so se pojavili oljčni nasadi, nasadi sivke in konoplje, Predvsem na robovih vasi so še prisotna območja mešanih kultur (poljščine, vinogradi, nekaj sadnega drevja). Degradacije v obliki neustrezne, manj urejene pozidave so prisotne predvsem v bližini večjih urbanih centrov, kot je okolica Sežane. Na urejanje cestne infrastrukture so vezani napovedani in nekateri že izvedeni grobi posegi v gručaste vasi na območju Dutoveljsko-Tomajskega krasa oziroma na sploh vasi ob cesti Sežana-Dutovlje.

ZNAČILNE KRAJINSKE PRVINE

Suhi zid, Volčji Grad

Suhi zid / groblje

Linijske, prosto stoječe suhe kamnite zložbe, zložene v zid ali kup z namenom čiščenja zemljišč, razmejitve, varovanja zemljišč pred erozijo, preprečevanja prehoda živalim, ustvarjanja ugodne mikroklime poljščinam so značilna in morda najbolj prepoznavna prvina kraške kulturne krajine. Pogosto jih obrašča grmičevje. Posebej izstopa mreža poti zamejenih s suhimi zidovi. Bližje vasem je mreža suhih zidov gostejša, z oddaljenostjo od vasi se redči.

Površinska skalovitost pri Volčjem Gradu

Površinska skalovitost

Značilnost kraškega sveta z matično kamnino mestoma na površini, kar določa rabo za pašnike in travnike. Različno globoka tla, praviloma revna, suha rastišča, Mnogo teh površin je danes v zaraščanju. Za biotsko raznovrstnost so pomembna predvsem skalna travišča z redkimi in ogroženimi vrstami.

Vrtača pri Volčjem Gradu

Kraška kotanja (vrtače, udornice)

V dnu vrtač je večja vlažnost in globina rodovitnih tal, prinešenih z erozijo, zato se v njih zarašča bujnejša mezofilna vegetacija. Vrtače v kulturni krajini so pogosto antropogeno spremenjene, dno je očiščeno kamenja, poravnano in dodatno nasuto z rodovitno zemljo, s čimer se poveča možnost za njivsko izrabo. (nadelane doline).

Kalič, Volčji Grad

Kal

Kali so edine vodne krajinske prvine, ki se pojavljajo na Krasu, običajno na robovih naselij, pašnih površinah, ob nekdanjih živinskih poteh. So antropogenerirana prvina, ki za zbiranje padavinske vode izkorišča vrtačo, katere dno se zatesni z glino. V stoječi vodi se pojavljajo vodoljubne rastline in živalske vrste.

Osamelo drevo pri Lukovcu

Osamelo drevo / grm, skupine dreves / grmov

Drevesni osamelci sredi kmetijskih površin imajo močno estetsko, pa tudi ekološko vlogo. Pogosta drevesna vrsta so hrast, lipa, divji kostanj, pojavljajo se tudi drevesa gospodarske rabe, npr. oreh, murva, med grmi na suhih travnikih pa brin. Drevesa in grmi v kmetijski krajini nudijo habitat mnogim živalskim vrstam in omogočajo migracijo.

Mejice pri Lukovcu

Mejice

Linijska oblika lesne vegetacije, ki se na Krasu pojavlja tudi ob suhih zidih, ima pomembno členitveno vlogo v krajini, hkrati omejuje erozijo, blaži vremenske pojave, razmejuje različne rabe, je habitat in migracijski koridor za divje živali.

Vinogradi pri Pliskovici

Vinska trta na latniku

Vinska trta se pojavlja v trajnih nasadih, na površinah mešanih kultur, na dvoriščih domačij. Krajinska podoba latnikov je skupaj s kulinaričnim izkustvom že del turistične ponudbe Krasa.

Borovi sestoji v okolici Sežane

Borov gozd

Sklenjeni borovi sestoji so posledica načrtnega pogozdovanja Krasa, a se črni bor sedaj širi tudi sam in ustvarja obširne monokulturne gozdove.

KRAJINSKI VZORCI

Kraška gmajna v zaraščanju

Na nekdanjih travišćih s površinsko skalovitostjo, na razgibanem reliefu, so močno prisotni procesi zaraščanja, Med gostim mladjem so še vidni suhi zidovi in posamezni kali, kar priča o pretekli rabi za pašo. Vzorec daje vtis neurejenosti in nepreglednosti prostora.

Okolica Lipe, kraška gmajna v zaraščanju

Suhi travniki v bližini Volčjega Gradu

Suhi kraški travniki

V odprti kmetijski krajini, nastali s čiščenjem kamenja, prevladujejo travniki z izjemno vrstno pestrostjo, ki jih členijo linije suhih kamnitih zložb. Lahko so obrasle z vegetacijo, ki tvori, če se ne odstranjuje, sklenjene živice. Dodatna členitev so lahko gruče drevja ali drevesni soliterji.

Veliki Dol

Mešana kultura ob vaseh

V neposredni bližini naselij in celo znotraj naselij so območja z rodovitno zemljo obdelana in pogosto ograjena, zasajena z vrtninami, poljščinami, trtami, sadnim drevjem. Pogosta prvina so tudi zbiralniki vode. Drobna členjenost teh nasadov prispeva h krajinski pestrosti in je prepoznavna značilnost obrobja kraških vasi.

Manjši kal na zarasli kraški gmajni nad Temnico

Kali na kraških gmajnah

Kali so manjše kotanje, običajno okroglih oblik, katerih dno je zatesnjeno z ilovico (redkeje zabetonirano) z namenom, da se v kotanji zbira padavinska voda. Namenjeni so bili za napajanje živine, zato jih najdemo na skupnih pašnih površinah oziroma ob živinskih poteh. Vodna površina z neposredno okolico je poseben krajinski vzorec Krasa.

Vinogradi pri Komnu

Trajni nasadi na ravnini

Monokulturni, večji trajni nasadi vinske trte v prostor vnašajo prepoznavnost, kontrast, red in čitljivost. So pomembna prvina podobe krajine.
Pojavljajo se tudi trajni nasadi sivke in oljčniki, ki so zaenkrat še maloštevilni in zato delujejo kot tujek v krajini, a morda obetajo prihodnjo podobo kraške krajine.

Vinogradi pri Dutovljah

Vinogradi v terasah

Na razgibanem kraškem reliefu se površine uravnava v obliki teras, brežin se običajno ne utrjuje. Vmesne mejice ustvarjajo zanimiv krajinski vzorec in so pomembne z vidika biotske pestrosti

Vrtača v kmetijski rabi pri Utovljah

Nadelane doline

Gre za vrtače, katerih dno je očiščeno in spremenjeno z namenom kmetijske izrabe. Na obodu je pogosto suhi zidovi krožnih oblik. Nadelane doline so posebnost in značilnost krajine Krasa.

Polja in travniki pri Merčah

Obdelan svet na izravnavah

Na izravnanih površinah, kjer je mogoča strojna obdelava, se pojavljajo večje njivske površine in obširnejši travniki, tudi tu so prisotne posamezne členitvene prvine, kot so osamelci, mejice, gruče drevnine, a so manj pogoste.

Golec, travnik z gručami drevja in grmovnic

Travnik s posamičnim drevjem in grmovnicami

Pretežno travnata krajina na valovitem reliefu, ki jo členijo točkovne prvine posamičnega drevja, grmov, vegetacijskih gruč in gozdnih zaplat.

Z gozdom porasla pobočja nad Brestoviškim dolom

Sklenjen gozd na pobočjih

Severni in južni rob planote sta nekoliko dvignjena nad ostala območja. Pobočja so zaradi neracionalnosti kmetijske izrabe zaraščena z avtohtonimi vrstami, ki jim je primešan črni bor. Značilnost pobočij med Cerjem in Trsteljem ter pobočij ob državni meji.

Gozd med Lokvico in Kostanjevico na Krasu

Gozdne zaplate na ravniku
Zaradi opuščanja kmetijske rabe se gozdne zaplate že združujejo v obsežnejše, povezane gozdne sestoje. v katerih prevladuje mladje.

Pašniki z drevjem med Pliskovico in Velikim Dolom

Pašniki s suhimi zidovi in drevjem
Travnata, rahlo valovita površina za pašo živine je očiščena kamenja, ki je naloženo v suhe zide na parcelnih mejah. Gozdna podrast je očiščena, ohranjena so večja visokodebelna drevesa, pogosto hrasti, ki dajejo vtis redkega gozda. Takšni pašniki so značilnost kraške krajine, tudi Lipice

PRIZORIŠČA

Gogransko, pokopališče I. sv. vojne

Krajine spomina
Zaradi pogostosti pojavljanja spominskih ureditev (predvsem pokopališč I. sv. vojne) na območju Krasa, uvrščamo med značilna prizorišča tudi krajine spomina. Gre za travnate površine z grajenimi prvinami (ograja, spomeniki, zarobe, stopnice), posamičnim drevjem ali skupinami dreves (ciprese) in grmovnic

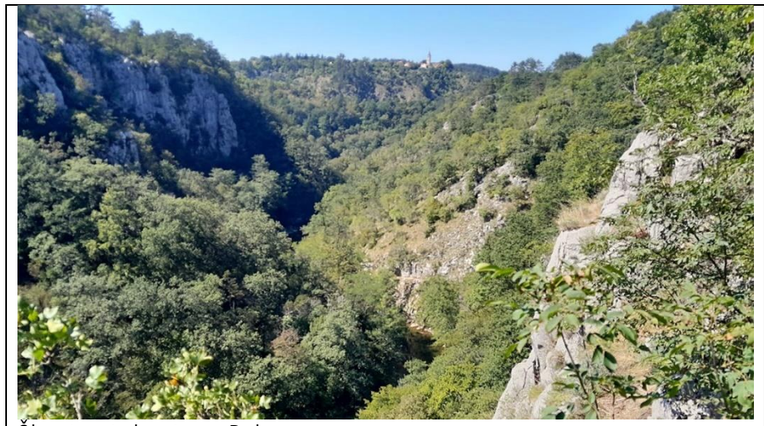
Drevored ob dostopni cesti in značilne ograje na pašnikih v Lipici

Lipica
Pašniki s posamičnim drevjem, značilne lesene ograje, mogočni drevoredi, kali in suhi zidovi so značilne prvine, ki sestavljajo izjemno krajino na območju kobilarne Lipica.

Spomenik na Cerju

Cerje - Trstelj
Greben med Cerjem in Trsteljem je gosto posejan z ostalinami soške fronte. Z obeh vrhov je razgled po Kraški planoti, proti morju in na Vipavsko dolino. Monumentalen spomenik na reliefno izpostavljeni točki je prostorski orientir opazen iz širše okolice.

Škocjan iz kanjona Reke

Območje Škocjanskih jam
Območje pod UNESCO zaščito je izjemna naravna krajina z dramatičnimi podzemnimi in nadzemnimi prizorišči in pogledi na kraška naselja ter okoliško kulturno krajino

Vinogradi in cerkev device Marije na Obršljanu

Vinogradi med Komnom in Svetim
Območja vinogradov v okolici Komna so v kombinaciji z grajenimi dominantami in mejicami privlačno krajinsko prizorišče.

Štanjel

Štanjel
Pravzaprav je vsako od kraških naselij svojevrstno prizorišče, a je Štanjel, ki se z dolgimi stavbnimi nizi vzdolž plastnic, vmesnimi ozkimi ulicami. gradom in Ferrariijevo vilo z vrtom arhitekta Maxa Fabianija, dviga nad okolico, največji posebnež med vsemi.

Grad Rihemberg

Grad Rihemberg
Grad je z umeščenostjo na skalni pomol vzpetine Golec nad Branikom povezovalna točka med Vipavsko dolino in Krasom.

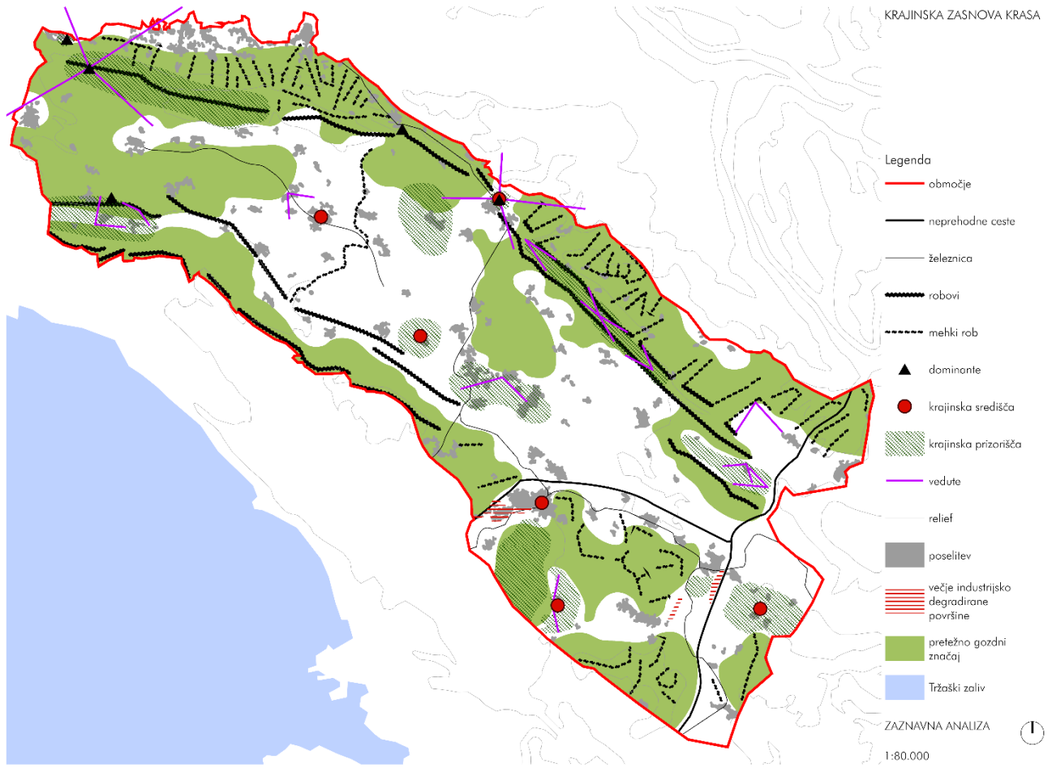
Mirenski grad

Mirenski Grad
Duhovno središče na vzpetini pod povezuje Kras z Novo Gorico in Vipavsko dolino

Debela griža

Debela griža
Ostanek mogočnega utrjenega obroča iz obdobja bronaste in železne dobe, severozahodno od današnjega Volčjega Gradu. Eno redkih gradišč v nižini, postavljeno med vrtače, ki so prevzele vlogo strmih pobočij,

Slika 39: Zaznavna analiza območja

5. MORFOLOŠKE, EKOLOŠKE IN VIZUALNE ZNAČILNOSTI KRAJINE

Zaznavna analiza in doživljajska vrednost krajine

Čeprav je krajina v tem poglavju obravnavana predvsem kot estetska kategorija, je treba imeti pred očmi dejstvo, da je krajina življenjski prostor človeka, številnih vrst rastlin in živali. Zato se tudi pri vrednotenju doživljajskih vrednosti krajine upošteva, da je lahko visoko ovrednotena le tista krajina, ki ohranja življenjske prostore, jih povezuje v sistem, ki omogoča prehodnost, hkrati pa ne ne ovira ekonomsko učinkovite proizvodnje.

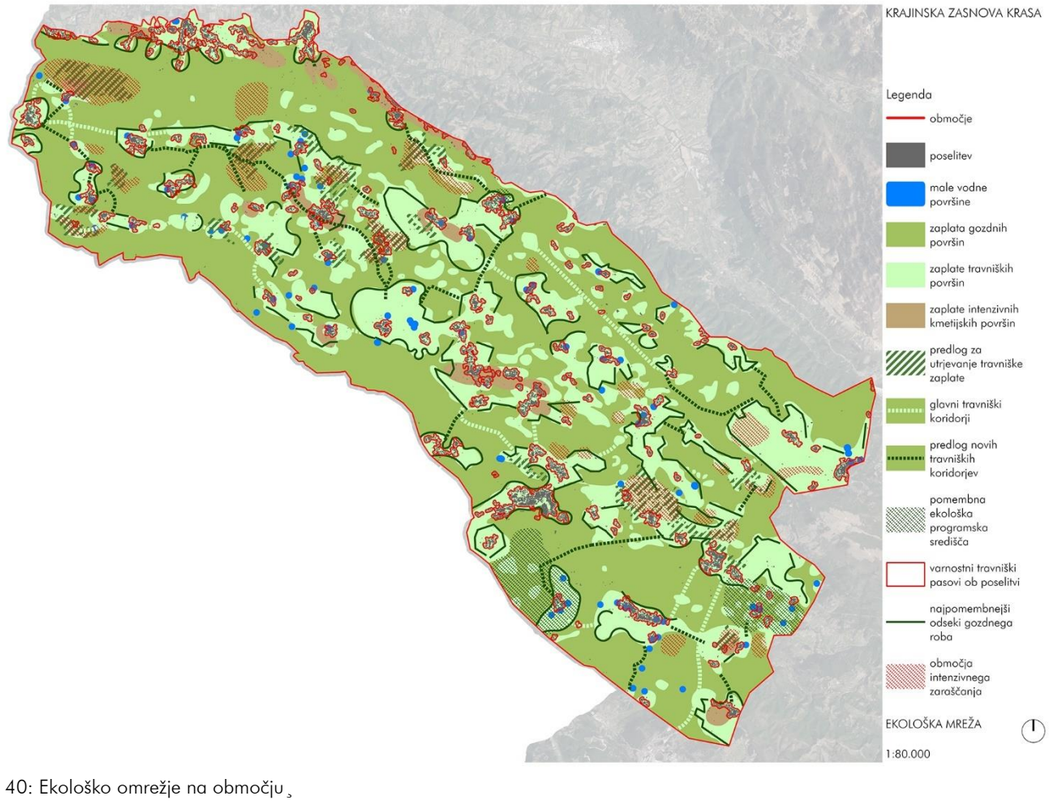
Vrednotenje doživljajske vrednosti krajine temelji na naslednjih kriterijih:

- preglednost prostora, orientacija, čitljivost,
- pestrost, skladnost, členjenost so temelji vidne privlačnosti in bogatega doživljanja prostora,
- naravna krajinska prizorišča z reliefno razgibanostjo in prisotnostjo vodnih prvin so bolj privlačna,
- pogostost pojavljanja značilnih, visoko ovrednotenih elementov v krajini,
- v doživljanju krajine igrajo pomembno vlogo reliefne oblike in prostorske razmejitve, ki odpirajo in zakrivajo poglede.

Za prostor Krasa je značilna ohranjena tradicionalna kmetijska krajina, ki je ovrednotena kot videzno privlačna in pestra prav zaradi prepleta kmetijskih površin z značilno parcelacijo ter ostalih krajinskih struktur – suhih zidov, živic, posameznih dreves in zaplat gozda, ki prostor členijo in vanj vnašajo posebno dinamiko. Tudi območja intenzivnih nasadov, predvsem vinogradov, v prostor vnašajo prepoznavnost, kontraste, red in čitljivost. Pojavljajo se tudi trajni nasadi sivke in oljčniki, ki so zaenkrat še maloštevilni in zato delujejo kot nova prvina v krajini. A vendar so oljke posamično (oziroma po nekaterih navedbah tudi kot manjši nasadi) na Krasu prisotne že dlje časa.

Grajene prvine so vidno privlačne, kadar so enotno grajene iz lokalnih materialov, manjše po obsegu in strnjene znotraj pretežno naravnih prizorišč. Za orientacijo so ključne dominante v prostoru; v zaznavanje vnašajo razumevanje, oprijemljivost in trdnost. Prav tako so reliefno izpostavljena območja, ki omogočajo veliko globino pogledov po kraški planoti, na okoliški prostor, na Vipavsko dolino, dolino Branice, Nanos, Trnovsko planoto in proti morju, na pretežno izravnanem reliefu še posebej pomembna za preglednost prostora. Pomembne programske točke so Škocjanske jame z Reko, Lipica in Štanjel. Kot izjemna krajinska prizorišča so izpostavljena še območja vinogradov med Svetim in Komnom ter Dutovljami in Tomajem.

Nasprotno je z vidika doživljanja kot problematična ovrednotena sklenjena gozdna krajina, ki povečuje nepreglednost prostora in poslabšuje orientacijo. Problematični so opazni tujki v krajini – predvsem linijski infrastrukturni objekti in območja razpršene gradnje.

Slika 40: Ekološko omrežje na območju¸

Strukturna krajinska pestrost in ekološka mreža

Zakon o ohranjanju narave opredeljuje krajinsko pestrost kot »prostorsko strukturiranost naravnih in antropogenih krajinskih elementov«. Je osnova in eden temeljnih pokazateljev biotske raznovrstnosti (Strategija o ohranjanju biotske raznovrstnosti v Sloveniji). Za namen ocenjevanja krajinske pestrosti v tem poglavju uporabljamo koncept strukturne krajinske pestrosti, pri kateri se pestrost krajin ocenjuje na podlagi fizičnih značilnosti, brez upoštevanja posameznih vrst (Fahrig in sod., 2011). Osnovni gradniki, ki sestavljajo ekološko mrežo in definirajo krajinsko pestrost so: zaplate, robovi (meje), koridorji (povezave) in mozaiki. Za vsako izmed štirih struktur so podana ključna izhodišča za vrednotenje, ki so bila upoštevana pri izdelavi ekološke mreže in predlaganih izboljšav.

Zaplate so praviloma izolirani ostanki določene rabe znotraj druge, prevladujoče rabe,

Zaradi intenzivnega pogozdovanja, izseljevanja prebivalstva in opuščanja kmetovanja na Krasu aktivno poteka proces zaraščanja, zato je namesto pregovorno gole kraške krajine, ko so matico na Krasu predstavljali suhi travniki, danes krajinska struktura obrnjena. Sredi gozdne matice so zaplate izolirani ostanki travnikov, pašnikov in druge kmetijske rabe. Po načinu nastanka so te zaplate večinoma ostanki prejšnje rabe. Obnovljeni kali z neposredno okolico so drobne zaplate, nastale kot novo vpeljane zaplate. Izpostaviti velja še območje požarišča, ki je zaplata, nastala kot motnja. Z vidika posebnosti so na območju Krasa zelo pomembe prav zaplate travnikov sredi gozdne matice, saj se v njih nahajajo ogrožene, redke ali endemične vrste. Ker obstaja večja verjetnost, da bo vrsta lokalno izginila pri izoliranih zaplatah, je nujno stremeti k povezanosti zaplat. Za zaplato v bližini drugih zaplat ali matice, obstaja večja verjetnost, da jo bodo vrste ponovno naselile, kot za oddaljeno zaplato. Za vzpostavitev stabilne ekološke mreže so pomembne tako večje zaplate, v katerih je večja verjetnost za obstoj več habitatov in posledično več vrst, kot manjše, ki prekinjajo matico in delujejo kot stopalni kamni za gibanje vrst. Obenem vsebujejo nekatere vrste, ki jih v velikih zaplatah običajno ni.

Robovi (meje) rob – zunanji del zaplate z drugačnimi značilnostmi od notranjega dela; npr. vertikalna in horizontalna struktura, širina roba, sestava vrst se razlikujejo od notranjosti zaplate, Praviloma so širši na bolj vetrovni in osončeni strani zaplate. Lahko so naravni ali umetni, za naravne je praviloma značilna zaokroženost in mehkoba,, umetni so praviloma ravni in ostri. Robovi so vrstno najbolj pestra območja, zato se v ekološki meži stremi k povečanju dolžine robov. Vegetacijski robovi z večjo vertikalno in horizontalno strukturiranostjo so vrstno bogatejši,

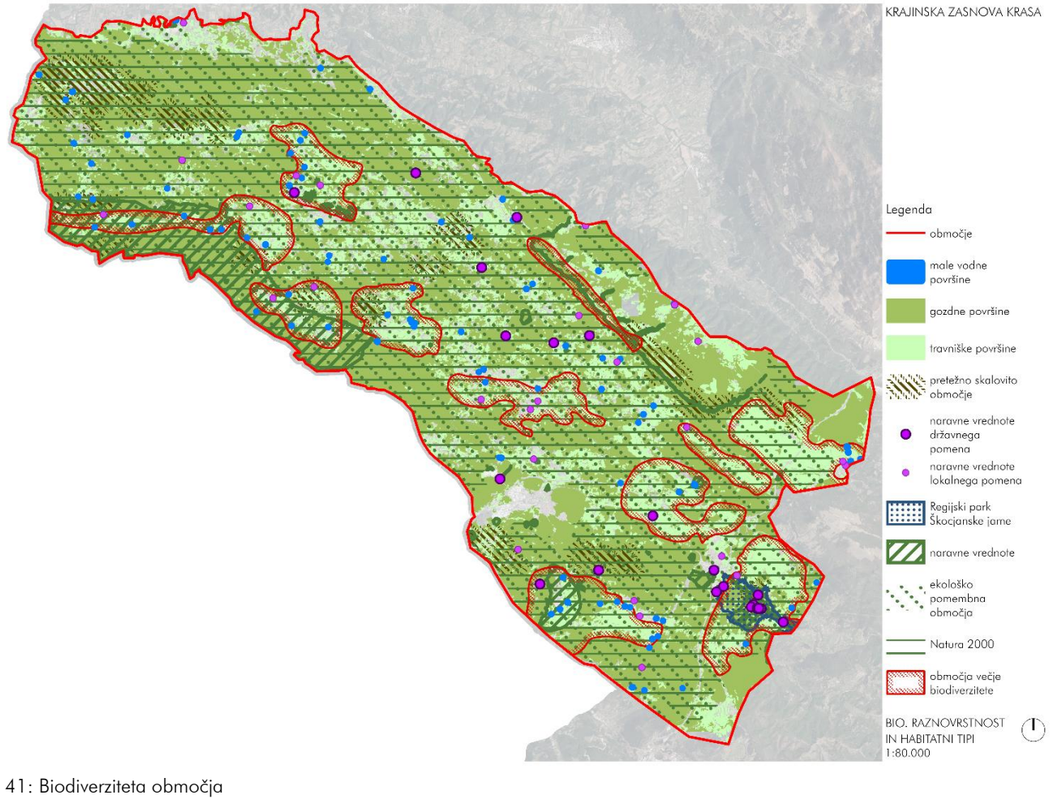
Koridorji so ključni z vidika povezovanja sistema krajine in habitatov, vplivajo na stabilnost populacij in izboljšujejo krajinsko pestrost. V izogib nadaljnjim izgubam in izolacije habitatov se pojavlja potreba po povezljivosti krajine z zagotavljanjem koridorjev za migracije rastlinstva in živalstva. Koridorji predstavljajo tudi bariere v sistemu krajine (ceste, železnice, ipd.)

Mozaičnost opisuje strukturiranost oziroma krajinski vzorec posameznega območja. Ekološko bogata krajina vsebuje raznolike mozaične vzorce, ki so med seboj povezani in tvorijo kompleksno mrežo habitatov.

Procesi, ki povzročajo izolacijo in izgubo habitatov:

- razdrobitev večjega habitata v manjše zaplate,
- razdelitev habitata v dva dela, ločena s koridorjem,
- 'predrtje' oz. 'preluknjanje' habitata, - krčenje, zmanjševanje velikosti habitata,
- oslabitev habitata – npr. izguba ene od zaplat.

Izginjanje in izolacija habitatov sta povzročila skrb in zahteve po povezovanju posameznih habitatov s koridorji in stopalnimi kamni, ki naj bi omogočali gibanje prostoživečih živali. Koridorji so lahko tudi bariere (npr. v primeru požara) ali 'filtri' gibanja vrst.

Slika 41: Biodiverziteta območja

Biotska raznovrstnost in habitatni tipi

Območje Kras, Natura 2000

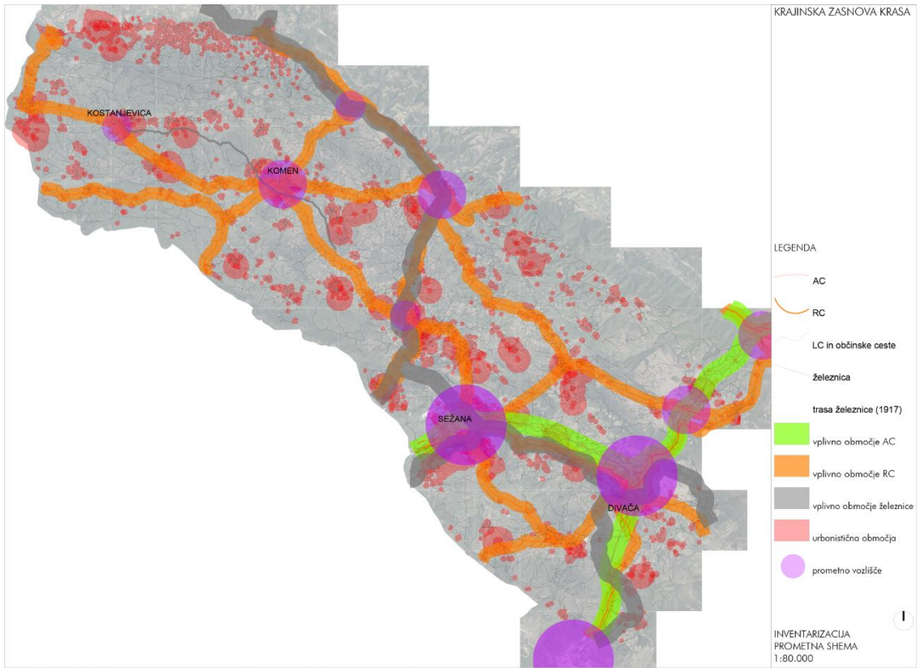
Koda: SI5000023, SI3000276

Izjemna raznolikost rastlinskih in živalskih vrst na Krasu je pogojena z geografsko lego, kamninsko podlago in človekovo dejavnostjo v prostoru. Kras velja za eno najbogatejših območij biodiverzitete v Evropi in je zato mednarodno pravno zaščiteno kot območje Natura 2000 na podlagi osmih habitatnih tipov in 42 vrst pomembnih v evropskem merilu. Območji zaščite po obeh direktivah se v veliki meri prekrivata in obsegata območje celotnega matičnega Krasa.

Med kvalifikacijskimi vrstami območja prevladujejo ptice odprtih predelov, ki naseljujejo suhe kraške travnike, grmišča in skalnate stene. Na Krasu srečamo celo vrsto ogroženih ptic, ki imajo tukaj daleč največje gnezdeče populacije v Sloveniji. Proces zaraščanja je danes za nekatere vrste, predvsem tiste, ki naseljujejo najbolj gola in kamnita tla, na večjem delu Krasa že preveč napredoval.

Varovanih habitatnih tipov na območju je šest: vzhodna submediteranska suha travišča Scorzoneretalia villosae (koda 62A0), skalna travišča na bazičnih tleh Alysso-Sedion albi (6110), sestoji navadnega brina (Juniperus communis) na suhih traviščih na karbonatih (5319), karbonatna skalnata pobočja z vegetacijo skalnih razpok (8210), srednjeevropska karbonatna melišča v submediteranskem in montanskem pasu (8160*) ter jame, ki niso odprte za javnost (8310).

Ohranjenost: Med varovanimi habitatnimi tipi na Krasu najhitreje izginjajo prav suha travišča in vrste povezane z njimi. Gre za suha in polsuha travišča zahodnega Balkana vzdolž vzhodne Jadranske obale od Tržaškega Krasa do Črne gore v pasu listopadnih submediteranskih gozdov bukve, črnega gabra in puhavca ter kraškega gabra. Razvita so na karbonatih in flišu, v Sloveniji le v submediteranskem območju. Taka travišča se vzdržujejo z ekstenzivno košnjo ali pašo, vendar so večidel zaradi opuščanja rabe v zaraščanju. Nekoč prevladujoči habitatni tip na Primorskem Krasu, je danes razvit v kategoriji med 1 do 5 %. Na nekaterih območjih je habitatni tip stabilen (sklenjena območja, kjer se zaradi vetrovnosti in/ali skalovitosti počasneje zarašča). Počasneje se zarašča tudi na višji nadmorski višini. Vendar lahko v splošnem rečemo, da habitatni tip ni stabilen. Zaraščanje nekaj časa fizionomsko ni opazno (poveča se predvsem delež nekaterih zeli, ki tudi sicer gradijo habitatni tip), nato pa se hitro spremeni v grmišče in pionirski gozd. Ogroža ga torej opuščanje rabe (paša, košnja), pogozdovanje, tudi omejevanje požarov, fragmentacija travnatih površin. Druge oblike ogrožanja so še: vožnja izven cest, vetrne elektrarne, infrastruktura, tudi intenzifikacija in komasacije.
Program upravljanja je za obdobje 2023–2028 določa varstvene cilje in ukrepe za njihovo doseganje, s čimer se izpolnjujejo obveznosti varstva posebnih varstvenih območij – območij Natura 2000, ki jih nalagata Republiki Sloveniji Direktiva o ptičah in Direktiva o habitatih. V Prilogi A tega dokumenta so opredeljeni podrobni varstveni cilji Programa upravljanja območij Natura 2000 za obdobje 2023–2028 . Za tip vzhodna submediteranska suha travišča (Scorzoneretalia villosae) na območju Krasa je opredeljen cilj vzpostavitev 10.000 ha suhih travnikov. Ukrepi za dosego cilja so: ekstenzivna paša z omejenim gnojenjem samo s hlevskim gnojem na 3 do 5 let, brez drobljenja kamenja v tleh, brez vnosa invazivnih tujerodnih vrst in košnjo po 30. juniju in se nanašajo na kmetijski sektor.

Slika 42: Prikaz prometne strukture glede na poselitev in gospodarske dejavnosti

6. PREGLED IN ANALIZA DEJAVNOSTI V KRAJINI Z USMERITVAMI

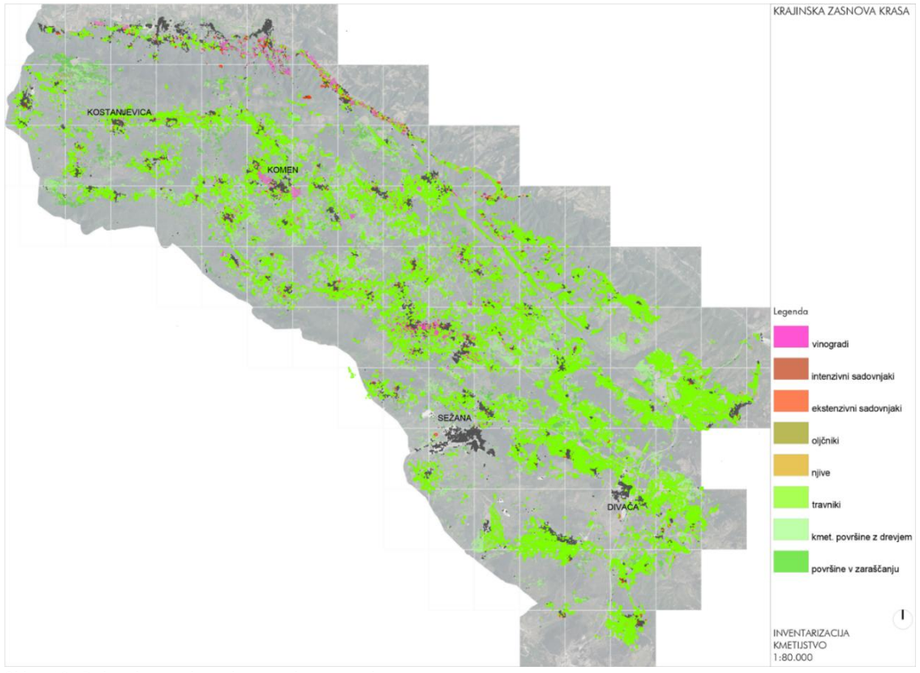
Poselitev

Za Kras so značilne strnjene gručaste vasi, pogosto nekoliko dvignjene nad neposredno okolico, postavljene za manjše vzpetine, običajno na prisojno stran. Na lokacijo naselij je vplivala zavetna lega, pa tudi prisotnost rodovitne zemlje, zato so v neposredni bližini vasi obdelane površine na ravnicah in v vrtačah, ki z oddaljenostjo od naselja prehajajo v travnike, pašnike in gmajne. Objekti so med seboj pogosto povezani, predvsem to velja za izpostavljene dele naselij, odprte površine znotraj naselij so majhne, dvorišča (borjači) ograjena z zidovi, vse to z namenom zaščite bivalnih površin pred vetrom. Cerkveni zvoniki so značilni poudarki v silhueti naselij. Struktura naselij daje vtis organske rasti, novejše stavbe so se navezovale na obstoječe stavbne nize. Večje vasi so sestavljene iz posameznih delov, med katerimi se je ohranjala rodovitna zemlja. Naselja so na videz brez reda razporejena po planoti in med seboj povezana z gosto mrežo poti, ki jih, pogosto na obeh straneh, obdajajo suhi zidovi kot pomemben in značilen krajinski element, pomemben za prepoznavnost ter s tem doživljajsko kvaliteto krajine. Zaradi prekomerno načrtovanih zazidljivih zemljišč za potrebe stanovanjske gradnje ob naseljih ter zaradi neobstoječih podrobnejših urbanističnih usmeritev se pojavljajo območja neorganizirane gradnje kot neurejena ter precej razpršena gradnja pretežno samostoječih enostanovanjskih objektov, praviloma brez ustrezne komunalne opremljenosti ter prometne ureditve, brez vzpostavljenega odnosa do obstoječih jeder naselij ter z negativno pojavnostjo v krajini. Veliko starejših objektov na celotnem območju Krasa je nenaseljenih, postopoma se jih obnavlja in namenja turistični dejavnosti.

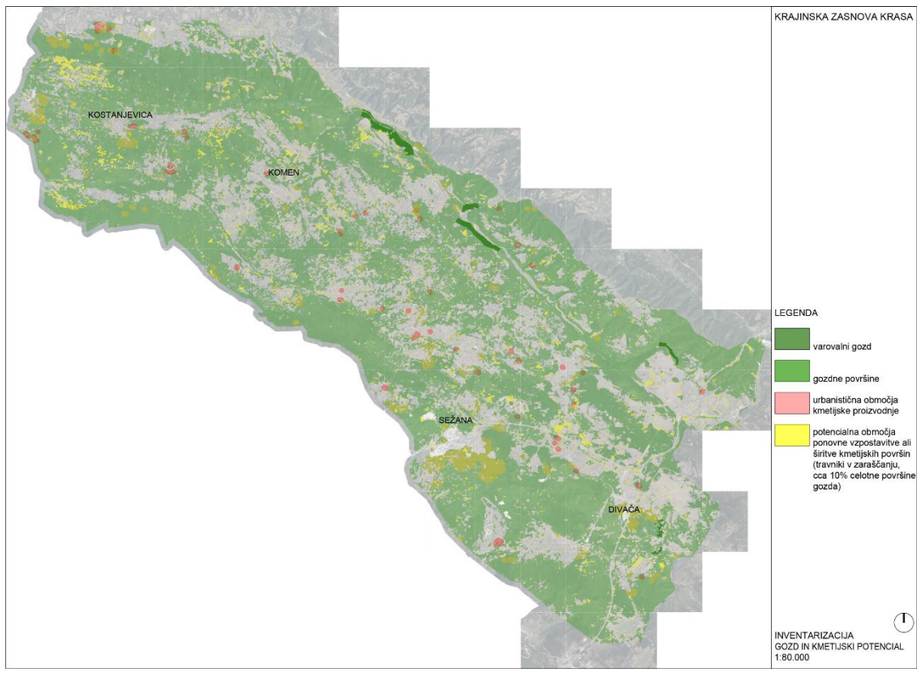
Konflikti: Poselitev, če je razpršena, lahko onemogoča zaokroževanje kmetijskih površin, kot tudi naravnih habitatov, urbanistično in oblikovno neustrezna zmanjšuje kvaliteto krajinskih prizorišč.

Splošne usmeritve:

- Spodbujanje policentričnega omrežja naselij s Sežano kot središčem regionalnega pomena in Divačo, Komnom, Dutovljami, Senožečami, Štanjelom s Kobdijem in Kostanjevico na Krasu skupaj z Opatjim Selom kot pomembnejšimi središči lokalnega pomena.
- Spodbuja se razvoj centralnih in gospodarskih dejavnosti, da se zadrži trend izseljevanja.
- Kulturna dediščina se upošteva kot dejavnik kakovosti bivalnega okolja, vsa historična jedra naselij z gručasto gradnjo, avtohtonimi materiali, tipičnim izgledom, kamnoseškimi prvinami in detajli imajo potencial za razvoj turizma, ki lahko prispeva k ohranjanju in oživljanju historičnih jeder.
- Usmeritev poselitve v prazne objekte in stavbne parcele znotraj obstoječih naselij, ustrezna davčna in pravna politika za sanacijo praznih in propadajočih objektov.
- V primeru potreb po širitvi naselij se ohranja in spodbuja strnjena pozidava v nizih, ki se prilagaja značaju naselij in krajinskim posebnostim – reliefnim prvinam, vetru, kmetijskim zemljiščem ipd.
- Vzdržuje se jasen organski rob med naseljem in krajino.
- Območja neorganizirane gradnje se sanira z zgoščevanjem gradnje.
- Zlivanje pozidave se prepreči in sanira z zelenimi cezurami.
- Spodbuja se sodobno oblikovanje objektov, ki interpretira materiale in karakteristike kraške hiše.
- Ohranja se značilne dominante in prostorska razmerja, razmerje med grajenimi in zelenimi površinami,
- Naselja se opremijo s športno – rekreacijskimi površinami in drugimi javnimi odprtimi površinami (tržnice, otroška igrišča, parkovne površine…) za izboljšanje kvalitete bivanja.
- Zagotavlja se komunalna opremljenost naselij.
- Zagotavlja se zaščita naselij pred požari z odmikom sklenjenih gozdnih površin od naselij in vzpostavitvijo in vzdrževanjem kali z vodo za gašenje.

Slika 43: Prikaz kmetijske rabe na območju obravnave

Slika 44: Prikaz potenciala širitve kmetijskih površin na območjih zaraščanja

Kmetijstvo

Obravnavano območje spada med območja z omejenimi dejavniki za razvoj gospodarskih dejavnosti. Precej zahtevne pridelovalne pogoje za kmetijstvo ustvarjajo podnebje (mešanje sredozemskega s celinskim in alpskim), relief, prst oziroma kamnine (apnenec), količina vode ter nihanja v temperaturi. Splet omenjenih naravnih okoliščin pa omogoča pridelavo specifičnih visokokakovostnih kmetijskih pridelkov, kot so teran, kraški pršut in drugi suhomesni izdelki, ovčji ter kozji sir in drugi mlečni izdelki, kraški med, kraški brinjevec ter avtohtono vzrejo živine (npr. konja lipicanca, ovce istrska pramenka).

Kmetijstvo je na Krasu že od nekdaj pomembna gospodarska panoga. Najpomembnejša panoga je vinogradništvo. Vinogradi se pojavljajo na območju Križ – Dutovlje – Komen – Štanjel – Kostanjevica na Krasu. Značilno vino teran je pridelano iz sorte refošk, ki je med drugim tudi najbolj zastopana sorta v okolišu. Od rdečih sort, v vinogradih najdemo zasajena tudi merlot ter cabernet sauvignon. Manjši delež, okoli 20% vseh vinogradov predstavljajo bele sorte. Na rast trte v krškem vinorodnem okolišu pomembno vpliva rdeča zemlja - terra rossa ali jerina, ki je bogata z minerali in železom. Senožeški kras, Divaški, Sežanski kras so bolj usmerjeni v rejo drobnice in pašništvo. Z rejo goveda se ukvarjajo posamezne kmetije na celotnem območju. Na območju Lokvice se je v zadnjem času kmetijstvo usmerilo v oljkarstvo. Poljedelstvo se krepi in razvija na območju Brestoviškega dola, kjer to dopuščajo naravne razmere in z upoštevanjem ukrepov varstva vodnih virov. Vrtnarstvo in sadjarstvo kot panogi na območju skoraj nista zastopana.

Kot posebno pojavno (in nekdaj posestno) obliko velja izpostaviti kraško gmajno. Gre za slabo donosne, močno skalovite in suhe kmetijske površine, v dejanski rabi večinoma kot pašniki, površine v zaraščanju in gozdovi. Nekoč je bila večina teh površin v skupni posesti in uporabi agrarnih skupnosti, od tod tudi izraz gmajna (iz nemško *gemein – skupno*). Že v zgodnjem srednjem veku so na Krasu, kot tudi drugod po Sloveniji, poznali ureditev skupnih vaških površin. Pravica do uporabe skupnih vaških posesti se je imenovala jus in sicer po latinski besedi »ius« v pomenu pravica, pravo. Imetnik pravice se na Krasu še danes imenuje jusar. Zaradi nizke produktivnosti (in skupne lastnine) zanjo ni bil plačevan davek. Delovanje agrarnih skupnosti je urejeno z Zakonom o agrarnih skupnostih, ki definira agrarno skupnost kot lastniško skupnost fizičnih oziroma pravnih oseb, katere člani so vpisani v zemljiško knjigo kot solastniki ali skupni lastniki nepremičnega premoženja. Zanjo velja, da ni pravna oseba, ima pa procesno sposobnost: biti stranka v sodnih, upravnih in drugih postopkih pred državnimi organi ali nosilci javnih pooblastil, razen v davčnih postopkih. Agrarna skupnost ni nujno vezana na eno naselje oziroma vas, lahko predstavlja tudi skupek dveh ali treh naselij, kot na primer Komen – Divči - Preserje; Križ – Šepulje – Filipčje Brdo; Jakovce – Tabor – Veliko Polje; Merče in Plešivica. V preteklosti so skupna zemljišča, gozdovi in pašniki, članom agrarnih skupnosti pomenila vir preživetja, danes pa poleg paše in lesa zagotavljajo tudi ohranjanje kulturne krajine, zaščito pred zaraščanjem in s tem pred požari, prispevajo k večji biodiverziteti, ponujajo možnost rekreacije. Poleg tega lahko z dobičkom od upravljanja skupnih zemljišč, ki se kot finančni vložek vrne v lokalno skupnost, prispevajo k razvoju celotnih lokalnih skupnosti.

Malo je gospodarstev, ki se ukvarjajo izključno s kmetijstvom. Večinoma so kmetije mešane. Na območju se zmanjšuje število kmetijskih gospodarstev, kmetijske površine se krčijo, opuščajo se tudi kmetijske panoge, ki so do sedaj veljale za dohodkovno zanimivejše in delovno intenzivnejše. Največje zmanjšanje je zaradi opuščanja živinoreje na težjih obdelovalnih površinah, kjer so travniki in pašniki, ki se posledično zaraščajo. Zmanjšuje se tudi površina vinogradov, čeprav gre za najpomembnejšo panogo na Krasu, kar je zaskrbljujoče, saj gre že tako za najmanjši vinorodni okoliš v Sloveniji. Povečuje se samo število matičnjakov (čebelarstvo). Velik problem predstavlja razdrobljena posestna struktura kmetijskih zemljišč ter prisotnost divjad in zveri, ki povzročajo škodo na kmetijskih površinah.

Velik delež kmetijskih površin je pod posebnimi režimi upravljanja kot del območja Natura 2000, s tem so tudi usmeritve kmetovanja vezane na direktivi o habitatih in pticah, pri čemer je potrebno upoštevati in spoštovati vsa načela, ki veljajo za ti direktivi.

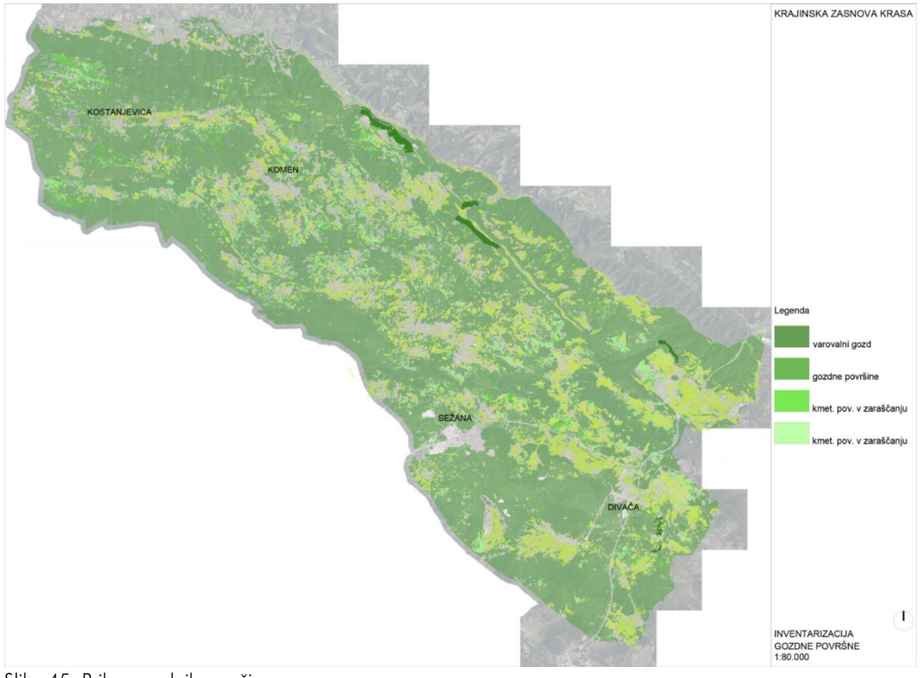
Iz podatkov o ekonomski velikosti kmetijskih gospodarstev (povprečno 1.000 € na ha zemljišča) lahko ugotovimo, da je večina zemljišča na obravnavanem območju pod slovenskim povprečjem.

Drobna parcelna in lastniška struktura marsikje onemogoča strojno obdelovanje in je razlog opuščanja kmetovanja. Na območjih, kjer bomo želeli slediti trendom sodobne kmetijske pridelave, bo treba nujno poseči v parcelno strukturo, vendar z upoštevanjem načel krajinske ekologije, ki bodo pripomogla k ohranjanju in ustvarjanju nekoliko drugačne, a še zmeraj pestre in videzno privlačne kmetijske krajine.

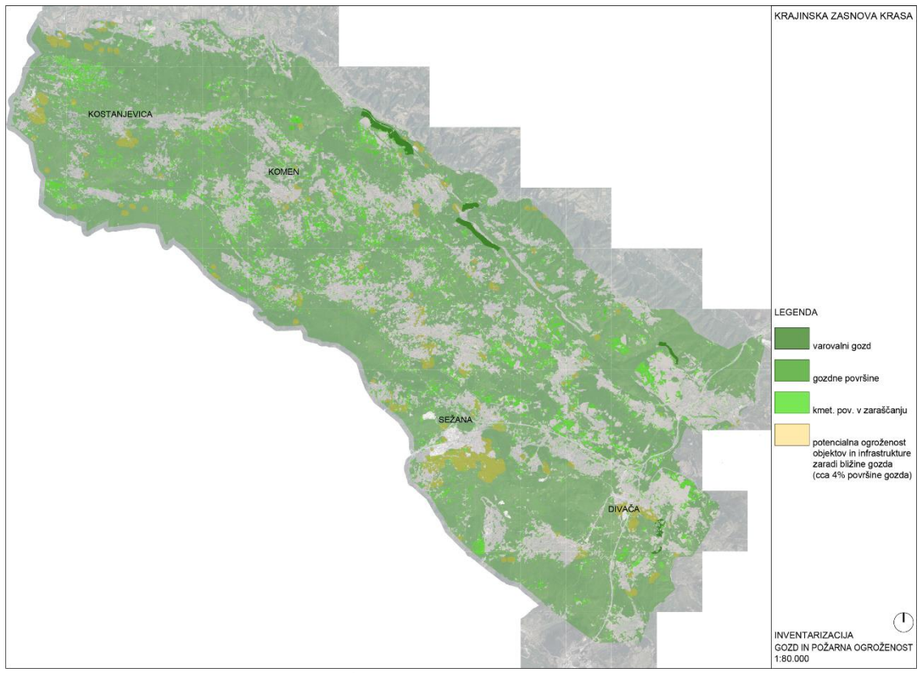
Možni konflikti: Varstvo narave, poselitev, gozdarstvo, kulturna dediščina

Splošne usmeritve;

- Nujno je izboljšanje gospodarske učikovitosti kmetijstva, zaradi čezmejnega povezovanja v enotno regijo Kras / Carso, mora biti kmetijstvo na slovenskem Krasu konkurenčno z italijanskim, kar pomeni razvoj pod enakimi pogoji in omejitvami,
- spodbuja se vzdržno kmetijsko rabo zaraščenih kmetijskih površin, predvsem pašništvo drobnice,
- spodbujanje povezave kmetijske pridelave in predelave s turizmom, omogočanje prodaje lokalno značilnih izdelkov,
- v trajnih nasadih prilagajanje sodobnim načinom kmetovanja, pod določenimi pogoji se dopušča izravnava zemljišč, nasipavanje rodovitne zemlje,
- pod pogoji uvajanje novih kultur (npr. oljke, orehi, murve, sivka ipd.), ki so prilagojene spremenjenim podnebnim razmeram - ne potrebujejo obilnega namakanja in so odporne na zgodnje pozebe,
- pod pogoji se omogoči postavljanje enostavnih in nezahtevnih kmetijskih objektov izven območij naselij,
- spodbujanje posebnih in značilnih oblik kmetovanja, kot so nadelane doline, travniški gozd, izginjajoča gojitvena oblika trt na latnik,
- urejanje teras in ograditev kmetijskih površin se izvaja skladno s tradicionalnimi prvinami v kulturni krajini, ohranjanje specifičnih grajenih krajinskih prvin, povezanih s kmetijstvom (suhi zidi, lokve, kali,),
- ohranjanje površin trajnih nasadov, predvsem vinogradov (še posebej na območju Dutovlje – Tomaj),
- ohranjanje površin mešanih kultur predvsem v neposredni okolici naselij,
- spodbujanje izgradnje vodnih zbiralnikov, ki interpretirajo kale (brez uporabe plastične folije), za rabo v kmetijstvu,
- zmanjševanje fragmentacije kmetijskih površin, spodbujanje zaokroževanja kmetijskih zemljišč z ohranjanjem tradicionalnih smeri parcelacije s suhimi zidovi,
- spodbujanje pridelave pretežno avtohtonih zelišč (npr. kraški šetraj) v povezavi s čebelarstvom,
- upravljanje posestva Lipica skladno s statusom posebnega nacionalnega pomena, krepitev povezave med Lipico in pridelovalci sena,
- usklajena kmetijska politika z ustreznimi davčnimi in pravnimi instrumenti,
- podpora agrarnim skupnostim, spodbujanje skupne paše.
- proaktivni ukrepi za varstvo pred divjadjo in zvermi,
- kmetijsko rabo se spodbuja tudi kot protipožarni ukrep.

Slika 45: Prikaz gozdnih površin

Slika 46: Prikaz potencialne ogroženosti infrastrukture in naselij na območjih zaraščanja gozda

Gozdarstvo

Naloge javne gozdarske službe na območju Krasa izvaja Zavod za gozdove Slovenije, območna enota (OE) Sežana. OE se nadalje deli na krajevne enote in revirje, od slednjih so na območju Krasa: Goriško, delno Vrhe, Kras I, Kras II. ZGS poleg nalog javne gozdarske službe, določenih v Zakonu o gozdovih, opravlja tudi javne naloge, ki izhajajo iz Zakona o divjadi in lovstvu. V zadnjih letih je najobsežnejše delo ocenjevanje škod od zavarovanih vrst prostoživečih živali ter škod, ki jih divjad povzroči na nelovnih površinah. V GGO prevladujejo zasebni gozdovi, teh je več kot 80%, ostalo so državni gozdovi in gozdovi lokalnih skupnosti. Zasebna gozdna posest je zelo razdrobljena z velikim številom parcel in lastnikov. Povprečna gozdna posest znaša le okoli 2 ha. Izredna razdrobljenost zasebne gozdne posesti je tudi glavni omejujoč dejavnik pri gospodarjenju z gozdovi. V GGO ni večjih strnjenih kompleksov državnih gozdov, temveč so ti v obliki manjših parcel ali skupkov parcel razdrobljeni po celotnem GGO.

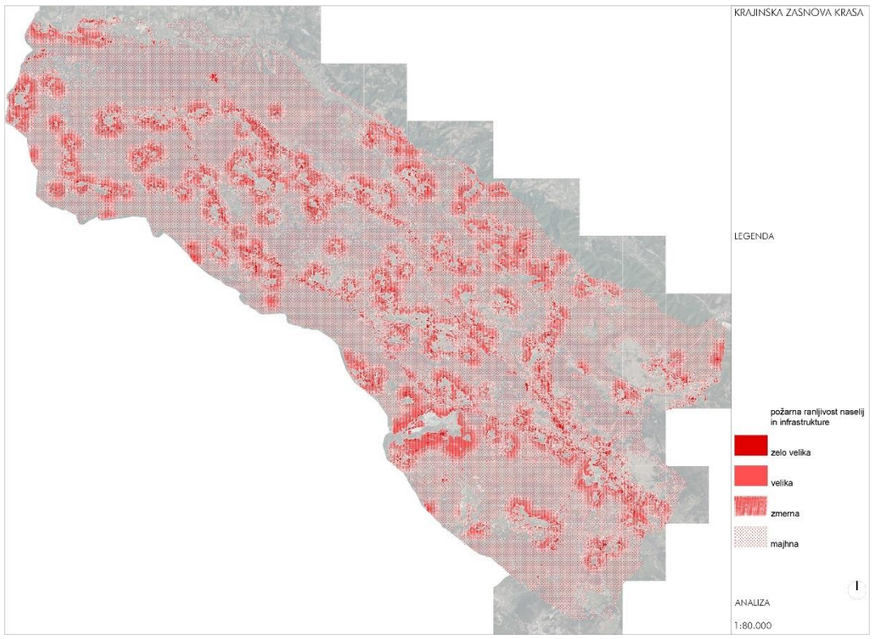
Gozdarstvo in gozd imata v Kraškem GGO razmeroma majhen ekonomski pomen. Sestoji v Kraškem GGO so večinoma nenegovani do pomanjkljivo negovani. Velika razdrobljenost gozdnih posesti in prevladujoči malo donosni gozdovi sta glavna omejujoča dejavnika za intenzivno gospodarjenje z gozdovi. Največ posekanega lesa se porabi za kurjavo. Večini lastnikov gozdov v območju pomeni gozd le občasen vir zaslužka. Gozdarske dejavnosti se večinoma izvajajo kot dopolnilna dejavnost. Na Krasu je večji lesnopredelovalni obrat v Opatjem selu. Ima pa gozd vse večji pomen z vidika čebelarstva. Prodaja medu in ostalih izdelkov iz čebeljih pridelkov predstavlja pomemben vir dohodkov. Pomembnejše medovite drevesne vrste v GGO so robinija, lipa, lipovec, češnja ter kostanj.

Na Krasu, kjer so tla plitva in dovzetna za erozijo, opravlja gozd pomembno funkcijo varovanja zemljišč pred odnašanjem prsti. Tudi rekreacija, pohodništvo, kolesarstvo in konjeništvo kot tudi nabiranje nelesnih gozdnih proizvodov (gob, kostanja in špargljev), je povezana z gozdnim prostorom. S tega vidika so pomembni gozdovi v okolici večjih naselij, ob pomembnejših izletniških točkah in planinskih poteh.

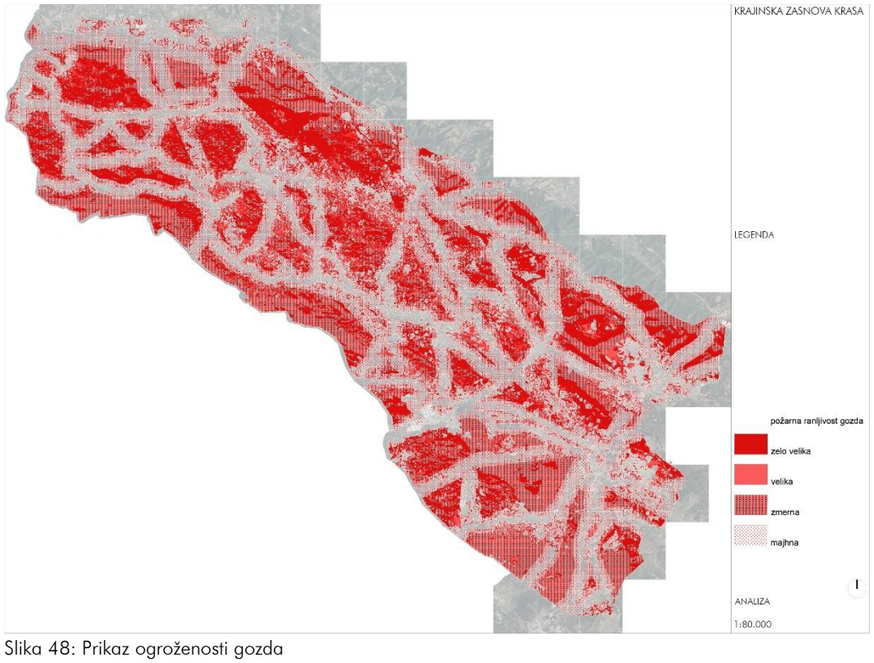
Kraški gozdovi so pogosto izpostavljeni požarom. Protipožarno vlogo v prostoru opravljajo vse prometnice, ki omogočajo neposreden vstop v naravno okolje. Za dopolnitev javne in gozdne cestne mreže se na območjih z zelo veliko in veliko požarno ogroženostjo, kjer je cestno omrežje z vidika protipožarnega varstva preredko, gradijo protipožarne preseke. To so praviloma prometnice z elementi gozdnih cest (širina v premi 3,5 m, nakloni, radiji in razširitve v ovinkih, urejen sistem odvodnjavanja), ki so lahko tudi brez zgornjega ustroja. Na prometnicah mora biti čim več izogibališč in obračališč ter vstopnih ploščadi. Maksimalna razdalja med izogibališči je 200 metrov in obračališči 400 metrov.

Na območju Krasa se izvaja pretežno ročna sečnja. Poleg osnovnih omejujočih dejavnikov (skalovitost, relief in današnja razvitost mehanizacije) je delež površin, primernih za strojno sečnjo nizek tudi zaradi sestojnih razmer (mladovja, sestoji v obnovi, tanjši drogovnjaki) ter velike lastniške in parcelne razdrobljenosti. Izvoz lesa se izvaja s traktorskimi prikolicami. Te omogočajo varno in racionalno spravilo lesa v območjih s pomanjkljivo odprtostjo z gozdnimi cestami, kjer prevoz z gozdarskimi tovornjaki ni mogoč.

Primerjava realizacije gradnje gozdnih cest z načrtovano kaže na nedoseganje zastavljenih ciljev. Kot vzrok nedoseganja ciljev se navaja: razdrobljena posest, nezainteresiranost lastnikov gozdov za vlaganje v gozdne prometnice, neodvisnost lastnikov gozdov od dohodka iz gozda, v požarno ogroženih gozdovih ugodnejši sistem financiranja izgradnje protipožarnih presek, uporaba ostalih prometnic za gospodarjenje z gozdom (vaške poti, kolovozi). Razlika med uspešno gradnjo protipožarnih presek in zanemarljivo dolžino gozdnih cest

Slika 47: Prikaz ogroženosti infrastrukture in naselij na območjih zaraščanja gozda

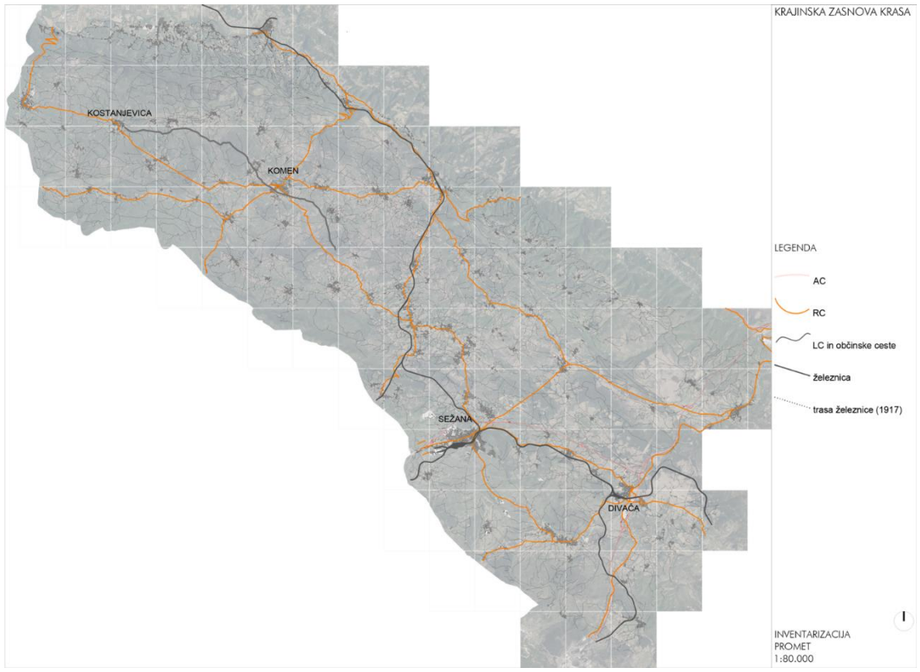
Slika 48: Prikaz ogroženosti gozda

je poleg ugodnejšega financiranja izgradnje protipožarnih presek tudi sam postopek. V primeru protipožarnih presek vodi postopek ZGS od pridobitve vseh soglasij do izdaje odločbe, pri gradnji gozdnih cest je nosilec lastnik ali investitor.

Možni konflikti: Zaradi širitve gozdnih površin se izgublja biodiverziteta, izgubljajo se površine za kmetijsko rabo, slabša se požarna varnost, povečuje se škoda na kmetijskih površinah zaradi divjadi, z manjšanjem preglednosti in pestrosti prostora pa tudi zanimivost za turizem. Dodaten konflikt predstavlja neprilagojeno umeščanje, oblika in način gradnje gozdnih cest, vlak in protipožarnih presek. Predvidena gostota je neskladna s kraško kulturno krajino in problematična z vidika vzdrževanja.

Splošne usmeritve;

- zmanjševanje gozdnih površin, še posebej na območjih zaraščanja, v bližini naselij in pomembne infrastrukture,
- zagotoviti trajno prisotnost gozda na območjih s poudarjeno varovalno, ekološko in socialno funkcijo,
- spodbujanje nege gozda in povečevanje donosnosti gozdov,
- prilagajanje podnebnim spremembam, povečevanje deleža avtohtonih listavcev na račun črnega bora,
- vzdrževanje gozdne infrastrukture - gozdnih cest, čiščenje površin v zaraščanju, odpiranje gozdov s potmi za rekreacijo.
- ohranjanje in spodbujanje oblike travniškega gozda, ki je kombinacija pašnika z večjimi drevesi,
- omogočanje paše na območjih gmajne,
- ohranjanje mejic, grmovnih in drevesnih gruč ter posameznih dreves na območjih večje kmetijske izrabe
- določiti območja gozda s posebnim namenom,
- določiti območja sanacijske zasaditve na območju degradacij in industrijskih con,
- dosledno izvajanje ustreznih protipožarnih ukrepov na območjih velike požarne ogroženosti,
- omogočati pašo v gozdu na območjih zaraščajoče se gmajne.

Slika 49: Prikaz prometnih navezav na območju obravnave

Promet

Za Kras je značilna razmeroma dobra prehodnost, predvsem na njegovem vzhodnem delu, kjer so skoncentrirane avtocestne in regionalne povezave I. in II. reda, dobro dostopnost območja pa zagotavljajo avtoceste in hitre ceste na njegovih robovih, po Vipavski dolini, v Italiji pa po Soški nižini in ob obali.

Avtocestni odsek čez Kras poteka med Razdrtim in Fernetiči proti Trstu, ki pa na italijanski strani nima ustrezne povezanosti. Južni krak se pri Divači odcepi proti Kozini in Kopru. Za prometno dostopnost in povezanost naselji na Krasu z večjimi urbanimi centri je pomembna tudi hitra cesta H1 po Vipavski dolini, med Razdrtim in Novo Gorico, ki se priključi A34 Vileš - Gorica na italijanski strani in hitra cesta RA13 Sesljan – Trst ob jadranski obali.

Regionalni cesti I. reda na območju sta dve in sicer Divača – Lokev – Lipica in Šempeter – Dornberk – Štanjel – Sežana vzhod. Regionalne ceste II. reda so Postojna – Razdrto – Divača – Črni Kal, Senožeče – Sežana – Fernetiči, Sežana – Divača in Divača – Famlje – Ribnica. Pomembna je tudi regionalna cesta od Razdrtega, po Vipavski dolini, do Nove Gorice in meje z Italijo.

Celotno območje Krasa je dokaj dobro prepredeno z regionalnimi cestami III. in ostalimi cestami nižjega rada. Kljub temu se na omrežju pojavlja nekaj kritičnih točk, ki onemogočajo normalen potek prometa skozi naselja, kot tudi onemogočajo njihov kvaliteten razvoj. (npr. R1-204 skozi Tomaj in Koprivo, R2-445 skozi Štorje, RT-934 skozi Lokev, R1-204 in R3-619 v Dutovljah …)

Čez Kras poteka danes dvotirna Južna proga mimo Sežane do Trsta in enotirna železniška proga mimo Dutovelj in Štanjela, do Nove Gorice. Proga med Dutovljami, in Opčinami, nekoč del avstro-ogrske povezave med Avstrijo in Trstom skozi Bohinjski predor, po dolini Soče, čez Dutovlje in Repentabor (Monrupino), je opuščena.

Mreža avtobusnega javnega potniškega prometa je pomanjkljivo razvita. Redne povezave so zagotovljene predvsem v smeri glavnih regionalnih prometnic Sežana – Ljubljana, Sežana – Dutovlje – Nova Gorica, Sežana – Divača, Sežana – Dutovlje –Komen in Sežana – Trst. V mestu Sežana ni mestnega oziroma primestnega javnega potniškega prometa.

Slabe tri kilometre iz Divače proti vzhodu je na planoti Gabrk pod Vremščico locirano Športno letališče Divača, ki ga je zgradilo avstro-ogrsko vojno letalstvo med 1. sv. vojno za potrebe soške fronte. Razprostira se na okrog 52 hektarih. Danes je to športno letališče, ki ima predvsem turistični pomen, predstavlja pa osnovo za nadaljnjo vsebinsko nadgradnjo, reševanje in pomoč v primeru naravnih nesreč ter možnost nadgradnje v prometnem in gospodarskem smislu.

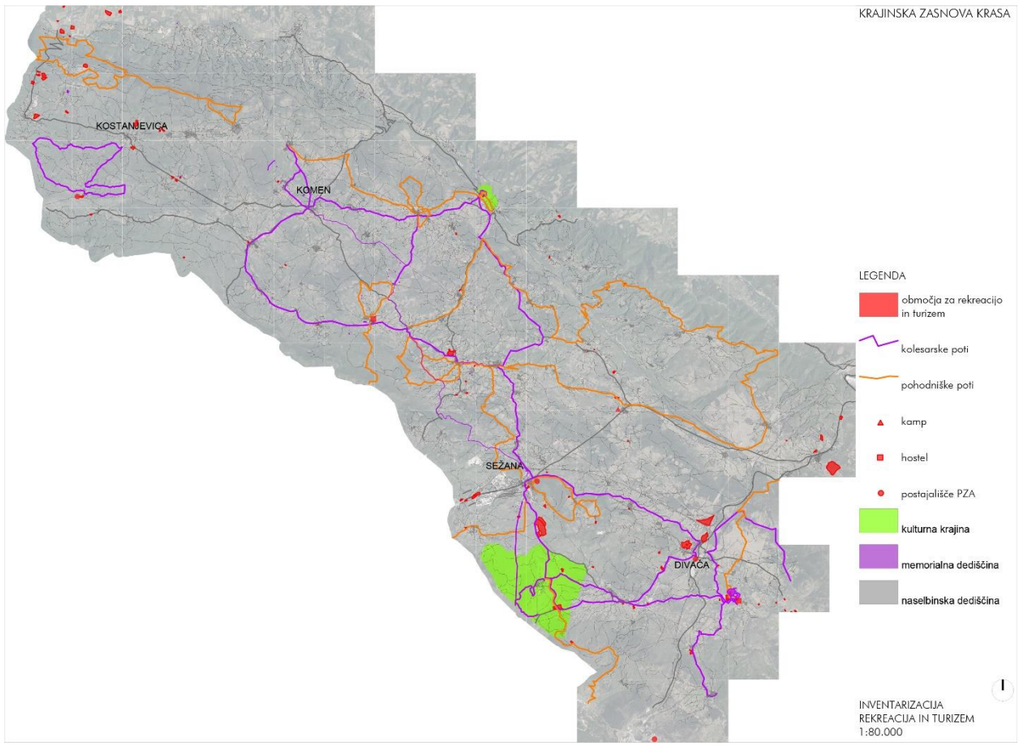
Na Krasu je v vzpostavljanju daljinska kolesarska povezava D7, Soško – Kraška – Jadranska kolesarska pot, Robič – Kobarid - Most na Soči – Nova Gorica - Komen – Divača – Ilirska Bistrica – Jelšane, ki se bo v Divači priključila D1 med Šentiljem in Sečovljami.

Vse več je različnih tematskih in učnih poti, vezanih na turistično ponudbo posameznih krajev. Najbolj znana je morda Pliskina pot, urejena in označena krožna pot z izhodiščem v Pliskovici.

Možni konflikti: Prometna infrastruktura lahko prekine prostorsko zaključene dejavnosti, negativni vplivi prometa poslabšujejo kvaliteto bivanja, prekinjajo habitate in koridorje vrst, degradira lahko krajinska prizorišča.

Splošne usmeritve:

- na nivoju avtocestnega in regionalnega prometa je nujno pristopiti k usklajevanju meddržavnih rešitev, okrepiti prometno povezanost tudi za tovorni promet v smeri proti Italiji za osrednji del Krasa (Štanjel – Komen – Gorjansko – Brestovica – Jamlje in Štanjel – Komen – Gorjansko – Šempolaj),
- prizadevanja v prometni organizaciji s težnjo po zmanjšanju uporabe avtomobilskega prevoza in povečevanju vloge javnega prometa, peš in kolesarskega prometa ob upoštevanju tehnoloških inovacij in ekonomičnosti,
- izboljšanje javnega prometa za povezavo naselij in gospodarskih središč – avtobus in železnica, predvsem s hitro povezavo do Trsta in 2. železniškega tira do Kopra.
- obvozne ceste za razbremenitev starih vaških jeder,
- zagotoviti možnosti parkiranja za prebivalce in obiskovalce na robovih naselij, vključno s polnilnicami za električne avtomobile,
- okrepitev prometnih povezav z obalo,
- ureditev izposoje in polnilnic električnih koles za območje regije v navezavi z avtobusnim in železniškim (Sežana, Divača, Štanjel) prometom,
- vzpostavitev mreže varnih in udobnih kolesarskih poti, v čim večji meri ločenih od motornega prometa in na način, da se ne ustvarja konfliktov s kmetijstvom.
- urejanje udobnih nadhodov in podhodov za zagotavljanje zveznosti prostora.
- urejanje prometne infrastrukture, križišča, parkirišča, avtobusna postajališča ipd. na način, da se ne ustvarja novih dominant v krajini
- razvoj železniškega križišča v komunikacijsko središče.
- umeščanje, urejanje in vzdrževanje cest z upoštevanjem reliefnih pojavov, krajinskih prizorišč in objektov kulturne dediščine (ohranjanje obcestnih suhih zidov/obcestne kamnite infrastrukture)
- Ustrezna kategorizacija turističnih cest in ureditev dostopov do turističnih središč, kot so kobilarna Lipica in Škocjanske jame.

Slika 50: Turistična infrastruktura

Turizem

Od storitvenih dejavnosti je na Krasu potencialno pomembna panoga turizem, trenutno skromno razvita, prisotna predvsem v turističnih centrih Lipica in Škocjanske jame, ki se jima priključuje tudi Štanjel.

Lipico in Škocjanske jame se uvršča med prepoznavne nacionalne simbole, temelječe na kulturni in naravni dediščini in opredeljeni kot spomeniški območji državnega pomena. Trenutno je vloga Lipice v razvoju turizma na Krasu nejasna, saj se težnje razvoja turistične ponudbe (golf, casino) izkazujejo kot problematičen s programom upravljanja tega območja, ki ima v svoji osnovi poslanstvo ohranjanja dediščine.

Večje prenočitvene zmogljivosti se nahajajo le v Sežani in Lipici, medtem, ko je nastanitvenih zmogljivosti (sob, gostišč, apartmajev) v preostalih delih občine manj. Postopoma se razvija ponudba turističnih kmetij (Dutovlje, Štorje, Pliskovica, Avber, Tomaj), kar je spodbudno predvsem z vidika ohranjanja izjemne kulturne krajine Krasa. V Pliskovici se nahaja mladinski hotel. Na območju je kar nekaj tematskih turističnih poti. Izkazuje se tudi potreba po kampih, v okviru katerega naj bi se zagotovila tudi možnost parkiranja avtodomov.

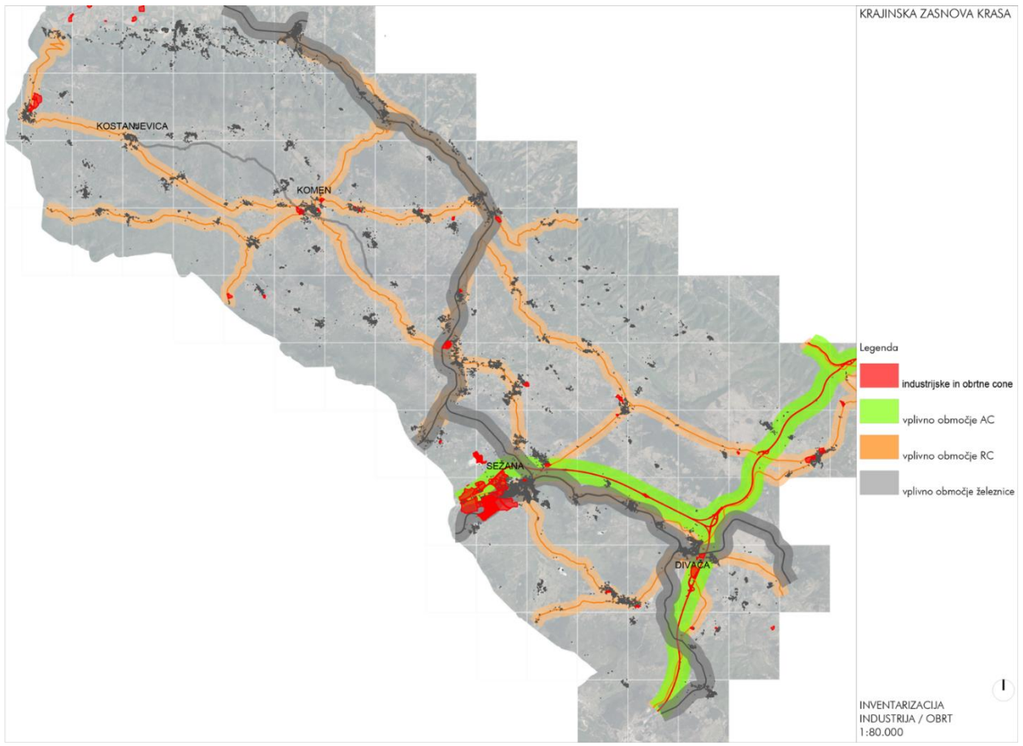
Poleg prenočitvenih zmogljivosti (hoteli, apartmaji, sobe) so del turistične ponudbe tudi gostilne, ki ponujajo lokalne specialitete, a je te ponudbe izjemno malo oziroma je celo v upadanju.

Potencial imajo številne oblike turizma, kot so:
- gastronomski turizem (turistične kmetije z raznoliko ponudbo pridelkov in izdelkov; osmice; glavna produkta sta pršut in teran);
- jamarski turizem;
- igralniški turizem (spremljevalni turizem v Lipici);
- rekreacijski turizem (sproščanje in poglobljeno doživljanje naravne in kulturne dediščine, pohodništvo, kolesarjenje, jahanje - osnova je dobro omrežje cest in poti, s počivališči, razgledišči);
- kulturni turizem (prisotnost gradišč in drugih arheoloških najdišč, Soška fronta, Pomnik miru, ohranjeni običaji in prireditve, kot je festival Kraška gmajna, prireditev v jami Vilenica, kamnoseška obrt, folklorno izročilo in rokodelska znanja);
- kongresni turizem (možnost izrabe objektov v naseljih);
- zdraviliški turizem (speleoterapija, apiterapija, aromaterapija, gozdna terapija, klimatska zdravilišča);
- izobraževalni turizem (tematske poti, spoznavanje kraških pojavov. rastlinskih in živalskih vrst, spoznavanje kraške arhitekture in kulturne krajine kot modela vzdržnega ravnanja z okoljem);
- lovni turizem.

Možni konflikti: Turizem je ob preveliki intenzivnosti oz. množičnosti, ko promet, nastanitve, ponudba, potrebe po komunalni infrastrukturi ipd. presežejo merilo prostora, v konfliktu s potrebami prebivalcev, varstvom naravne in kulturne dediščine. Rekreacijska infrastruktura je lahko v konfliktu s kmetijstvom in gozdarstvom.

Splošne usmeritve:
- Območje Krasa se razvija kot zaokrožena, prepoznavna turistična destinacija,
- največji potencial za krepitev turistične prepoznavnosti ima kraška krajina, zato se spodbuja revitalizacija kulturne krajine in ohranjanje narave,
- spodbuja se širša in bolj razpršena turistična ponudba, bistveno povečanje nočitvenih zmogljivosti in gostinskih kapacitet,
- spodbuja se razvoj turizma v povezavi s kmetijstvom in dopolnilnimi dejavnostmi, povezuje se vinske in kulinarične ponudnike, kamnoseške produkte, suho gradnjo in druge lokalno značilne dejavnosti in produkte,

- nočitvene zmogljivosti, gostinska ponudba in ponudba lokalnih izdelkov se nadgrajuje v vaških jedrih, kjer se spodbuja turistična aktivnosti in razvoj, kar prispeva k njihovemu ohranjanju in oživljanju.
- turistična dejavnost se še naprej razvija tudi v obstoječih centrih, parku Škocjanske jame, Lipici in Štanjelu, spodbuja se povezave med njimi in z okolico,
- spodbujanje povezave turističnih centrov z regijskim središčem Sežano, kjer se nadgrajuje nastanitvene zmogljivosti (hoteli, hostli, apartmaji…), kulinarično ponudbo, kulturne prireditve, skupno ponudbo lokalnih proizvajalcev in obrtnikov ter druge turistične dejavnosti,
- območje Dutovelj, Tomaja, Komna in Štanjela se razvija kot vinogradniško in vinarsko območje s ponudbo vina, lokalnih specialitet in s tem povezanih prireditev,
- v turistično ponudbo se vključi pršutarne v Lokvi, Šepuljah, Vogljah in Kobjeglavi.
- pospešeno razvijanje turističnih vsebin na zahodnem območju, v občinah Komen in Miren – Kostanjevica
- z dodatnimi vsebinami se obogati Pomnik miru na Cerju, poveže se ga s prizorišči in spomeniki Soške fronte,
- vzpostavlja se mreža kolesarskih, peš in jahalnih poti ter turističnih cest med turističnimi centri in posameznimi znamenitostmi, ločeno od motornega prometa in na način, da ne omejujejo kmetijstva,
- v Pliskovici se nadgrajuje mladinski in družinski turizem v povezavi z učnimi vsebinami in tradicionalnimi dejavnostmi,
- Debela griža je vzor za ureditev ostalih gradišč na območju Krasa, ki se jih vključi v turistično ponudbo,
- spodbuja in krepi se muzejsko prezentacijo in situ,
- spodbuja se organizacija množičnih rekreacijskih prireditev (Kraški maraton, pohod po poteh Soške fronte ipd.),
- premišljeno se načrtuje turistične dejavnosti ob upoštevanju varovanih kakovosti prostora, ponovno se razmisli o ustreznosti lokacije nekaterih oblik turističnih dejavnosti (golf igrišča),
- dopolnitev turističnih kapacitet z lokacijami za kamp in počivališča za avtodome, ki se jih načrtuje razpršeno, skladno s potrebami in ob upoštevanju značilnosti prostora,
- prenova turističnih kapacitet v obstoječem stavbnem fondu skozi mehanizem davčnih olajšav ali vzpodbud in časovnih omejitev nastanitve lastnikov/investitorjev,
- ustvarjanje ugodnega okolja in odstranitev ovir za odpiranje osmic,
- izpeljava intimnih načinov oglaševanja (osmice – bršljanova vejica nad vrati) namesto kričečih oglasnih tabel v krajini,
- poglobi se čezmejno sodelovanje in sodelovanje z bližnjimi turističnimi centri,
- spodbuja se turizem, ki temelji na intenzivni doživljajski izkušnji in kakovosti proizvoda, ob tem pa ne zmanjšuje vrednosti naravne in kulturne dediščine območja.

Slika 51: Prikaz industrijskih in obrtnih con v korelaciji s prometno infrastrukturo

Obrt, industrija, energetika

Pomembnejše gospodarske cone so v Sežani in Divači. Manjše obrtne, poslovne cone so v Komnu, Senožečah, Dutovljah, Lokvi, Štorjah, Šepuljah, Tomačevici, Hruševici, Kobdilju, Opatjem selu. Na območju občine Sežana so sedaj 4 industrijsko-obrtne cone: gospodarska cona Sežana (zahodno območje neposredno ob soseski Lenivec do AC priključka zahod), gospodarska cona Sežana Suhozemni Terminal, obrtna cona Dutovlje, dve manjši obrtni coni v Lokvi (pretežno zasedeni).

Območje Sežane z Divačo je prometno logistično območje nacionalnega pomena in ima potencial za nadaljnji razvoj prometno logističnih ter proizvodnih dejavnosti. V okviru priprave urbanistične zasnove za mesto Sežana je občina pristopila k zasnovi prestrukturiranja površin za potrebe prometnega terminala ter zasnovi prometnega urejanja območja, predvsem preko zagotavljanja prometnih koridorjev za nove cestne povezave ter infrastrukturno povezovanje z območjem na drugi strani meje (Fernetiči) ter zagotavljanja površin za proizvodne in poslovne dejavnosti.

Medtem ko je imela še pred stoletjem skoraj vsaka vas vsaj manjši kamnolom, ki je služil predvsem za pridobivanje kamna kot gradbenega materiala, je danes večina teh kamnolomov opuščenih in zaraščenih. Družba Marmor Sežana d.d. razpolaga s štirimi kamnolomi, Lipica, Lipica II, Doline, Lesično, Kazlje in Kopriva. V teh kamnolomih se pridobiva arhitekturni kamen poleg kamnoloma Debela Griža (pri Povirju). Večji kamnolom v bližini Sežane je še Mali Medvejk, kjer se pridobiva tehnični kamen. V bližini Štanjela je peskokop.

Degradirane industrijske in druge površine so ranžirni del železniške postaje Sežana, kamnolom Laže, mejni prehodi, opuščeno in degradirano vojaško območje severno od Kostanjevice na Krasu, opuščena železniška proga v Dolu pri Vogljah.

Možni konflikti: Obrtne in industrijske cone so praviloma zaprta, izolirana območja, ki lahko prekinejo prostorsko zaključene dejavnosti, negativni vplivi lahko poslabšujejo kvaliteto bivanja, ko gre z večja območja prekinjajo habitate in koridorje vrst, degradira lahko krajinska prizorišča.

Potencial za razvoj proizvodnih območij je na območju izjemno velik predvsem neposredno na območju občine Sežane. Ta se namreč nahaja v neposredni bližini železniškega in avtocestnega vozlišča ter obmejnega poslovnega središča Fernetiči v zaledju Trsta v Italiji.

Splošne usmeritve:

- usmerjanje razvoja sekundarnih dejavnosti primarno v obstoječe gospodarske in poslovne cone, ki so komunalno opremljene, načrtovanje, sekundarnih dejavnosti, dejavnosti, ki ne predstavljajo večjih vplivov na okolje in prostor, pa razpršeno,
- sanacija degradiranih območij,
- omejevanje večjih posegov (npr. sončne elektrarne, vetrne elektrarne, infrastrukturni koridorji), ki niso skladni z drobno strukturirano kraško krajino in so potencialni vir negativnih vplivov na okolje, ob jasnih pogojih lokacijske ustreznosti (npr. usmerjanje na degradirane površine, ob avtoceste, v industrijske cone…) in oblikovne prilagojenosti značilnostim prostora ter večjih koristih za lokalno skupnost
- spodbujanje gospodarskih dejavnosti z izboljšanjem pogojev dela, finančnimi spodbudami, nadgradnjo znanja in idej, učinkovitim trženjem,
- pod pogoji dovoljevanje manjših kamnolomov za izrabo arhitekturnega kamna,
- razvoj Središča za oblikovanje in obdelavo kamna, ki vključuje tudi tehnike postavljanja suhih zidov in aktivnosti stavbarstva, povezanega s kamnom,
- potrebe po izkoriščanju naravnega kamna se usklajuje z varstvenimi zahtevami, zagotavlja se čim manjše vplive na okolje in vidno zaznavanje prostora,
- spodbujanje daljinskega ogrevanja na lesno biomaso (DOLB).

7. IZPOSTAVITEV KLJUČNIH POTENCIALOV IN PROBLEMOV OBMOČJA

Prednosti

- dobra ohranjenost območja, povezanost človekovih dejavnosti z naravnimi danostmi
- povezanost območja – tudi čezmejno,
- vitalnost območja, številni razvojno in varstveno naravnani projekti, ki celostno obravnavajo območje Krasa,
- dobra prometna dostopnost območja
- geostrateški položaj, bližina pristanišč Koper in Trst, potencialna vloga Sežane kot gospodarsko središče,
- privlačnost območja, bogata naravna in kulturna dediščina
- turistični potencial območja in močno turistično in rekreacijsko zaledje
- prepoznavnost območja v domačem in svetovnem merilu (krasoslovje, lipicanci)
- prepoznavnost krajine preko prisotnosti zidov, grajenih na suho
- potencial izrabe obnovljivih virov energije (veter, sonce)
- ugodna klima, zadostna količina pitne vode.

Slabosti

- težke naravne danosti za razvoj kmetijstva in gozdarstva, razdrobljena parcelacija, drobna posest
- neugodni demografski trendi, praznenje objektov, opuščanje dejavnosti v krajini,
- nestimulativna politika za robna območja (neskladnost z realnimi razmerami),
- aktivni procesi zaraščanja in požarna ogroženost,
- konflikt med kmetisjtvom in upravljanjem z divjadijo ter zvermi,
- neenotno upravljanje in s tem neenoten razvoj območja,
- nedodelana strategije načrtovanje (obnovljivih) virov energije,
- neizdelana skupna vizija razvoja,
- neusklajeni cilji varovanja narave med strokovnimi organizacijami, pristojnimi za varstvo narave in gozdarstvom ter kmetijstvom,
- nezadostna rekreativno turistična infrastruktura in ponudba,
- nepovezanost turističnih območij v skupno blagovno znamko območja,
- nepovezanost občin pri razvoju dejavnosti in zagotavljanju funkcij,
- pomanjkljiv in neučinkovit javni promet,
- neperspektivno kmetijstvo, razdrobljenost, slaba donosnost, majhna kmetijska gospodarstva,
- neorganizirana ponudba lokalnih izdelkov in pridelkov, majhna moč zadruge,
- neustrezen status agrarnih skupnosti,
- nekonkurenčnost kmetijstva v primerjavi z italijanskim delom Krasa,
- socialni konflikti med kmečkim in nekmečim prebivalstvom v naseljih.

Razvojne pobude

Občina Sežana

V sklopu DOGOVORA ZA RAZVOJ REGIJ so naslednji prioritetni projektni predlogi:

Oskrba s pitno vodo
- Vodovod Vrabče – Štjak
  (povezava rezervnih lokalnih vodnih virov v sistem JP Kraški vodovod Sežana)

Zelena infrastruktura
- Revitalizacija parka pri Starem gradu
- Nadgradnja Spominskega parka pri sodišču
- Botanični vrt – obnova rastlinjaka in *ureditev namakalnega sistema*
- Tabor – ureditev mestnih gozdov z nadgradnjo Mestne učne poti
- Ureditev prireditvenega prostora v Dutovljah
- Živi Muzej Krasa

Neinfrastrukturni ukrepi trajnostne mobilnosti na horizontalni ravni
- ORA kot Regijski center mobilnosti

Državno kolesarsko omrežje
- Kolesarska cesta Sežana – Lipica – Lokev do meje z Italijo

Podjetniški inkubatorji
- Razširitev Podjetniškega inkubatorja Sežana (dodatni poslovni prostori)

Ostali projekti Občine Sežana:
- Projekt KARST SAFE, Preventivni ukrepi za varen Kras,
- Projekt KRAS-CARSO II, Skupno upravljanje in trajnostni razvoj območja Matičnega Krasa (ustanovitev EZTS KRAS-CARSO za upravljanje čezmejnega turizma z ureditvijo prostorov v nekdanjem mejnem prehodu Lipica); Priprava predlogov kolesarskih krogov Čez Vrhe, V osrčju Krasa in Sežana
- Projekt LAS - Bogastvo Krasa in Brkinov, ureditev TIC v Sežani
- Projekt AGROTUR+, Kraški lokalni produkti in turizem
- Erasmus+ projekt Story Safe – Empatični pristopi in razumevanje travm (povezanih z migracijami) v mladinskem delu
- Priprava celostne prometne strategije občin Sežana, Divača, Hrpelje – Kozina, Komen in Miren – Kostanjevica
- Ureditev, novogradnja in vzdrževanje požarnih presek
- Izgradnja polnilnih mest za gasilska vozila za uporabo ob požarih in drugih aktivnostih gasilskih enot oz. za namensko ureditev vodnih virov za oskrbo helikopterjev, gasilskih vozil in gasilcev z vodo za gašenje

Pred izvedbo
- Izgradnja Glasbene šole Sežana
- Ureditev satelitskega urgentnega centra
- Ureditev gasilskega doma za PGD Sežana s skladiščnimi prostori za Rdeči križ, Karitas, CZ
- Izgradnja poslovne cone na Terminalu
- komunalna ureditev Ograde II

V pričakovanju potrditve
- Projekt MCPAR: Migrant children participation in the design and implementation of integration polices - Sodelovanje priseljenskih otrok pri oblikovanju in izvajanju politik vključevanja

V pripravi

- Projekt CALLme, Cross-border Alternative Links – Čezmejne alternativne prevozne povezave
- Projekt EU Generations: Youth and Seniors Envision Together (EUGYSET) - Vzpostavitev medgeneracijskega sodelovanja
- DPN za polje veternih elektrarn Griže – Veliko Polje.

Ostalo
- Ureditev novega športnega centra Sežana
- Izgradnja dodatne (nove) osnovne šole v Sežani
- Izgradnja poslovne cone Polane – Osojna
- Južna obvoznica Sežana
- Ureditev skupnostnih sončnih elektrarn na površinah javnih zavodov
- Daljinsko ogrevanje na lesno biomaso
- Ustanovitev energetske, socialne in stanovanjske zadruge
- Projekt trajnostne mobilnosti z vzpostavitvijo rednih linijskih prevozov na območju občine Sežana
- Ureditev in vzpostavitev javnih vrtičkov
- Ureditev javnih parkirišč
- Poligon varne vožnje Sežana
- Širjenje možnosti poselitve v smeri Polveriere – komunalna ureditev Ograde III in Polveriere
- Ureditev vaškega jedra v Dutovljah
- Ureditev pločnikov v vaseh Tomaj, Ponikve, Šmarje, Dol pri Vogljah
- Ureditev krožišča v Lokvi

Občina Divača

- Projekt KRASNOST KRASA IN BRKINOV: promocija lokalnih produktov.
- Projekt ALISTO: rekreativno – turistične prireditve na temo I. svetovne vojne.
- Projekti trajnostne mobilnosti.

Sprejeti državni projekti na območju:
- Državni lokacijski načrt za izgradnjo II. tira železniške proge Divača – Koper
- Državni prostorski načrt za prenosni plinovod M6 od Ajdovščine do Lucije,
- Spremembe in dopolnitve DPN za drugi tir železniške proge na odseku Divača–Koper
- DPN za DV 110 KV Divača - Koper I s prehodom na 2 × 110 KV

V pripravi:
- Spremembe in dopolnitve DPN za drugi tir železniške proge na odseku Divača–Koper z okoljskim poročilom.
- DPN za novo železniško progo Trst-Divača-slovenski del odseka,
- DPN za DV 110 KV Divača – Koper I s prehodom na 2 x 110 KV,
- DPN za polje vetrnih elektrarn Dolenja vas,
- DPN za polje vetrnih elektrarn Zajčica,

Občina Miren Kostanjevica

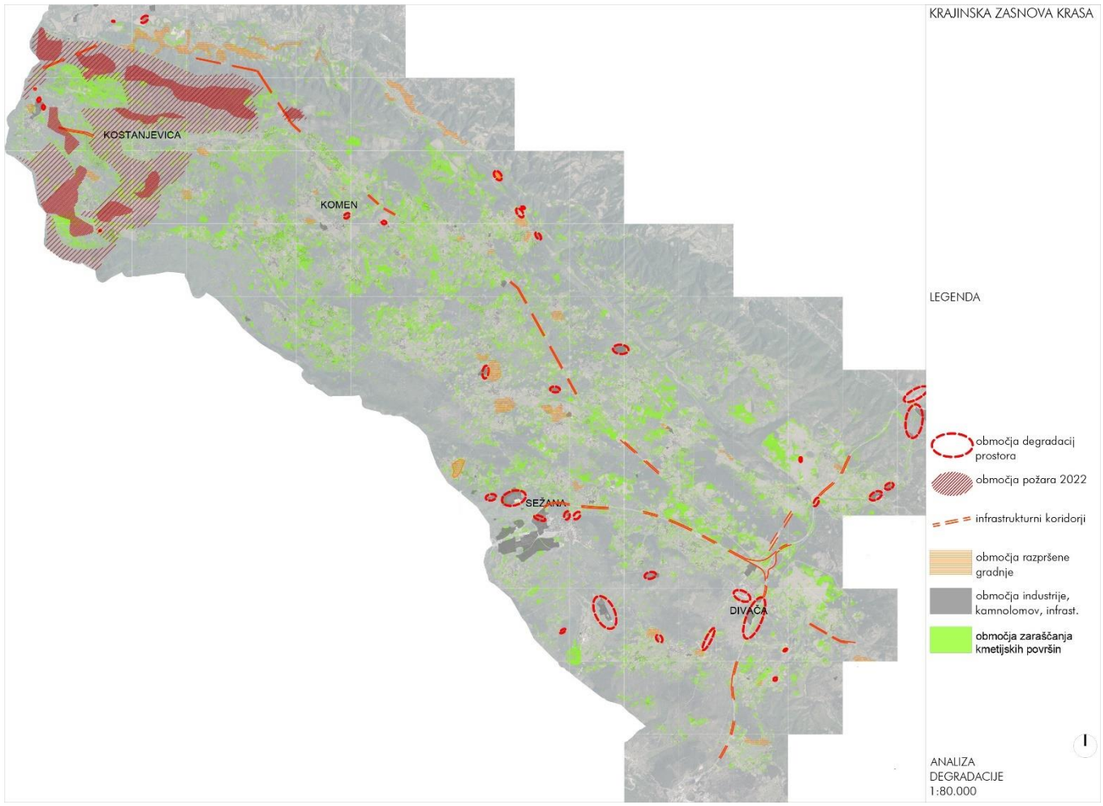
- Javni zavod Miren Kras : Zeleno srce Krasa, učna in turistična pot, ki naj bi jo speljali po več občinah pri nas in v zamejstvu, kjer je poleti 2022 divjal požar.
- Prostorski in zemljiški projekt oljčnikov na območju občine Miren – Kostanjevica v okolici Lokvice.
- Interventna pot med Mirnom in Cerjem za rekreativno pot in možnost interventnega dostopa pobočja.
- Izvedba Kala v bližini prečrpališča Sela na Krasu za kmetijsko in interventno rabo.
- Projekt kampa Sela na Krasu.
- Revitaliozacija Mirenski grad: pešpoti, območja za pridelavo zelenjave, opazovalnica za divjadi.
- Projekt RENNART: projekti na območju Nature 2000.
- Projekt LIVING FOUNTAINS: obnova vodnjakov in kalov (kal Preserje nad Branikom, vodnjak Temnica).

Občina Komen

- Novi OPN in LN za območje Štanjela.
- Parkirišče za avtodome Štanjel.
- Fotovoltaika na strehi vrtca in telovadnice v Komnu in Štanjelu.
- Projekt GEOMOB: vzpostavitev kolesarskih pot in infrastrukture.
- Projekt KARST SAFE: infrastruktura za požarno varnost.
- Projekt WALK OF PEACE: rekreativno – turistične prireditve na temo I. svetovne vojne.
- Projekt AGROTUR II: prodajno predstavitvena ureditev lokalnih produktov in vinoteka na gradu Štanjel.
- Projekti medgeneracijskih parkov.
- Projekt prenove kala Močilo v Volčjem Gradu.

Varstvene pobude

- Program upravljanja območij Natura 2000 za obdobje 2023-2028 predvideva vzpostavitev 10.000 ha suhih travnikov.
- Združitev fragmentiranih habitatov.
- Prizadevanja za vzpostavitev čezmejnega geoparka na Krasu: Akt o ustanovitvi čezmejnega geoparka na območju Matičnega Krasa predstavlja podlago za pravno formalno ustanovitev čezmejnega geoparka. S tem bo doseženo čezmejno sodelovanj, vzpostavitev upravljanja ter vzdržni razvoj.

Slika 55: Prikaz nujnih sanacij v prostoru

Območja potrebnih sanacij v prostoru Krasa

Neustrezna razpršena gradnja v Šepuljah

Razpršena, neurejena gradnja
Grajeni objekti predstavljajo motnjo ob neupoštevanju identitete, morfologije in tipologije naselij, z netipičnimi gabariti in materiali stavb, neustreznim umeščanjem stavbnih volumnov, neuravnoteženem razmerju med grajenimi in odprtimi prostori, kot tudi s kričečimi barvami fasad objektov.

Površine v zaraščanju pri Kazljah

Površine v zaraščanju
Površine v zaraščanju zmanjšujejo preglednost in urejenost krajine ter so pogosto prostor razraščanja tujerodnih invazivnih vrst, predvsem velikega pajesna in raznozobega grinta. Zaraščanje je proces, značilen za celotno območje Krasa in je najbolj prisotno na površinah nekdanjih kraških gmajn.

Pogorišče v Brestoviškem dolu

Pogorišče
Površinsko velika, močno zaznavna motnja na območju Goriškega Krasa, nastala v zadnjem požaru in ob gašenju, ki pa je začasnega značaja. V času požara se je urgentno vzpostavilo intervencijske poseke. Zgolj tehnični posegi delujejo kot tujek v krajinski sliki.

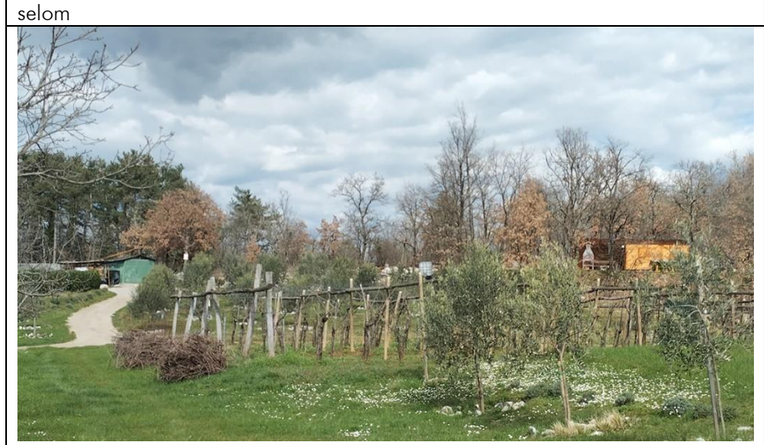
Daljnovodi v bližini Opatjega sela

Infrastrukturni objekti
Daljnovodi so linijska degradacija v prostoru. Vidno motnjo predstavljajo tako stebri kot tudi poseke v varnostnem pasu daljnovodov, kjer so ti speljani čez sklenjen gozd. V odprtem svetu travnikov in pašnikov poseke niso tako zelo moteče.

Previsok, po obliki in načinu gradnje neustrezen zid med Lokvico in Opatjim selom

Neustrezne grajene prvine v krajini
Grajene krajinske prvine, ki ne upoštevajo značilnosti, kot so oblika, višina, materiali in način tradicionalne gradnje, predstavljajo motnjo v krajini in prispevajo k izgubljanju identitete.

Pomožni objekti v krajini, Kreplje

Neustrezna gradnja pomožnih objektov v kulturni krajini
Zaradi uporabe neustreznih barv, materialov in vidno izpostavljene lege so pomožni objekti motnja in degradacija kulturne krajine.

Oglas Turističnega društva Škocjan

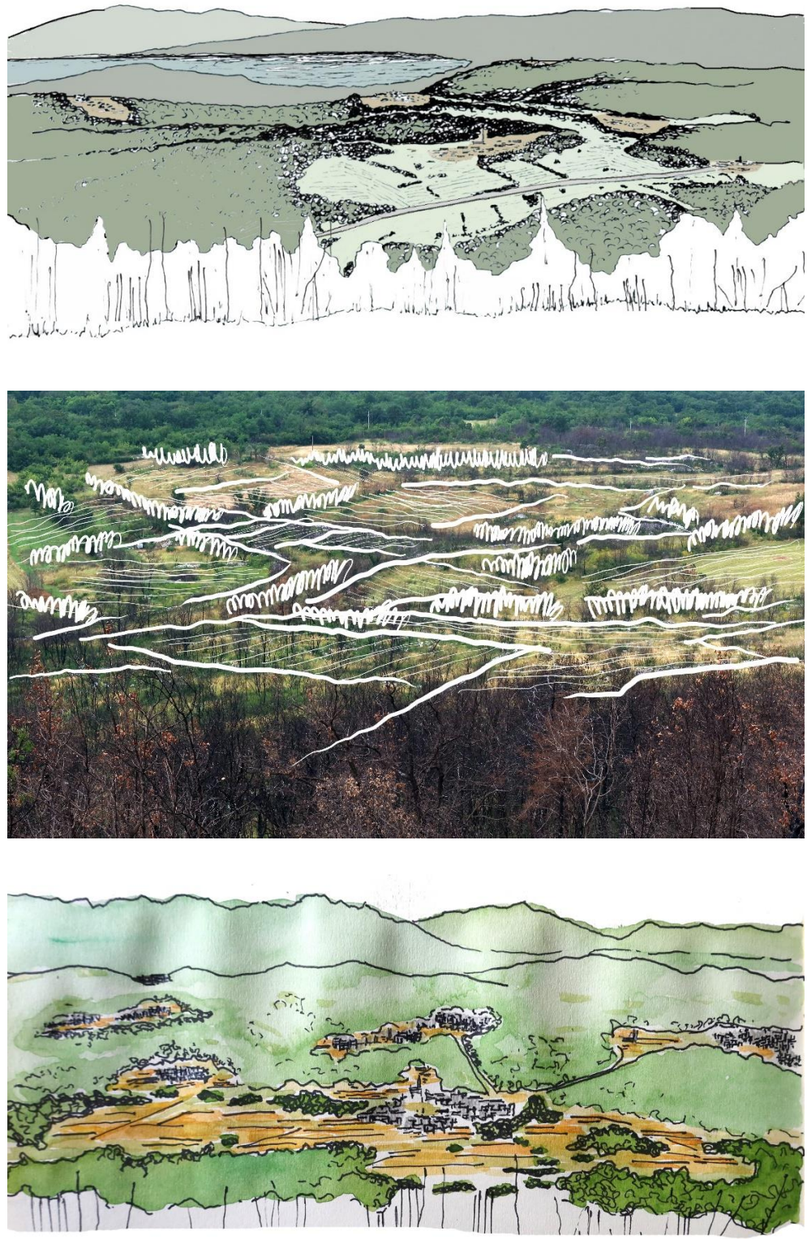
Neustrezno oglaševanje
Kričeče, predimenzionirane prvine oglaševanja lahko preglasijo kulturno dediščino, ki je (paradoksalno) nemalokrat celo predmet oglaševanja.

Degradirana območja

Avtocestni odsek med Divačo in Sežano

Avtoceste
Zaradi širine cestnega telesa in vkopanih ali nasutih brežin je ta linijska prostorska prvina močno zarezala v sicer enotni prostor Krasa. Ob tem povzroča cestni promet znaten delež toplogrednih emisij in je močan vir hrupa.

Slika 53: Kakšno krajino želimo na Krasu?

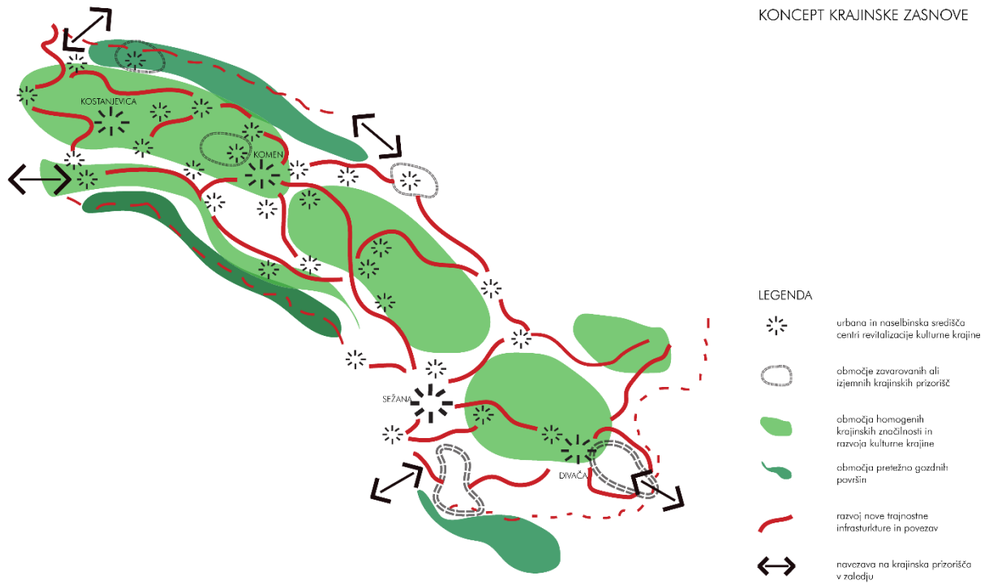
8. ŽELENO STANJE KRAJINE TER CILJI RAZVOJA IN VARSTVA

Želeno stanje krajine Krasa:

- krajina, ki se prilagaja potrebam ljudi, ki živijo na Krasu, in omogoča enakomeren razvoj, skladen z družbenimi potrebami in prostorskimi potenciali,
- celovito upravljana kulturna krajina, ki temelji na vitalni kmetijski rabi, je živa in dinamična, redno vzdrževana, pestra, z vzdrževanimi suhimi zidovi in drugimi značilnimi krajinskimi prvinami,
- varna, bivalno privlačna krajina, ki tvori celoto s strnjenimi, arhitekturno skladnimi naselji,
- ekološko stabilna krajina matičnega krasa, sestavljena iz suhih travnikov in pašnikov, mejic in gozdnih zaplat, ki omogoča nemoten potek naravnih procesov, z minimalno, zadržano infrastrukturo za izobraževanje in pouk,
- edinstvena, dobro prepoznavna krajina z rekreacijsko in turistično infrastrukturo, ki izkorišča obstoječe danosti, brez motečih grajenih prvin in drugih motenj.

Želeno stanje krajine bo doseženo z uresničevanjem naslednjih ciljev razvoja in varstva:

- ohranjanje poseljenosti območja s tem, da se omogočajo ustrezne dejavnosti in nova delovna mesta,
- povečanje pridelovalnega učinka in gospodarske učinkovitosti kmetijstva,
- ohranjanje naravnih procesov, rastlinskih in živalskih vrst ter njihovih življenjskih prostorov, naravnih vrednot, značilne krajine in ohranjanje vrednot kulturne dediščine,
- ohranjanje prostorskih razmerij in vidne skladnosti, ohranitev in krepitev posebnosti, prednosti in vrednot, povezanih s prepoznavnostjo,
- spodbujanje povezovanja kmetijskih, turističnih, rekreacijskih, obrtnih, kulturnih in drugih dejavnosti,
- načrtovanje protipožarnih ukrepov, ki bodo zagotavljali varnost naselij in infrastrukture, bodo skladni z značilnostmi kulturne krajine in bodo omogočali neprekinjene naravne procese,
- prenova in obnova celotnega ustroja cest in poti tako, da se ob upoštevanju sodobnih cestnih elementov, naprav in standardov omogoči čimbolj enostaven dostop do posameznih zemljišč in istočasno ohranijo oziroma obnovijo bistveni sestavni deli krajine (suhi zidovi, vhodi, križišča, kali, …) z možnostjo premikov in rekonstrukcij,
- trajna ohranitev in razvoj kmetij in kmetijstva z izjemnimi, redkimi oblikami tal in kultur, prenova kmetijskih površin, skladno umeščanje novih kultur in kmetijskih objektov,
- zadržan razvoj turistične in rekreacijske infrastrukture, dopolnjen z izobraževalnimi vsebinami, ki omogoča doživljanje in spoznavanje narave in kulturne dediščine,
- sanacija razvrednotenih območij in poškodovanih zemljišč.
- gospodarjenje z naravnimi viri, ki omogoča njihovo varstvo in obnovljivost,
- odzivnost na scenarij(e) podnebnih sprememb,
- sistemsko uvajanje spodbud vzdržnega modela razvoja za robna območja kot je Kras, podpora projektom za ohranjanje vrednosti območja in lokalnim proizvodom z označbo območja,
- izobraževanje prebivalcev in obiskovalcev o prostorskem, gospodarskem in kulturnem razvoju in varstvu območja.

Slika 54: Koncept krajinske zasnove

9. KONCEPT KRAJINSKE PODOBE S PRINCIPI UREJANJA

Koncept krajinske podobe je pripravljen na osnovi prepoznavnih značilnosti prostora, analiz in vrednotenj. Izhaja iz principov varstva in ohranjanja kvalitet prostora ter evidentiranih razvojnih interesov. Na celotnem območju Krasa je predviden skladen razvoj kmetijstva, gozdarstva, turizma in drugih gospodarskih dejavnosti, ki temelji na ohranjanju naravne in kulturne dediščine. Razvojni koncept upošteva tako videzno doživljanje krajine kot tudi zahtevo, da je krajina urejena na način, da zadovoljuje potrebe različnih uporabnikov, kar naj bi se odražalo v skladni podobi, funkcionalnosti, ekološki stabilnosti in vzdržnem razvoju krajine.

Princip urejanja krajine na območju je **povezljivost in zveznost krajinskih prvin**, tako kmetijskih površin, gozda, kot drugih prvin, kar doprinese k **celovitosti in zaokroženosti območja** in stabilnosti njegovih posameznih sistemov.

Ključen sistem v prostoru so **kmetijske površine** – prednostno se krepi gospodarska učinkovitost kmetijstva, ohranja in krepi se območja mešanih kultur ob vaseh, njiv in trajnih nasadov v bližini naselij, travnikov in pašnikov na površinah slabše kvalitete. Omogoči se obstanek kraške gmajne kot značilne krajinske prvine, posebne pojavne oblike Krasa. Izginjanje in izolacija habitatov suhih travišč sta povzročila skrb in zahteve po povezovanju posameznih habitatov, ki naj bi omogočali ohranitev in povečanje stabilnosti habitatov. Na kmetijah se krepijo dopolnilne dejavnosti.

Gozdne površine se ohranjajo na območjih, manj primernih za kmetijsko rabo, v bližini naselij in pomembne infrastrukture se jih omejuje zaradi zagotavljanja varnosti pred požari. Spodbuja se gospodarsko rabo gozda in s tem povezanih načinov nege gozda. Poudarek je na ohranjanju povezav med gozdnimi površinami in ostanki gozdov, ki jih predstavljajo mejice, gozdne zaplate, skupine dreves in posamezna drevesa, s čimer se veča pestrost in vzpostavlja povezana ekološka mreža. Degradirane površine, kot so pobočja, izpostavljena eroziji, vidno izpostavljene degradacije, industrijske cone ipd. se intenzivneje ozelenjujejo.

Poselitvena območja se z izjemo urbanih območij Sežane in Divače prednostno ohranjajo v obstoječem obsegu, sanirajo in obnavljajo, po potrebi se širijo z upoštevanjem zasnove in strukture naselij. Zaokrožitve stavbnih zemljišč se usmerjajo v sanacijo razpršene gradnje. Ohranjajo in varujejo se vedute.

Naravne in kulturne kakovosti območja se ohranja in povezuje v celovit sistem, kjer se prvine, gradniki in dejavnosti med sabo dopolnjujejo. Poiskati je treba delujoč sistem obnove in revitalizacije prvin kulturne krajine - mreže suhih zidov in drugih značilnih krajinskih prvin Krasa (določila za obnovo po nesrečah, vzdrževanje, usmeritev v ohranjanje in širjenje znanja principov gradnje). S pomočjo krajinskih prvin, kot so suhi zidovi, mejice, drevoredi se usmerja in zastira poglede.

Turistična infrastruktura se razvija prilagojeno merilu in strukturi kulturne krajine. Dopolni se turistična ponudba, razvija se rekreacija v naravi, skladno s prepoznavno tradicionalno urejenostjo kulturne krajine, vzpostavi se mreža kolesarskih, jahalnih, pešpoti, ki povezuje območja naravnih in kulturnih kakovosti in mrežo suhih zidov. Območje Krasa se razvija kot območje brez oglaševanja v krajini.

Posebna pozornost se nameni varovanju in upravljanju **vodnih virov**, tako ponovni vzpostavitvi kalov, vodnemu črpališču Brestovica, razvoju vodovodnega omrežja, protipožarnih zajetij in sistemu namakanja s tehnološkimi viški iz vodovoda, in vodnimi zbiralniki.

Energetska infrastruktura - izraba sonca in vetra - se umešča pod pogoji, v zelo omejenem obsegu in z namenom dejanske vključenosti in koristi lokalnih skupnosti. Posodobi se električno omrežje za priklop malih sončnih elektrarn.

Ohranja in krepi se programska **povezanost Krasa znotraj regije, kot tudi z okoliškimi območji** – za to se izkoristi naravne povezave in prehode (Brestoviški dol proti Doberdobskemu jezeru, območje Lipice proti Bazovici in Trstu, Greben Črnih hribov proti Vipavski dolini, območje Štanjela proti dolini Branice, Divače s Škocjanskimi jamami proti Brkinom in Istri).

10. UKREPI ZA DOSEGO ŽELENEGA STANJA

- Zmanjšanje sklenjenih gozdnih površin s čiščenjem površin v zaraščanju in spodbujanjem rab, ki zahtevajo odprte travniške površine.
- Usmeritve za protipožarne ukrepe, ki se prilagajajo značilnostim krajine in drugim dejavnostim v prostoru.
- Spodbujanje nege gozda in gospodarjenja z gozdom
- Spodbude kmetijski rabi s poudarkom na paši drobnice in govedi ob pomoči za kmetovanje v zahtevnih razmerah.
- Ustanovitev Regijske projektne pisarne za pomoč kmetom, investitorjem in lastnikom zemljišč na območju Krasa pri strokovnih, prostorskih in upravnih postopkih.
- Vzpostavitev oz. razvoj kolesarske mreže kot osnove za trajnostno mobilnost in podporo javnega prometa, rekreacijo in turizem.
- Ureditev območij naravne in kulturne dediščine v privlačna in pričevalna prizorišča.
- Spodbude in ohranjanje kamnolomov za krajinsko, arhitekturno in obrtno izrabo lokalnega kamna.
- Usmeritve za razvoj gospodarskih con znotraj infrastrukturno – urbanega območja.
- Usmeritve in programi za prilagajanje podnebnim spremembam na področju kmetijstva, gozdarstva in urejanja urbanih površin.
- Priznanje gmajne kot posebne pojavne kategorije
- Ureditev statusa agrarnih skupnosti.
- Usmeritve za ohranjanje značilne krajine, vključno s suhimi zidovi in drugimi prvinami suhozidne gradnje v krajini.
- Usmeritve za ohranjanje tipologije značilnih kraških naselij.
- Usmeritve za urejanje javnega prostora v naseljih.
- Spodbude predelavi in prodaji kmetijskih izdelkov in drugih lokalnih proizvodov pod skupno blagovno znamko in s podporo zadruge.

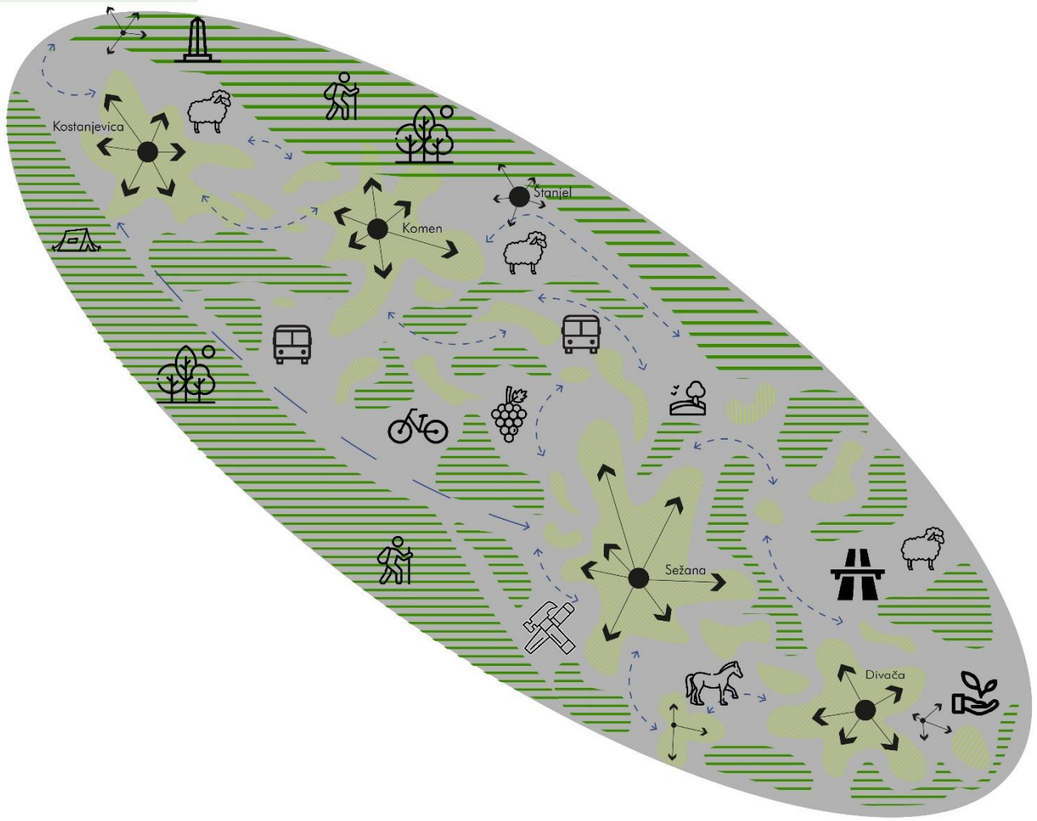
	PROBLEMI	PREDLOGI UKREPOV
POSELITEV		
	Staranje prebivalstva in praznjenje vaških naselij	Spodbujanje policentričnega omrežja naselij s Sežano kot središčem regionalnega pomena in Divačo, Komnom, Dutovljami, Senožečami, Štanjelom s Kobdiljem in Kostanjevico na Krasu skupaj z Opatjim Selom kot pomembnejšimi središči lokalnega pomena, enakomeren gospodarski razvoj in zaposlitvene možnosti, spodbude kmetijskim in dopolnilnim dejavnostim, učinkovit javni promet, prostorski ukrepi povečanja privlačnosti naselij.
	Požarna ogroženost naselij zaradi zaraščanja gozda	Usmeritve za rabo in vzdrževanje odprtega prostora v okolici naselij.
	Prazen ali slabo vzdrževan stavbni fond	Ustrezna davčna in pravna politika za sanacijo praznih in propadajočih objektov, ukrepi za usmerjanje poselitve v zapolnitev območij naselij. Prenos neugotovljenega lastništva objektov na Občino.
	Spreminjanje strukture prebivalstva in s tem značaja naselij iz vaških v spalna naselja, praznjenje in propadanje gospodarskih objektov v naseljih	Ukrepi za umeščanje gospodarskih poslopij na robove naselij, pogoji postavitve pomožnih objektov na kmetijska zemljišča, spodbujanje sodobnega preoblikovanja objektov, ki interpretira materiale in karakteristike kraške gradnje.
	Arhitekturno/urbanistično neustrezna širitev nekaterih naselij	Ukrepi za ohranjanje strnjene pozidave, ki se prilagaja krajinskim posebnostim. Ohranjanje značilnih dominant in prostorskih razmerij.
KMETIJSTVO		
	Pomanjkanje in težave pri pridobivanju sistemskih sredstev (subvencije, OMD, neskladje pri klasifikaciji zemljišč…)	Ustanovi se Regijska projektna pisarna za pomoč kmetijcem pri pridobivanju sredstev EU in RS, strokovnih in prostorskih vprašanjih.
	Opuščanje kmetijske dejavnosti, predvsem reje drobnice in proste paše, tudi vinogradništva	Opredelitev površin kraške gmajne, ukrepi in usmeritve za spodbujanje živinoreje in pašništva, ekskluzivne pridelave sena za Lipico, krepitev prodaje mlečnih izdelkov, krepitev vloge agrarnih skupnosti, zadrug, povezovanje z različnimi oblikam turizma, smernice za uvajanje novih kultur, smernice za agromelioracije, popravek bonitetnih ocen.
	Neaktivnost ali pravne težave agrarnih skupnosti	Ureditev pravnega subjekta agrarnih skupnosti na davčnem, pravnem, lastniškem in sodnem področju (upoštevanje skupne lastnine, pravni subjekt…)
	Zaraščanje in izginjanje kulturne krajine, še posebej gmajne	Planski, pravni, finančni in tehnološki ukrepi za zmanjševanje površin v zaraščanju, določitev ukrepov za varstvo krajine, določitev meril in pogojev za umeščanje novih rab v krajino. Sodelovanje kmetijske in naravovarstvene stroke za sinergijski učinek (vzpostavitev dodatnih suhih mediteranskih travnikov in prilagoditev ekoloških omejitev na značilnosti Krasa).
	Potreba po postavljanju pomožnih objektov v krajini	Opredelitev pomožnih objektov, ki jih je dopustno postavljati v odprti krajini izven strnjenih naselij in grajenih območij kmetij, določitev meril in pogojev za umestitev pomožnih kmetijsko gozdarskih objektov v prostor.
	Neobdelane in zaraščene parcele zaradi neznanega lastništva.	Prenos neugotovljenega lastništva parcel na Občino ali Agrarno skupnost.
	Spremembe padavinskega, temperaturnega in fenološkega režima zaradi podnebnih sprememb	Usmeritve za prilagajanje podnebnim spremembam: prilagajanje z ustreznimi vrstami kultur, možnost namakanja, ohranjanje členjenosti prostora.
	Naraščanje števila divjadi ter zveri in s tem povezane škode	Ukrepi za zmanjševanje zaraščanja, usmeritve za ograjevanje pašnih površin.
	Ukrepi za odpravo zaraščanja ne smejo biti omejeni z velikostjo območja GERK ali napačnim AI algoritmom, ki ne prepozna kraške gmajne.	Novelacija Uredbe o izvajanju ukrepa odpravljanje zaraščanja na kmetijskih zemljiščih
	Omejitev izrabe kamna samo za umetnostno kamnoseštvo	Razširitev dopolnilne dejavnosti na kmetiji za uporabo kamna v krajini, arhitekturi in obrti (samograditeljstvo).
	Omejitve kmetovanja v primerjavi z italijanskim delom Krasa ali Italijanskimi dvojnimi lastniki.	Izenačenje omejitev, regulative in možnosti kmetovanja za slovenske in italijanske kmetovalce.
GOZDARSTVO		
	Slabo negovani gozdni sestoji, vrstna sestava in starost sestojev povečujejo požarno ogroženost območja	Ukrepi za zagotavljanje redne nege gozda in redno vzdrževanje infrastrukture, ukrepi za zmanjševanje površin v zaraščanju in zmanjševanja sklenjenih gozdnih površin, predlog gozdne paše na določenih območjih, izkoriščanje lesne mase za energetsko infrastrukturo.

	Protipožarni ukrepi, neusklajeni z varstvom narave in kulturne krajine	Usmeritve za umeščanje protipožarnih presek, lokacije in način umeščanja pristajališč za helikopterje in vodnih zajetij, usmeritve za odmik gozdih površin od naselij, opredelitev območij ohranjanja gozdnih površin glede na usmeritve varstva pestrosti in kulturne krajine ter preprečevanja erozije tal. Vzdrževanje protipožarnih ukrepov je v odgovornosti posamičnih lastnikov zemljišč ob jasni finančni podpori države.
	Vpliv klimatskih sprememb na obstojnost gozda (ujme, bolezni in manj semenitve), pojav invazivnih vrst	Spodbujanje in usmerjanje ustreznega gospodarjenja z gozdom, čiščenja invazivnih vrst, usmeritve glede vrstne sestave gozda.
	Nega in vzdrževanje gozda ne dosega vseh lastnikov.	Ustanovi se Regijska projektna pisarna za pomoč lastnikom gozdnih zemljišč pri pridobivanju sredstev EU in RS, strokovnih in prostorskih vprašanjih za upravljanje z gozdom.
VARSTVO NARAVE		
	Varovanje vodnega vira Brestovica	Monitoring in ukrepi za varovanje vodnega vira v Brestovici. Klimatske spremembe in povečevanje potreb po vodi bo povečalo pritiske na vodne zaloge na Krasu.
	Izginjanje suhih travnikov, zavarovanih kot območja Nature 2000, manjšanje biotske pestrosti	Ukrepi proti zaraščanju, spodbude za pašništvo, spodbude znanstveno raziskovalni dejavnosti, programov z lokalnimi strokovnjaki in poznavalci, povezava s turistično infrastrukturo, usmeritve za dejavnosti v krajini, da ne bodo poslabševale stanja habitatov in zmanjševale vrstne pestrosti.
VARSTVO KULTURNE DEDIŠČINE		
	Izginjanje mozaičnosti krajine in sprememba značilnih vedut	Ukrepi proti zaraščanju, spodbude za obnovo objektov, grajenih na suho, povezava prepoznavnih prizorišč kulturne dediščine s turistično in cestno infrastrukturo; vzpostavitev zavezujočega varovanja suhih zidov na območjih gozdnih in kmetijskih zemljišč, upoštevanje strokovnih pravil (Priročnik Kraške suhozidne gradnje 2014) za obnovo suhih zidov in drugih objektov suhe gradnje ob prilagajanju na sodobno tehnologijo in prometne standarde.
	Zaraščanje, poškodbe suhih zidov	Opredelitev principov umeščanja novih rab v krajino z vključevanjem suhih zidov, enostavni napotki za suho gradnjo.
KOMUNALNO / INFRASTRUKTURNO UREJANJE		
	Večanje požarne ogroženosti naselij	Usmeritve za DOLB in lokalno pridobivanje lesne biomase iz območij zaraščanja.
	Sončne elektrarne	Usmeritve za umeščanje sončnih elektrarn v prostor na območja degradacij in/ali ob večje infrastrukturne objekte (v avtocestnih koridorjih, ob visokonapetostnih vodih, v železniških koridorjih, in na večje skladiščne, parkirne in komunalne površine), ob celovitem vključevanju lokalnih skupnosti, brez povečanja požarne ogroženosti in čim manjšimi vplivi na kulturno in naravno dediščino.
	Vetrne elektrarne	Usmeritve za umeščanje vetrne elektrarne v prostor na območja degradacij in/ali ob večje infrastrukturne objekte (v avtocestnih koridorjih, v železniških koridorjih, in na večje skladiščne, parkirne in komunalne površine) ob celovitem pogoju in vključevanju lokalnih skupnosti, s čim manjšimi vplivi na kulturno in naravno dediščino.
GOSPODARSTVO		
	Delovna mesta (pomanjkanje)	Smernice za umestitev rekreativno - turistične infrastrukture v prostor, usmerjanje razvoja v obstoječe gospodarske in poslovne cone, ki so komunalno opremljene. Ustanovi se Regijska projektna pisarna za pomoč investitorjem pri pridobivanju sredstev EU in RS, strokovnih in prostorskih vprašanjih.
	Osmice (pravne in administrativne ovire, pomanjkanje poenotene konceptualne ponudbe)	Spodbujanje gospodarskih dejavnosti z izboljšanjem pogojev dela, finančnimi vzpodbudami, nadgradnjo znanja in idej, učinkovitim trženjem.
	Skromna ponudba lokalnih izdelkov	Spodbude skupnemu trženju izdelkov, preko agrarnih skupnosti ali drugih oblik povezovanja.
	Kamnoseštvo in obrt	Vključevanje lokalnega materiala in znanja v novogradnje, investicijske projekte.

REKREACIJA IN TURIZEM		
	Neenakomeren razvoj turizma, nerazpoznavnost koncepta	Urejanje rekreacijske in turistične infrastruktura naj temelji na privlačnih in udobnih poteh z obnovljenimi in urejenimi suhimi zidovi vzdolž poti. Turizem se usmerja v široko paleto nišnih turističnih produktov, ki izhajajo iz tradicionalnih dejavnosti. Nadaljnji razvoj v obstoječih turističnih središčih, parku Škocjanske jame, Lipici in Štanjelu, spodbuja se povezave med njimi in s širšo okolico, urejanje vaških jeder. Razvijanje rekreacije v povezavi s kmetijstvom, naravno in kulturno dediščino na zahodnem območju, z dodatnimi vsebinami se obogati Pomnik miru na Cerju, poveže se ga s prizorišči in spomeniki Soške fronte. Urejanje rekreacijskih površin na robovih naselij v povezavi z načrtovanjem kampov in postajališč za avtodome
	Nezadostna turistična infrastruktura	Razvija se mreža kolesarskih poti. Glavne, transverzalne poti so ločene od prometa, Na rekreacijskih poteh, ki potekajo po poljskih in gozdnih cestah se vzpostavi režim, da imajo lastniki zemljišč prednost pred kolesarji. Mreža se povezuje s postajališči javnega prometa, območji naravne in kulturne dediščine, turističnimi kmetijami, nastanitvami,
	Razvoj turizma lahko povzroča konflikte v prostoru	Za obstoječa in potencialna turistična središča (vstopno območje Škocjanskih jam, območje Kobilarne Lipica, in območje Cerje – Trstelj se pripravijo celoviti ureditveni načrti.
PROMET		
	Slabo delujoč javni promet	Razvijanje javnega potniškega prometa in kolesarske infrastrukture. Prevera modela in učinkov bolj individualno prilagojenega prometa (manjše mobilne enote, uvajanje AI v vozila in shemo javnega prometa, prilagajanje različnim prometnim modalitetam…).
	Problem regionalnih povezav Krasa z AC omrežjem	Predlog preureditve prometnih povezav proti Italiji (preko mejnih prehodov Dol pri Vogljah in Brestovici pri Komnu)
	Tranzitni in stoječ promet v središčih naselij	Usmeritve za urejanje prometa v naseljih.

Tabela 11: Tabela ukrepov glede na izpostavljene probleme

VARSTVENI SCENARIJ

Drobnica, mozaičnost, gmajna, dodatni travniki s subvencijami in protekcionizmom.
Butična, nišna pridelava kmetijskih izdelkov (teran, pršut, mlečni izdelki, meso…)
Tradicionalna izbira kmetijskih nasadov (trta, povrtnine, dišavnice…)
Ohranjanje krajinskih struktur (suhi zidovi, tradicionalne pomožni objekti, ohranjanje dimenzije…)
Ekstenzivna rekreacija in turizem (Lipica (ukinitev golfa in širitev območja kobilarne), Škocijan, kolesarstvo, spelologija…)
Razvoj obrtnih in industrijskih dejavnosti v obstoječih industrijskih conah (Sežana, Divača, AC, Miren…)
Umik večjih infrastrukturnih projektov (hitra železnica, plinovod, solarni paneli, vetrne elektrarne, namakanje…)
Umik prometa iz naselij (P+R), javni promet in zmanjšanje vpliva AC in železnice, DKP.
Razvoj naselij navznoter, vrstna gradnja, ohranjanje zelenih površin znotraj in ob naseljih.

Slika 55: Varstveni scenarij

11. SCENARIJI OBMOČJA

Trije različni scenariji, varstveni, razvojni in sintezni, želijo spodbuditi razmišljanje in aktivnosti o tem, v katero smer si želimo usmeriti razvoj na Krasu v prihodnosti, kje so meje razvoja ter v kolikšni meri in kako se lahko zaradi tega spreminja krajina. Na podlagi obeh skrajnih scenarijev, varstvenega in razvojnega, se je izdelal sintezni oziroma vzdržni scenarij, ki je kompromis razvoja in varstva.

Ekstenzivno in tradicionalno kmetijstvo z dopolnilnimi dejavnostmi je prepoznano kot ključna dejavnost v varstvenem scenariju. Ta scenarij temelji na dodatnih spodbudah kmetijstvu, ohranjanju ter oživljanju tradicije pašništva in ponovni vzpostavitvi aktivnih agrarnih skupnosti, na omejenem razvoju turizma, na vzdržnem upravljanju z viri, ob bolj poudarjenih omejitvah in varstvenih zahtevah. S spremembami v organizaciji pašništva in prodaje izdelkov se lahko ustavi oz. upočasni izseljevanje kmečkega prebivalstva in zaraščanje kmetijskih površin, obenem pa najbolj avtentično ohrani kulturno krajino ter območja, ki jih varuje Natura 2000.

Scenarij poudarjenega razvoja povzema trende, ki nakazujejo opuščanje kmetijske dejavnosti in stopnjevano zaposlovanje mlajših generacij v drugih dejavnostih. Scenarij se zato osredotoča na razvoj kmetijstva le na najbolj ugodnih površinah, razvoj drugih dejavnosti, kot so turizem, izraba energetskih virov, obrt in industrija, pa je intenzivnejši. Varstvo kulturne krajine in območij Natura 2000 se v največji možni meri zagotavlja s povečanimi aktivnostmi upravljavcev regijskega parka (Javni zavod park Škocjanske jame, Geopark Kras). Pričakovati je, da bi tak scenarij močno spremenil kulturno krajino Krasa.

Sintezni scenarij predvideva vzdržen in omejen razvoj dejavnosti. Kmetijstvo se intenzivira ob upoštevanju okoljskih omejitev in prilagajanju vzorcem v krajini, s čimer se kraškim kmetom omogoči preživetje, v veliki meri pa je možno ohraniti tudi značilno podobo krajine, Hkrati se na območju enakomerno razvijajo druge dejavnosti, industrija, obrt, turizem, a ob doslednem upoštevanju okoljskih in prostorskih omejitev.

Varstveni scenarij

Kmetijstvo: Nosilna dejavnost območja je pašništvo drobnice, ki se razvija in nadgrajuje v tesni povezavi s turizmom. Poudarek je na boljši organizaciji (sodelovanje, skupna paša, prodaja izdelkov, ipd.) in izobraževanju članov agrarnih skupnosti, kakovostnih dopolnilnih dejavnosti in povečanju ekonomske vrednosti pašništva. Cilj je povečanje števila drobnice in povečanje površine suhih travnikov (povzema se cilj Natura 2000: vzpostavitev dodatnih cca 7.000 ha suhih travnikov na Krasu). Ob pridelavi suhomesnih izdelkov in vina se spodbuja še mlekarstvo in pridelava mlečnih izdelkov. Spodbude se namenjajo lokalnim (zadružnim) trgovinam. Izvaja se košnja za potrebe lipiške konjereje. Površine trajnih nasadov se omejujejo na že obstoječe. Uvajanje novih kultur je omejeno.

Rekreacija in turizem: Rekreacijska infrastruktura se razvija prvenstveno za potrebe lokalnega prebivalstva in je drugotno uporabna za turiste oz. omejena za široko turistično ponudbo. Predvsem gre za mrežo kolesarskih, jahalnih in pešpoti, ki temelji na obstoječi poljski in gozdarski infrastrukturi. Rekreacijsko - turistična ponudba temelji na dejavnostih geoparka in Nature 2000 in se dopolnjuje v smeri ponudbe kakovostnih in raznolikih doživetij brez večjih posegov v prostor in grajene infrastrukture. Cilj je enakomerna rekreativno turistična infrastruktura znotraj obstoječih naselij (nastanitve v tradicionalno prenovljenih stavbah, manjši kamp, počivališče za avtodome) Traso opuščene železnice se nameni za rekreacijo. Spodbuja se razvoj kulturnega turizma v Štanjelu, gradu Rihemberg in Mirenskem Gradu. Golf igrišče se ukine, dejavnost Lipice se usmeri v

konjerejo in kongresni, izobraževalni turizem. Lipica in Škocjanske jame se povežeta v turistični center, uredijo se dostopi in utrdijo povezave z okolico. Novih jam se ne odpira za turizem, v njih se lahko izvajajo raziskovalne in izobraževalne dejavnosti. Množičnih prireditev se ne razvija.

Poselitev: Na območju obravnave se spodbuja prenova objektov, novogradnje se načrtujejo znotraj obstoječih naselij z modernimi interpretacijami tradicionalnih načinov gradnje in se na ta način prilagajajo klimatskim značilnostim območja. Tradicijo se upošteva tudi pri urejanju okolice stavb in javnih odprtih prostorov, pri postavljanju kamnitih zidov, tlakov, stopnic, urbane opreme ipd.

Promet: Vzdržuje se obstoječ režim motornega prometa, infrastrukture za motorni promet se ne povečuje in ne širi. razvija se javni promet, izposoja (električnih) koles na postajališčih javnega prometa, v turističnih centrih in urbanih središčih, V naseljih se uredijo javni odprti prostori, prvenstveno namenjeni pešcem, parkirišča se urejajo na robovih naselij.

Gospodarstvo, energetika: Razvijajo se obstoječe gospodarske cone s trendom centralizacije na infrastrukturno prometnem vozlišču Sežane in Divače, spodbude tradicionalnim dejavnostim, razvija se center kamnoseštva in suhe gradnje ter izraba lesa za gradbeništvo in obrtne izdelke. Ne širi se izrabe vetra za energijo, omejena izraba sončne energije, spodbude za daljinsko ogrevanje na lesno biomaso.

Spremembe v krajini: Scenarij je usmerjen v ohranjanje suhih travnikov, ob tem obstaja bojazen, da bodo ostale kmetijske panoge vse manj konkurenčne in se bodo postopoma opuščale, zaradi česar se bo zmanjšala pestrost krajinskih prvin in vzorcev, v najbolj skrajni obliki scenarija bo nastal preplet zgolj dveh krajinskih prvin - suhih travnikov in gozda.

RAZVOJNI SCENARIJ

Intenziviranje kmetijstva (nasadi, govedoreja, prašičereja, steklenjaki…)
Široka ponudba in predelava predelanih izdelkov (teran, pršut, siri, oljčno olje, govedina,…)
Sprememba nasadov v tržno in klimatsko perspektivne vrste z možnostjo namakanja.
Intenzivno kmetijstvo z umikom tradicionalnih krajinskih prvin.
Večja izraba kamna (kamnolomi).
Intenzivna rekreacija in turizem (Lipica (hotel, golf, bazen), Škocijan, kampi, nastanitvene enote, infrastruktura (adrenalinski parki), množične prireditve…)
Razvoj obrtnih in industrijskih dejavnosti ob glavnih naseljih za večjo dostopnost delovnih mest,
Umestitev večjih infrastrukturnih projektov (digitalno omrežje, DOLB, logistični center, železnica, plinovod, solarni paneli, vetrne elektrarne, namakanje…)
Dodaten razvoj cestnega omrežja (obvoznice) in umestitev hitre železnice.
Omogočanje pozidave na robovih naselij in širitev v odprti prostor.

Slika 56: Razvojni scenarij

Razvojni scenarij

Kmetijstvo: Kmetijstvo se intenzivira, zgosti in osredotoči na najbolj primerna območja. Dopuščajo se agromelioracije trajnih nasadov, spremembe talne strukture ipd za prilagajanje kmetijstva strojni obdelavi in avtomatizaciji. Omogoči se postavljanje pomožnih kmetijskih objektov v krajino. Gojenje zelenjave se uvaja tudi v rastlinjakih, ob predhodni presoji ustreznosti lokacij in z zagotavljanjem vodnih zadrževalnikov in novih črpališč za zalivanje. Spodbuja se reja živali, tudi goveda in prašičev, obnova travnikov, trajnih nasadov, tudi novih kultur, uvajanje »samo-pašnih« živalskih vrst za ohranitev suhih travnikov. Posledično se pričakovano poveča ponudba kmetijskih oz. predelanih izdelkov.

Rekreacija in turizem: Izboljšuje se pogoje za razvoj in povečanje obsega turistične dejavnosti, dopuščajo se tudi turistične dejavnosti, ki zahtevajo večje posege v prostor. Turistične kapacitete v obstoječih individualnih objektih dopolnjujejo novi turistični objekti, večji kamp, glamping, več urejenih počivališč za avtodome. Intenzivno se razvija različne oblike turizma, več urejenih jam za obiskovalce – za oglede in speleo zdravilišča, turistični ogledi s kočijami, lovni turizem, turistični poleti, skoki s padali, adrenalinska doživetja, V Lipici se ohrani / razširi golf igrišče in dodatna turistična infrastruktura (bazen…). Vinogradniška območja se navežejo na turistični center Lipica in obogatijo z vinskimi cestami, osmicami, enološko - kulinarično ponudbo Vzpostavi se nov turistični center na zahodnem delu, Pomnik miru Cerje (razgledišče, restavracija, info, muzej) v navezavi s Štanjelom. Intenzivno oglaševanje območja, številne množične prireditve (maraton, trail in mtb tekme, pohodništvo) in osrednja množična športno – kulturno – kulinarična prireditev, ki bo okrepila čezmejno prepoznavnost.

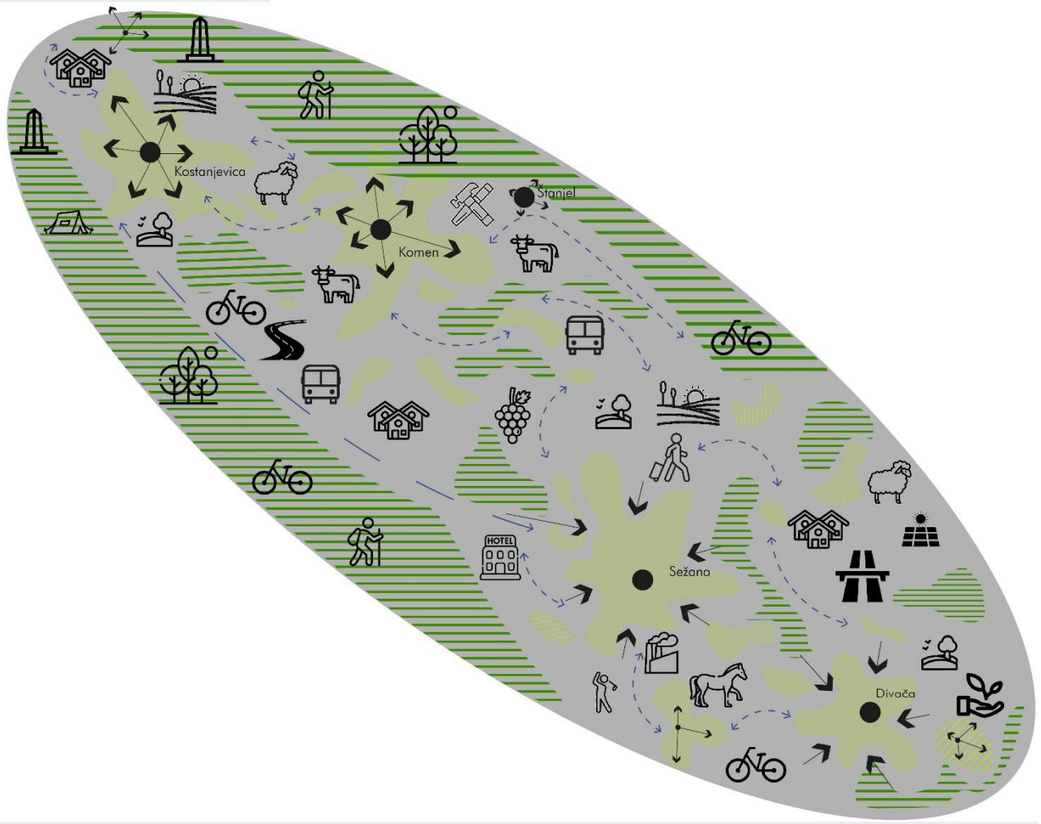
Poselitev: Zaradi povečanja kmetijskih gospodarstev se bo njihovo število predvidoma zmanjšalo, zaradi česar se bo nadaljevala transformacija podeželskih naselij v pretežno spalna naselja, kar bo zahtevalo premik kmetijskih gospodarskih poslopij na rob naselij in v kmetijsko krajino. Reorganizacijo naselij je treba načrtovati s premišljenimi posegih v splošno podobo naselij, delov naselij in krajine ter omogočati in razvijati javne površine in zeleni sistem.

Promet: Prometne povezave z zaposlitvenimi centri in obalnim območjem je nujno okrepiti na vseh ravneh, načrtuje se boljša infrastruktura za motorna vozila. uredi se javni avtobusni promet in izboljša železniški promet, izposoja (električnih) koles na postajališčih javnega prometa, v turističnih centrih in urbanih središčih, načrtujejo se obvozne ceste za razbremenitev vaških jeder.

Gospodarstvo, energetika: Razvijajo se obstoječe gospodarske cone, ponovno se preveri možnost logističnega centra, intenzivno se načrtujejo tudi nove industrijske in tehnološke cone z navezavo na razvojne institucije, ki jih je treba fleksibilno načrtovati ob čim manjših posegih v splošno podobo naselij, delov naselij in krajine. Območja vetrnih in sončnih elektrarn se določijo ob predhodni presoji ustreznosti lokacij. Spodbuja se tudi daljinsko ogrevanje na lesno biomaso.

Spremembe v krajini: Scenarij vodil v obsežno spremembo podobe kulturne krajine na Krasu ob koncentraciji varstvenih območij (Park Škocijanske jame, Lipica, robni grebeni…). Izgubila se bo drobna parcelacija in strukturiranost krajine, prevladovale bodo večje sklenjene površine gozda, zmanjšal se bo obseg kmetijskih površin, ki bodo omejene na najboljša kmetijska zemljišča. Povečala se bo prometna mreža, pojavile se bodo nove strukture v krajini.

SINTEZNI SCENARIJ (VZDRŽNI RAZVOJ)

Ekstenzivne kmetijske rabe (drobnica, govedoreja, prašičereja, oljke, dišavnice…)z možnostjo raznolikih rab in novih kultur pod okoljskimi pogoji in ohranjanjem mozaične krajinske strukture
Zadružna ponudba in pridelava značilnih pridelkov (teran, pršut, mlečni izdelki, meso…)
Tradicionalna in prilagojena izbira kmetijskih nasadov (trta, povrtnine, dišavnice, oljke…)
Prilagoditev obstoječih krajinskih struktur (suhi zidovi, tradicionalne pomožni objekti, prilagoditev pojavnosti in dimenzij…)
Ekstenzivna rekreacija in turizem (Lipica (ukinitev golfa), Škocijan, kampi, PZA, Geopark, kolesarstvo, spelologija…)
Poudarjen razvoj obrtnih in industrijskih dejavnosti v obstoječih industrijskih conah (Sežana, Divača, AC, Miren…) in nujne storitvene in terciarne dejavnosti v naseljih. Povezava z Univerzami (manjši tehnološki parki).
Umestitev trajnostnih infrastrukturnih projektov (železnica, DKP, namakanje…)
AI javni promet, železnica, DKP, smart regionalv solutions
Razvoj naselij navznoter, vrstna gradnja, ohranjanje zelenih površin.

Slika 57: Sintezni sscenarij (Vzdržni razvoj)

Sintezni scenarij:

Kmetijstvo: Dodatne pašne površine se vzpostavi na površinah nekdanje gmajne in preveri skozi sistem povezovanja suhih travnikov (cilj Natura 2000: vzpostavitev dodatnih cca 10.000 ha suhih travnikov na Krasu). Ob reji drobnice se ob upoštevanju omejitev ohranja tudi govedoreja, v povezavi s ponudbo suhomesnatih izdelkov se dopušča ekstenzivna reja prašičev. Agrarnim skupnostim se uredijo pogoji za normalno delovanje. Ob pridelavi suhomesnih izdelkov in vina se spodbuja še mlekarstvo in pridelava mlečnih izdelkov. Spodbude se namenjajo lokalnim (zadružnim) trgovinam. Izvaja se košnja za potrebe lipiške konjereje. Spodbujajo se trajni nasadi, tudi uvajanje novih kultur, ki ne zahtevajo intenzivnega namakanja (npr. oljčni nasadi, murve, sivka, nasadi dišavnic) in ustrezajo podnebnim spremembam. Dopuščajo se agromelioracije trajnih nasadov za prilagajanje kmetijstva strojni obdelavi in avtomatizaciji. Ob tem se nova poljska struktura prilagaja obstoječi prostorski členitvi. Predvsem pri uvajanju novih kultur je pomembno, da se s členitvenimi prvinami, kot so mejice in suhi zidovi, novi vzorci povezujejo z okoliško krajino. Uredijo se vodna zajetja za potrebe namakanja, ki so uporabna za varstvo pred požari. Pod pogoji se omogoči postavljanje pomožnih kmetijskih objektov v krajino.

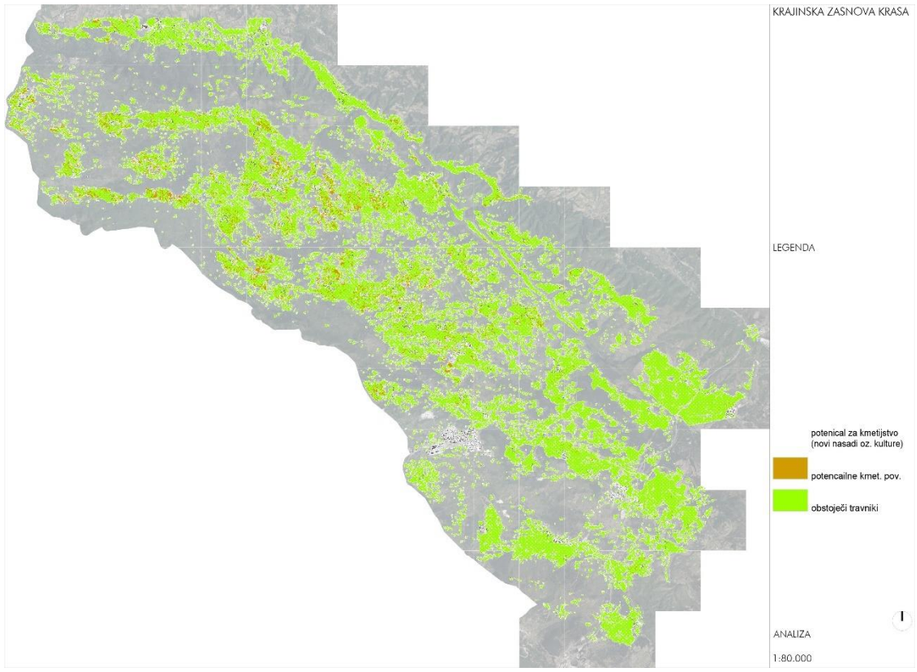
Rekreacija in turizem: Rekreacijska infrastruktura se razvija za potrebe lokalnega prebivalstva in za turistično rabo. Predvsem gre za mrežo kolesarskih, jahalnih in pešpoti, ki temelji na obnovi in širitvi obstoječe infrastrukture. Rekreacijsko - turistična ponudba temelji na dejavnostih geoparka in Nature 2000 in se dopolnjuje v smeri ponudbe kakovostnih in raznolikih doživetij, v omejenem obsegu so za namen turistične infrastrukture možni posegi v prostor in v grajeno infrastrukturo. Spodbuja se razvoj kulturnega turizma v Štanjelu, gradu Rihemberg in Mirenskem Gradu. Vinogradniška območja se nadgradijo z vinskimi cestami. Na zahodnem delu območja se vzpostavi nov turistični center, Pomnik miru Cerje (razgledišče, restavracija, info točka, muzej) v povezavi s spominskimi območji Soške fronte, vzpostavljajo se ureditve geomorfologije, dediščine in arheologije (Geopark, gradišča…). Turistične kapacitete v obstoječih individualnih objektih, pod pogoji in v omejenem obsegu tudi novi turistični objekti, kampi, glamping, več urejenih počivališč za avtodome. Razvija se različne oblike turizma, več jam se uredi za obiskovalce – za oglede, speleo zdravilišča in drugo rabo. V povezavi z Lipico se omogočajo turistični ogledi Krasa s kočijami, razvija se lovni turizem, turistični poleti, skoki s padali, V Lipici se ne širi golf igrišča, uredi se ga izven zavarovanega območja. Organizira se več letnih množičnih prireditev (kraški maraton, festival Kraška gmajna, pohod po poteh Soške fronte, Martinovanje, kolesarski kraški maraton). Območje se oglašuje na način, ki ponuja celostno turistično izkušnjo z ustrezno kampanjo, brez oglaševalskih panojev v krajini.

Poselitev: Podeželska naselja se delno prestrukturirajo na način, da omogočijo sobivanje kmečkega in nekmečkega prebivalstva z vmesnimi zelenimi ločevalnimi pasovi med konfliktnimi dejavnostmi. Reorganizacijo naselij je treba načrtovati ob čim manjših posegih v splošno podobo naselij, delov naselij in krajine, obenem se omogoča funkcioniranje in vzdrževanje javnih površin in zelenega sistema, Spodbuja se prenova objektov, novogradnje se načrtujejo z modernimi interpretacijami tradicionalnih načinov gradnje in se na ta način prilagajajo klimatskim značilnostim območja. Tradicijo se upošteva tudi pri urejanju okolice stavb in javnih odprtih prostorov, pri postavljanju kamnitih zidov, tlakov, stopnic, urbane opreme ipd.

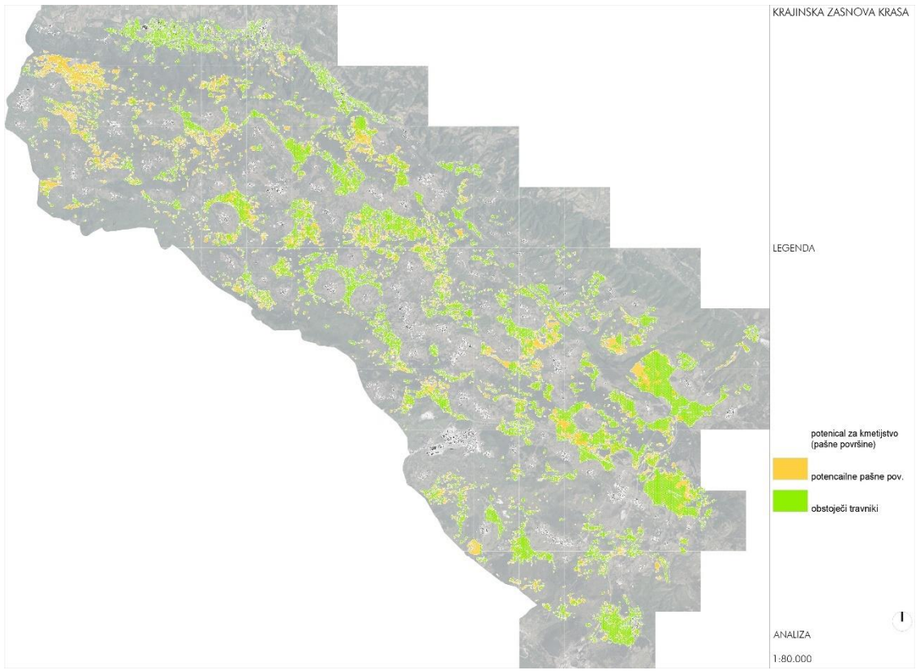
Gospodarstvo, energetika: Poudarjen razvoj obrtnih in industrijskih dejavnosti v obstoječih industrijskih conah (Sežana, Divača, AC, Miren…) in nujne storitvene in terciarne dejavnosti v ostalih naseljih. Povezava z Univerzami (manjši tehnološki parki). Izraba sončne energije s paneli se v primeru koristi za celotno lokalno skupnost ter ob prostorski, okoljski in varstveni preveri in umešča na degradirana območja. Pri izkoriščanju solarne energije na strehah objektov se izkoriščajo ravne strehe večjih javnih oz. industrijskih objektov ali pa se ob pogoji varovanja kulturne dediščine uporablja kritino z integriranimi solarnimi celicami. Na območju Krasa se izkoriščajo vzpodbude in infrastruktura za daljinsko ogrevanje na lesno biomaso

Promet: Vzdržni režim motornega prometa, obvozne ceste okoli prometno najbolj obremenjenih naselij, sodoben in dobro urejen javni promet, izposoja (električnih) koles na postajališčih javnega prometa, v turističnih centrih in urbanih središčih. V naseljih se uredijo javni odprti prostori, prvenstveno namenjeni pešcem, parkirišča se urejajo na robovih naselij. Uvajanje AI in avtomatizacije v sistem pametne regije na področju prometa in infrastrukture. Razvoj prometnic sledi sodobnim standardom, ukrepom varovanja pred požari, obenem upošteva in se prilagaja značilnostim kulturne krajine (varovanje in ustrezni odmiki suhih zidov, ustrezne širine prometnic, dostopnost parcel…) Urejajo se sodobne in večstopenjske kolesarske steze, ločene od motornega prometa, ki omogočajo enakomerne hitrosti in upoštevajo danosti v krajini.

Krajina: S tem scenarijem se bo pestrost krajinskih vzorcev povečala Ohranili se bodo tako travniki in pašniki, kot tudi oblika pašnikov s posameznimi drevesi (redek gozd), trajni nasadi, nove rabe bodo imele odsev v novih krajinskih vzorcih. Drobna členjenost in mozaičnost se bo zmanjšala na račun prilagajanja obdelovalnih površin strojni rabi, a z upoštevanjem načel krajinske ekologije in prilagajanjem še ohranjenim vzorcem kulturne krajine bo ohranila videzno privlačnost.

Slika 58: Potencialna razvojna območja kmetijstva (kulture) na površinah v zaraščanju

Slika 59: Potencialna razvojna območja kmetijstva (pašništvo) na površinah v zaraščanju

12. USMERITVE ZA RAZPOREDITEV DEJAVNOSTI V PROSTORU

– Kmetijstvo

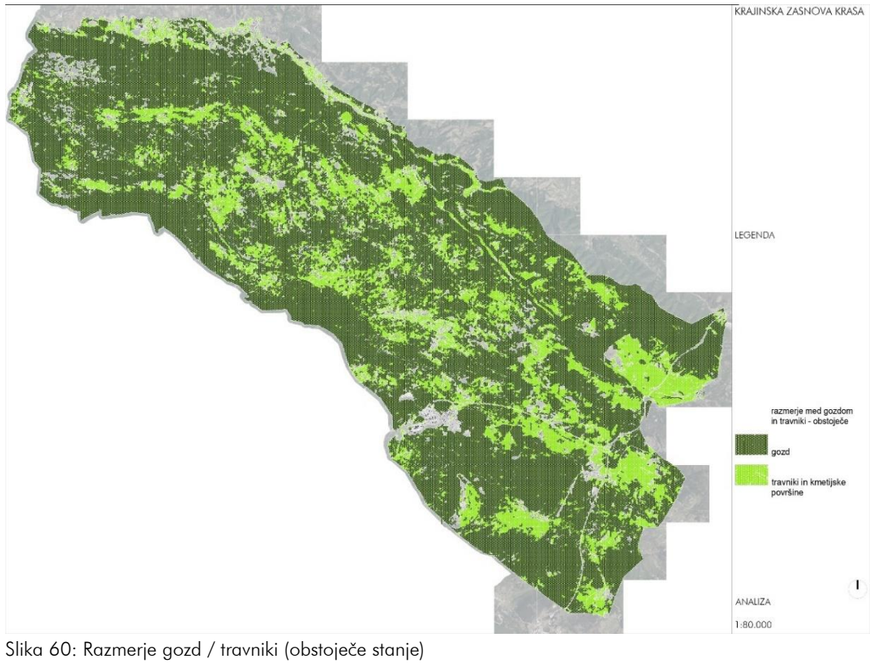
Pregled trendov in stanja nakazuje, da je treba vložiti dodatne napore za ohranjanje kmetijske dejavnosti ob hkratni navezavi te panoge na druge gospodarske dejavnosti v prostoru. Strukturiranje kmetijske krajine mora v prvi vrsti upoštevati potrebe po sodobnem načinu pridelave in življenja. Trajne nasade je možno razvijati na primerno osončenih ravninskih območjih z dovolj debelo plastjo rodovitne zemlje, z malo površinske skalovitosti. Zaradi nujnosti ohranjanja kmetijske dejavnosti na Krasu se pod določenimi pogoji dopusti agromelioracije z vnosom zemljine od drugod, pri tem se mora uporabiti avtohtono kakovostno zemljino, Nujno je spodbujati komasacije zemljišč. Dopušča se uvajanje novih kultur, ki bodo prilagojene podnebnim spremembam. Načrtuje se vodne zbiralnike in druge oblike namakanja. Kraško gmajno, zaraščajoča, skalovita območja z manj rodovitne zemlje in večjimi strminami, se očisti in uredi za rejo drobnice. Ta raba je ustrezna na območjih Natura 2000 in jo je nujno spodbujati tudi za zagotavljanje stabilnosti habitatov submediteranskih suhih travišč. Površine mešane kmetijske rabe znotraj naselij, ki členijo pozidavo na posamezne stavbne nize, se skuša v čim večji možni meri ohraniti kot eno od značilnosti kraških naselij in vključiti v zeleni sistem.

– Gozdarstvo

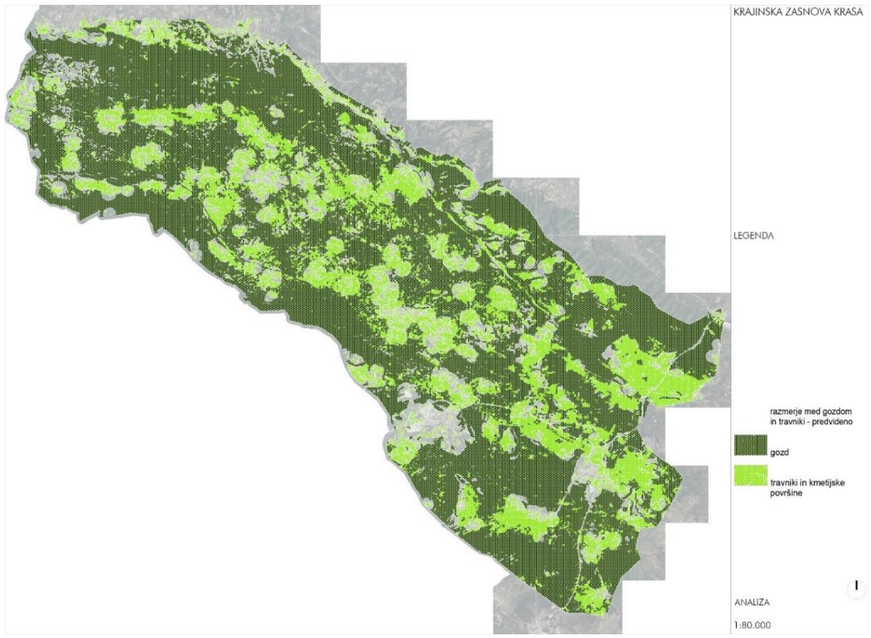
Gozd ima na območju Krasa predvsem pomembno protierozijsko vlogo, saj preprečuje odnašanje zemlje z vetrom in izpiranje zemlje z vodo, pripomore pa tudi k prijetnejši mikroklimi, pomembno blaži sunke vetra in znižuje temperaturo. Obenem predstavlja gozd potencialno nevarnost za požare. Gozdarstvo je na Krasu potrebno primarno usmerjati na območja z večjimi nakloni, na pobočja, izpostavljena burji, odmaknjena od naselij in požarno ranljive infrastrukture, v zmanjševanje gozdnih površin, še posebej na območjih zaraščanja v bližini naselij in pomembne infrastrukture, spodbuja se nego gozda in povečuje donosnost gozdov, povečuje se delež avtohtonih listavcev na račun črnega bora. Trajno prisotnost gozda se zagotavlja na območjih s poudarjeno varovalno, ekološko in socialno funkcijo. Tudi v okolici vidnih degradacij in emisijskih virov je treba zagotavljati trajno prisotnost gozda. Problematične so predvsem večje, sklenjene površine mladega gozda, ki segajo neposredno do naselij in deloma ob infrastrukturi. Za protierozijsko zaščito in zagotavljanje ekološke funkcije povezljivosti gozdnih ekosistemov je v pretežno kmetijski krajini pomembna mreža linearnih gozdni koridorjev in gozdnih zaplat, ki omogoča tudi boljši nadzor požarov.

– Poselitev

Medtem, ko so na poselitev v preteklosti ob družbenih (bližina večjih centrov in prometnih poti) močno vplivali naravni dejavniki, kot so relief, ekspozicija, rodovitna tla, možnost zadrževanja vode, klimatske razmere, prisotnost gradbenega materiala, so s sodobnim razvojem ti postali v veliki meri premostljivi. Z urejeno vodovodno infrastrukturo je postala možnost zadrževanja vode manj pomembna, zaradi sodobnih gradbenih materialov tudi prisotnost kamna za gradnjo ni bila več bistvenega pomena, s spremembo zaposlitvene strukture je postala prisotnost rodovitne zemlje manj pomembna. Danes, ko so podnebne spremembe postale realnost in je pričakovati vse več ekstremnih vremenskih dogodkov, postaja upoštevanje naravnih dejavnikov ponovno izredno pomembno. Predvsem upoštevanje klimatskih razmer, možnost zadrževanja padavinske vode in nenazadnje tudi prisotnost rodovitne zemlje zaradi zagotavljanja prehranske neodvisnosti. Obenem je na območju Krasa zaradi prepoznane kvalitetne krajine pomembno tudi varovanje naselbinske dediščine. Zato mora nova poselitev v čim večji meri izrabljati obstoječ stavbni fond in upoštevati tipologijo lokalne gradnje in vedut v krajini. Širitev poselitve je možna v navezavi na obstoječa naselja in se določi skladno s potrebami, morebitnimi zahtevami po zgoščevanju pozidave in glede na funkcijo, ki jo ima naselje v omrežju naselij.

Slika 60: Razmerje gozd / travniki (obstoječe stanje)

Slika 61: Razmerje gozd / travniki (predvideno stanje glede na razvoj kmetijstva in protipožarnih ukrepov)

Nova poselitev se ob povečanju potreb usmerja na površine, ki jih določijo lokalne skupnosti, pri tem se varuje kmetijske površine, izjemoma se poselitev lahko širi na za kmetovanje manj ugodne površine na način, da se čim manj omejuje primarna raba kmetijskih zemljišč in tehnologije pridelovanja. Nova poselitev naj sledi smerem prostora, upošteva konfiguracijo terena, izpostavljenost vetru in sončnemu obsevanju, obstoječo vegetacijo, prisotnost tradicionalnih grajenih prvin, kot so kali, suhi zidovi, in tradicionalnih oblik kmetijskih površin, kot so njive v vrtačah ali mešane kulture v naseljih. Izogibati se je treba bližini sklenjenih gozdnih površin zaradi varstva pred požari. Pri širjenju poselitve se upošteva identiteto, vidno podobo naselij, morfologijo gradnje in kvalitetne grajene robove naselij, ki se natančneje opredelijo v OPN in v Odloku o urejenosti naselij in krajine.

- Rekreacijsko - turistična infrastruktura

Rekreacijsko - turistična infrastruktura je tista prvina, okrog katere si obiskovalci ustvarijo podobo o prostoru. Zato je njeno načrtovanje zelo pomembno. Na območju se predlaga mreža kolesarskih poti z osrednjo kolesarsko transverzalo v smeri SZ-JV, ki je ločena od motornega prometa, vezana na postajališča javnega prometa in prenočišča in urejena za večje hitrosti. Kolesarska transverzala sledi trasi nekdanje železniške povezave iz 1. svetovne vojne (Dutovlje – Kostanjevica na Krasu) in trasi Via Dinarica. Ostale kolesarske poti in krožne rekreacijske kolesarske poti, ki se navezujejo na osrednjo transverzalno pot, so izvedene glede na prostorske danosti ločeno od prometnih cest ali ustrezno zavarovane ob prometnicah (širitev prometnic, ločen pas za kolesarje, signalizacija…). Večnamenska infrastruktura, ki vključuje kolesarske in peš poti, steze za jahanje, mora temeljiti na vpetosti in upoštevanju potreb lokalnega prebivalstva, manjšem in razpršenem merilu, ki je značilnost območja, vključevati mora kampe, počivališča za avtodome, razgledišča, povezovati elemente geoparka, prizorišča kulturne ter naravne dediščine, prvine Soške fronte… Raznovrstnost tovrstne infrastrukture in njena večopravilnost (delo, rekreacija, turizem…) je pogoj za vključenost v kulturno krajino na Krasu ter vzdržnost in trajnost tovrstne infrastrukture.

- Vetrne elektrarne

V prizadevanjih za izpolnitev obveznosti Kjotskega protokola se v okviru državnega prostorskega načrta pojavljajo tudi težnje za umestitev vetrnih elektrarn na območje Krasa. Za Kras je značilna burja, ki se pogost pojav zlasti pozimi. Hitrost vetra je za vetrne elektrarne ugodna, a problem predstavljajo močni sunki, ki so za vetrne elektrarne manj ugodni. Za obratovanje vetrnic so praviloma primerna odprta, uravnana območja in grebeni (do n.m.v. 1500 m).

Objekt vetrne elektrarne je točkovni (nosilni steber in transformator) in linijski (servisna cesta, kablovodi) porabnik prostora. Gradnja in obratovanje vetrne elektrarne imata vpliv na naravno okolje (uničenje geomorfoloških značilnosti, trajna sprememba reliefa, poseg v talni substrat, vpliv na nadzemne in podzemne vode, mikroklimatske razmere, sprememba oziroma lokalno trajna odstranitev rastlinstva, sprememba vrstne in številčne sestave populacij, predvsem ptic), na prostor kot naravni vir, na bivalne kakovosti okolja in na vidne kakovosti okolja.

V splošnem štejemo območje Krasa za bolj ranljivo za postavitev vetrnih elektrarn (zaradi posebnih geomorfoloških oblik, posebnih, pestrih habitatov, prepoznane izjemne krajine, velike gostote naravne in kulturne dediščine).

Če želimo območje Krasa razvijati kot bivalno prijetno območje ter razvijati kmetijstvo, turizem in rekreacijo, je treba vetrne elektrarne umeščati izjemno previdno. Vsekakor ne sodijo na varovana območja naravne in kulturne dediščine in v bližino naselij, kot tudi ne na vidno izpostavljene lokacije grebenov in odprte planote. Pogojno možna je zgolj zelo premišljena umestitev v že degradiran prostor ali vzdolž prometne infrastrukture, vsekakor pa je na območju Krasa bolje iskati druge alternativne vire energije. Pomemben vidik pri umeščanju

mora biti tudi merilo vključenosti lokalne skupnosti v investicijske, proizvodne in delitvene procese tovrstne infrastrukture.

– Sončne elektrarne

Objekt sončne elektrarne je ploskovni in linijski (servisna cesta, kablovodi) porabnik prostora. Gradnja sončne elektrarne in njeno obratovanje ima potencialni vpliv na naravno okolje z uničenjem geomorfoloških značilnosti (na območju točkovnih temeljev), trajna sprememba reliefa (v primeru izravnav), poseg v talni substrat, vpliv na nadzemne in podzemne vode, mikroklimatske razmere, za čas delovanja elektrarne odstranitev višjega rastlinstva, sprememba vrstne in številčne sestave populacij), na prostor kot naravni vir, na bivalne kakovosti okolja in na vidne kakovosti okolja. Paneli zmanjšujejo dostop padavinske vode na tla, zato je pod njimi rast rastlin otežena, kar povečuje možnost vetrne erozije. Njihova postavitev na erozijska območja je problematična.

Pri načrtovanju in oblikovanju sončnih elektrarn se sledi še naslednjim usmeritvam: prilagajanje velikost sončnih elektrarn merilu krajine in obstoječim krajinskim prvinam; razporeditev panelov na način, da sledijo prevladujočim smerem v prostoru in vzorcem v krajini (npr. sledenje strukturi parcel, zavojem rek ali cest, reliefu); za postavitev sončnih elektrarn se izberejo manj vidno izpostavljena območja; ustvarijo se vegetacijski robovi, ki zastirajo poglede; izogibanje pogledov iz naselij, z razgledišč/pomembnih točk, kot tudi pogledom proti zaznavno privlačnim krajinam, območjem naravne in kulturne dediščine. V primeru načrtovanja fotovoltaike v kmetijski krajini, se umeščanje usmerja na nizko kvalitetna kmetijska zemljišča in na način zagotavljanja dvojne rabe (v povezavi s pašništvom ali trajnimi nasadi) Za umestitev sončnih elektrarn so ustreznejša degradirana območja, industrijske in obrtne cone in širši koridorji, vkopi prometnic.

– Vodna zajetja za gašenje in kmetijsko rabo

V luči zagotavljanja varstva pred požari in obenem kot možnost namakanja se pojavlja potreba po ureditvi zbiralnikov in zadrževalnikov vode za gašenje in kmetijsko rabo.

Pogoji za umestitev vodnega zajetja so: stalen in zadosten vodni vir, ustrezne reliefne značilnosti, ureditev zahteva dostopno cesto in odstranitev večje vegetacije. Za potrebe gašenja je možno v vodni zbiralnik preurediti tudi večje vrtače. Na območju se predlagajo naslednje lokacije:

– Sela na Krasu, vrtača (zbiranje tehnične vode),
– Sežana, prečrpališče (napajanje iz vodovoda),
– Divača, letališče (napajanje iz vodovoda in meteorna voda s pobočij Vremščice),
– Miren, Renški glinokop (obstoječe vodno telo).

Zaradi velikosti je vidna izpostavljenost sicer znatna, omilitven ukrep je ustrezna krajinska ureditev, oblikovanje, ki bi interpretiralo obstoječe tradicionalne kale, zasaditev vegetacijskih robov ali suhi zidovi v ustrezni oddaljenosti od objekta, da omogočajo neovirane dostope gasilskim vozilom in helikopterjem v primeru požara.

– Postajališča za helikopterje

Postajališče za helikopterje za potrebe varstva pred požari je ploskovni in zaradi potrebe po dostopni cesti tudi linijski porabnik prostora. Zahteva odprto, ravno, utrjeno ploščad velikosti 15 x 15 m za pristajanje in vzletanje, povezovalno cesto in parkirišče za intervencijska vozila. Gradnja postajališča za helikopterje ima vpliv na naravno okolje (možno uničenje geomorfoloških značilnosti, poseg v talni substrat, lokalno trajna odstranitev rastlinstva) ter na prostor kot naravni vir. Smiselno je umeščanje v neposredno bližino vodnega zajetja, ob obstoječo infrastrukturo.

- Kamnolomi

Ohranjanje in ponovno vzpostavljanje nekdanjih kamnolomov za potrebe uporabe lokalnega kamna v krajini, arhitekturi, gradbeništvu in obrti je možno pod pogoji varstva bivalnega okolja in ob ukrepih sanacije vidne pojavnosti v krajini. Izraba kamna imajo dolgo zgodovino na Krasu in kamnolomi so nepogrešljiv in sestavni del verige pridobivanja, izrabe, obdelave in vključevanja kamnitih prvin v krajino oz. prostorsko podobo Krasa. Opuščeni in ekstenzivni kamnolomi lahko predstavljajo habitat redkim ter ogroženim vrstam.

– Območje kampa

Večje kampe se načrtuje na komunalno opremljenih območjih oziroma mora biti na lokaciji zagotovljena pitna voda in čiščenje komunalnih voda, v bližini prometnic, postajališč javnega prometa in rekreacijskih površin. V primeru, da se jih načrtuje v bližini naselij, naj se z ustreznim odmikom oziroma z vmesnimi ločitvenimi pasovi ločijo od bivalnih površin, Kampe se umešča skladno z zakonodajo in predpisi. Pod določenimi pogoji se manjše kampe dopušča kot dopolnilna dejavnost na kmetiji. Zaželena je možnost sence in zavetrovanost. Umestitev, oblikovanje in dimenzioniranje trajnih grajenih prvin se presoja tudi z vidika vidne pojavnosti v prostoru in skladnosti z identiteto naselja oziroma krajine. Območje kampov ne sme posegati v kvalitetne vedute, umeščanje ne sme okrniti vrednosti kulturne ali naravne dediščine, pretirano zmanjšati primarne rabe kmetijskih zemljišč ali posegati v varovalne gozdove. Zaradi možnosti konfliktov z drugimi rabami je nujna ograditev območja ter zastiranje in fizično ločevanje s pasovi vegetacije.

– Parkirišča, postajališča za avtodome

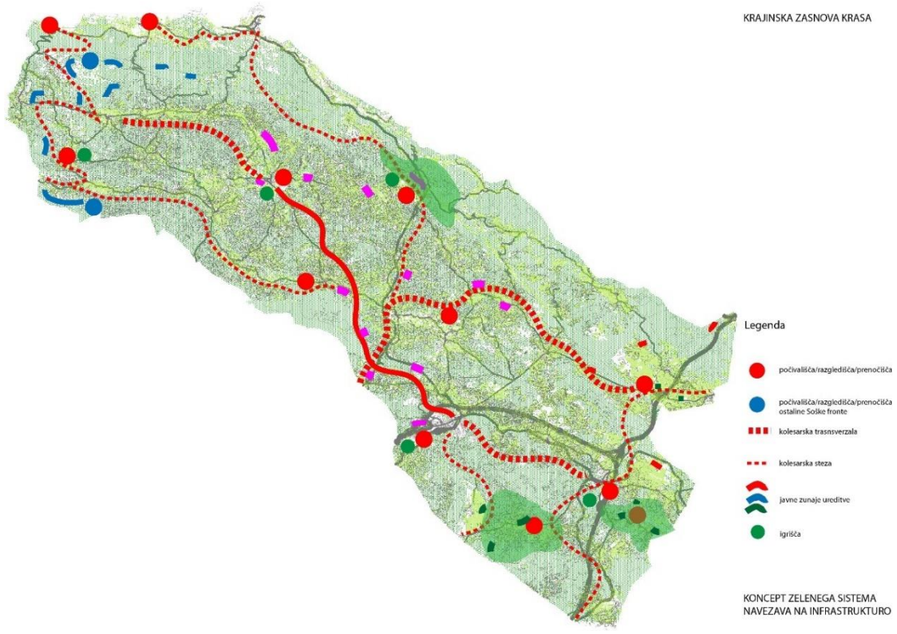
Postajališče za avtodome zahteva bližino prometnice, komunalno opremljenost zemljišča, v celoti ravno zemljišče ali zemljišče, preoblikovano v terase, Zaželena je senca, zaklon pred vetrom. Umeščanje v jedra naselij, kjer so ulice običajno ozke, ni ustrezna.

- Daljnovodi

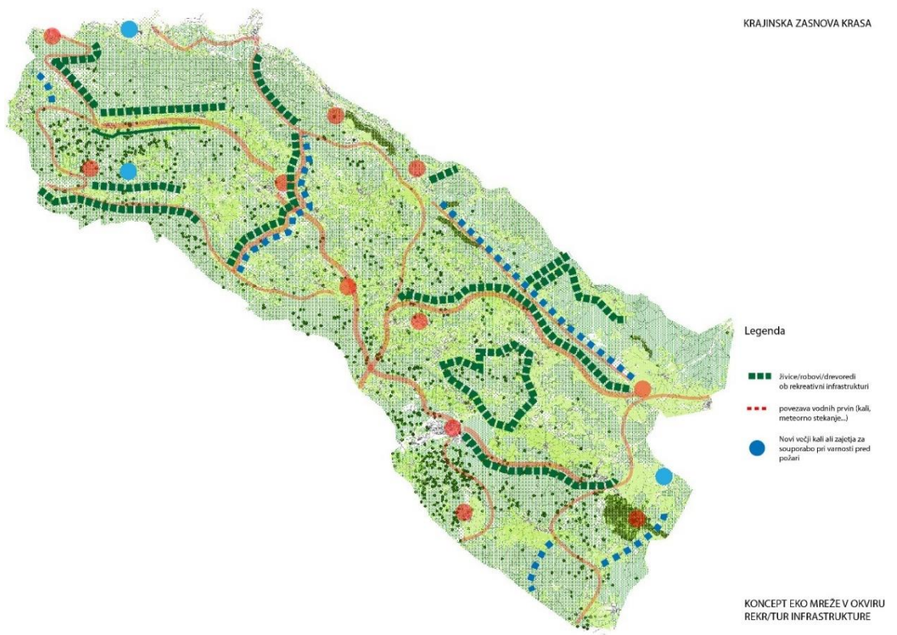
Daljnovodi so lahko nadzemni ali podzemni, nadzemni so bolj opazni zaradi visokih stebrov in vodnikov, vidna motnja je odvisna od umestitve v prostor in kvalitete prostora. Vidna izpostavljenost je največja na gozdnih površinah in manjša v odprti kmetijski in urbanizirani krajini. Daljnovode se skladno z zakonsko predpisanimi odmiki od bivalnega okolja prednostno umešča v obstoječe prostorske koridorje, vzporedno z obstoječimi robovi v krajini (gozdni rob, vznožje pobočij, žive meje, terase ipd.), Na ta način so stebri manj vidno izpostavljeni, saj se njihova podoba izrisuje na temnejšem ozadju in ne nad obzorjem, na svetli površini neba. Izogibati se je potrebno poseljenim območjem, vedutam, zavarovanim območjem, pomembnim biotopom, izpostavljenim reliefnim oblikam (vrhovom, grebenom, osrednjim delom dolin), sklenjenim gozdnim površinam, vodenju vzdolž ali preko površinskih voda. Če je le mogoče, se infrastrukturni koridorji združujejo.

- Protipožarne preseke

Protipožarne preseke so linijska čistina na območju sklenjenega gozda in kot take so v krajini zelo opazne in vidno moteče. Zato je na območju vredne kulturne krajine, kot je kraška, njihovo umeščanje težavno. Protipožarne ukrepe se prednostno zagotavlja s kmetijsko ali rekreacijsko rabo. Kjer je umestitev protipožarne preseke nujna, naj sledi vzorcem v krajini, kot so reliefni robovi, sistem suhih zidov, obstoječe poljske ali gozdne poti ipd., izogiba naj se vedutam, zavarovanim območjem, izpostavljenim reliefnim oblikam (vrhovom, grebenom,), združuje naj se jih z drugimi koridorji v prostoru.

Slika 62: Zeleni sistem območja - infrastrukturni segment

Slika 63: Zeleni sistem območja - ekosistemski segment

13. ZELENI SISTEM OBMOČJA

– **Travniki in pašniki**

so najpomembnejša prvina zelenega sistema pri zagotavljanju biotske raznovrstnosti in strukturne pestrosti, zato jih je treba ohranjati, spodbuja se obnovo travnikov, razširitev in povezovanje obstoječih in njihovo ustrezno vzdrževanje. Površine v zaraščanju se v čim večji meri očistijo mladja in namenijo ponovni kmetijski rabi – pašniki, travniki, redek gozd. Predvsem je ponovna vzpostavitev kmetijske rabe pomembna v bližini obstoječih travnikov, za njihovo širitev in povezovanje ter zagotavljanje vzdržnosti habitatov, za zagotavljanje požarne varnosti v bližini naselij ter infrastrukturnih objektov, ki so požarno ogroženi (železnica, elektro vodi, plinovodi, bencinske postaje, ceste), in zaradi preglednosti in privlačnosti prostora. Površinsko skalovitost se na pašnih površinah v čim večji meri ohranja, v primeru, da kmetijska raba zahteva očiščeno površino, se skale odlaga v groblje ali se z ustrezno tehniko zgradijo suhi zidi.

– **Sklenjen gozd**

se ohranja primarno na erozivnih območjih, za zaščito pred vetrom, na površinah, ki niso primerne za kmetijsko rabo, ki so oddaljene od naselij in infrastrukture. Sklenjene gozdne površine se ohranja na pobočjih Črnih hribov in na pobočjih, ki se spuščajo proti Brestoviškemu dolu. V gozdu se okrepi nega s čiščenjem suhih sestojev črnega bora, odstranjevanjem tujerodnih vrst in omogočanjem boljših rastnih razmer avtohtonim listavcem.

– **Gozdne zaplate**

pomembno členijo odprti prostor in predstavljajo pomembno prvino ekološke mreže, so ekološke povezave med sklenjenimi gozdnimi območji. Gozdne zaplate se ohranja in varuje. Namenja se jih tudi ureditvam pašnikov z drevjem (redek gozd) po vzoru lipiških pašnikov, v bližini ali znotraj večjih naselij tudi za parkovni gozd, ki bo izboljšal bivalne razmere in orientacijo v naselju. V določeni meri se gozdne zaplate lahko namenja tudi za vzpostavitev kampov in manjših počitniških naselij, saj je to pogosto bolj smiselno kot širitev stavbnih zemljišč na kmetijske površine.

– **Posamezna, soliterna drevesa ali manjše gruče dreves, mejice**

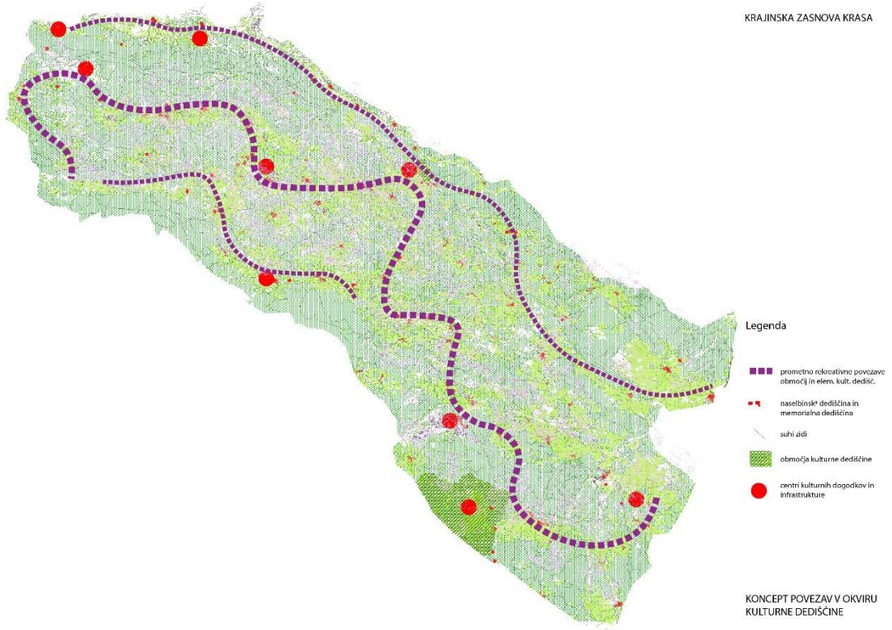
so pomembni stopalni kamni in koridorji ekološke mreže ter pomembno prispevajo h krajinski in biotski pestrosti. Ta drevesa se ohranja, primerno vzdržuje ter po potrebi obnavlja. Vzpostavlja se jih kot sanacijski ukrep pri degradacijah in kot členitveno prvino v kmetijski krajini.

– **Trajni nasadi**

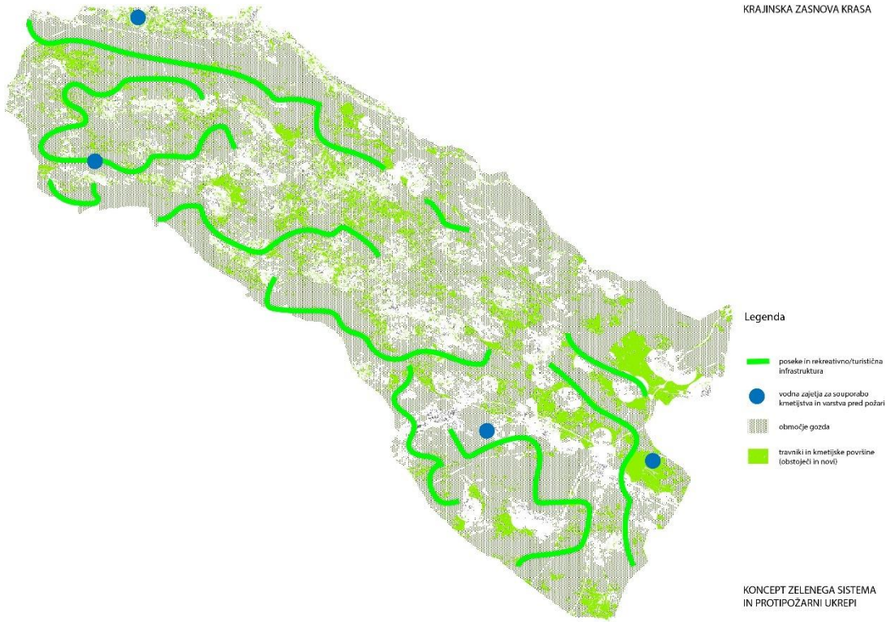
Trajni nasadi se ohranjajo, na določenih območjih se spodbujata obnova in širjenje. Pomembni so predvsem vinogradi na območju Komen – Pliskovica - Dutovlje – Tomaj in v bližini naselij kot bariera pred požari.

– **Kmetijske površine z mešanimi kulturami v podeželskih naseljih**

So pomembna členitvena prvina v strukturi naselja in se ohranjajo v primarni rabi kot cezura med stavbnimi.

Slika 64: Zeleni sistem območja – segment kulturne dediščine

Slika 65: Zeleni sistem območja in protipožarni ukrepi

– **Javne zelene površine v naseljih**

Naselja se obogatijo s površinami, kot so otroška igrišča, športna igrišča, površine za zadrževanje in druženje. Kot javne zelene površine se uredijo tudi območja kalov. Reliefne prvine, kot so vrtače, reliefni robovi ipd. se ohranjajo kot členitvena prvina med posameznimi stavbnimi nizi. Na trgih se ohranjajo in vzpostavljajo značilne zelene prvine, kot so posamezna drevesa lip, murv, pergole s trto ipd.

– **Programske točke**

Zeleni sistem povezuje vaška in mestna središča, atraktivna krajinska prizorišča, rekreacijsko infrastrukturo, tržnice, javno dostopno naravno in kulturno dediščino. Programske točke bogatijo življenje na območju in zvišujejo kakovost bivanja. Poudarek je na ureditvah ostalin Soške fronte in gradiščih - Veliko gradišče na Kokoški, Stari tabor (Lokev), Sv.Pavel (Štorje), Griže, Nad Ulinca (Brestovica), Sv.Ambrož, Sv.Anastazija, Sv.Martin, Martinišče (Sveto), gradišče pri Kosoveljah, pri Kobdilju idr.

– **Razgledišča**

Razgledišča vplivajo na zaznavo prostora in so atraktivna dopolnitev zelenemu sistemu. Na območju Krasa, kjer orientacijo v prostoru omejuje močno zaraščen svet dokaj enotnih višin, so razgledišča še posebej pomembna. Kot razgledišča nad celotnim območjem kraške planote so zanimive predvsem posamezne točke na grebenu Črnih hribov, Cerje in Trstelj. Južni greben vzdolž meje z Italijo je precej zaraščen, a tik za mejo je na Volniku razgledni stolp, ki omogoča razglede po kraški planoti in proti morju. Nad posameznimi deli območja je kar nekaj razgledišč: nad dolino Branice se odpre pogled s travnatega grebena Golca Ta se vključijo v omrežje pešpoti in kolesarskih poti.

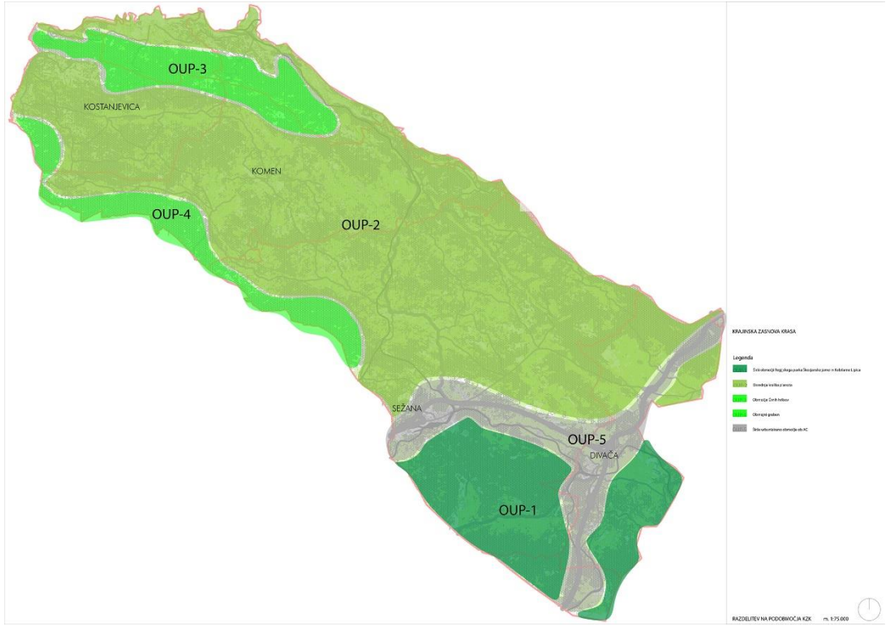
Pogledi se odpirajo tudi s ceste iz Brestovice pri Komnu na Sela na Krasu nad Brestoviškim dolom in iz ceste med Štorijami in Senožečami, nad Senadolsko dolino.

V zeleni sistem se vključijo tudi razgledišča na posamezna atraktivna prizorišča kulturne dediščine, kot npr. na Štanjel, vinograde okrog Komna ipd.

– **Mreža kolesarskih in pešpoti ter suhih zidov**

Celoten prostor povezujejo razširjena mreža peš in rekreacijske poti, ki so lahko vsebinsko nadgrajene kot učne, naravoslovne, zgodovinske, gastronomske… poti. Na severnem in južnem robu se razširi mreža označenih planinskih poti. Po celotnem območju se razvija kolesarska infrastruktura, ključna smer je SZ – JV in okrepi se navezava na Trst. Povezava SZ – JV temelji deloma na trasi nekdanje ozkotirne železnice Dutovlje – Kostanjevica na Krasu iz 1. svetovne vojne, trasi Via Dinarica in deloma obstoječi kolesarski povezavi Sežana – Komen. V povezavi z Lipico oz. drugimi manjšimi centri z manežami za rekreativno jahanje se razvijajo tudi jezdne poti. Prepoznavna prvina ob vseh poteh je mreža suhih zidov, ki se smiselno vključijo v prepoznavne profile DKP, pohodniških in jezdnih poti na Krasu.

14. OBMOČJA PREPOZNAVNIH ZNAČILNOSTI V PROSTORU

Slika 66: Razdelitev območja na krajinsko bolj homogene cone

Na podlagi značilnosti prostorske strukture, programskih in doživljajskih značilnosti, naravne in kulturne ohranjenosti je prostor razdeljen na posamezne specifične enote, za katere so podane usmeritve za njihov razvoj in urejanje.

Namen določitve območij prepoznavnih značilnosti je opredeliti:

- Območja, ki so najpomembnejša za ohranjanje kraške krajine in biotske raznovrstnosti. Posegi so tu zelo zadržani, obvezna je popolna uskladitev posegov s prepoznavnimi značilnostmi.
- Območja, ki so pomembna za ohranjanje kraške krajine in biotske raznovrstnosti. V prostor se posega zadržano, upošteva se prepoznane značilnosti.
- Območja, ki so manj pomembna za ohranjanje kraške krajine in biotske raznovrstnosti. Poseganje v prostor je dovoljeno v skladu z dejanskimi potrebami. Upošteva se splošna merila in pogoje za posege v prostor,
- Območja, ki so pomembna za vzdrževanje naravnih procesov, opravljajo funkcijo zelenih koridorjev in varovalno funkcijo.

Najpomembnejša območja krajine so tista, kjer se na manjšem območju nahaja več naravnih ali oblikovanih značilnosti, izjemnosti, tipičnosti, posebnosti posameznega prostora, in imajo hkrati tudi kulturni in simbolni pomen (Ogrin, 1989).

Merila:

- Značilnosti kraške krajine, struktura, kompleksnost in pestrost zgradbe, posebnosti, pričevalnost,
- geomorfološke značilnosti (reliefni robovi, doline, prisotnost vrtač, udornic, jam, brezen in drugih kraških pojavov).
- razmerje med rabo prostora in naravnimi značilnostmi,
- poselitveni vzorec in arhitektura v soodvisnosti s krajinsko zgradbo,
- območja ohranjanja narave (ekološko pomembna območja, območja Natura 2000, zavarovana območja).
- Objekti in območja kulturne dediščine.
- gostota kraških grajenih kulturnih prvin (kraške vasi, domačije, suhi zidovi, pastirske hiške, kali, lokve).
- vidna izpostavljenost.

Na podlagi meril je območje razdeljeno na pet enot območij urejanja prostora (OUP).

Prvo enoto predstavlja območje večjih zavarovanih kompleksov na vzhodnem delu Krasa in sicer:

- širše območje Škocjanskih jam in okoliška, pretežno odprta kraška krajina s prevladujočim travinjem,
- izjemna krajina Lipice.

Drugo enoto predstavlja območje osrednjega Krasa z značilnimi podeželskimi naselji, pestro naravno in mozaično kmetijsko strukturo. Znotraj tega območja so številna območja zavarovane kulturne dediščine, naravnih vrednot biotske raznovrstnosti in lokalno izjemnih krajin, ki se varujejo in obnavljajo skladno s predpisi in strateškimi dokumenti. Krajino se vzdržuje zaradi posebnih naravnih in kulturnih kakovosti in prepoznavnosti. Vzdržuje se pojavnost naselij v krajini. Nova poselitev se načrtuje z upoštevanjem tradicionalnih principov umeščanja gradnje in oblikovanja. Kvalitetna krajinska prizorišča se poveže v omrežje s kolesarskimi in pešpotmi. Spodbujata se kmetijstvo in turizem, preprečuje se zaraščanje kmetijskih površin, kmetijstvo se predvsem usmerja v pašništvo, a se za ohranjanje kmetijstva pod določenimi pogoji dopuščajo tudi agrarne operacije in uvajajo nove kulture v trajnih nasadih. Suhe travnike, ki so prepoznani kot območja večje biodiverzitete, se med seboj povezuje v stabilen ekosistem.

Tretjo enoto predstavlja greben Črnih hribov na severu, kjer je močno prisotno zaraščanje nekdanje gmajne. Tu vzdrževanje kmetijske krajine v trenutnih razmerah ni smiselno, kot odprte površine se vzdržujejo le posamezni vrhovi, ki so pomembni kot razgledišča in rekreacijsko – turistične točke. V primeru ugodnejših pogojev za razvoj kmetijstva, je tudi na tem območju možen in zaželen razvoj pašništva.

Četrto enoto predstavlja obmejni greben na jugu. Zaradi razgibanega reliefa je območje močno prepuščeno naravnim procesom zaraščanja, na državni ravni (SPRS 2050) je vključeno v sistem zelene infrastrukture, a za prebivalce Krasa predstavlja potencialno nevarnost za požare. Na tem območju je nujna nega gozda, omogoča se pašništvo, vzdržuje in nadgrajuje se rekreacijska infrastruktura in zagotavljajo protipožarni ukrepi.

Peto enoto predstavlja širše območje urbano – prometnega vozlišča Sežana – Divača, ki je intenzivneje razvojno naravnano in kjer so prisotne tudi urbane strukture in obsežnejša infrastruktura. Za ohranjanje značilne kraške krajine je to območje manj pomembno.

Skupne usmeritve za celotno območje:

- Zagotavlja se ugodno stanje narave in ohranja naravne vrednote, raziskovanje narave in predstavljanje javnosti.
- Zagotavlja se ohranjanje kulturne dediščine ter njeno raziskovanje in predstavljanje javnosti.
- Posegi na varovanih območjih narave in območjih naravnih vrednot so omejeni ali prepovedani in se dopuščajo v skladu z načrti upravljanja zavarovanih območij.
- Posegi na varovanih območjih kulturne dediščine so omejeni ali prepovedani in se dopuščajo v skladu z načrti upravljanja zavarovanih območij.
- S posegi se ne sme spreminjati ali ogrožati kakovostne kraške krajine.
- Ohranjajo, obnavljajo in razvijajo se značilni elementi krajine.
- Značilne prvine kraške suhozidne gradnje se varujejo, vzdržujejo, obnavljajo in prilagajajo novim potrebam in tehnologijam.
- Dejavnosti je treba izvajati ob sočasnem varovanju okolja.
- Dejavnost kmetijstva je treba izvajati skladno s tradicionalnimi rabami in krajinskimi vzorci. Dopuščajo se prilagoditve za večjo konkurenčnost in podnebne spremembe.
- S posegi, ki bi trajno spremenili kmetijsko rabo, se ne posega v kmetijska zemljišča izjema so posegi, kot jih določa zakon, ki ureja kmetijska ter gozdna zemljišča ali drugi podzakonski predpisi
- Gradnja objektov, namenjenih bivanju ali nastanitvam, ni dovoljena izven strnjenih območij naselij, kot so določena z občinskimi odloki.
- Pod pogoji je v krajini dopustna gradnja pomožnih kmetijskih in gozdarskih objektov
- V krajini je dopustna gradnja objektov gospodarske javne infrastrukture.
- Dopustne so gospodarske dejavnosti izrabe in uporabe lokalnega kamna, predvsem za suho gradnjo, dejavnosti izobraževanja in usposabljanja, ki se jih izvaja skladno s področnimi predpisi in usmeritvami.
- Zagotavlja se javni dostop na poljskih in gozdnih cestah za možnost razvoja rekreacije in turizma, a z režimom, ki ne omejuje primarne rabe za kmetijsko in gozdarsko dejavnost.
- Dopustne so ureditve za športne in rekreativne dejavnosti, skladno s področno zakonodajo, usmeritvami in določbami.
- Dejavnosti se v prostor umeščajo ob upoštevanju vseh usmeritev, določb in ob pridobitvi soglasij nosilcev urejanja prostora.
- Infrastrukturni linijski posegi (vključno s protipožarno infrastrukturo) se v prostor umeščajo ob upoštevanju rab in značilnih vzorcev v krajini.
- S posegi se ne sme povečevati požarne ogroženosti območja.

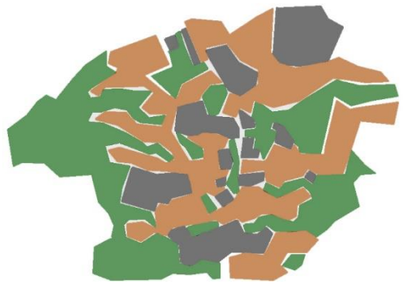
OUP-1	Območje Regijskega parka Škocjanske jame in Kobilarne Lipica	Dopustne rabe: – vzdržno kmetijstvo, gozdarstvo, turizem, gostinstvo, rekreacija, tradicionalne obrti, in gospodarske dejavnosti, izobraževanje, raziskovanje, – ohranjanje narave ter njeno raziskovanje in predstavljanje javnosti, – vzdrževanje in ohranjanje kulturne dediščine in krajine, vključno s konjerejo in konjeništvom, njeno raziskovanje in predstavljanje javnosti, – vzdrževanje in ohranjanje kamnolomov za krajinsko, arhitekturno in obrtno izrabo kamna ob upoštevanju režimov varstva. Dopustni prostorski posegi: – ureditev dostopnega dela v Škocjanske jame z varnim in udobnim prehodom čez cesto Matavun - Škoflje – ureditev celotnega območja Kobilarne Lipica, ki bo prostorsko in oblikovno definirala dostope, podobo osnovnega zavarovanega območja in umestitev vseh spremljevalnih dejavnosti. – gradnja in urejanje peš, kolesarskih in jahalnih povezav s počivališči ob sočasni obnovi in gradnji značilnih suhih zidov med kobilarno Lipica, območjem Škocjanskih jam, Sežano, Divačo, Vremščico in širšo okolico. – urejanje kampov in parkirišč za avtodome ob upoštevanju režimov varstva, – obnova in ohranjanje kulturne krajine, naselji, vzdrževanje in gradnja suhih zidov in drugih tradicionalnih grajenih prvin v krajini, – ureditev prvin arheologije, območij gradišč in kulturnih spomenikov v odprti krajini, – ureditev javnega prostora znotraj naselij, ureditev motornega prometa, tudi stoječega, uvajanje peš con v jedrih naselij, – gradnja pomožnih kmetijskih objektov izven naselij ob upoštevanju režimov varstva, – ureditve za prezentacijo naravne dediščine, – gradnja in obnova komunalne infrastrukture, – gradnja, urejanje in vzdrževanje rekreacijske in turistične infrastrukture, – izvedba protipožarne infrastrukture ob upoštevanju rab, krajinskih vzorcev, suhih zidov in ob sočasnem načrtovanju rekreativno turistične infrastrukture, – pridobivanje in uporaba kamna pod pogoji zavarovanih območij,

OUP-2	Osrednja kraška planota	Dopustne rabe: – kmetijstvo, gozdarstvo, vzdržni turizem, gostinstvo, rekreacija, tradicionalne obrti in gospodarske dejavnosti, izobraževanje, raziskovanje – povezovanje fragmentiranih območij suhih kraških travnikov z ustreznim načinom rabe – pridobivanje in uporaba kamna za krajinsko, arhitekturno in obrtno izrabo; – ohranjanje narave ter njeno raziskovanje in predstavljanje javnosti; – ohranjanje kulturne dediščine, njeno raziskovanje in predstavljanje javnosti. Dopustni prostorski posegi: – ureditev javnega prostora znotraj naselij, ureditev motornega prometa, tudi stoječega, uvajanje peš con v jedrih naselij, – obnova in ohranjanje naselij, objektov, značilnih krajinskih prvin, – gradnja pomožnih kmetijskih objektov izven naselij, – ureditev območij gradišč, – ureditev območij ostalin Soške fronte za prezentacijo kulturne dediščine, – obnova in vzdrževanje kulturne krajine, obnova in gradnja tradicionalnih suhozidnih prvin v krajini, – gradnja komunalne infrastrukture za naselja s poudarkom na skupni trajnostni rabi, – posodabljanje in obnova prometne infrastrukture – predvsem železnice, kolesarske infrastrukture in javnega prometa, obstoječih cest in gradnja krajših odsekov novih cestnih povezav, – urejanje in vzdrževanje rekreacijske in turistične infrastrukture, – urejanje kampov in parkirišč za avtodome, – ureditev območij ostalin Soške fronte za prezentacijo kulturne dediščine, – urejanje gospodarskih con na robovih naselij – gradnja sistema za daljinsko ogrevanje na lesno biomaso (DOLB), – izvedba solarnih panelov za javno oskrbo (na javni infrastrukturi in javnih objektih v naseljih) ob predhodni krajinski presoji in preveri požarne varnosti, – pridobivanje in uporaba kamna, ohranjanje in odpiranje kamnolomov ob upoštevanju prostorskih in okoljskih režimov. – izvedba protipožarne infrastrukture ob upoštevanju rab, krajinskih vzorcev, suhih zidov in ob sočasnem načrtovanju druge infrastrukture.

OUP-3	Območje Črnih hribov	Dopustne rabe: – pašništvo, gozdarstvo, vzdržni turizem, gostinstvo, rekreacija, izobraževanje, raziskovanje; – ohranjanje narave ter njeno raziskovanje in predstavljanje javnosti; – ohranjanje kulturne dediščine, njeno raziskovanje in predstavljanje javnosti; – pridobivanje in izraba kamna. Dopustni prostorski posegi: – urejanje okolice Spomenika miru na Cerju, – urejanje območij ostalin Soške fronte za prezentacijo kulturne dediščine, – urejanje območij gradišč, – urejanje prvin arheologije in kulturnih spomenikov v odprti krajini, – urejanje razgledišča na vrhu Trstelja, – urejanje vzletišč za jadralne padalce, – obnova in vzdrževanje kulturne krajine, kalov, suhih zidov in drugih tradicionalnih grajenih prvin v krajini, – urejanje in vzdrževanje rekreacijske in turistične infrastrukture, – izvedba protipožarne infrastrukture ob upoštevanju rab, krajinskih vzorcev, suhih zidov in ob sočasnem načrtovanju rekreativno turistične infrastrukture, – pridobivanje in uporaba kamna.
OUP-4	Obmejni greben	Dopustne rabe: – gozdarstvo, rekreacija, izobraževanje, raziskovanje – paša predvsem na območju od mejnega prehoda Gorjansko do Brestovice – ohranjanje narave ter njeno raziskovanje in predstavljanje javnosti;, – ohranjanje kulturne dediščine, njeno raziskovanje in predstavljanje javnosti; – zagotavljanje povezanosti zelenega koridorja Dopustni prostorski posegi: – urejanje in vzdrževanje obstoječih pešpoti, – urejanje prvin arheologije, območij gradišč in kulturnih spomenikov v odprti krajini, – urejanje območij ostalin Soške fronte za prezentacijo kulturne dediščine,
OUP-5	Urbanizirana krajina	Dopustne rabe: – kmetijstvo, gozdarstvo, turizem, gostinstvo, rekreacija, tradicionalne obrti in gospodarske dejavnosti, izobraževanje, raziskovanje; – pridobivanje in izraba kamna; – ohranjanje narave ter njeno raziskovanje in predstavljanje javnosti;

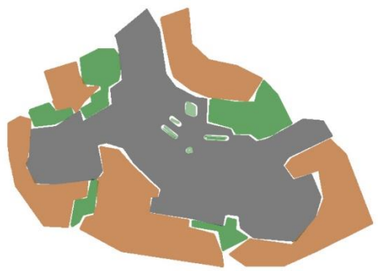
		– ohranjanje kulturne dediščine, njeno raziskovanje in predstavljanje javnosti; – intenzivne rekreativne rabe (npr. golf); – razvoj športnega letalstva na letališču. Dopustni prostorski posegi: – urejanje javnega prostora znotraj naselij, urejanje motornega prometa, tudi stoječega, uvajanje peš con v jedrih naselij, – obnova in ohranjanje naselij, objektov kulturne dediščine, – sanacija degradacij, – obnova in vzdrževanje kulturne krajine, suhih zidov in drugih tradicionalnih grajenih prvin v krajini, – gradnja komunalne infrastrukture, – posodabljanje in obnova prometne infrastrukture – predvsem železnice, kolesarske infrastrukture in javnega prometa, obstoječih cest in gradnja krajših odsekov novih cestnih povezav, – gradnja podvozov, podhodov, navozov, nadhodov in ekoduktov za udobno in varno premoščanje prostorskih ovir, – gradnja energetske infrastrukture ob predhodni prostorski in okoljski preveri, ob vključenosti, soglasju in nespornih koristih za lokalno skupnost, – izvedba protipožarne infrastrukture ob upoštevanju rab, krajinskih vzorcev, suhih zidov, protipožarnih presek in ob sočasnem načrtovanju rekreativno turistične infrastrukture, – gradnja rekreativne in turistične infrastrukture, – pridobivanje in uporaba kamna.

Tabela 12: Dopustne rabe in prostorski posegi območjih urejanja prostora

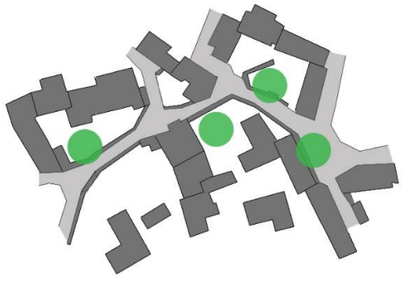

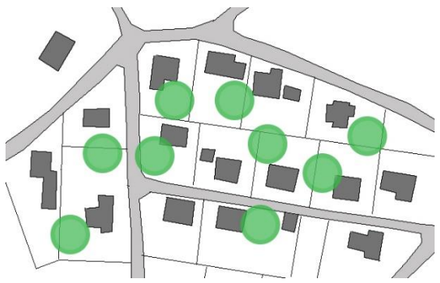
Razpršena gradnja, neberljiva struktura naselja in krajinskih prvin

Strnjena gradnja, organski, jasni robovi naselja in krajinskih prvin

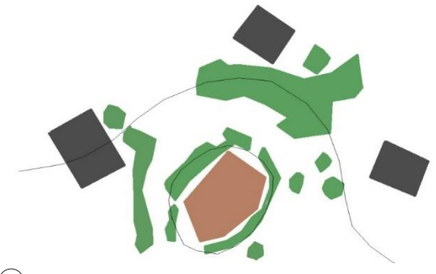

Objekti v nizih, na križiščih cest manjši trgi

Prostostoječi objekti brez javnega odprtega prostora

Gradnja, ki se prilagaja značilni krajinski prvini

Gradnja, neprilagojena značilni krajinski prvini

Slika 67: Prikaz usmeritev urejanja naselij in odprtega prostora

15. USMERITVE ZA URBANISTIČNO, ARHITEKTURNO IN KRAJINSKO OBLIKOVANJE

– Urbanistično oblikovanje

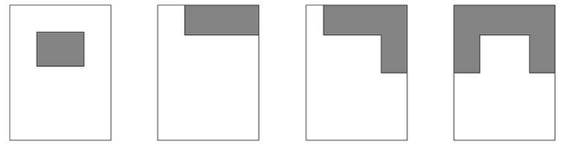
Ohranja se princip umestitve naselij z upoštevanjem dejavnikov okolja, npr. na južna pobočja vzpetin, značilne silhuete naselij v pogledih s cest, kolesarskih poti in izpostavljenih točk. Ohranja se identiteta naselij, strnjenost gradnje, organski robovi naselij z jasno razmejitvijo med grajeno strukturo in odprto krajino, delitev naselij na dele oziroma klance z vmesnimi zelenimi (kmetijskimi) površinami, upoštevajo se razmerja med grajenimi objekti in obstoječe prostorske dominante.

Nova gradnja se umešča z upoštevanjem prostorskih razmerij med grajeno strukturo in odprtim prostorom znotraj obstoječih naselij, grajena struktura se prilagaja terenu in s tem ohranja značilne kraške morfološke pojave (kot so npr. vrtače), upošteva se mikroklima naselij (senca, zavetrovanje). Novo grajeno strukturo naj se od obstoječe loči z zelenim psom, enako naj se izvede členitev med posameznimi območji nove gradnje, da se prepreči zlivanje naselja v nepregledno urbano strukturo.

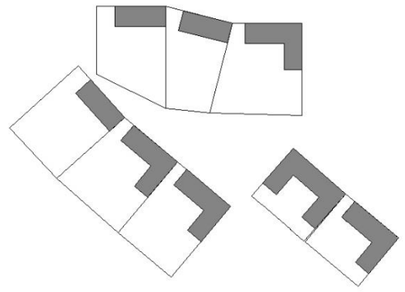
Upošteva se značilnost umeščanja objektov na severni (SV, SZ) rob parcele in tipologija združevanja posameznih stavb v manjše skupine oziroma stavbne nize. Umeščanje novih objektov naj bo skladno s strukturo naselja, upoštevajo se regulacijske linije, objekte se dodaja vzdolž daljše osi obstoječih stavb ali tako, da z obstoječimi stavbami tvorijo dvorišča (stavbni niz na L, T ali U). Temu se prilagodijo izvedbeni pogoji glede lege objektov in velikosti parcel (standardna določitev odmika od parcelne meje vsaj 4 m rezultira v pojavu razpršene gradnje, ogroža tradicionalno podobo kraških strnjenih naselij).

Komunikacije znotraj novih delov naselij naj se navezujejo na obstoječo infrastrukturo, ki je razvejana in tvori na osrednjih stičiščih razširitve v obliki manjših trgov. Ravne ulice niso primerne zaradi krepitve moči vetra. Infrastruktura naj se iz naselij nadaljuje v krajino, kot nekdaj poljske poti, danes to vlogo prevzemajo sprehajalne in kolesarske poti.

Širitev razpršene gradnje ni dopustna. Obstoječa območja razpršene gradnje se sanira. Pozidavo se zgosti z umestitvijo tipološko ustreznejših objektov (definirano v poglavju arhitekturno oblikovanje objektov). Zaželeno je, da so objekti med seboj povezani. Nekakovostne objekte se zakrije z zidovi ali zasaditvijo. Znotraj območja se ustvarijo skupni odprti prostori po vzoru tradicionalnih (definirano v poglavju javnega odprtega prostora v naseljih).

Neustrezna in ustrezna umestitev objekta na parcelo

Princip zlaganja objektov v nize

Enotna kritina in fasada

Kričeče barve fasad

Poenotena kritina in umirjene barve fasad

Prikaz preureditve okolice kala v prostor oddiha in druženja

Prvine oblikovanja trgov: tlaki, pergola, soliterno drevo, zidovi, stopnice, klopi, vodnjak, zelenica

Slika 68: Prikaz usmeritev urejanja naselij in odprtega prostora

– Arhitekturno oblikovanje objektov v podeželskih naseljih

Značilne tradicionalne kamnite kraške hiše, postavljene na robove parcele, s preprostimi, horizontalno poudarjenimi volumni in ograjenim (skupnim) dvoriščem, borjačem. se upošteva kot referenčni model za novogradnje, ki se ga prilagaja sodobnemu načinu uporabe.

Varuje in upošteva (s sodobnimi interpretacijami) se vsa naselbinska tipika od umeščanja objektov na parcelo, značilnosti gradnje in materialov do obdelave materialov in značilnih kamnoseških detajlov).

Gabariti objektov se definirajo skladno z gabariti v neposredni okolici (višina slemena oz. kapi, tlorisna razmerja ipd.), po zgledu tradicionalnih kraških hiš v dveh etažah. Streha naj bo simetrična dvokapnica s smerjo slemena vzporedno z daljšo stranico objekta, pri manjših (podrejenih) objektih je dopustna tudi enokapnica ali ravna streha. Čopi, frčade niso dovoljeni. Širina napušča je majhna. Naklon strehe naj bo enak kot pri tradicionalnih kraških hišah, kritina je drobno strukturirana, kamnita ali opečnata (korci) oziroma v podobni barvi in videzu.

Spodbuja se uporabo naravnih materialov, kamna in lesa, možna je tudi uporaba sodobnih materialov, kot je beton, ometana opeka ipd.

Fasade objektov naj bodo kamnite, lesene ali ometane z malto, po materialu in barvi usklajene s tradicionalno kraško arhitekturo v svetlih, umirjenih zemeljskih ali sivih tonih, lahko tudi v beli barvi. Intenzivne barve niso dopustne.

Fasade se z okni, nadstreški, balkoni… členi z upoštevanjem in zgledom oblikovanja fasad bližnjih tradicionalnih objektov. Danes zaželene večje okenske odprtine je dopustno umeščati na dvoriščne fasade objektov. Za zastiranje okenskih odprtin je dopustna sodobna izvedba tradicionalnih lesenih polken.

– Oblikovanje javnega odprtega prostora v naseljih

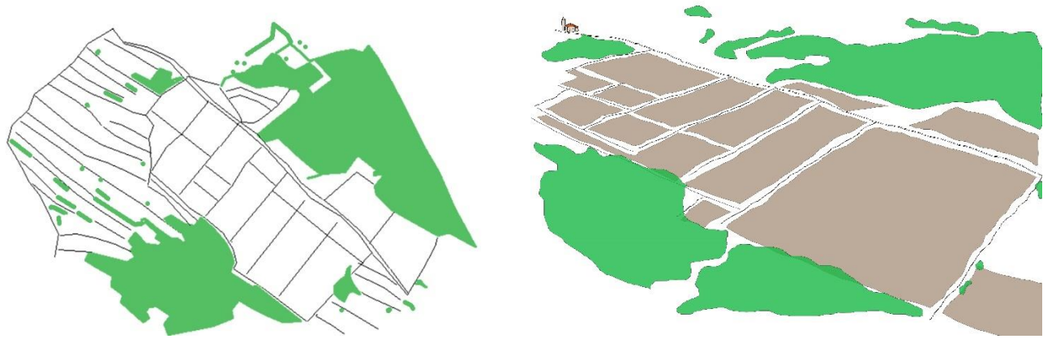
Ohranjajo in po potrebi vzpostavljajo se značilni vaški trgi na križiščih poti, pred cerkvami in drugimi javnimi objekti. Površina trga naj bo večfunkcionalna, pretežno tlakovana z enotnim tlakom, po možnosti iz lokalnega kamna, z lokalno značilnimi zelenimi prvinami (drevored, soliterno drevo, pergola, zelenica), oblikovanje naj bo primerno funkciji objektov. Urbana oprema se oblikuje po vzoru tradicionalne kot (npr. kamnite klopi, vodnjak, pergola iz okroglic, zidovi iz lokalnega kraškega kamna). Promet se umirja oziroma umika iz trgov.

V naseljih se ohranjajo, obnavljajo in oživljajo vse značilne vodne prvine. Kal s pripadajočim prostorom naj ima značaj javne zelene površine. Poudarek ureditve naj bo vpetost v okoliško krajino. Posebno pozornost se nameni oblikovanju terena in umeščanju urbane opreme, ki naj bo zadržana in naj ne zakriva pogledov na vodno telo. Motorni promet neposredno ob kalih se omeji,

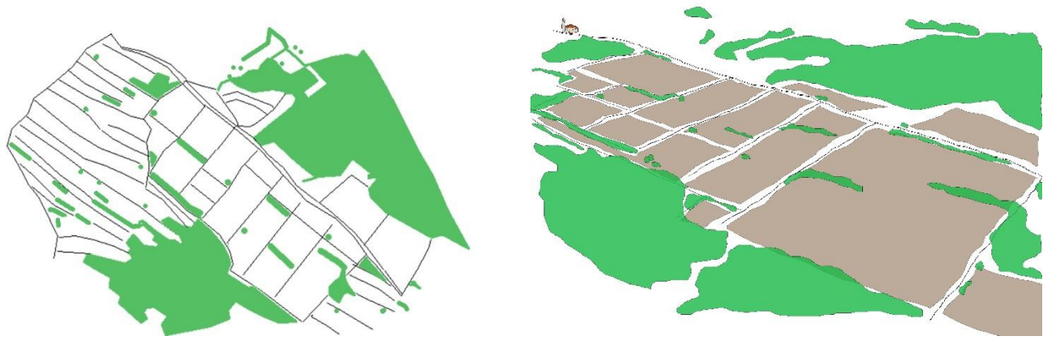
Športne površine se umešča na robove naselij in povezuje z rekreacijskimi potmi v krajini. Za umestitev športnih površin se izkoristi vegetacijske ali reliefne robove. Športne površine se na robovih ozeleni, pri tem se upošteva obstoječo členjenost in smeri vegetacije v prostoru.

Obdelane površine mešanih kultur, njive, predvsem obdelane vrtače znotraj naselij se vključijo v strukturo naselja. V naselju se ohranjajo tudi značilne reliefne prvine, ki se jih izkoristi kot členitveno prvino znotraj grajene strukture.

Ohranja se značilnost ograjenih dvorišč (borjačev) s poudarjeno oblikovanimi vhodi. Ohranjajo se suhi zidovi in druge značilne grajene prvine.

⊗ Sprememba parcelacije brez vmesne členitve (primer: vinogradi, Sveto)

✓ Sprememba parcelacije z vmesno členitvijo, ki sledi smerem v prostoru in tradicionalnim smerem parcelacije

Slika 66: Prikaz usmeritev urejanja kmetijske krajine

✓ Pomožni objekt zakrit s suhim zidom in vegetacijo

⊗ Vidno izpostavljeni pomožni objekti

Slika 69: Prikaz umeščanja pomožnih objektov v kmetijsko krajino

– Izvajanje agrarnih operacij

Zaradi neugodne velikosti parcel se v trajnih nasadih pod spodaj navedenimi pogoji spodbuja izvajanje komasacij, zaokrožitev in menjav zemljišč, da se omogoči racionalna in tržno naravnana kmetijska proizvodnja. Pod določenimi pogoji urejanja se dopušča tudi vnos novih kmetijskih kultur kot so sivka, oljke, murve, artičoke ipd. Uvajanje novih kultur naj sledi strokovnim presojam (kot npr. Načrt upravljanja s kmetijskimi zemljišči v lasti občine Miren Kostanjevica na delu južnega pobočja Cerja, 2020). Upošteva naj se splošna usmeritev, da se skuša nove kulture najprej uvajati na površinah mešanih kultur v bližini naselij in postopno širi v kmetijske površine v odprti krajini. Pri spremembi parcelacije se upošteva značilne smeri v prostoru in ohranja tradicionalne smeri parcelacije ter vse visoko ovrednotene prvine krajine, pomembne za identiteto in pričevalnost (suhi zidovi, kali ipd.). Za zagotavljanje ekološke in krajinske pestrosti in sobivanja različnih dejavnosti v krajini se v čim večji možni meri kot členitvene prvine ohranja obstoječe poljske poti s suhimi zidovi, drevorede, mejice, manjše gozdne zaplate, posamezna drevesa, skupine dreves, linije drevja na robovih, kale ipd. Naravna zarast se ohranja na reliefnih robovih, med parcelami, med različnimi kulturami, na neobdelanih ostankih zemlje in med večjimi površin istih kultur. Te prvine imajo pomembno vlogo za biodiverziteto, na Krasu pa so pomembne tudi za zaviranje hitrosti vetra ter kot prepreka in zaklon za živino. Še posebej je uvajanje členitve pomembno pri uvajanju novih kultur, ki se na ta način zaznavno bolje povežejo z okoliško krajino.

Za izboljšanje prsti na območju agromelioracije naj se uporabi kakovostno avtohtono zemljino z območja Krasa. Omogoča se urejanje namakalnih sistemov (npr. z viški tehnoloških vod, iz vodnih zadrževalnikov, črpališča),

Z izravnavo zemljišča za lažjo obdelavo se ne sme bistveno spreminjati naravnih danosti površja. Višinske razlike znotraj izravnane površine je možno premoščati s terasami, podprtimi s tradicionalnimi suhimi opornimi zidovi. Prehodi v raščen teren na zunanjih robovih površine morajo biti zložni. Vrtač in drugih značilnih reliefnih kraških pojavov naj se ne zasipava. Ni smiselno, da se suhozidna gradnja omejuje z zahtevami po gradbenem dovoljenju.

V primeru širitev poljskih poti in drugih posegov v kmetijska zemljišča naj se morebitni porušeni suhi zidovi v čim večji meri izgradijo na novo. Nove poljske poti naj se umeščajo in izvedejo skladno z naravno oblikovanostjo terena in utrdi z avtohtonim materialom. Ob njih naj se zasadi pas avtohtone vegetacije in / ali umesti suhi zid. Spodbuja se raba poljskih in gozdnih poti za druge namene (kolesarjenje, pohodništvo).

– **Umeščanje in oblikovanje pomožnih kmetijskih objektov (npr. čebelnjaki, lope za orodje ali nastanitev pašnih živali)**

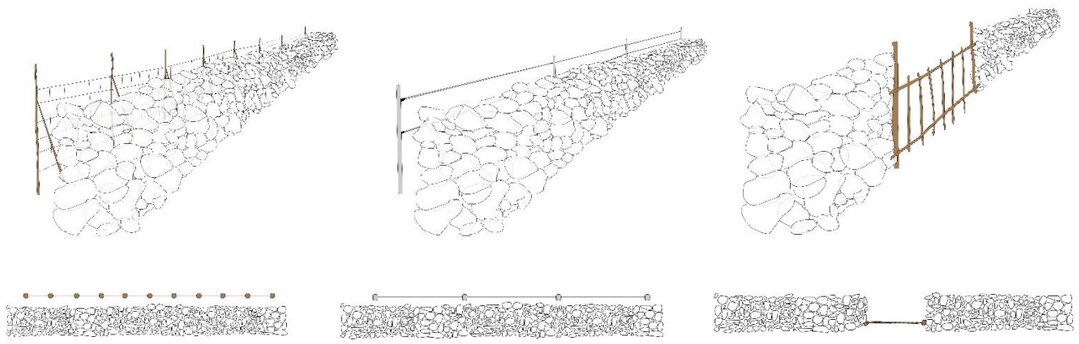
Objekte se umešča izjemno previdno, na način, da so čim manj vidno izpostavljen v krajini, odmaknjeni od glavnih poti, zakrit z živico, suhim zidom, skalami ali kot je značilno za kraško suho zidno gradnjo, da je objekt del suhega zidu (tradicionalne pastirske hiške). Objektov se ne umešča na vidno izpostavljene lege, v čim večji meri se za gradnjo uporablja naravne, tradicionalne materiale - lokalni kamen in les. Upošteva se tipična razmerja, ki omejujejo vertikalno izpostavljenost objektov, ohranjajo tipična razmerja med višino, širino ter višino kraških objektov, ohranjajo tipologijo naklonov streh. Omejitve glede velikosti se glede na namembnost objektov lahko definirajo z Odlokom o urejenosti naselij in krajine ali jih določi predlagana Regijska projektna pisarna za posamezne primer in območje obravnave.

Pretirano dekoriran zid

Raven rob zidu

Primeri kombiniranja suhih zidov z drugimi načini ograjevanja (mrežna ograja, električni pastir in ograja iz okroglic)

Potek suhega zidu vzporedno s terenom

Stopničen zid

Slika 70: Prikaz tipologije suhih zidov

– Polja sončnih in vetrnih elektrarn

Za umestitev se s predhodnimi postopki prostorskega načrtovanja izberejo območja, kjer ni ocenjenih nedovoljenih negativnih vplivov na prostor oz. okolje z vidika postavljanja, delovanja in pojavnosti tovrstne infrastrukture. Ocenjeni vplivi na okolje in prostor se primerjajo z lokacijami, ki omogočajo ekonomičnostjo delovanja, zagotoviti pa je treba tudi družbeno sprejetost posega v lokalni skupnosti.

Potencialna območja za umestitev tovrstne infrastrukture so tista, ki najmanj posegajo v prepoznane kvalitetne značilnosti krajine oziroma tista, ki so prepoznana kot najmanj občutljiva za varovanje kulturne in naravne krajine. Umeščanje ni zaželeno v bližini naselij, izogibajo naj se najboljšim kmetijskim zemljiščem, njihova pojavnost ne sme zmanjševati prepoznanih kvalitetnih značilnosti krajine, umeščanje naj se izogiba reliefno izpostavljenim točkam (grebeni, vrhovi), ne umešča se jih na območja varovane narave in druga varovana območja, območja posebnih reliefnih pojavov, kot tudi ne na lokacije, kjer posegajo v vidno zaznavanje kulturne krajine.

Za umestitev tovrstne infrastrukture so najbolj ustrezna območja v industrijskih conah, degradirana območja, območja ob avtocestah. Glede umestitve se upošteva tudi mnenje lokalne skupnosti, poleg predloga finančnih odškodnin se v predlog vključijo še druge dobrobiti za lokalno skupnost (delovna mesta, nižji komunalni stroški, vzdrževanje infrastrukture…),

– Oblikovanje ograj, zidov v krajini in naseljih

Na območju se kot element razmejitve tradicionalno uporabljajo suhi zidovi iz lokalno pridobljenega kamna z izvorom na matičnem Krasu. Pri gradnji suhih zidov se ne uporablja npr. fliša ali gradbenega materiala za polnila. V krajini je zaradi pomena, ki ga ima suha gradnja za identiteto in prepoznavnost kraške krajine, nujno vzdrževati in izvajati suho gradnjo v vseh njenih pojavnih oblikah (vrtni, vinogradniški, pašni, kolovozni, podporni zidovi, zidovi za zaščito pred požari, zavetja, hiške, kali ipd.). Pri obnovi oz. rekonstrukciji suhih zidov in drugih objektov suhe gradnje se upošteva strokovna pravila (Priročnik Kraške suhozidne gradnje, 2014) ob prilagajanju na sodobno tehnologijo in prometne standarde.

Za preprečevanje prehodov živalim je suhe zidove treba vzdrževati in obnavljati predvsem na površinah, ki mejijo na ceste ali poti. Na površinah, ki so manj izpostavljene pogledom, je poleg suhih zidov možna tudi izvedba ograj iz (jesenovih) okroglic, žičnatih ograj in električnih pastirjev (npr. vzdolž poti suhi zid, za zidom žičnate ograje ali električni pastir). Vrata na vrzelih zidov so lahko iz okroglic, kovanega železa, žičnatega pletiva.

V krajini naj v primeru razgibanega terena linija zidu sledi poteku terena, zidu naj se ne stopniči. Slednje velja tudi za obcestne zidove. Suhozidna gradnja naj bo izven zahtev po gradbenem dovoljenju.

V naseljih je dopustna tudi uporaba kamnitih zidov z vezivom, vendar naj bodo v tem primeru fuge med kamni čim ožje. Vse tipe kamnitih zidov naj se izvede s kamnom iz lokalnih kamnolomov. Dopustna je tudi izvedba zidov iz sodobnih materialov (npr. beton, ometana opeka), vendar naj objekti barvno ne odstopajo od barvnih tonov lokalnega kamna. Zidovi naj se izogibajo pretiranim dekoracijam in naj nimajo vertikalnih členitev (stopničast zid).

– Vodni zadrževalniki

Za vodne zadrževalnike za potrebe gašenja in kmetijskega namakanja se izkoristijo reliefno primerne oblike, lahko se uredijo v obliki tradicionalnih kalov, območje vodnih zadrževalnikov se krajinsko uredi. Pri urejanju ali vzpostavljanju kalov se ne uporablja plastičnih in umetnih materialov.

– Parkirišča

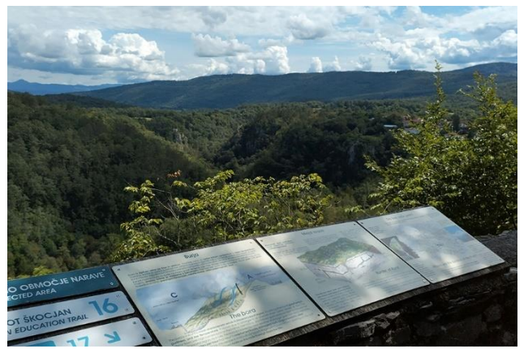
Promet se iz centrov vasi umika na več manjših parkirišč na robovih naselij, na vidno neizpostavljena mesta. Parkirišča se kombinirajo z sistemom izposoje koles in opremijo z infrastrukturo za električne polnilnice vozil. Umestitev v območja krajinskih prizorišč ni ustrezna. Za umestitev parkirišča se izkoristi vegetacijske robove, parkirišče se lahko od okolice loči z zidom ali pasom značilne vegetacije. Površino parkirišč se členi z živicami, skupinami drevja, posamičnim drevjem in uredi skladno z zahtevami varstva vodnih virov.

⊗ Predimenzionirana / neustrezno umeščena tabla

○ Ustrezno oblikovana, neustrezno umeščena tabla

✓ Ustrezno umeščene, oblikovane in dimenzionirane informacijske table, ki ne zakrivajo vidnega polja

Slika 71: Prikaz tipologije informativnih elementov

– Kamp

Za ureditev kampa so primerna ustrezno komunalno opremljena zemljišča oziroma mora biti na lokaciji zagotovljena pitna voda in čiščenje odpadnih voda. V primeru, da se kamp načrtuje v bližini naselja, naj bo od bivalnih površin ločeno s širokim zelenim pasom, kjer se uredijo rekreacijske površine. Lokacija mora biti dostopna z javno cesto. Zaželena je bližina postajališča javnega prometa (avtobus ali železnica).

Relief na površini kampa se čim manj preoblikuje, morebitne terase se ustrezno utrdi s suho gradnjo, v morebitne značilne reliefne prvine se ne posega. Površina kampa se členi z drevjem po principu gozdnega pašnika in v celoti ogradi s suhim zidom, lahko tudi v kombinaciji z žično ograjo ali živo mejo. Objekti kampa se umeščajo in oblikujejo skladno s smernicami za urbanistično in arhitekturno oblikovanje.

– Poti, kolesarska infrastruktura

Obstoječa mreža poti, ki povezuje naselja s krajino, se vzdržuje, dopolnjuje in namenja rekreaciji z dodatno opremo (smerokazi, ureditvijo počivališč). Lastnike se spodbuja k odstranjevanju zarasti na območju poti.

Kolesarska infrastruktura se veže na obstoječo infrastrukturo. Kot kolesarske poti se urejajo obstoječe poljske poti, opuščene železnice ipd. V primeru, da kolesarska pot poteka ob prometni cesti, se kolesarje ločuje od motornega prometa z zelenim pasom ali suhim zidom. Kolesarske poti je možno združevati tudi z drugo linearno infrastrukturo, npr. s komunalnimi vodi, da se čim manj posega v utečene prostorske rabe. Ob kolesarski infrastrukturi, kot tudi vzdolž drugih turistično frekventnih poti, naj se obnavljajo in postavljajo suhi zidovi ob upoštevanju zakonodaje o prometni varnosti.

Pri načrtovanju počivališča za kolesarje se upošteva atraktivnost lokacije, poglede v krajino, bližino naselja in oddaljenost od ostalih počivališč. Počivališče naj ne bo neposredno ob cesti, temveč nekoliko odmaknjeno od motornega prometa Počivališče se opremi s klopjo, mizo in stojali za kolesa, po možnosti tudi s pitnikom, in stojalom za orodje, po potrebi tudi s košem za odpadke. Senca se zagotovi s pergolo ali drevjem. Priporoča se enotno oblikovanje počivališč za celotno območje Krasa. Pri tem se uporabijo lokalno značilne prvine in materiali, prevladujeta naj lokalni kamen in les.

– Elementi obveščanja

Z vzpostavljanjem rekreacijsko - turistične mreže se pojavlja potreba po smernih in informacijskih tablah. Elementi obveščanja naj se oblikujejo enotno za celotno območje Krasa. Lahko se povzame oblikovanje obstoječih lesenih smerokazov in nizkih, nagnjenih informacijskih tabel na območju Škocjana, ki omogočajo udobno branje informacij in nad tablami proste poglede v okolico. Elemente obveščanja naj se ne umešča v prostor na način, da z njimi posegamo v vidni prostor opazovalca. Izpostavijo se zgolj ključne informacije, podrobnejši opisi naj bodo dosegljivi s črtno kodo. Informacije se prezentira s poenotenimi, umirjenimi barvami, kričeče barve so neustrezne. Objekti oglaševanja v krajini niso dovoljeni.

– Umeščanje prometne in javne infrastrukture

Javno infrastrukturo se v krajino umešča ob tehtanju vplivov na krajino in ob čim manjših konfliktih z drugimi dejavnostmi. Umestitev na vidno izpostavljena območja in v območja krajinskih prizorišč ni primerna. Z vodenjem tras se prilagaja reliefnim strukturam. Ohranja se obstoječe strukture kraške suhe gradnje v krajini.

– Protipožarne preseke

Protipožarne preseke se ureja v kombinaciji z drugimi rabami in združuje z linearno infrastrukturo, kot so kolesarske, pešpoti, poljske in gozdne poti, suhi zidovi, daljnovodi ipd. ter kmetijskimi površinami. Takoj po vzpostavitvi preseke se vzpostavi nov gozdni rob, v naslednjih letih se preprečuje razrast invazivnih vrst.

– Kamnolomi

Omogoči se ohranjanje in ponovno vzpostavljanje zapuščenih kamnolomov za potrebe uporabe lokalnega kamna v krajini, arhitekturi, gradbeništvu in obrti pod pogoji varstva okolja in ukrepov sanacije vidne pojavnosti v krajini. Gre za tradicionalno izrabo naravnega vira z namenom ohranjanja kulturne dediščine.

16. USMERITVE ZA VARSTVO KRAJINE, OKOLJA, OHRANJANJE NARAVE, VARSTVO KMETIJSKIH ZEMLJIŠČ, VARSTVO GOZDOV, VARSTVO KULTURNE DEDIŠČINE IN VZDRŽNO RABO NARAVNIH VIROV

Varstvo krajine

Čeprav območje Krasa ni pod enotnim varstvenim režimom, je kraška kulturna krajina prepoznana kot skladna, pestra in vizualno prijetna. Opredeljujejo jo značilne prvine: strnjena naselja, drobna kmetijska parcelacija, nadelane doline, vinogradi, gmajna, posamezna drevesa, mejice, gozdne zaplate, mreža poti. Dodatno jo zaznamujejo prvine suhe gradnje – predvsem gosta mreža suhih zidov. Na območju je velika gostota zavarovane naselbinske oziroma stavbne kulturne dediščine in arheološke dediščine.

Iz tega izhajajo ukrepi za varstvo krajine:

- podpira se dejavnosti, ki vzdržujejo kulturno krajino, predvsem kmetijstvo in podpornim dejavnostim, kot je turizem,
- vzdržuje se tradicionalna razporeditev kmetijskih površin: v območju naselij mešane kulture, njive in trajni nasadi, vključno z novimi kmetijskimi kulturami, v bližini naselij, travniki, pašniki in sklenjen gozd,
- agrarne operacije se izvajajo pod pogoji, ki ohranjajo členitvene prvine in značaj kraške krajine,
- pomožne kmetijske objekte s v krajino umešča zelo skrbno, z doslednim upoštevanjem pogojev umestitve,
- vzdržuje se kvalitetne krajinske prvine, krajinske vzorce in prizorišča,
- vse razvojne pobude se vrednoti v luči vplivov posega na kulturno krajino,
- spodbuja se suhozidna gradnja in uporaba kamna kot gradbenega materiala,
- načrtuje se tiste turistično – rekreativne dejavnosti, ki izkoriščajo obstoječe potenciale prostora – kmečki turizem, kolesarjenje, tek, pohodništvo, konjeništvo, jamarstvo, zdraviliški turizem, gastronomijo ipd,
- območje Lipice, kulturna krajina izjemnega državnega pomena, se vzdržuje s konjerejsko in tradicionalno kmetijsko dejavnostjo, dodatne komplementarne dejavnosti na širšem zavarovanem območju Kobilarne se prilagajajo osnovni rabi prostora, ki je dala območju podobo.
- za območje Krasa se predvidi enotne informacijske oznake (kažipoti, informacijske in usmerjevalne table, izveski…), in pripravi enoten katalog javne opreme, kot so klopi, pergole, pitniki.

Smernice za ohranjanje posameznih značilnih krajinskih prvin:

Vegetacijske prvine (posamezna drevesa in grmi / skupine dreves in grmov / mejice / gozdne zaplate v pretežno kmetijski krajini)

- Dreves oziroma grmovnic se ne poškoduje, ne posega se v njegove posamezne dele, razen če gre za sanacijske ukrepe. Dreves in grmov se ne sme tretirati s fitofarmacevtskimi sredstvi. Morebitno obrezovanje naj se izvaja izven vegetacijske sezone (med novembrom in marcem).
- Življenjske razmere na rastišču se ohranja nespremenjene. Na območju korenin se ne odstranjuje ali nasipava zemljine, ne spreminja se fizikalnih in kemijskih lastnosti tal, osončenosti, na rastišče se ne odlaga odpadkov in drugih škodljivih snovi. Na rastišče se lahko posega le z namenom, da se omogoči zadostno zračnost in vodoprepustnost tal nad koreninskim sistemom.
- Na rastišče se praviloma ne postavlja objektov ali naprav. V primeru, da drugih prostorskih možnosti ni, se dopusti postavitev manjših objektov, kot so pomožni kmetijski objekti, spominska obeležja, urbano opremo ipd. Označevalne in pojasnjevalne table, klopmi ipd., se postavlja na način, da se s posegom in ogledovanjem ne poškoduje drevesa in ne spremeni življenjskih razmer na rastišču.
- Na deblo, korenine in veje dreves se ne obeša, pritrjuje ali postavlja tujih teles, kot so oglasne table, svetilke, nosilci žičnih vodov in podobno.
- Ohranja se značilna vrstna sestava – v drevesni plasti hrasti (Quercus petraea, Q. cerris, Q. pubescens), mali jesen (Fraxinus ornus), črni in beli gaber (Ostrya carpinifolia, Carpinus betulus), brek (Sorbus torminalis), rešeljika (Prunus mahaleb), javorji (Acer monspessulanus, A. pseudoplatanus), pravi kostanj (Castanea sativa), lipa (Tilia platyphyllos), v grmovni navadni brin (Juniperus communis), ruj (Cotinus cogigria), skalna krhlika (Frangula rupestris), brezovolistna robida (Rubus ulmifolius)..

Vrtače in druge značilne reliefne prvine:

- Gradnja objektov, vključno z enostavnimi objekti, se v bližini vrtač in drugih značilnih reliefnih prvin izvaja tako, da se izkoristijo vse možne načrtovalske, tehnične ali druge rešitve, da se reliefa ne poškoduje, da se ohranja stabilnost ter vidna podoba značilnih prvin.
- Dopustno je nadelovanje vrtač z namenom izboljšanja rodovitnosti, a le na način, da se s tem ne spremenijo bistvene značilnosti vrtače.
- Ohranja se robove vrtač, obsežno zasipavanje vrtač ni dovoljeno. Odpadkov in drugega materiala, vključno z odpadnim izkopnim ali gradbenim materialom, se v vrtačah ne odlaga ali skladišči.
- Značilne reliefne prvine se lahko uredi za obisk javnosti z izdelavo dostopnih poti, razgledišč, počivališč, postavitvijo ograj, tabel z informacijami, opozorili in podobno, vendar na način, da se lastnosti naravnega reliefa ne spremenijo bistveno ter da se ne okrni vidna podoba reliefne prvine
- Vegetacijo v vrtači se lahko odstrani v primeru, da se s tem omogoči dostop, izboljša vidnost ali vzpostavi značilna raba.

Površinska skalovitost

- Na površinah se spodbuja ekstenzivna pašno-kosna kmetijska raba. Temu primerna naj bosta tudi odmerek gnojil (manjši od odvzema) in obtežba s pašnimi živalmi.
- Preprečuje se zaraščanje površin.

Kali

- Ohranja se morfologijo vodnih pojavov in obvodno zarast.
- Ohranjanje funkcionalnosti za napajanje domačih živali (s tem tudi dostopnosti za dvoživke), spodbuja se raba vode za kmetijstvo in gašenje, tudi za oddih in rekreacijo.
- Kale se ureja sonaravno brez večjih izkopov in vkopnih brežin, v vrtačah, za utrditev dna se uporabijo težko prepustni ali vodotesni materiali (npr. glina, betonitna polst – uporaba betonskih ali sintetičnih oblog je manj primerna).
- V območju 5 m od roba vodne površine naj se ne uporablja gnojil in fitofarmacevtskih sredstev.
- Vodne površine naj se občasno čisti in vzdržuje, da ne pride do spontanega zasutja in zaraščanja.

Suhi zidovi / groblje

- Morebitno obrezovanje in posek lesnate vegetacije naj se izvaja izven vegetacijske sezone (med novembrom in marcem). Večja drevesa lahko s koreninami suhi zid razrahljajo in porušijo.
- Invazivne rastline naj se redno odstranjuje.

– Pri vzdrževanju suhih zidov/grobelj naj se uporablja čim manj betona. Razpok med kamni naj se ne fugira.
– Na območju suhih zidov in grobelj naj se ne uporablja fitofarmacevtskih sredstev.

Terase

– Ohranjajo se obdelovalne površine na terasah.
– Preprečuje se zaraščanje teras, vzdržuje se stanje zaraslih brežin.
– Pri vzdrževanju lesnate vegetacije na čelu terase ne izvajamo golosekov. Sečnjo lesnate vegetacije se izvaja izven časa gnezdenja ptic, ki traja od začetka aprila do konca julija.

Obdelan svet

– Ohranjajo se obdelovalne površine, značilna trakasta parcelacija in delitev po kulturah.
– Robov polj naj se ne gnoji in se na njih ne uporablja fitofarmacevtskih sredstev. Košnja naj se izvaja samo enkrat letno (zaradi varovanja metuljev, ptic ter ohranjanja ekstenzivnih travnikov).

Varstvo okolja

Da bo Kras še naprej privlačno in zdravo bivalno okolje, zagotavljajo ukrepi za varstvo okolja:
– razvojne pobude se vrednoti v luči vplivov posega na okolje
– za zmanjševanje hrupa in onesnaževanja zraka je nujna organizacija javnega prometa, ki vključuje tako železnico kot avtobuse in se navezuje na izposojo koles.
– priporoča se skupnostne načine ogrevanja s kontrolo in čiščenjem izpuhov,
– za prometno najbolj obremenjena naselja naj se v razvojne načrte občin vključi gradnja obvoznih cest,
– vsi objekti naj bodo vključeni v organiziran sistem zbiranja odpadkov,
– ob načrtovanju dodatne razsvetljave javnih površin naj se zagotavlja le nujno potrebno osvetlitev; pri tem se upoštevajo predpisi in usmeritve glede svetlobnega onesnaževanja; fasad objektov se ne osvetljuje.
– ob umeščanju energetske infrastrukture naj se upošteva predpisane odmike od naselij zaradi vplivov elektromagnetnega sevanja,
– hrupne dejavnosti se ločuje od bivalnih površin z vmesnim zelenim pasom.

Ohranjanje narave in zavarovanih območij

Za območje Krasa je značilna velika pestrost naravnih oblik in pojavov, med njimi tudi izjemnih, tipičnih in ekološko pomembnih. Predvsem velja izpostaviti geomorfološke naravne pojave. Suha travišča, zavarovana kot območje Natura 2000 so na Krasu antropogenega nastanka in posledica paše in košnje, trenutno jih najbolj ogroža opuščanje paše in posledično zaraščanje gozda.

– Zakon o ohranjanju narave določa sistem varstva naravnih vrednot, ki zagotavlja pogoje za ohranitev lastnosti naravnih vrednot oziroma naravnih procesov,
– Varovanje območja Škocjanske jame ureja Zakon o regijskem parku Škocjanske jame (Uradni list RS, št. 57/96, 46/14 – ZON-C in 18/23 – ZDU-1O),
– Program upravljanja območij Natura 2000 za obdobje 2023-2028 je sprejela Vlada Republike Slovenije oktobra 2023
– Izvajajo se ukrepi prilagojene rabe naravnih dobrin,
– Izvajajo se prilagojene kmetijske prakse (z omejenim gnojenjem in vnosom fitofarmacevtskih sredstev),
– Na suhih območju Natura 2000 se spodbuja reja drobnice in z ekstenzivnim pašništvom za vzdrževanje ekstenzivnih travnikov in pašnikov,
– vse razvojne pobude se vrednoti v luči vplivov posega na naravo,
– vzdržujejo in obnavljajo se kali,
– znotraj trajnih nasadov in travnikov se vzdržujejo mejice, posamezna drevesa in skupine dreves, ki prispevajo k biotski pestrosti,
– razvija se tiste turistično – rekreativne dejavnosti, ki na vzdržen način izkoriščajo obstoječe potenciale prostora, npr. kolesarjenje, sprehodi v naravi, tek, pohodništvo, konjeništvo, jamarstvo,
– razvija se raziskovalne in izobraževalne aktivnosti

Varstvo kmetijskih zemljišč

Tla in prsti so temelj za proizvodnjo hrane, krme in druge ekosistemske storitve. Varovanje tal/prsti je pomembno, saj tla predstavljajo neobnovljiv naravni vir, ki pomembno prispeva varovanju vodnih virov in pridelavi zdravstveno neoporečne hrane.

– z namenom varstva tal se spodbuja ekološko kmetovanje, najmanjša možna uporaba gnojil in fitofarmacevtskih sredstev,
– izobraževanje in nadzor glede namakanja, rabe gnojevke, uporabe kompostov in drugih dodatkov za izboljšanje prsti in podobno.
– izvajajo se ukrepi pred erozijo, na robovih kmetijskih površin se vzpostavljajo suhi zidovi in vegetacijski zasloni
– obdelovanje zemlje po plastnicah, prečno na naklon, v primernem času in s primerno mehanizacijo, kar preprečuje erozijo,
– pozidave se ne širi na račun kmetijskih zemljišč, saj bi se s tem nepovratno zmanjšal njihov proizvodni potencial,
– promocija za povečanje deleža lokalnih, ekoloških živil v javnih institucijah (vrtci, šole, domovi za ostarele, študentski domovi, dijaški domovi, bolnišnica,..), turističnih nastanitvah, trgovinah ipd.
– protipožarna infrastruktura na kmetijskih površinah (npr. pristajališča za helikopterje) je možna v skladu s predpisom, ki ureja vrste začasnih ureditev za potrebe obrambe in varstva pred naravnimi in drugimi nesrečami,
– možno je graditi objekte in dostope do objektov, ki jih je skladno z Zakonom o kmetijskih zemljiščih dopustno graditi na kmetijskih zemljiščih (npr. do zadrževalnikov za akumulacijo vode za namakanje kmetijskih zemljišč in drugo kmetijsko rabo).

Varstvo gozdov

Gozd ima na Krasu pomembno funkcijo varovanja tal pred erozijo. Gozd zadržuje vodo in čisti podtalnico, vpliva na klimatske razmere, zmanjšuje vplive onesnaženja zraka in hrup, je življenjsko okolje številnih rastlinskih in živalskih vrst.

– Na pretežnem območju Krasa se spodbuja nega avtohtonih vrst hrastovo – gabrove gozdne združbe, ki naj postopoma nadomešča borov gozd,
– v redkih ostankih ilirsko bukovih gozdov (nad dolino Branice) se spodbuja pomlajevanje in nega bukve,

- ohranja in vzpostavlja se osnovne funkcije gozda, raznovrstnost gozdnih organizmov in razvojnih faz gozda
- na gozdnih območjih parka Škocjanske jame se del gozdnih površin prepušča naravnim procesom.
- sklenjene gozdne površine prevladujejo na strmejših legah severnega in južnega grebena,
- na območju vredne kulturne krajine se ohranja mejice in manjše gozdne zaplate kot povezovalne prvine med sklenjenimi gozdnimi površinami,
- posebno pozornost se namenja obvladovanju tujerodnih invazivnih vrst, bolezni in škodljivcev,
- na posekah se vzpostavlja in neguje gozdni rob,
- gozdno in protipožarno infrastrukturo je treba redno vzpostavljati in vzdrževati.

Varstvo kulturne dediščine

Kras je območje, kjer je kulturna dediščina izjemno bogata in je odsev preteklih znanj, tradicij, medsebojnih odnosov in povezanosti z okoljem.

- Zakon o varstvu kulturne dediščine določa načine varstva kulturne dediščine ter pristojnosti pri njenem varstvu z namenom omogočiti celostno ohranjanje dediščine,
- vse razvojne pobude se vrednoti v luči vplivov posega na kulturno dediščino,
- ohranjajo se tradicionalne podobe in strukture naselij, nova pozidava se prilagaja tako po umeščanju v prostor kot oblikovanju in uporabi materialov
- spodbuja se uporaba suho zidne gradnje, vse njene pojavne oblike se vzdržujejo in obnavljajo predvsem v odprti krajini,
- razvija se tiste turistično – rekreativne dejavnosti, ki na vzdržen način izkoriščajo kulturne danosti prostora in vključujejo nesnovno dediščino, npr. kulturni festivali in prireditve, zgodovinske poti, konjeništvo in ježa, kulinarika, kamnoseštvo, organizacija muzejev na prostem ipd.,
- razvija se raziskovalne in izobraževalne aktivnosti,
- dopušča se opremljenost območij kulturne dediščine z urbano opremo (sanitarije, oznake, stojala za kolesa, klopi, koši za smeti…) tudi v primeru pojavljanja na kmetijskih ali gozdnih zemljiščih.

Varstvo virov

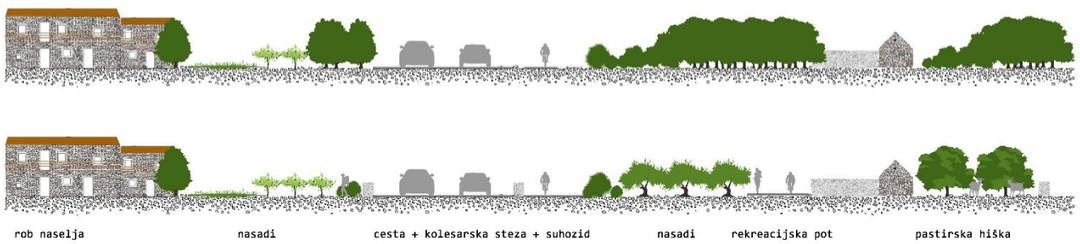
Razvoj Krasa, ki si ga želimo in ga pričakujemo, pomeni rast prebivalstva, večji obisk turistov in večji gospodarski razvoj, kar bo povzročilo večje povpraševanje po vodi, energiji in več odpadkov. Zaradi velike prepustnosti kraških tal je na območju Krasa podtalnica bolj ogrožena, kot drugod po Sloveniji, zato se posebno pozornost namenja podtalnici in razvoj načrtuje ob hkratnem varovanju vodnih virov in ostalih prvin okolja.

- v občinske razvojne načrte naj se vključi komunalno opremljanje naselij,
- z namenom varstva vodnih virov se spodbuja ekološko kmetovanje z ustrezno uporabo gnojil in fitofarmacevtskih sredstev,
- z vidika varovanja vodnih virov se določi strateška kapaciteta zalog za oblikovanje prioritet pri umeščanju ter dimenzioniranju poselitvenih, kmetijskih, industrijskih in rekreativno/turističnih rab prostora,
- vzdržna raba prostora se zagotavlja s polnjenjem praznih objektov in strnjeno novo gradnjo, ki sledi tradicionalnim principom združevanja objektov v stavbne nize,
- možnost izkoriščanja mineralnih surovin – kamna (kamnolomi) za krajinsko, arhitekturno in obrtno izrabo kamna,
- infrastrukturni vodi se združujejo v skupne koridorje.

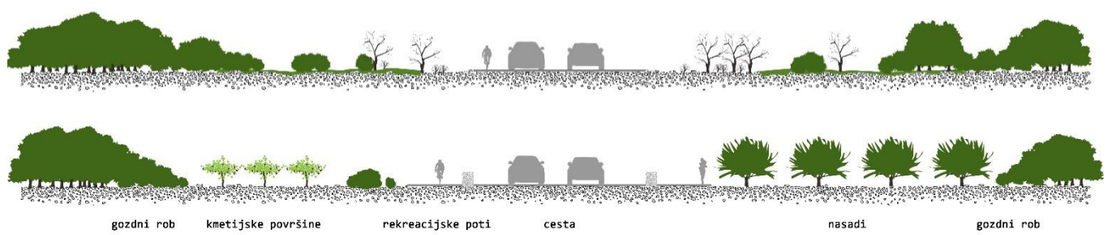
17. USMERITVE ZA VARSTVO PRED NARAVNIMI NESREČAMI

Slika 72: Primer povečanja kmetijskih površin v okolici naselij s trajnimi nasadi, travniki in pašniki ter ohranitvijo členitvenih prvin

Slika 73: Primer zmanjšanja gozdnih površin ob naselju z uvajanjem nivih rab, vzdrževanjem travnikov in pašnikov ter ohranijanjem členitvenih prvin

Slika 74: Primer protipožarne preseke z uvajanjem trajnih nasadov

Protipožarni ukrepi

Najbolj učinkovit protipožarni ukrep je kmetijska raba, zato se na celotnem območju, prepoznanem kot vredna kulturna krajina, omogoča in spodbuja kmetijsko rabo. Krčitev grmovja na površinah v zaraščanju je dopustna za namen vzpostavitve ponovne kmetijske rabe.

Kmetijsko rabo se razvršča po principu tradicionalne razporeditve dejavnosti: znotraj naselij in na robovih mešane kulture, na najbolj rodovitnih območjih njive in trajni nasadi, sledijo travniki in pašniki ter na najslabših površinah gmajna z rejo drobnice. Za varstvo pred požari je še posebej nujno kmetijsko rabo vzdrževati v radiju 100 m okoli naselja in obenem dopustiti možnost preventivnih požigov. Nujna bi bila tudi sprememba zakona, ki bi omogoča ponovno aktivacijo nekdanjih kmetijskih površin in so sedaj v gozdni rabi. Med kmetijskimi površinami se skladno s prepoznanimi smermi v prostoru ohranjajo in vzpostavljajo členitvene prvine, kot so suhi zidovi in mejice, ki se navezujejo na območja sklenjenega gozda v zaledju.

V gozdu se negujejo avtohtoni listavci, ki naj postopoma nadomestijo sestoje črnega bora. Redno se izvaja sanitarna sečnja.

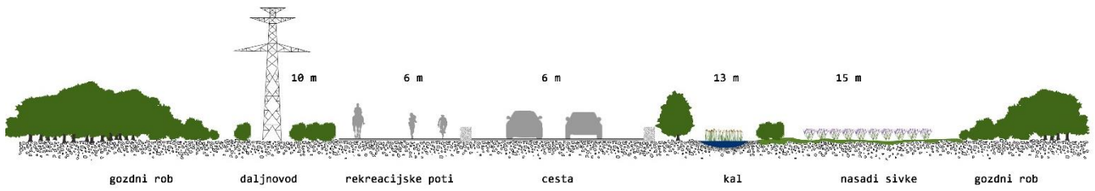
Nujno je vzdrževanje in dopolnjevanje obstoječih gozdnih in poljskih poti ter redno odstranjevanje zaraščanja visokoraslih rastlin, pri čemer se varujejo in po potrebi obnavljajo značilne suhozidne prvine vzdolž poti.

Protipožarne preseke in intervencijske poti se ureja z upoštevanjem krajinskih vzorcev, sledijo naj trasam obstoječih kolovozov, poljskih in gozdnih poti, reliefnim robovom, izogibajo naj se zavarovanim območjem, vrhovom, grebenom, kjer bi bila njihova pojavnost v prostoru vidno izpostavljena. Preseke se združuje z drugimi rabami, rekreacijo, kmetijstvom ipd, Ob širitvah poti in cest v intervencijske poti se varuje suhe zidove, v primeru porušitve suhih zidov je le-te potrebno znova vzpostaviti.

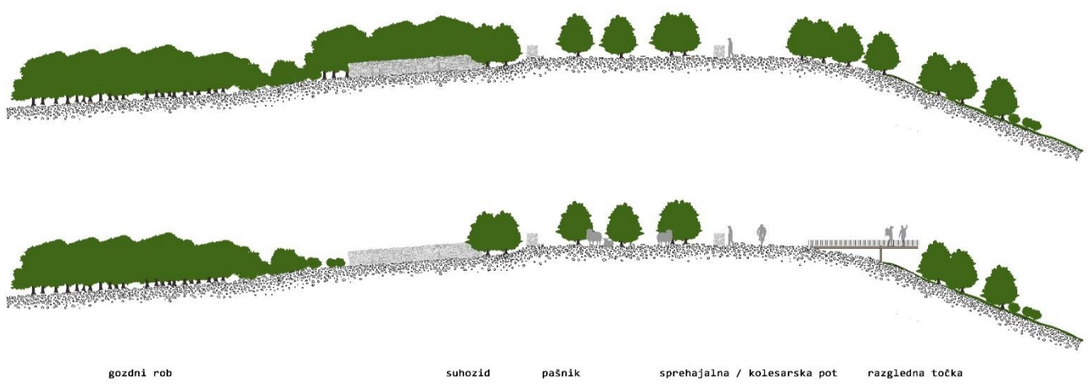
Predvsem v okolici naselij in na kmetijskih površinah se spodbuja ureditev kalov z namenom namakanja in rekreacijskih dejavnosti. Na ustreznih območjih se izvedejo tudi večji vodni zbiralniki, očiščeni okoliške vegetacije, za protipožarne ukrepe in souporabo v kmetijstvu.

Ukrepi za blaženje klimatskih sprememb

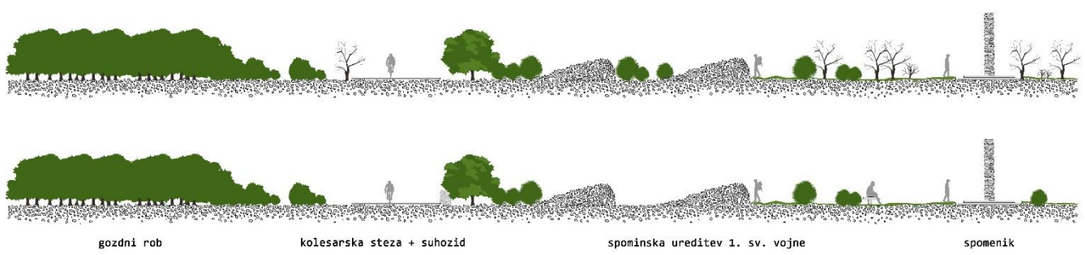
- Upoštevanje tradicionalnega znanja umeščanja in gradnje naselij, ki ščiti pred soncem in vetrom (reliefni in vegetacijski zakloni pred vetrom, strnjena gradnja, ozke, lomljene ulice, ki se na križiščih razširijo v manjše trge, zamejevanje z zidovi, postavitev hiše na S rob parcele ipd.).
- Priprava programov odpornosti na klimatske spremembe in sistem ukrepanja ob izrednih dogodkih (vročina, suše, požarna ogroženost, zdravstvena in delovna ogroženost, gospodarska in kmetijska ogroženost, varovanje infrastrukture…) po posameznih občinah z usmeritvijo k samozadostnim energetskim skupnostim.
- Organizacija / modernizacija javnega prometa na celotnem območju Krasa, z navezavo na gospodarske in turistične centre.
- Dodatno zavarovanje vodnega vira z monitoringom, varovalnimi zasaditvami in brez dodatnih omejitev za kmetijsko rabo prostora. Omogoči in dopust se možnost namakanja iz zbiralnikov vode, podzemnih virov s črpanjem in souporabo tehnološke vode iz sistema vodovoda. Tehnološko je treba prilagoditi namakanje na sistem kapljičnega zalivanja.
- Spodbujati ozelenitev trgov in ulic s pergolami, značilnimi soliternimi drevesi, kot so murva, lipa ipd.
- Spodbujati saditev soliternih dreves na zasebnih dvoriščih.
- Ohranjati zelene otoke obdelanih površin znotraj naselja.

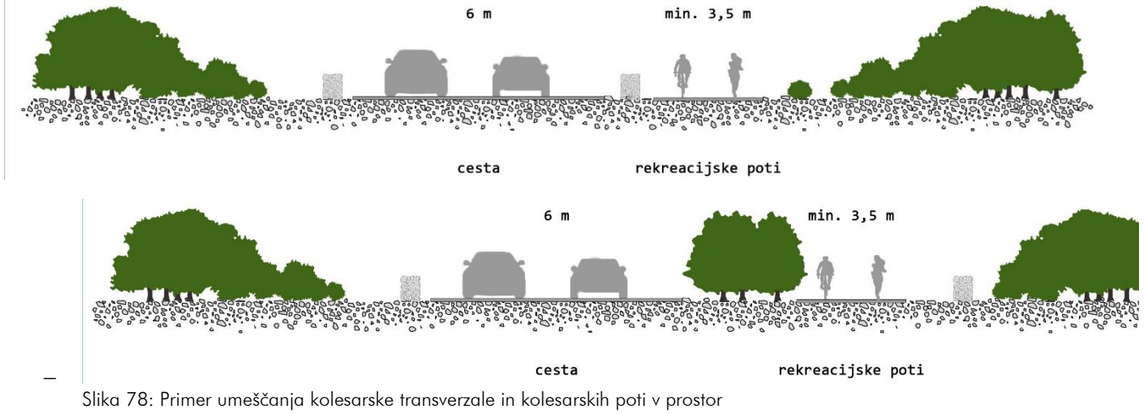

Slika 75: Primer protipožarne preseke z vzporednim umeščanjem koridorjev

Slika 76: Primer zmanjšanja sklenjene gozdne površine z ureditvijo rekreacijskih poti, prezentacijo kulturne dediščine in razgledišč

Slika 77: Primer zmanjšanja gozdne površine z ureditvijo spominskega parka

Slika 78: Primer umeščanja kolesarske transverzale in kolesarskih poti v prostor

- Za nego in sanacijo gozdnih površin se uporablja nabor naslednjih drevesnih in grmovnih vrst: puhasti hrast (Qurercus pubescens), trokrpi javor (Acer monspessulanum), cer (Quercus cerris), graden (Quercus petraea), črnika (Quercus ilex), črni gaber (Ostrya carpinifolia), kraški gaber (Carpinus orientalis), topokrpi javor (Acer obtusatum), maklen (Acer campestre), gorski javor (Acer pseudoplatanus), mali jesen (Fraxinus omus), češnja (Prunus avium), rešeljika (Prunus mahaleb), lipa (Tilia platyphyllos), lipovec (Tilia cordata), brek (Sorbus torminalis), mokovec (Sorbus aria), skorš (Sorbus domestica), ostrolistni javor (Acer platanoides).
- Za prilagoditev kmetijskih kultur se preveri nabor odpornih vrst na višje temperature in daljša obdobja suše ob gospodarski upravičenosti, npr oljka (Olea europaea), oreh (Juglans regia), mandelj (Prunus dulcis), pistacija (Pistacia vera), murva (Morus spp.) in sorte že obstoječih kulturnih rastlin (trta, sadje…).
- Ohranjanje mejic in visokega drevja na kmetijskih površinah za senco živine in zaščito pred vetrno erozijo ob upoštevanju suhih zidov.
- Urejanje kalov, ki so hkrati zbiralniki vode za zalivanje pridelkov in napajanje živali ter intenzivno ozelenjene rekreacijske površine za hlajenje v vročih dneh.
- Kmetijstvo se usmeri v gojenje vrst, ki niso občutljive na zgodnje zmrzali in sušo. Nabor vrst je treba iskati tako v ustreznosti sort (trta, nasadi) kot tudi novih kulturnih vrst, ki bodo ustrezale klimatskim modelom za obdobje 2030-2050. Bližina tehnoloških in izobraževalnih centrov naj uvajanje novih sort in vrst na Krasu vzpostavi kot nove poslovne in gospodarske potenciale (Univerzitetni subcentri, biotehnološki inkubatorji, pilotni projekti EU…)
- Nove vrste se uvajajo v omejenem obsegu, v manjših nasadih, v bližini naselij, s postopnim širjenjem v odprto krajino.
- Intenzivna ozelenitev parkirišč in drugih večjih tlakovanih površin

18. PROGRAM UKREPOV ZA IZVAJANJE KRAJINSKE ZASNOVE KRASA

UKREPI PO RESORNIH SKLOPIH	NOSILCI IZVAJANJA UKREPOV	IMPLEMENTACIJA UKREPOV
OHRANJANJE POSELJENOSTI OBMOČJA		
Uvedba ustrezne zakonodaja, ki bo imela posledice v urejenem lastništvu (davčna politika, obdavčitev nepremičnin, splošna nevarnost zaradi nevzdrževanja).	Ministrstvo za finance, Ministrstvo za javno upravo, Ministrstvo za pravosodje, Občine	*Predmet nadaljnje medresorske uskladitve – finančni mehanizmi, medresorske uskladitve – upravljavski okvir, zakonska podlaga (sprememba, dopolnitev).* **Predlog spremembe Zakon o dedovanju (sprememba 9. člena)**
Spodbude za obnovo praznega stavbnega fonda ali (npr.: po vzoru avstrijskih turističnih območij), ki ohranjajo naselbinsko dediščino in reaktivirajo vitalnost naselij.	Ministrstvo za finance, Ministrstvo za gospodarstvo, turizem in šport, Ministrstvo za naravne vire in prostor, Ministrstvo za pravosodje, Občine	*Predmet nadaljnje medresorske uskladitve – finančni mehanizmi, medresorske uskladitve – upravljavski okvir, zakonska podlaga (sprememba, dopolnitev).* **Predlog spremembe Zakon o dedovanju (sprememba 9. člena)**
Razvojne potrebe naselij za usmeritev v notranjo rast (poselitev, industrija, infrastruktura, nepozidana stavbna zemljišča, sanacija degradiranih con z gostitvijo pozidave.	Občine	Izvedbeni načrti (DGD, PZI, IZN, VDJK), OPPN, OPN, Odlok o urejenosti naselij
Davčne spodbude za gospodarsko dejavnost (industrija, obrt, kmetijstvo) na robnih območjih kot je Kras.	Ministrstvo za finance, Ministrstvo za gospodarstvo, turizem in šport, Ministrstvo za infrastrukturo, Ministrstvo za naravne vire in prostor, Ministrstvo za kohezijo in regionalni razvoj, Občine	*Predmet nadaljnje medresorske uskladitve – finančni mehanizmi, medresorske uskladitve – upravljavski okvir, zakonska podlaga (sprememba, dopolnitev)*
Razvoj gospodarstva usmerjati v degradirana območja in obstoječe gospodarske cone, manjša, okoljsko in prostorsko neproblematična podjetja se umeščajo razpršeno.	Ministrstvo za kohezijo in regionalni razvoj, Občine	Izvedbeni načrti (DGD, PZI, IZN, VDJK), OPPN, OPN,
Krepitev javnega prometa	Ministrstvo za infrastrukturo, Občine	**Zakon o prevozih v cestnem prometu (ZPCP-2) Uradni list RS, št. 6/16, Uredba o načinu izvajanja gospodarske javne službe javni linijski prevoz potnikov v notranjem cestnem prometu in o koncesiji te javne službe Uradni list RS, št. 73/09 in 29/19,** *Predmet nadaljnje medresorske uskladitve – finančni mehanizmi, medresorske uskladitve – upravljavski okvir, zakonska podlaga (sprememba, dopolnitev)*
Krepitev storitvenih funkcij	Ministrstvo za gospodarstvo, turizem in šport, Občine	*Predmet nadaljnje medresorske uskladitve – finančni mehanizmi, medresorske uskladitve – upravljavski okvir, zakonska podlaga (sprememba, dopolnitev)*
Večanje uporabnosti javnih zelenih površin in umeščanje rekreacijskih površin v območja naselij	Občine	Praksa izvajalcev, Izvedbeni načrti (DGD, PZI, IZN, VDJK), OPPN, OPN
Vzpostavitev parkirišč na robovih naselij (P+R, subvencije za e-kolesa)	Ministrstvo za gospodarstvo, turizem in šport, Ministrstvo za infrastrukturo, Občine	Izvedbeni načrti (DGD, PZI, IZN, VDJK), OPPN, OPN
OHRANJE, KRAJINE, KMETIJSKE RABE, KULTURNE DEDIŠČINE IN NARAVE		
Ustanovi se Regijske projektne pisarne za pomoč kmetom, investitorjem in lastnikom zemljišč na območju Krasa pri strokovnih, prostorskih in upravnih postopkih.	Ministrstvo za naravne vire in prostor, Ministrstvo za kohezijo Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano, Občine	
Priznati gmajno kot kolektivno dobrino, kot "primarno pravno ureditev izvirnih skupnosti", s katero vaške skupnosti samostojno upravljajo in dodeliti Kraški gmajni samostojno ali nezamenljivo kategorijo v sistemu GERK.	Ministrstvo za finance, Ministrstvo za javno upravo, Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano, Ministrstvo za pravosodje, Občine	*Predmet nadaljnje medresorske uskladitve – finančni mehanizmi, medresorske uskladitve – upravljavski okvir, zakonska podlaga (sprememba, dopolnitev)* **Predlog spremembe Zakon o dedovanju (sprememba 9. člena), Zakon o agrarnih skupnostih (7., 43. in 51. člen),** *Zakon o davčnem postopku (58. člen)*
Glede na poseben status lipicancev naj se zahteva geografsko poreklo krme za Lipicance s prehodnim obdobjem oz. razpoložljivostjo potrebne krme za Kobilarno, ki naj bo pridelana na Krasu.	Ministrstvo za gospodarstvo, turizem in šport, Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano, Ministrstvo za kulturo, Ministrstvo za pravosodje, Občine	Praksa izvajalcev, *Predmet nadaljnje medresorske uskladitve – finančni mehanizmi, medresorske uskladitve – upravljavski okvir, zakonska podlaga (sprememba, dopolnitev)*

Glede na že obstoječo geografsko poreklo Kraškega pršuta je smiselna opcijska nadgradnja ločene kategorije z dodatno označitvijo, da je proizveden iz slovenske surovine.	Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano	Specifikacija za zaščito kraškega pršuta z geografsko označbo (Gospodarsko interesno združenje "Kraški pršut", april 2013).
Spodbude za odpravljanje zaraščanja kmetijskih zemljišč, v Uredbo o odpravljanju zaraščanja se ponovno vključi tudi gozdne površine.	Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano	Razpisi za sredstva Ministrstva za kmetijstvo na podlagi Uredbe o izvajanju ukrepa odprava zaraščanja na kmetijskih zemljiščih, Uradni list RS, št. 3/17, 18/18, 3/21 in 111/23
Popravek bonitetnih ocen za območje Krasa	Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano	GURS, popravki ocen na podlagi pregleda terena
Predlaga se sprememba določila, da je za kmetijske namene dovoljeno čiščenje le do 0,5 ha gozdne površine ob upoštevanju dejanske in namenske rabe prostora,	Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano, Občine	Predmet nadaljnje medresorske uskladitve – finančni mehanizmi, medresorske uskladitve – upravljavski okvir, zakonska podlaga (sprememba, dopolnitev)
Spodbude pašni živinoreji, pod pogoji se predlaga možnost gozdne paše.	Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano, Občine	Medresorske uskladitve – finančni mehanizmi, Medresorske uskladitve – upravljavski okvir, Zakonska podlaga (sprememba, dopolnitev)
Predlaga se prevera možnosti proste paše alternativnih živalskih vrst, ki bi ustrezale klimatskim in rastnim pogojem na Krasu in bi bile ekonomsko zanimive.	Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano, Ministrstvo za okolje, podnebje in energijo, Občine	Finančni ukrepi za prilagajanje klimatskim spremembam (v pripravi), Finančni ukrepi za biotsko raznovrstnost PUN 2023-2028), Uredba o plačilih za okoljske in podnebne obveznosti ter naravne ali druge omejitve iz strateškega načrta skupne kmetijske politike 2023–2027, Strategija prilagajanja slovenskega kmetijstva in gozdarstva podnebnim spremembam, Program razvoja podeželja 2014–2020
Nadgradnja sistema kalov za namakanje ob ustrezni ureditvi in upravljanju ki bi zagotavljalo stalno prisotnost vode.	Ministrstvo za infrastrukturo, Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano, Ministrstvo za kulturo, Ministrstvo za naravne vire in prostor, Ministrstvo za okolje, podnebje in energijo, Občine	Finančni ukrepi za prilagajanje klimatskim spremembam (v pripravi), Finančni ukrepi za biotsko raznovrstnost PUN 2023-2028), Uredba o plačilih za okoljske in podnebne obveznosti ter naravne ali druge omejitve iz strateškega načrta skupne kmetijske politike 2023–2027, Zakon o kmetijskih zemljiščih (ZKZ) Uradni list RS, št. 71/11 – uradno prečiščeno besedilo, 58/12, 27/16, 27/17 – ZKme-1D, 79/17, 44/22 in 78/23 – ZUNPEOVE, Strategija prilagajanja slovenskega kmetijstva in gozdarstva podnebnim spremembam, Program razvoja podeželja 2014–2020,
Aktivno varovanje kmetijskih nasadov in drobnice pred divjadjo in zvermi (suhozidi, ograje, vrstne in prostorske prilagoditve…)	Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano	OPN, Finančni mehanizmi Ministrstva za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano na podlagi Pravilnika o evidenci krajinskih značilnosti za pogojenost in ukrepe kmetijske politike, Uradni list RS, št. 39/23 in 24/24, Pravilnik o spremembah in dopolnitvah Pravilnika o evidenci krajinskih značilnosti za pogojenost in ukrepe kmetijske politike in Pravilnik o evidenci krajinskih značilnosti za pogojenost in ukrepe kmetijske politike Uradni list RS, št. 39/23 in 24/24, Uredba o izvajanju ukrepa odpravljanje zaraščanja na kmetijskih zemljiščih Uradni list RS, št. 111/23 in 44/24
Nizka stopnja prirastka lesne zaloge kraškega gozda naj se upošteva pri odmeri katastrskega dohodka.	Ministrstvo za finance, Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano,	*Medresorske uskladitve – finančni mehanizmi, Medresorske uskladitve – upravljavski okvir, Zakonska podlaga (sprememba, dopolnitev)*
Dodatna, neposredna oblika zavarovanja dediščine suhih zidov, da ne bi prihajalo do uničevanja pri posegih v prostor.	Ministrstvo za kulturo, Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano, Občine	OPN, Finančni mehanizmi Ministrstva za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano na podlagi Pravilnika o evidenci krajinskih značilnosti za pogojenost in ukrepe kmetijske politike, Uradni list RS, št. 39/23 in 24/24
Spodbujajo se agromelioracije, ki upoštevajo značilnosti prostora in kraške krajine.	Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano, Občine	OPN, Finančni mehanizmi Ministrstva za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano na podlagi Pravilnika o evidenci krajinskih značilnosti

		za pogojenost in ukrepe kmetijske politike, Uradni list RS, št. 39/23 in 24/24
Ureditev zelenih površin in prvin ob in v naseljih (Revitalizacija parka pri Starem gradu, nadgradnja Spominskega parka pri sodišču, Botanični vrt – obnova rastlinjaka in ureditev namakalnega sistema, Tabor – ureditev mestnih gozdov z nadgradnjo Mestne učne poti, Ureditev prireditvenega prostora v Dutovljah, Živi Muzej Krasa in podobno).	Občine, Ministrstvo za naravne vire in prostor, Ministrstvo za okolje, podnebje in energijo,	Izvedbeni načrti (DGD, PZI, IZN, VDJK), OPPN, OPN, Medresorske uskladitve – finančni mehanizmi, Medresorske uskladitve – upravljavski okvir, Zakon o kmetijskih zemljiščih (ZKZ) Uradni list RS, št. 71/11 – uradno prečiščeno besedilo, 58/12, 27/16, 27/17 – ZKme-1D, 79/17, 44/22 in 78/23 – ZUNPEOVE
Usmeritve za ohranjanje in vzpostavljanje členitvenih prvin (suhozidov, mejic) znotraj trajnih nasadov.	Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano, Občine	Finančni mehanizmi Ministrstva za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano na podlagi Pravilnika o evidenci krajinskih značilnosti za pogojenost in ukrepe kmetijske politike, Uradni list RS, št. 39/23 in 24/24, Razpis MKGP za neproizvodne naložbe, povezane z doseganjem kmetijsko-okoljskih-podnebnih ciljev – vzpostavitev protivetrne zaščite
NAČRTOVANJE PROTIPOŽARNIH UKREPOV		
Načrtovanje vodnih zbiralnikov na mestih velike požarne ogroženosti	Ministrstvo za infrastrukturo, Ministrstvo za javno upravo, Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano, Ministrstvo za naravne vire in prostor, Ministrstvo za obrambo, Ministrstvo za okolje, podnebje in energijo, Občine	Praksa izvajalcev, Izvedbeni načrti (DGD, PZI, IZN, VDJK), OPPN, OPN, Ministrstvo za obrambo razpisi
Vzpostavitev in vzdrževanje požarnih presek, ki se povezujejo z drugimi rabami	Ministrstvo za gospodarstvo, turizem in šport, Ministrstvo za infrastrukturo, Ministrstvo za javno upravo, Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano, Ministrstvo za naravne vire in prostor, Ministrstvo za obrambo, Ministrstvo Ministrstvo za okolje, podnebje in energijo, Občine	Ministrstvo za obrambo razpisi, *Medresorske uskladitve*
Vzdrževanje roba sklenjenih gozdnih površin na oddaljenosti min 100 m od naselja na način, kot se določi z Odlokom o urejenosti naselij in krajine	Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano, Ministrstvo za naravne vire in prostor, Ministrstvo za okolje, podnebje in energijo, Občine	Praksa izvajalcev, Izvedbeni načrti (DGD, PZI, IZN, VDJK), OPPN, OPN
REKREACIJA IN TURIZEM KOT POVEZOVANJE NARAVNIH, INFRASTRUKTURNIH, KMETIJSKIH, OBRTNIH IN KULTURNIH KVALITET PROSTORA		
Celostna prostorska ter spominska ureditev območja oz. povezave Cerje – Trstelj za rekreativno-turistično in tudi protipožarno funkcijo.	ZAPS, OPPN, OPN	Javni natečaj, praksa izvajalcev, Izvedbeni načrti (DGD, PZI, IZN, VDJK), OPPN, OPN
Celostna prostorska, kulturna ter naravovarstvena ureditev in povezava območij Park Škocjanske jame in Kobilarne Lipica za izobraževalno in rekreativno-turistično funkcijo.	ZAPS, OPPN, OPN	Javni natečaj, praksa izvajalcev, Izvedbeni načrti (DGD, PZI, IZN, VDJK), OPPN, OPN
Predlaga se možnost državnih ukrepov za vzpostavljanje spominskih ureditev Soške fronte predvsem na zahodnem delu (čistine, obnova jarkov, varovanih kot, enotnega označevanja in informacij…) in arheološke dediščine.	Ministrstvo za kulturo, Ministrstvo za naravne vire in prostor, Občine	Letni razpis Ministrstva za kulturo za spomenike državnega pomena, INTERREG CENTRAL EUROPE razpisi (potreben partner v tujini), Ministrstvo za Obrambo, Direktorat za veterane in vojaško dediščino
Predlaga se možnost vzpostavitve CŠOD za nastanitvene in naravoslovne namene, ki bodo služile lokalnemu prebivalstvu in širši osnovnošolski populaciji.	Ministrstvo za vzgojo in izobraževanje, Občine	Uskladitev med Ministrstvo za vzgojo in izobraževanje in občine Sežana (lokacija Pliskovica)
Omogoči se osmice kot možnost prodaje viškov pridelkov kmetij brez registracije dopolnilne dejavnosti in z omejeno prodaja izdelkov – le vino, suhomesnati izdelki in vloženi izdelki, praviloma brez toplih obrokov oz. le z avtohtono kulinarično ponudbo,	Ministrstvo za finance, Ministrstvo za gospodarstvo, turizem in šport, Ministrstvo za javno upravo, Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano, Občine	*Medresorske uskladitve – finančni mehanizmi, Medresorske uskladitve – upravljavski okvir, Zakonska podlaga (sprememba, dopolnitev)*
Sprememba tehničnih pogojev, minimalnega obsega storitev za opravljanje turistične dejavnosti na kmetiji osmica, sanitarno-zdravstvenih pogojev za prostore, opremo, naprave in osebe, ter veterinarsko sanitarni pogojev za proizvodnjo živil živalskega izvora.	Ministrstvo za gospodarstvo, turizem in šport, Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano, Občine	*Medresorske uskladitve – finančni mehanizmi, Medresorske uskladitve – upravljavski okvir, Zakonska podlaga (sprememba, dopolnitev)*
Načrtovanje kampov in počivališč za avtodome	Ministrstvo za gospodarstvo, turizem in šport, Občine	MGTŠ Načrt za okrevanje in odpornost (neporabljena sredstva), MGTŠ razpis za turistično infrastrukturo (v pripravi), MGTŠ razpis za turistično destinacijo (mehke vsebine)

PRENOVA IN VZPOSTAVITEV INFRASTRUKTURNIH ELEMENTOV OB OHRANJANJU SESTAVNIH DELOV KRAJINE NA KRASU		
Predlog umestitve in izgradnje daljinskih kolesarskih povezav za celoten Kras (smer JV-SZ in smer JZ-SV) z vključitvijo omrežja suhih zidov.	Ministrstvo za infrastrukturo, Ministrstvo za naravne vire in prostor, Občine	Izvedbeni načrti (DGD, PZI, IZN, VDJK), OPPN, OPN, Razpis Ministrstva za infrastrukturo, EKP razpis
Predlaga se nabor državnih vzpodbud za investicije v javno infrastrukturo (rekreativne poti, trgi, kali, vrtače, vedute s suhimi zidovi…), ki bodo na voljo lokalnim skupnostim za ohranjanje kulturne krajine.	Ministrstvo za infrastrukturo, Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano, Ministrstvo za kulturo, Ministrstvo za naravne vire in prostor, Občine	Letni razpis Ministrstva za kulturo za spomenike državnega pomena, INTERREG CENTRAL EUROPE razpisi (potreben partner v tujini)
Investicijske namere oz. DPN naj upošteva mnenje lokalne skupnosti in poleg predloga finančnih odškodnin v predlog vključijo shemo vključevanja dobrobiti za lokalno skupnost (delovna mesta, nižji komunalni stroški, vzdrževanje infrastrukture…),	Ministrstvo za gospodarstvo, turizem in šport, Ministrstvo za infrastrukturo, Ministrstvo za okolje, podnebje in energijo, Občine	Projekt RE Slovenija (presoja prostorske upravičenosti skozi 18 varstvenih območij, princip mikroinvesticij, energetske skupnosti, renta v obliki energije, subvencije, evalvacija obstoječih DLN)
Celovit sistem izposoje in vzdrževanja koles in e-koles (ORA kot Regijski center mobilnosti)	Ministrstvo za gospodarstvo, turizem in šport, Ministrstvo za infrastrukturo, Občine	MGTŠ Načrt za okrevanje in odpornost (neporabljena sredstva), MGTŠ razpis za turistično infrastrukturo (v pripravi), MGTŠ razpis za turistično destinacijo (mehke vsebine)
Za umestitev vetrnih in sončnih elektrarn se izberejo območja, kjer ni ocenjenih nedovoljenih negativnih vplivov na prostor oz. okolje z vidika postavljanja s spremljajočo infrastrukturo in se primerjajo s potencialno primernostjo glede ekonomičnosti delovanja,	Ministrstvo za naravne vire in prostor, Ministrstvo za okolje, podnebje in energijo, Občine	Projekt RE Slovenija (presoja prostorske upravičenosti skozi 18 varstvenih območij, princip mikroinvesticij, energetske skupnosti, renta v obliki energije, subvencije, evalvacija obstoječih DLN)
Investicijski in umestitveni postopki za vetrne in sončne elektrarne morajo vključiti tudi presojo/vrednotenje tehnične in energetske dobrobiti za lokalno skupnost.	Ministrstvo za javno upravo, Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano, Ministrstvo za naravne vire in prostor, Ministrstvo za okolje, podnebje in energijo, Občine	Projekt RE Slovenija (presoja prostorske upravičenosti skozi 18 varstvenih območij, princip mikroinvesticij, energetske skupnosti, renta v obliki energije, subvencije, evalvacija obstoječih DLN)
Območjem obstoječih in nekdanjih kamnolomov se za izrabo v krajini, arhitekturi in obrti omogoči izkoriščanje naravnih virov ob upoštevanju varstvenih režimov.	Ministrstvo za kulturo, Ministrstvo za naravne vire in prostor, Občine	Zakonska podlaga (sprememba, dopolnitev), OPN
VAROVANJE IN GOSPODARJENJE Z NARAVNIMI VIRI		
V občinske razvojne načrte naj se vključi komunalno opremljanje naselij.	Ministrstvo za kohezijo in regionalni razvoj, Ministrstvo za infrastrukturo, Občine	OPPN, OPN, Razpis ministrstva za infrastrukturo
Vodovod Vrabče – Štjak (povezava rezervnih lokalnih vodnih virov v sistem JP Kraški vodovod Sežana)	Ministrstvo za infrastrukturo, Občine	Izvedbeni načrti (DGD, PZI, IZN, VDJK), OPPN, OPN
Z namenom varstva vodnih virov se spodbuja se ekološko kmetovanje, s smiselno in konkurenčno uporabo gnojil in fitofarmacevtskih sredstev.	Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano, Občine	Strategija prilagajanja slovenskega kmetijstva in gozdarstva podnebnim spremembam, Program razvoja podeželja 2014–2020+
Vzdržna raba prostora se zagotavlja s polnjenjem praznih objektov in strnjeno novo gradnjo, ki sledi tradicionalnim principom združevanja objektov v stavbne nize.	Občine	Izvedbeni načrti (DGD, PZI, IZN, VDJK), OPPN, OPN
Infrastrukturni vodi se združujejo v skupne koridorje.	Ministrstvo za infrastrukturo, Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano, Ministrstvo za naravne vire in prostor, Ministrstvo za obrambo, Ministrstvo za okolje, podnebje in energijo, Občine	Izvedbeni načrti (DGD, PZI, IZN, VDJK), OPPN, OPN,
Sinergijsko upravljanje z vodnim virom pitne vode in vodnega omrežja za souporabo kmetijstva oz. protipožarne zaščite.	Ministrstvo za infrastrukturo, Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano, Ministrstvo za naravne vire in prostor, Ministrstvo za obrambo, Ministrstvo za okolje, podnebje in energijo, Občine	Izvedbeni načrti (DGD, PZI, IZN, VDJK), OPPN, OPN, Medresorske uskladitve – finančni mehanizmi, Medresorske uskladitve – upravljavski okvir
Predlaga se prevera državnih vzpodbud za izgradnjo infrastrukture DOLB in izrabo lesne biomase iz območja Krasa.	Ministrstvo za gospodarstvo, turizem in šport, Ministrstvo za infrastrukturo, Ministrstvo za kohezijo in regionalni razvoj, Ministrstvo za okolje, podnebje in energijo, Občine	Ciljni razpisi Ministrstva za infrastrukturo (za Kras še niso pripravljeni)
ODZIVNOST NA SCENARIJE PODNEBNIH SPREMEMB		
Izdelava programov odpornosti na klimatske spremembe in izredne dogodke (Ocene tveganj in zmožnosti obvladovanja tveganj nesreč, Izdelava načrtov zaščite in reševanja)	Ministrstvo za okolje, podnebje in energijo, Ministrstvo za obrambo - Uprava Republike Slovenije za zaščito in reševanje, Občine	Medresorske uskladitve – finančni mehanizmi, Medresorske uskladitve – upravljavski okvir, Zakonska podlaga (sprememba, dopolnitev), Umestitev ukrepov oz. mehanizmov v občinske akte

Predlaga se izdelavo nabora alternativnih kulturnih rastlinskih vrst oz. načinov predelave (steklenjaki), ki bo tržno zanimiva.	Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano, Ministrstvo za okolje, podnebje in energijo, Ministrstvo za visoko šolstvo, znanost in inovacije	Finančni ukrepi za prilagajanje klimatskim spremembam (v pripravi), Finančni ukrepi za biotsko raznovrstnost PUN 2023-2028), Uredba o plačilih za okoljske in podnebne obveznosti ter naravne ali druge omejitve iz strateškega načrta skupne kmetijske politike 2023–2027
Upoštevanje tradicionalnega znanja umeščanja in gradnje naselij, ki ščiti pred soncem in vetrom (reliefni in vegetacijski zakloni pred vetrom, strnjena gradnja, ozke, lomljene ulice, ki se na križiščih razširijo v manjše trge, zamejevanje z zidovi, postavitev hiše na S rob parcele ipd.)	Ministrstvo za visoko šolstvo, znanost in inovacije, Občine	Praksa izvajalcev, Izvedbeni načrti (DGD, PZI, IZN, VDJK), OPPN, OPN
Spodbujati ozelenitev trgov in ulic s pergolami, značilnimi soliternimi drevesi, kot so murva, lipa ipd.	Občine, Izvajalci	Finančni ukrepi za prilagajanje klimatskim spremembam (v pripravi),), Finančni ukrepi za biotsko raznovrstnost PUN 2023-2028)
Spodbujati saditev soliternih dreves na zasebnih dvoriščih.	Občine, Izvajalci	Praksa izvajalcev, Izvedbeni načrti (DGD, PZI, IZN, VDJK), OPPN, OPN
Ohranjati zelene otoke obdelanih površin znotraj naselja.	Občine, Izvajalci	Praksa izvajalcev, Izvedbeni načrti (DGD, PZI, IZN, VDJK), OPPN, OPN
Ohranjanje mejic in visokega drevja na kmetijskih površinah za senco živine in zaščito pred vetrno erozijo.	Občine, Izvajalci	Praksa izvajalcev, Izvedbeni načrti (DGD, PZI, IZN, VDJK), OPPN, OPN
Urejanje, vzdrževanje in upravljanje kalov kot zbiralnikov vode za zalivanje pridelkov skupaj s sistemi za namakanje.	Občine, Izvajalci	Praksa izvajalcev, Izvedbeni načrti (DGD, PZI, IZN, VDJK), OPPN, OPN
Uvajanje novih vrst, ki niso občutljive na zgodnje zmrzali in sušo ter so ekonomsko zanimive.	Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano, Ministrstvo za okolje, podnebje in energijo, Občine, Izvajalci	Finančni ukrepi za prilagajanje klimatskim spremembam (v pripravi), Finančni ukrepi za biotsko raznovrstnost PUN 2023-2028), Uredba o plačilih za okoljske in podnebne obveznosti ter naravne ali druge omejitve iz strateškega načrta skupne kmetijske politike 2023–2027, Strategija prilagajanja slovenskega kmetijstva in gozdarstva podnebnim spremembam, Program razvoja podeželja 2014–2020
Intenzivna ozelenitev parkirišč in drugih večjih tlakovanih površin (npr. znotraj gospodarskih in industrijskih con)	Občine, Izvajalci	Praksa izvajalcev, Izvedbeni načrti (DGD, PZI, IZN, VDJK), OPPN, OPN
UPRAVLJANJE		
Kobilarna Lipica naj prevzame vlogo lokalnega akterja po vzoru Parka Škocjanske jame za vpliv na kulturno dediščino, jahanje in prireditve tudi izven meja zavarovanega območja Kobilarne.	Ministrstvo za finance, Ministrstvo za gospodarstvo, turizem in šport, Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano, Ministrstvo za kulturo, Ministrstvo za naravne vire in prostor, Ministrstvo za okolje, podnebje in energijo, Ministrstvo za pravosodje, Ministrstvo za vzgojo in izobraževanje, Občine	*Medresorske uskladitve – finančni mehanizmi, Medresorske uskladitve – upravljavski okvir, Zakonska podlaga (sprememba, dopolnitev)*
Vaške skupnosti: zaščita dobrin v skupinskem uživanju iz naslednjih razlogov: ker so temeljne za razvoj lokalnih skupnosti, ker zagotavljajo ohranjanje nacionalne naravne in kulturne dediščine in ker varujejo obnovljive vire za prihodnje rodove.	Ministrstvo za finance, Ministrstvo za javno upravo, Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano, Ministrstvo za pravosodje, Občine	*Medresorske uskladitve – finančni mehanizmi, Medresorske uskladitve – upravljavski okvir, Zakonska podlaga (sprememba, dopolnitev)*
Gmajna kot skupinska lastnina, pravno urejena kot *"neodtujljiv, nepriposestvojljiv in trajno namenjen kmečkim, gozdarskim in pašniškim dejavnostim"*. Za razliko od zasebne lastnine, ki jo lastnik lahko proda ali celo uniči, skupnostna tega ne omogoča. Iz tega sledi tudi ustrezna davčna obremenitev skupnosti in ne posameznih lastnikov.	Ministrstvo za finance, Ministrstvo za javno upravo, Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano, Ministrstvo za pravosodje, Občine	*Medresorske uskladitve – finančni mehanizmi, Medresorske uskladitve – upravljavski okvir, Zakonska podlaga (sprememba, dopolnitev)*
Čiščenje zaraščenih površin ne glede na lastništvo.	Ministrstvo za finance, Ministrstvo za javno upravo, Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano, Ministrstvo za pravosodje, Občine	*Medresorske uskladitve – finančni mehanizmi, Medresorske uskladitve – upravljavski okvir, Zakonska podlaga (sprememba, dopolnitev)*

Tabela 12: Nabor ciljev, ukrepov in mehanizmov izvajanja (krepko poudarjeno besedilo v zadnji koloni pomeni, da imajo predvideni ukrepi sistemsko finančno oz. upravljavsko podporo)

19. GRAFIČNE PRILOGE

INVENTARIZACIJSKI PRIKAZI

- Prikaz kmetijskih rab
- Prikaz gozdnih površin in površin v zaraščanju
- Prikaz območij in režimov varstva narave
- Prikaz kulturne dediščine
- Prikaz prometne sheme
- Prikaz območij industrije in obrti
- Prikaz prvin kulturne dediščine na območju obravnave
- Prikaz suhih zidov na območju obravnave
- Delitev območja na krajinske podenote

ANALITIČNE KARTE

- Prikaz območij potrebnih za sanacijo
- Prikaz požarne ogroženosti gozda
- Prikaz požarne ranljivosti naselij in infrastrukture
- Prikaz razmerja med gozdom in travniki – obstoječe stanje
- Prikaz razmerja med gozdom in travniki – predvideno stanje
- Prikaz potenciala za kmetijstvo – pašne površine
- Prikaz potenciala za kmetijstvo – nasadi

SINTEZNE KARTE/PREDLOGI

- Prikaz razdelitve na podobmočja
- Prikaz razvoja kmetijstva
- Prikaz protipožarnih ukrepov
- Prikaz zelenega sistema območja
- Prikaz ekoloških usmeritev v prostoru

20. VIRI

- Atlas okolja. Agencija RS za okolje. http://gis.arso.gov.si/atlasokolja/
- Bartol, B. idr. (uredniška skupina). 2023. Strategija prostorskega razvoja Slovenije 2050 Ministrstvo za naravne vire in prostor, Ljubljana
- Bartol, M. idr 2022. Mozaik življenja, Natura 2000 Kras. Park Škocjanske jame, Škocjan.
- Belingar, E. idr. 2014. Priročnik kraške suhozidne gradnje. Park Škocjanske jame, Škocjan.
- Capuder Vidmar T. 2013. Esej o prostoru. Urbani izziv, posebna izd.: 72–74
- Cigij Stritar, N. idr. 2020. Priporočila za izdelavo krajinske zasnove. Urbanistični inštitut RS, Ljubljana.
- Čufer, A. 2002. Strategija ohranjanja biotske raznovrstnosti v Sloveniji. Ljubljana, Ministrstvo za okolje in prostor RS:
- Direktiva Sveta 92/43/EGS z dne 21. maja 1992 o ohranjanju naravnih habitatov ter prosto živečih živalskih in rastlinskih vrst (UL L 206, 22.7.1992, p. 7–50)
- DOPPS. 2022. Zapuščina požara na Krasu: priložnost za obnovo tradicionalne kraške kulturne krajine in njene izjemne biotske raznovrstnosti. https://www.ptice.si/2022/12/zapuscina-pozara-na-krasu-priloznost-za-obnovo-tradicionalne-kraske-kulturne-krajine-in-njene-izjemne-biotske-raznovrstnosti/
- Evropska konvencija o krajini (Uradni list RS, MP 19/2003)
- Fahrig L, Baudry J., Brotons L., Burel F. G., Crist T. O., Fuller R. J., Sirami C., Siriwardena G. M., Martin J. L., 2011. Functional landscape heterogeneity and animal biodiversity in agricultural landscape. Ecology Letters 14, pp. 101–112.
- Finančna uprava RS 2024. Davčna obravnava agrarne skupnosti in njenih članov, 1. izdaja. https://view.officeapps.live.com/op/view.aspx?src=https%3A%2F%2Fwww.fu.gov.si%2Ffileadmin%2FInternet%2FDavki_in_druge_dajatve%2FPodrocja%2FDavek_na_promet_nepremicnin%2FOpis%2FDavcna_obravnava_agrarne_skupnosti_in_njenih_clanov.docx&wdOrigin=BROWSELINK
- Franciscejski kataster za Primorsko (1819–1822). Arhiv Republike Slovenije
- Golobič, M. idr. 2015. Opredelitev krajinske pestrosti in krajinskih značilnosti, pomembnih za ohranjanje biotske raznovrstnosti. Univerza v Ljubljani, Biotehniška fakulteta, Oddelek za krajinsko arhitekturo, Ljubljana.
- Golobič, M. idr. 2018. Model prostorskega razvoja Slovenije 2050. Univerza v Ljubljani, Biotehniška fakulteta, Oddelek za krajinsko arhitekturo, Ljubljana.
- Gozdnogospodarski načrt kraškega gozdnogospodarskega območja (2021-2030). Zavod za gozdove, OE Sežana
- Hudoklin, J. 1999. Zasnova prostorskega razvoja sistema krajine. Acer d.o.o. Novo mesto.
- Hudoklin, J. idr. 2005. Ohranjanje prepoznavnosti slovenskih krajin, podrobnejša previla za urejanje prostora, Ciljni raziskovalni projekt: Konkurenčnost Slovenije 2001 – 2006. Acer d.o.o. Novo mesto.
- Ifko, S. 2022. Pripombe Združenja ICOMOS Slovenija na »Načrt sanacije gozdov, poškodovanih v požaru Goriški Kras od 15. 7. do 1. 8. 2022«, https://icomos.splet.arnes.si/files/2022/12/poslano-ICOMOS_komentarji-k-nac%CC%8Crtu-sanacije-Goris%CC%8Cki-Kras.pdf (dopis Ministrstvu za kmetijstvo, go)
- Izjemne krajine, zemljevid (delovna verzija). https://www.krajinskapolitika.si/slovenske-krajine/izjemne-krajine/
- Kanalec, S. idr. 2022. Ohranjanje krajinskih značilnosti na kmetijah: smernice in obstoječi finančni mehanizmi. Univerza na Primorskem, Fakulteta za matematiko, naravoslovje in informacijske tehnologije
- Kmetijsko gospodarska zbornica Slovenije. 2024. Kratka, a pomembna pobuda za spremembo Zakona o agrarnih skupnostih.https://www.kgzs.si/novica/kratka-a-pomembna-pobuda-za-spremembo-zakona-o-agrarnih-skupnostih-2024-02-13
- Konvencija o biološki raznovrstnosti (Uradni list RS – MP, št. 30/96)
- Konvencija o varovanju nesnovne kulturne dediščine (Uradni list RS, št. 1/08)
- Konvencija o varstvu svetovne kulturne in naravne dediščine (Uradni list RS, št. 15/92; Odločitev 10 COM/VIII, Škocjanske jame).
- Konvencije o dostopu do informacij, udeležbi javnosti pri določanju in dostopu do pravnega varstva v okoljskih zadevah, Aarhuška konvencija (Uradni list RS, št. 62/2004)
- Koselj, K. idr. 2023. Načrt sanacije gozdov, poškodovanih v požaru Goriški Kras NE UPOŠTEVA ciljev varovanja vrst in habitatov na območju Natura 2000 (dopis Ministrstvu za naravne vire in prostor)
- Košiček, B. idr. 2023. Načrt sanacije gozdov, poškodovanih v požaru Goriški Kras, 15. julij – 1. avgust 2022. Zavod za gozdove Slovenije, Sežana.
- Kozamernik, J. 2006. Lipiška izjemna kulturna krajina. Društvo krajinskih arhitektov Slovenije. https://www.dkas.si/files/2_Lipiska%20izjemna%20kulturna%20krajina.pdf
- Kranjc, A. 2010. Pokrajina Kras – naša in svetovna dediščina. AR: Arhitektura, raziskave, 2010, 4–9. Univerza v Ljubljani, Fakulteta za arhitekturo, Inštitut za arhitekturo in prostor, Ljubljana.
- Marušič J., Jančič, M. 1998. Regionalna razdelitev krajinskih tipov v Sloveniji: Krajine primorske regije, 5. zvezek. Ministrstvo za okolje in prostor RS, Urad RS za prostorsko planiranje, Ljubljana.
- Marušič, I. 2005. Pravila za vzdržno urejanje posegov v kmetijska zemljišča. Univerza v Ljubljani, Biotehniška fakulteta, Oddelek za krajinsko arhitekturo, Ljubljana.
- Marušič, J. idr. 2002. Krajina in prostorski razvoj Slovenije. Univerza v Ljubljani, Biotehniška fakulteta, Ljubljana.
- Melon, L. 2016. Krajina kot dejavnik usmerjanja poselitve na Krasu, magistrsko delo. Univerza v Ljubljani, Biotehniška fakulteta, Ljubljana.
- Mlakar, A. 2015. Celovit pregled potencialno ustreznih območij za izkoriščanje vetrne energije Strokovna podlaga za prenovo Akcijskega načrta za obnovljive vire energije (obdobje 2010–2020). Ministrstvo za infrastrukturo, Ljubljana.
- Nikšič, M. idr. 2023. Odlok o urejenosti naselij in krajine: priporočila. Ministrstvo za naravne vire in prostor, Direktorat za prostor, Ljubljana.
- Ogrin D. 1989. Slovenske krajine. Državna založba Slovenije, Ljubljana.
- Ogrin, D. idr. 1999. Izjemne krajine. Ministrstvo za okolje in prostor, Urad za prostorsko planiranje, Ljubljana.
- Ogrin, D. idr. 1996. Strategija varstva krajine v Sloveniji. Univerza v Ljubljani, Biotehniška fakulteta, Oddelek za krajinsko arhitekturo, Ljubljana.
- Ogrin, D., Plut, D. 2009. Aplikativna fizična geografija Slovenije. Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, Ljubljana.
- Panjek A. 2004. Fevdalna renta in agrarno gospodarstvo na Krasu na podlagi cenitev gospostev (1615-1637). Acta Histriae, 12, 2, 1-72
- Panjek, A. 2015. Kulturna krajina in okolje Krasa: O rabi naravnih virov v novem veku. Založba Univerze na Primorskem, Koper.

- Piksi, Č. 2022. Za gasilci je težka noč. Fotografija. Delo. https://www.delo.si/novice/slovenija/na-pomoc-lokalnim-gasilcem-prihajajo-prostovoljne-ekipe-iz-cele-slovenije/
- Portal Prostor Geodetske uprave RS - E-prostor. https://www.e-prostor.gov.si/
- Pravilnik o evidenci krajinskih značilnosti za pogojenost in ukrepe kmetijske politike. Uradni list RS, št. 39/23 in 24/24
- Pravilnik o varstvu gozdov. (Uradni list RS, št. 114/09, 31/16, 52/22 in 125/22 – popr.)
- Program upravljanja območij Natura 2000 za obdobje 2023-2028. Program upravljanja - NATURA2000 (gov.si)
- Regionalni razvojni program obalno-kraške regije za obdobje 2021 – 2027. 2022. Regionalni razvojni center Koper.
- Renčelj, S., Lah, L. 2004. Kraška hiša in arhitektura Krasa. Libris, Koper.
- Statistični podatki SURS SURS (stat.si)
- Strategija razvoja kmetijstva v občinah Miren-Kostanjevica, Komen, Sežana, Divača in Hrpelje-Kozina, 2019, Kmetijsko gozdarska zbornica Slovenije - Kmetijsko gozdarski zavod Nova Gorica
- Strateški projekt Kras Carso: Trajnostno upravljanje naravnih virov in teritorialna kohezija. 2013.https://www.krascarso-carsokras.eu/
- Škerl, U. K. 2013. Kraški pejsaži. https://kajza.si/index.php/2023/02/28/urska-kristina-skerl-kraski-pejsazi/
- Štolfa, M. idr. 2019. Strategija razvoja kmatijstva v občinah Miren – Kostanjevica, Komen, Sežana, Divača, Hrpelje – Kozina. Kmetijsko gozdarski zavod Nova Gorica.
- Uredba o dopolnilnih dejavnostih na kmetiji (Ur.l. RS, št.57/15, 36/18 in 151/22)
- Uredba o dopolnilnih dejavnostih na kmetiji, Uradni list RS, št. 57/15, 36/18 in 151/22
- Uredba o izvajanju ukrepa odpravljanje zaraščanja na kmetijskih zemljiščih Uradni list RS, št. 3/17, 18/18, 3/21 in 111/23
- Uredba o posebnih varstvenih območjih (območjih Natura 2000) (Uradni list RS, št. 49/04, 110/04, 59/07, 43/08, 8/12, 33/13, 35/13 – popr., 39/13 – odl. US, 3/14, 21/16 in 47/18)
- Valvazor, J. V. 1984. Slava vojvodine kranjske. Mladinska knjiga, Ljubljana
- Veble, D. 2015. Geografska presoja ogroženosti obalno-kraškega območja s požari v naravi: magistrsko delo. Univerza na Primorskem, Koper.
- Zakon o agrarnih skupnostih(Uradni list RS, št. 74/15, 44/22 in 38/24)
- Zakon o kmetijskih zemljiščih (Uradni list RS, št. 71/11 – uradno prečiščeno besedilo, 58/12, 27/16, 27/17 – ZKme-1D, 79/17, 44/22 in 78/23 – ZUNPEOVE)
- Zakon o kmetijstvu (Uradni list RS, št. 45/08, 57/12, 90/12 – ZdZPVHVVR, 26/14, 32/15, 27/17, 22/18, 86/21 – odl. US, 123/21, 44/22, 130/22 – ZPOmK-2, 18/23 in 78/23)
- Zakon o Kobilarni Lipica (Uradni list RS, št. 6/18 in 53/24 – ZKL-2),
- Zakon o ohranjanju narave (Uradni list RS, št. 96/04 – uradno prečiščeno besedilo, 61/06 – ZDru-1, 8/10 – ZSKZ-B, 46/14, 21/18 – ZNOrg, 31/18, 82/20, 3/22 – ZDeb, 105/22 – ZZNŠPP in 18/23 – ZDU-1O)
- Zakon o ratifikaciji Konvencije o biološki raznovrstnosti (Uradni list RS – Mednarodne pogodbe, št. 30/96)
- Zakon o ratifikaciji Konvencije o varstvu prosto živečega evropskega rastlinstva in živalstva ter njunih naravnih življenjskih prostorov (Uradni list RS – Mednarodne pogodbe, št. 55/99)
- Zakon o regijskem parku Škocjanske jame (Uradni list RS, št. 57/96, 46/14 – ZON-C in 18/23 – ZDU-1O)
- Zakon o urejanju prostora (Uradni list RS, št. 199/21, 18/23 – ZDU-1O, 78/23 – ZUNPEOVE, 95/23 – ZIUOPZP in 23/24)
- Zakon o urejanju prostora (Uradni list RS, št. 199/21, 18/23 – ZDU-1O, 78/23 – ZUNPEOVE, 95/23 – ZIUOPZP in 23/24)
- Zakon o varstvu kulturne dediščine (Uradni list RS, št. 16/08, 123/08, 8/11 – ORZVKD39, 90/12, 111/13, 32/16, 21/18 – ZNOrg in 78/23 – ZUNPEOVE)
- Zakon o varstvu okolja (Uradni list RS, št. 44/22, 18/23 – ZDU-1O, 78/23 – ZUNPEOVE in 23/24)
- Zakon o varstvu podzemnih jam (Uradni list RS, št. 2/04, 61/06 – ZDru-1, 46/14 – ZON-C in 21/18 – ZNOrg)
- Zakon o varstvu pred naravnimi in drugimi nesrečami (Uradni list RS, št. 51/06 – uradno prečiščeno besedilo, 97/10, 21/18 – ZNOrg in 117/22)
- Zelnik, D. (ur.). 2008. Ohranitev kraške krajine kot razvojna priložnost Krasa, zbornik referatov in razprav. Državni svet RS.
- Zorn, M. idr. 2015. Od gozda do gozda ali kje je goli, kamniti Kras? Kronika, 3, 63, 561-574.